

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE**

Cu titlu de manuscris:
C.Z.U. 341.1(043.3)

GRIMAILO NELEA

**ROLUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE REGIONALE
ÎN PROCESUL DE CREARE A NORMELOR DE DREPT
INTERNAȚIONAL**

**SPECIALITATEA:
552.08 - DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN PUBLIC**

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

Natalia CHIRTOACĂ
doctor în drept,
conferențiar universitar
specialitatea 552.08 –
Drept internațional și european public

Autor:

Chișinău, 2015

© GRIMAILO NELEA, 2015

CUPRINS

ADNOTARE (în română, rusă și engleză)	5
LISTA ABREVIERILOR	8
INTRODUCERE	10
1. ANALIZA SURSELOR DOCTRINARE ȘI NORMATIVE CU PRIVIRE LA ROLUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE REGIONALE ÎN PROCESUL CREĂRII NORMELOR INTERNAȚIONALE	15
1.1. Contribuții doctrinare cu tangențe în domeniul de cercetare științifică.....	15
1.2. Elucidarea și analiza cadrului normativ internațional cu relevanță asupra domeniului de cercetare	23
1.3. Concluzii la capitolul 1	32
2. ORGANIZAȚIILE INTERNAȚIONALE ȘI CREAREA NORMELOR DE DREPT INTERNAȚIONAL	35
2.1. Specificul creării normelor internaționale. Tendințe noi în domeniu.....	35
2.2. Competența organizațiilor internaționale în domeniul creării normelor internaționale: între autonomie și dependență.....	46
2.3. Rolul organizațiilor internaționale interguvernamentale în procesul de creare a normelor de drept internațional	54
2.3.1 Caracteristica generală a activității normative a organizațiilor internaționale	54
2.3.2 <i>Soft law</i> în calitate de component al procesului multilateral de creare a normelor internaționale	62
2.4. Crearea normelor internaționale în cadrul ONU	74
2.5 Concluzii la capitolul 2	84

3. APORTUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE	
REGIONALE LA CREAREA DREPTULUI INTERNAȚIONAL	87
3.1. Participarea Uniunii Europene la procesul de creare a normelor de drept internațional.....	87
3.2. Aportul organizațiilor internaționale regionale la crearea standardelor internaționale în materia drepturilor omului	112
3.2.1 Consiliul Europei și dimensiunea internațională a drepturilor omului	112
3.2.2 OSCE: specificul creării normelor internaționale și impactul în materia drepturilor omului	133
3.3. Particularitățile creării normelor internaționale în cadrul altor organizații internaționale regionale	142
3.4. Concluzii la capitolul 3	151
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	155
BIBLIOGRAFIE	160
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	191
CURRICULUM VITAE	192

ADNOTARE

GRIMAILO Nelea. „Rolul organizațiilor internaționale regionale în procesul de creare a normelor de drept internațional”. Teză de doctor în drept. Specialitatea științifică: 552.08 – Drept internațional și european public. Chișinău, 2015.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 379 de titluri. Rezultatele cercetării au fost expuse în 10 lucrări științifice publicate în culegeri și reviste de specialitate din Republica Moldova și România.

Cuvintele-cheie: organizație internațională, codificare internațională, normă internațională, acte ale organizațiilor internaționale, cooperare internațională.

Domeniul de studiu: rolul și aportul organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor de drept internațional.

Scopul și obiectivele tezei: Scopul prezentei lucrări constă în realizarea unei analize complexe a cadrului normativ internațional, a materialului teoretic și practic în vederea reliefării rolului și aportului organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor internaționale, precum și în evidențierea carențelor în domeniu, și în formularea unor recomandări concrete în vederea remedierii acestora.

Noutatea și originalitatea științifică: Noutatea științifică a studiului derivă din elucidarea particularităților, esenței și noilor aspecte a activității normative a organizațiilor internaționale, în general, și reliefarea și analiza specificului și rolului organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor de drept internațional, în special; *problema științifică soluționată în lucrare* constând în reliefarea specificului și rolului organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor de drept internațional, având ca rezultat formularea unor concluzii și recomandări de natură să înlăture neclaritățile și problemele constatate în domeniu, în vederea aplicării acestor recomandări pentru a eficientiza activitatea normativă a organizațiilor internaționale, spre beneficiul acestora și a statelor-membre, statut care aparține și Republicii Moldova.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării: Prezenta teză este printre primele de acest gen care își propune să studieze și să distingă rolul organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor de drept internațional, de aceea considerăm că aceasta va constitui un îndemn pentru dezvoltarea în continuare a acestei tematici și pentru formularea de noi soluții orientate spre perfecționarea practicii și a modului de abordări în acest domeniu. Lucrarea în sine poate fi utilizată de personalul cu preocupări în materie și de specialiștii din alte domenii adiacente.

Implementarea rezultatelor științifice: Teza constituie o contribuție modestă, dar considerăm temeinică la îmbogățirea literaturii naționale în domeniul dreptului organizațiilor internaționale căutându-și potențialii cititori în rândurile teoreticienilor, studenților, masteranzilor, doctoranzilor, practicienilor. Rezultatele științifice pot fi utilizate: în procesul elaborării actelor normative; în procesul de instruire juridico-profesională, în procesul de cercetare și documentare; în cercetările în materie de drept internațional public etc.

ANNOTATION

GRIMAILO Nelia. „The role of international regional organizations in the creation of norms of international law”. Dissertation for the degree of candidate of Legal Sciences. Specialization: 552.08 - International and European Public Law. Kishinev, 2015.

Thesis structure: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography includes 379 sources. Results of the study were presented in 10 scientific papers published in specialized journals and collections of the Republic of Moldova and Romania.

Keywords: international organization, international codification, international norm, the agreement of international organizations, international cooperation.

Study domain: the role and contribution of international regional organizations in the creation of norms of international law.

The aim and objectives of the thesis: The aim of this work is a comprehensive analysis of the international legal framework, theoretical and practical material in order to highlight the role and contribution of international regional organizations in the creation of international norms, as well as in light of the existing gaps in this area, offering specific recommendations about their elimination.

The novelty and originality of the research: The scientific novelty of the research consists in the determination of features, essence and new aspects in the regulatory activity of international organizations in general, as well as in identification and analysis of the specifics of the role of international regional organizations in the creation of norms of international law, in particular; *The main resolved scientific problem* consists in determination of the substance and of the role of international regional organizations in the creation of norms of international law, the result of which was the formulation of conclusions and recommendations designed to eliminate ambiguities and problems identified in the study area, in order to use these recommendations for more efficient operations international and regional organizations, for the benefit of member states of these, status, that most of the time, belongs to the Republic of Moldova also.

The theoretical and practical significance of the work: This thesis is the first study aimed at the researching and identification of the role of international regional organizations in the creation of norms of international law. On this basis, we believe that the appearance of this thesis will be a stimulus for further development of the topic, as well as the formulation of new solutions aimed at enhancement of the practices and approaches in this area. Present thesis may be of interest to those involved in this field, as well as specialists from other related fields.

Implementation of scientific results: The thesis represents a modest but basic contribution to the enrichment of national literature in the field of law of international organizations, designed to find potential readers in the ranks of theorists, students, undergraduates, graduate students and practitioners. The scientific results can be used in: legislative process, legal and professional training, research and documentation process, research in the field of public international law, etc.

АННОТАЦИЯ

ГРИМАЙЛО Неля. «Роль международных региональных организаций в процессе создания норм международного права». Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 552.08 – Международное и европейское публичное право. Кишинёв, 2015.

Структура диссертации: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография, включающая 379 источников. Результаты исследования были изложены в 10 научных работах, опубликованных в сборниках и профильных журналах Республики Молдова и Румынии.

Ключевые слова: международная организация, международная кодификация, международная норма, соглашения международных организаций, международное сотрудничество.

Область исследования: роль и вклад международных региональных организаций в создание норм международного права.

Цель и задачи диссертации: Цель настоящей работы состоит в комплексном анализе международно-правовой базы, теоретического и практического материала с тем, чтобы выделить роль и вклад международных региональных организаций в создании международных норм, а также в освещении существующих пробелов в данной области, предложении конкретных рекомендаций по их устранению.

Новизна и оригинальность исследования: Научная новизна исследования заключается в выделении особенностей, сущности и новых аспектов в нормативной деятельности международных организаций, в общем, а также в определении и анализе специфики и роли международных региональных организаций в создании норм международного права, в частности; *основная разрешенная научная проблема диссертации* состоит в обозначении специфики и роли международных региональных организаций в создании норм международного права, результатом которого, явилось формулирование выводов и рекомендаций, направленных на ликвидацию неясностей и проблем, выявленных в исследуемой области, в целях использования данных рекомендаций для более эффективной деятельности международных региональных организаций, на благо государств-членов, статусом которых, обладает во многих случаях, и Республика Молдова.

Теоретическая и практическая значимость работы: Настоящее исследование является первой в своём роде, работой, нацеленной на изучение и обозначение роли международных региональных организаций в вопросе создания норм международного права. Исходя из этого, считаем, что появление такой работы станет стимулом для последующей разработки данной темы, а также формулирования новых решений, направленных на совершенствование практики и подходов в этой области. Диссертация может представлять интерес для лиц, задействованных в данной области, а также для специалистов из других смежных областей.

Имплементация научных результатов: Диссертация представляет собой скромный, но в то же время значительный вклад в обогащение отечественной литературы в области права международных организаций, призванная найти своих потенциальных читателей в рядах теоретиков, студентов, магистрантов, аспирантов и практиков. Научные результаты могут быть использованы: в разработке нормативных актов; в процессе профессиональной юридической подготовки кадров; в процессе научных изысканий и документирования; в тематических исследованиях международного публичного права и т.д.

LISTA ABREVIERILOR

AELS - Asociația Europeană a Liberului Schimb
BIRD – Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BERD - Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
CDBI - Comitetul Director pentru Bioetică
CDI – Comisia de Drept Internațional
CECO – Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului
CEE – Comunitatea Economică Europeană
CIJ – Curtea Internațională de Justiție
CSI – Comunitatea Statelor Independente
ECOSOC – Consiliul Economic și Social
EURATOM – Comunitatea Europeană a Energiei Atomice
FAO – Organizația Națiunilor Unite pentru Agricultură și Alimentație
FMI – Fondul Monetar Internațional
ICAO – Organizația Aviației Civile Internaționale
ICNUR – Înalțul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați
KEDO - Organizația de Dezvoltare Energetică a Peninsulei Koreiene
NATO – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
NIEO – Noua Ordine Economică Internațională
OCDE – Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
OCEMN – Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră
OIM – Organizația Internațională a Muncii
OMM – Organizația Meteorologică Mondială
OMPI – Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale
OMS – Organizația Mondială a Sănătății
ONU – Organizația Națiunilor Unite
ONUDI – Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială
OPEC – Organizația Statelor Exportatoare de Petrol
OSCE – Organizația pentru Securitate și Cooperare din Europa
OUA – Organizația Unității Africane
PNUD – Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
TUE – Tratatul asupra Uniunii Europene
TFUE – Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene

UA – Uniunea Africană

UE – Uniunea Europeană

UIT – Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor

UNCITRAL - Comisia Națiunilor Unite pentru Dreptul Internațional Comercial

UNCTAD - Conferința ONU pentru Comerț și Dezvoltare

UNEP - Programul Națiunilor Unite pentru Mediu

UNESCO – Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură

UNICEF – Fondul Națiunilor Unite pentru Copii

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. În mod tradițional, dreptul internațional a fost considerat a fi un drept al coexistenței. Totuși, pe parcursul istoriei coexistența statelor a fost înlocuită de necesitatea cooperării care a fost considerată indispensabilă pentru a aborda problemele internaționale ce apar. În prezent, schimbările din cadrul ordinii internaționale tradiționale se intensifică ca urmare a efectelor globalizării și, după cum se remarcă, la momentul actual, realitatea relațiilor internaționale afectate de globalizare pare chiar mai complexă.

Efectele globalizării solicită în mod constant o integrare la nivel mondial, creând o arenă politică internațională în care statele, ca actori primordialii, de conducere, sunt înlocuite tot mai mult cu organizațiile internaționale. Ultimele au devenit unul dintre principalele mijloace de cooperare internațională, apărând în calitate de noi actori pe arena internațională în care au dobândit treptat un statut special. Astăzi organizațiile internaționale sunt subiecte de drept internațional și sunt titulari independenți de drepturi și obligații în temeiul dreptului internațional.

În condițiile activizării și complexității relațiilor internaționale, organizațiile internaționale abordează o multitudine de probleme, care anterior constituiau obiect de cooperare exclusiv pentru state. Mai mult ca atât, organizațiile internaționale au început să reflecte mai adecvat realitățile lumii contemporane, să acorde o atenție mai mare soluționării problemelor globale, să reacționeze mai sensibil la necesitățile unor state sau grupuri de state. Aceasta pare să fie foarte important, în special, în condițiile amplificării interdependenței statelor în cadrul comunității internaționale, când la soluționarea problemelor internaționale este necesar a ține cont atât de interesele individuale a fiecărui stat, cât și de necesitățile globale. Organizațiile internaționale se transformă într-un mecanism internațional comod de acumulare a unei asemenea interdependențe și, prin urmare, într-un mijloc eficient de soluționare a problemelor ce apar în contextul societății internaționale.

Una dintre metodele la care recurg organizațiile internaționale interguvernamentale în soluționarea problemelor cu care se confruntă constituie crearea normelor internaționale, aceasta având o pondere considerabilă și în continuă creștere în contextul procesului de creare a normelor internaționale *per ansamblu*.

Astăzi se atestă nu doar sporirea rolului organizațiilor internaționale în cadrul acestei activități dar și, ce este mai considerabil, extinderea diapazonului formelor de participare a organizațiilor în procesul creării normelor internaționale.

Este remarcabilă în acest sens practica elaborării în cadrul organizațiilor internaționale a proiectelor de tratate internaționale în formă definitivată cu transmiterea ulterioară a lor spre

semnare statelor, evitându-se, astfel, conferințele diplomatice. Este larg răspândită crearea prin intermediul organizațiilor internaționale a așa-numitelor standarde, care prin natura lor se deosebesc radical de tratatele multilaterale încheiate ale statelor, constituind un nou tip de acte internaționale.

Referindu-ne la activitatea normativă a organizațiilor internaționale, evidențiem în special rolul remarcabil în acest sens al Organizației Națiunilor Unite – în calitate de centru de coordonare a activităților de cooperare aproape a tuturor statelor lumii, precum și al instituțiilor specializate ale sistemului Națiunilor Unite. Organizațiile internaționale și-au demonstrat rolul de instrumente indispensabile în cadrul sistemului internațional, cu precădere în domeniile economic, social și în sfera drepturilor omului.

Concomitent, ca și un răspuns la problemele apărute pe diferite continente ale globului au luat naștere și activează numeroase organizații regionale, acestea - bazate pe o mai bună înțelegere a circumstanțelor specifice și avantajate de particularitățile locale, culturale sau de altă natură - se dovedesc a fi foarte eficiente în rezolvarea unor probleme zonale, mai ales în problemele de criză.

Evident, organizațiile regionale, profitând de circumstanțele care le avantajează, recurg, de asemenea, la crearea de norme internaționale în scopul soluționării problemelor și atingerii obiectivelor scontate. În acest context, ținând cont de numărul și de ponderea în creștere a acestor organizații, apar unele întrebări relevante ce vizează rolul și aportul organizațiilor internaționale regionale în procesul de creare a normelor de drept internațional, după cum creează interes și faptul dacă în cadrul acestora există și se dezvoltă sau nu noi proceduri și modalități de creare a unor asemenea norme. Răspunsurile la acestea și alte întrebări căutăm să le aflăm în cercetarea realizată în prezenta lucrare, tema de cercetare prezentându-se a fi una de maximă actualitate și importanță.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul prezentei lucrări constă în realizarea unei analize complexe a cadrului normativ internațional, a materialului teoretic și practic în vederea reliefării rolului și aportului organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor internaționale, precum și în evidențierea curențelor în domeniu, și în formularea unor recomandări concrete în vederea remedierii acestora.

Scopul propus determină următoarele **obiective** concrete:

- a elucida și analiza specificul procesului de creare a normelor internaționale și tendințele noi în domeniu;
- a analiza competența organizațiilor internaționale interguvernamentale în domeniul creării normelor de drept internațional;

- a cerceta esența activității normative a organizației internaționale și formele acestei activități;
- a reliefa rolul și aportul organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor de drept internațional pe baza analizei activității normative a unor organizații regionale concrete;
- a elucida lacunele existente în domeniul de cercetare;
- a formula propriile concluzii și recomandări la tema de cercetare.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Noutatea științifică a studiului derivă din elucidarea particularităților, esenței și noilor aspecte a activității normative a organizațiilor internaționale, în general, și reliefa și analiza specificului și rolului organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor de drept internațional, în special, concretizându-se în următoarele teze principale:

- au fost elucidate și analizate esența, particularitățile și noile tendințe ale procesului de creare a normelor internaționale;
- a fost analizată competența organizațiilor internaționale în domeniul creării normelor de drept internațional prin prisma criteriilor de autonomie și dependență a acestor subiecte de drept internațional;
- a fost realizată o analiză a cadrului normativ internațional ce reglementează activitatea normativă a organizațiilor internaționale;
- au fost reliefate esența și formele activității normative a organizațiilor internaționale interguvernamentale;
- au fost analizate formele și funcțiile *soft law* în calitate de component al procesului multilateral de creare a normelor internaționale;
- a fost cercetat modul de creare a normelor internaționale în cadrul ONU;
- a fost supus analizei rolul Uniunii Europene la crearea normelor de drept internațional, rol, realizat atât printr-o activitate normativă proprie deosebită, cât și prin participarea Uniunii Europene în calitate de membru sau observator în cadrul altor organizații internaționale universale și regionale;
- a fost cercetat aportul Consiliului Europei la crearea standardelor internaționale în materia drepturilor omului și elucidate trăsăturile activității normative a acestei organizații internaționale regionale;
- a fost distins specificul creării normelor internaționale de către OSCE și impactul normelor acestei organizații în materia protecției drepturilor omului;
- au fost analizate modalitățile de creare a normelor internaționale în contextul altor organizații internaționale – OCDE, OPEC și OUA (UA).

- au fost formulate propriile concluzii la tema de cercetare și recomandări în vederea remedierii unor lacune în domeniu.

Problema științifică soluționată în lucrare constă în reliefaarea specificului și rolului organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor de drept internațional, având ca rezultat formularea unor concluzii și recomandări de natură să înlăture neclaritățile și problemele constatate în domeniu, în vederea aplicării acestor recomandări pentru a eficientiza activitatea normativă a organizațiilor internaționale, spre beneficiul acestora și a statelor-membre, statut care aparține și Republicii Moldova.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Prezenta teză este printre primele de acest gen care își propune să studieze și să distingă rolul organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor de drept internațional, de aceea considerăm că aceasta va constitui un îndemn pentru dezvoltarea în continuare a acestei tematici și pentru formularea de noi soluții orientate spre perfecționarea practicii și a modului de abordări în acest domeniu.

Valoarea aplicativă a lucrării se manifestă prin importanța ei pentru studenți, masteranzi, doctoranzi, lectori în pregătirea cursurilor, prelegerilor și seminarelor, și în elaborarea lucrărilor științifice la disciplinele academice "Drept internațional public" și "Dreptul organizațiilor internaționale", precum și pentru perfecționarea activității normative a organizațiilor internaționale.

Aprobarea și implementarea rezultatelor cercetării. Teza a fost elaborată în cadrul Secției Drept Internațional a Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei. Materialele cercetărilor efectuate, unele concluzii ale investigațiilor și-au găsit reflectare în articolele științifice publicate de-a lungul anilor. Rezultatele științifice au mai fost expuse și în cadrul unor conferințe, seminare și simpozioane naționale și internaționale, organizate de către Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM etc.

Sumarul compartimentelor tezei. Lucrarea este constituită din introducere, trei capitole structurate în 12 paragrafe, concluzii generale și recomandări, referințe bibliografice.

Introducerea reprezintă fundamentarea și justificarea temei alese pentru cercetare. În acest sens, ea cuprinde așa compartimente ca: actualitatea și importanța temei investigate, gradul de cercetare a temei, scopul și obiectivele propuse spre realizare, noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, modalitatea de aprobare a rezultatelor și concluziilor cercetării.

În capitolul 1 intitulat *"Analiza surselor doctrinare și normative cu privire la rolul organizațiilor internaționale regionale în procesul creării normelor internaționale"* se

realizează o prezentare și o sinteză a contribuțiilor doctinare cu tangențe în domeniul de cercetare științifică a prezentei teze (par.1.1) și o elucidare și analiză a cadrului normativ internațional în domeniul activității normative a organizațiilor internaționale (par.1.2). Par.1.3 cuprinde concluziile la care a ajuns autorul în urma investigațiilor din prezentul capitol.

Capitolul 2 cu titlul *"Organizațiile internaționale și crearea normelor de drept internațional"* începe cu elucidarea specificului procesului creării normelor internaționale și a tendințelor noi în domeniu (în par.2.1). În par. 2.2 se analizează competența organizației internaționale în materia creării normelor de drept internațional, iar par. 2.3 este consacrat în întregime analizei rolului organizațiilor internaționale la crearea normelor de drept internațional, cercetându-se detaliat activitatea normativă a organizațiilor internaționale (p. 2.3.1) prin prisma specificului, formelor și mijloacelor de realizare a acestei activități. Compartimentul 2.3.2 cuprinde o analiză a definiției, trăsăturilor, esenței și funcțiilor *soft law* în calitate de component al procesului multilateral de creare a normelor de drept internațional. În par. 2.4 se elucidează modul de crearea a normelor internaționale în cadrul ONU. Concluziile cercetărilor realizate în contextul capitolului respectiv formează conținutul ultimului paragraf al acestuia (par.2.5).

Capitolul 3 cu titlul *"Aportul organizațiilor internaționale regionale la crearea dreptului internațional"* cuprinde cercetarea specificului activității normative a unor organizații internaționale regionale concrete în scopul reliefării rolului acestora la crearea normelor de drept internațional. Primul paragraf din cadrul acestui capitol (par. 3.1) este dedicat elucidării și analizei rolului Uniunii Europene în procesul de creare a normelor internaționale, activitate realizată atât în cadrul organizației internaționale respective, având la bază proceduri și acte specifice (p. 3.1.1), cât și pe plan extern, în contextul altor organizații internaționale unde Uniunea Europeană are statut de membru sau observator (p. 3.1.2). Par. 3.2 are ca și finalitate reliefarea rolului unor organizații internaționale regionale în procesul de creare a standardelor în materia protecției internaționale a drepturilor omului. În special, o atenție deosebită este acordată Consiliului Europei (p.3.2.1), OSCE (p. 3.2.2), elucidându-se și analizându-se specificurile activităților normative ale acestor organizații și rolul acestora în cadrul procesului de creare a normelor internaționale. Particularitățile creării normelor internaționale în cadrul altor organizații regionale – OECD, OPEC, OUA au fost analizate în par. 3.3. Ultimul paragraf (par. 3.4) cuprinde concluziile autorului formulate în baza cercetării realizate în prezentul capitol.

În compartimentul "Concluzii generale și recomandări" sunt expuse rezultatele obținute în urma finalizării cercetării.

Compartimentul "Bibliografie" cuprinde lista surselor bibliografice care au stat la baza cercetării cuprinse în prezenta lucrare.

1. ANALIZA SURSELOR DOCTRINARE ȘI NORMATIVE CU PRIVIRE LA ROLUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE REGIONALE ÎN PROCESUL CREĂRII NORMELOR INTERNAȚIONALE

1.1 Contribuții doctrinare cu tangențe în domeniul de cercetare științifică

Diverse aspecte ce vizează organizațiile internaționale în calitate de cele mai importante forțe în coordonarea acțiunilor și cooperare în diverse domenii precum cel politic, economic, social, militar sau cultural au devenit obiecte de cercetare pentru diverși savanți – atât naționali, cât și străini, lucrările multora dintre aceștia servind ca bază pentru cercetarea noastră.

Unele lucrări sunt consacrate elucidării și analizei modului de constituire, esenței, structurii și particularităților organizațiilor internaționale interguvernamentale. Un exemplu în acest sens constituie lucrarea cercetătorului Nigel D. White "The law of international organizations"[304] în care autorul ia în vizor natura juridică a organizațiilor internaționale interguvernamentale. În afară de personalitatea juridică a organizației internaționale, calitatea de membru, competențele unei organizații, lucrarea se concentrează și pe potențialul organizației de creare a normelor internaționale. Autorul demonstrează că natura produsului juridic al unei organizații particulare este determinată de caracterul juridic al entității respective, în special pe faptul dacă aceasta este bazată pe modelul contractual sau constituțional. În lucrare este discutată distincția dintre "produsele" juridice ale organizațiilor "tehnice" și ale celor "politice", problema creării normelor de către organele "executive" în raport cu organul "plenar" al organizației, și problema legitimității diferitor acte juridice ale acestor organe.

O altă lucrare de referință este cea a doctrinarului Rene-Jean Dupuy intitulată "Manuel sur les organisations internationales"[314]. În cele aproape o mie de pagini autorul cercetează aprofundat rolul organizațiilor internaționale în cadrul societății internaționale, modalitățile de creare și personalitatea juridică a organizației internaționale, calitatea de membru - inclusiv raporturile dintre statele-membre în contextul organizației, cât și raporturile acestora cu organizația, sunt analizate organele unei organizații internaționale și mijloacele puse la dispoziția acestora. De o importanță deosebită pentru cercetarea noastră sunt compartimentele lucrării care iau în vizor activitățile normative și cvasi-normative ale organizațiilor internaționale. Analizând puterea normativă a organizației internaționale și valoarea și autoritatea actelor unei organizații internaționale, autorul pornește de la premiza că "mizeria" actualelor izvoare ale dreptului internațional este una înfricoșătoare. R.-J. Dupuy susține că, cutuma internațională, a cărei formare este lentă și conținutul este unul general nu mai corespunde necesităților unei "familii de națiuni" numărul membrilor căreia s-a triplat în mai puțin de cincizeci de ani. În plus, există

puține practici care ar putea fi declarate generale, atunci când așteptările, necesitățile, interesele, tradițiile, culturile ... sunt adeseori prea contradictorii. Aceste cauze stau și la baza faptului că există puține tratate asupra cărora statele pot cu adevărat ajunge la un numitor comun. În acest context, consideră autorul, o reformă pare necesară - în special, prin punerea în aplicare a unui aparat instituțional comun statelor căruiia îi poate fi acordată sarcina de a crea dreptul în condițiile democrației și eficacității. Afirmând acestea, autorul face trimitere la organizații internaționale, în special la Organizația Națiunilor Unite pe care o consideră incomparabilă cu o altă organizație internațională [314, p. 414].

O atenție deosebită este acordată organizațiilor internaționale și în literatura de specialitate din România și Republica Moldova. Menționăm, în primul rând, lucrarea savantului Raluca Miga-Besteliu intitulată "Organizații internaționale interguvernamentale" [42] care abordează problema elementelor definitorii și clasificării organizațiilor internaționale, analizează modalitățile de creare și participare la organizații internaționale, structura și modul de funcționare ale acestora. Profesionalismul analizei teoretice este combinat cu exemple din practică ceea ce face lucrările în cauză a fi de neprețuit.

Nu mai puțin valoroase sunt și lucrările în domeniu ale cercetătorului român Dan Vătăman "Organizații europene și euroatlantice" [55] și ale cercetătorului autohton Cristina Ceban "Dreptul organizațiilor internaționale" [7] în care se prezintă cele mai importante organizații europene și euroatlantice (UE, Consiliul Europei, OCDE, NATO, OSCE, OCEMN etc.). Aceste lucrări, pe lângă valoarea teoretică conferită de conținut, se adresează atât specialiștilor, cât și altor persoane interesate să aprofundeze domeniul atât de generos al organizațiilor europene și euroatlantice. Pentru o informare facilă și o înțelegere comprehensivă a fiecărei organizații în parte lucrarea cercetătorului Dan Vătăman conține o serie de anexe care cuprind actele constitutive ale organizațiilor internaționale, membrii, prezentări schematice a structurii organizatorice, precum și cronologia activității acestor organizații.

În același context, ținem să menționăm o altă lucrare importantă a unui colectiv de autori din Republica Moldova - Victoria Arhiliuc, Natalia Chirtoacă și alții - intitulată "Reprezentanțele organizațiilor internaționale în Republica Moldova [1]". Având ca și obiect de cercetare modul de înființare, obiectivele și activitatea reprezentanțelor unor organizații internaționale universale (ONU – activitatea prin intermediul agențiilor, programelor și fondurilor sale (ICNUR, UNICEF, PNUD), FMI, BIRD, UNESCO) și regionale (UE, Consiliul Europei, OSCE, BERD) în Republica Moldova, evidențiindu-se impactul acestor organizații și avantajele acestor cooperări pentru statul nostru, lucrarea se prezintă a fi una deosebit de interesantă și valoroasă.

În aceeași ordine de idei, o lucrare științifică cu tangențe în domeniu de cercetare este teza de doctor a dlui Vitalie Slonovschi cu titlul "Aspecte politico-juridice privind relațiile de

cooperare a Consiliului Europei cu Republica Moldova [46]”. Lucrarea este axată pe elucidarea și analiza statutului juridic, a structurii și rolului Consiliului Europei, pe familiarizarea publicului larg cu particularitățile funcționării Consiliului Europei, pe identificarea mecanismelor normative, de control și asistență mult mai eficiente și operative în comparație cu alte instituții europene, pe determinarea priorităților și beneficiilor politico-juridice ce reies din calitatea de membru la Consiliul Europei. Lucrarea este valoroasă atât prin subiectele cercetate cu profesionalism, cât și prin concluziile și sugestiile autorului pe marginea temei de cercetare.

În lucrarea ”Drept internațional public” al colectivului de autori autohtoni (Alexandru Burian, Oleg Balan, Nicolae Osmochescu, Diana Sârcu și alții) [2] întreg capitolul XI este consacrat dreptului organizațiilor internaționale. Organizațiile internaționale sunt analizate prin prisma definiției acestora, a clasificării, structurii, personalității juridice, a funcțiilor, puterilor, actelor organizațiilor internaționale și a răspunderii internaționale ale acestora.

Alți doctrinari au abordat în lucrările sale doar unele aspecte ce vizează organizațiile internaționale interguvernamentale. Este cazul cercetării autorului Jean d'Aspremont ”The multifaceted concept of the autonomy of international organizations and international legal discourse [137]”. Autorul menționează că ideea autonomiei organizațiilor internaționale reflectă în mod classic independența politică a organizației atunci când se ajunge la elaborarea propriilor decizii. Autonomia ca și independența politică, de regulă, atinge diverse relații – de exemplu, de control, de subordonare, de parteneriat – existente între organizație și statele-membre. Ideea autonomiei în acest caz se referă la gradul de impermeabilitate al procesului decizional al organizației pentru statele care acționează, de exemplu, în calitate de creator, membru (subordonat) sau ca și un egal pe scena internațională. Jean d'Aspremont abordează în lucrare caracterul complex al unei asemenea autonomii a organizației internaționale: autonomia ca și independență politică și autonomia ca și independență instituțională.

Doctrinarul Ramses Wessel în lucrarea sa ”The Phenomenon of Multilevel Regulation: Interactions between Global, EU and National Regulatory Spheres [302]” susține că normele nu mai sunt create doar de către state, dar și de către organizații internaționale. Concomitent, aceste reguli nu afectează viața de zi cu zi a cetățenilor și companiilor deoarece a devenit tot mai dificil de a trage linia de demarcație între internațional, UE și național. Autorul introduce noțiunea de ”reglementare de mai multe niveluri” ca o modalitate de a studia aceste procese normative și interacțiunea dintre diferite ordini juridice. Autorul indică faptul că multe norme în așa domenii precum comerțul, cooperarea financiară, siguranța alimentelor, produsele farmaceutice, securitatea, terorismul, aviația civilă, protecția mediului își găsesc originea în cooperarea internațională. Ramses Wessel este de părerea că, confruntându-se cu reglementare de mai multe niveluri, vechile categorii și linii de demarcație dintre internațional, european și ordinele juridice

naționale nu mai funcționează în mod satisfăcător și există o nevoie clară de a fi reconsiderate asemenea concepte cum ar fi: transparența, controlul democratic al puterii de reglementare, legitimitatea, statul de drept și protecția drepturilor fundamentale ale omului în situațiile de guvernare din afara statului.

Proiectul de articole privind responsabilitatea organizațiilor internaționale elaborate de către Comisia de Drept Internațional a ONU [161] oferă mai multe norme privind responsabilitatea organizației internaționale în legătură cu un act al statului său membru sau *vice versa*. Două articole sunt considerate de către Pavel Șturma a fi potențial importante și încă controversate acestea preocupându-se de eludarea unei obligații internaționale pentru organizația internațională sau pentru statul-membru în cazul în care unul dintre aceștia suportă răspunderea internațională. Așa cum există încă multe ”lacune ale responsabilității” la nivelul regulilor primare, cercetătorul consideră că este important să se limiteze numărul de situații în care nici organizația, nici statul-membru ar suporta răspundere internațională.

În aceeași ordine de idei, menționăm că o analiză relevantă a Proiectului de articole privind responsabilitatea organizațiilor internaționale elaborate de către Comisia de Drept Internațional a ONU constituie lucrarea ”New Directions in Responsibility: Assessing the International Law Commission’s Draft Articles on the Responsibility of International Organizations” a autorului Kristen E. Boon [87]. Pornind de la premisa că Proiectul de articole nominalizat reprezintă o nouă dezvoltare esențială a dreptului organizațiilor internaționale și, în cazul adoptării acestora, vor crea un cadru legal pentru urmărirea organizațiilor internaționale care comit acte ilegale din punct de vedere al dreptului internațional, autorul susține că Proiectul de articole creează un drept al ”consecințelor”: acestea stabilesc reguli de atribuire, cauze care înlătură iliceitatea, efectele unei încălcări și principiile reparațiilor. Cercetătorul susține că intervenția armată din Libia din 2011 a accentuat aplicarea practică a acestor principii.

Prezintă interes unele concluzii formulate de către Kristen Boon pe parcursul cercetării. În special, autorul susține că, practic vorbind, efectele pe termen scurt ale Proiectului de articole sunt susceptibile să fie mai mari în trei domenii. În primul rând, acestea vor afecta comportamentul intern al organizației internaționale – aceasta poate modifica modalitatea de definire a ”agenților” și a celor cu care contractează; în al doilea rând, Proiectul de articole poate duce la aceea că organizațiile internaționale nu vor acționa atunci când le lipsește mandatul sau finanțarea și, în cele din urmă, noul Proiect de articole poate determina organizațiile să profite de art. 63 cu privire la *lex specialis*, care permite acestora să contracteze în jurul regulilor defectuoase privind răspunderea și să vină cu propriile lor norme secundare specifice pentru practicile acestui regim. Deși aceasta va permite specializarea, există riscul împiedicării creării

unui set de principii unitare și coerente cu privire la responsabilitatea deopotrivă a organizațiilor internaționale și a statelor. Este acesta un obiectiv dezirabil sau nu rămâne de văzut.

Fără a știrbi din relevanța și importanța pentru cercetarea noastră a lucrărilor caracterizate mai sus, precum și a altor cercetări care nu s-au regăsit în prezentul compartiment al tezei, trebuie să recunoaștem că un deosebit interes pentru prezenta teză au prezentat acele lucrări consacrate în special activității normative a organizațiilor internaționale. Trebuie să remarcăm că în acest sens doctrina rusă este destul de fructuoasă.

O primă lucrare de referință ar constitui monografia cercetătorului Kovaliova T.M. "Правотворчество межгосударственных организаций и его виды" [324]. Autorul începe studiul cu elucidarea particularităților calității de subiect de drept internațional a organizației internaționale, ca ulterior să se axeze pe activitatea normativă a organizației – în mod special, pe capacitatea organizației de a încheia tratate, pe actele organizației cu caracter normativ și pe actele administrative și de reglementare a organizației internaționale. Exemplele din contextul lucrării se axează pe activitatea normativă a ONU și a unor instituții specializate ale acesteia. Un compartiment distinct al lucrării este consacrat analizei modului în care dreptul intern al organizației influențează activitatea normativă a acesteia.

În același context, apare și lucrarea cercetătorului Marghiev V.I. "Правотворчество международных организаций" [333] și lucrarea cercetătorului Krâlov N.B. "Правотворческая деятельность международных организаций" [325]. Cercetarea doctrinarului Marghiev se axează pe specificul procesului de creare a normelor internaționale și într-un mod general se elucidează în ce poate consta activitatea normativă a unei organizații internaționale. Lucrarea cercetătorului Krâlov se prezintă a fi un studiu mai aprofundat în domeniu, punându-se accentul pe trăsăturile juridice ale activității normative a organizației internaționale, o mare parte a lucrării fiind dedicată cercetării funcției auxiliare a organizațiilor internaționale în contextul creării normelor internaționale (crearea organelor specializate cu funcții normative în cadrul organizației, desfășurarea conferinței ca o etapă a procesului normativ; adoptarea modificărilor la actul constitutiv), precum și modalităților de creare de către organizațiile internaționale a normelor obligatorii pentru statele-membre.

O altă lucrare consacrată nemijlocit activității normative a organizației internaționale este articolul doctrinarului Barkovski I. A. "Правотворческая деятельность международных организаций: теоретические аспекты и современные тенденции" [320]. Opinia autorului corespunde cu cea a cercetătorilor nominalizați mai sus în sensul că organizațiile internaționale au un rol important în activitatea normativă a statelor. Competența organizațiilor internaționale de participare la procesul normativ internațional poate fi destul de variată și este determinată de actele constitutive ale acestora și alte acte ce reglementează activitatea acestora în raport cu

scopurile și sarcinile organizației. Autorul susține că, în calitate de funcție auxiliară a organizației internaționale în contextul procesului normativ al statelor apare, indubitabil, participarea acestora la procesul de codificare a dreptului internațional – din punct de vedere istoric cristalizându-se două forme de bază ale codificării: fără de participarea organizațiilor internaționale interguvernamentale și codificarea desfășurată în cadrul organizației internaționale. Pe lângă funcția auxiliară, organizațiile internaționale desfășoară o activitate normativă nemijlocită (uneori desemnată ca fiind funcția propriu-normativă), autorul realizând o analiză de ordin general al acestei activități a organizației internaționale.

Cercetătorul Ruzanna Martirosianț în teza de doctor cu tema ”Правила процедуры как выражение собственной юридической воли межгосударственных организаций” [334] supune analizei voința juridică a organizației internaționale în calitate de component esențial a funcționării normale a acesteia. În special analiza este axată pe problema manifestării voinței proprii a organizației internaționale în cadrul procesului normativ al acestora. În acest scop cercetătorul consacră două capitole din lucrare studierii regulilor de procedură ale organizației în calitate de component al dreptului intern al organizației internaționale și analizei rolului acestor reguli în cadrul procesului normativ internațional. Autorul ajunge la concluzia că voința proprie a organizației reprezintă un component indispensabil pentru funcționarea normală a acesteia. Actul constitutiv al organizației internaționale este creat în baza voinței statelor-părți, însă după intrarea în vigoare a acestuia, regulile de procedură ale organizației și alte norme ale dreptului intern al organizației sunt create preponderent în baza voinței juridice proprii a organizației. Ruzanna Martirosianț susține că regulile de procedură ale organizației au un caracter secundar în raport cu normele actului constitutiv, însă nu este exclusă legătura neîntreruptă a acestor norme deoarece regulile de procedură nu au sens fără de actul constitutiv, după cum prevederile actului constitutiv nu sunt viabile fără de actele de procedură.

Activitatea normativă a organizațiilor internaționale constituie obiect de cercetare și pentru doctrina engleză și franceză. Catherine Brölmann în lucrarea ”International Organizations and Treaties: Contractual Freedom and Institutional Constraint” [92] afirmă că organizațiile internaționale au intrat deja de mult timp în grupul select al creatorilor de tratate internaționale și în prezent sunt părți la un număr mare de tratate. De asemenea, organizațiile sunt asociate cu dreptul tratatelor și cu practica în alte moduri: în special prin rolul lor de facilitator pentru încheierea tratatelor multilaterale de către state, uneori într-o poziție atât de proeminentă încât s-ar putea uita că, din punct de vedere etnic, acestea nu sunt ele însele o parte contractantă. Subiectul principal abordat în lucrare vizează încheierea tratatelor de către organizațiile internaționale. Autorul se concentrează, în special, pe practica organizațiilor de creare a tratatelor internaționale, pe dreptul aplicabil tratatelor și pe alte întrebări specifice ce pot apărea în legătură

cu organizațiile internaționale: care tratate permit organizației să devină parte la tratat și căror tratate organizația este autorizată să devină parte.

Catherine Brölmann ajunge la concluzia că organizațiile internaționale în calitate lor de *forum* pentru luarea deciziilor introduce elemente de flexibilitate în procesul de elaborare a tratatelor internaționale. În cazul în care cineva ar fi interesat de identificarea ”evoluțiilor contemporane”, ar putea exista cel puțin o asemenea evoluție legată de rolul de forum al organizației internaționale: aceasta constă în amestecarea elementelor contractuale și instituționale în cazul în care organizația acționează ca un forum pentru crearea tratatelor internaționale.

Doctrinarul Jochen von Bernstorff în lucrarea ”Procedures of Decision-Making and the Role of Law in International Organizations” [298] realizează o cercetare interesantă ce vizează activitatea normativă a organizațiilor internaționale. Autorul constată că nu există încă un corp general de drept procesual privind luarea deciziilor în cadrul organizațiilor internaționale. Concomitent, multe dintre cele peste 230 de organizații internaționale existente exercită puterea publică prin activități legislative și de reglementare care implică o multitudine de decizii adoptate zilnic în cadrul acestor instituții. Din perspectiva dreptului, exercitarea puterii publice în afara unui cadru normativ este un motiv de îngrijorare. Pornind de la această constatare, autorul realizează un studiu centrat pe procedurile de adoptare a deciziilor în cadrul organizațiilor internaționale.

Activitatea normativă a organizațiilor internaționale interguvernamentale este abordată direct sau tangențial și în alte lucrări științifice. Exemplu în acest sens este lucrarea doctinarilor germani Rüdiger Wolfrum și Volker Röben ”Developments of International Law in Treaty Making” [306] care explorează diverse mijloace de creare a dreptului non-convențional și variatele probleme ce apar în acest sens. În context este analizat procesul de legiferare internațională prin intermediul corpurilor de experți, conferințelor părților, organizațiilor internaționale, Consiliului de Securitate al ONU și cu angajamentele actorilor non-statali.

O altă lucrare importantă pentru domeniul de cercetare este cea a cercetătorului Vera Gowlland-Debbas ”Multilateral Treaty-Making” [180] care se focusează pe impactul schimbărilor sociale asupra normelor referitoare la formele și procedurile creării tratatelor, dar, în mod inevitabil, vine de asemenea să se concentreze și asupra conținutului normelor în sine în cazul în care acestea au avut vreun impact asupra formei și procedurii tratatului.

Asemenea cercetări ca cea a doctinarilor Andrew T. Guzman și Timothy L. Meyer ”International Soft Law” [184] sau lucrarea cercetătorului Alan Boyle ”Some Reflections on the Relationship of Treaties and Soft Law” [89] aduc un aport considerabil în ce privește elucidarea și analiza multiaspectuală a conceptului de *soft law* (dreptul flexibil) în dreptul internațional, a

relațiilor acestei categorii de drept cu ceea ce constituie *hard law* (dreptul rigid). Punctul de plecare pentru analiza relației dintre tratatele internaționale și dreptul flexibil a servit observarea faptului că astăzi nuanțele în procesul de creare a dreptului internațional modern, nu mai pot fi limitate la categoriile tradiționale - tratatul și cutuma internațională. Rolul dreptului flexibil, ca parte a procesului de creare a normelor internaționale astăzi este recunoscut pe scară largă, mai puțin fiind studiate relațiile dintre tratatele internaționale și *soft law* care nu sunt mai importante și au chiar o mare importanță practică pentru activitatea organizațiilor internaționale.

În urma unei asemenea expuneri a diverselor contribuții cu tangență mai mare sau mai mică asupra domeniului de cercetare apare întrebarea logică privind oportunitatea cercetării noastre. De fapt recunoscând că diversitatea de lucrări științifice în domeniu abordează variate aspecte ce vizează dreptul organizațiilor internaționale – unele, sunt dedicate în întregime analizei modului de constituire, esenței, structurii, particularităților organizațiilor internaționale interguvernamentale, este cercetată personalitatea juridică a organizațiilor internaționale, funcțiile și rolul acestora în contextul relațiilor internaționale contemporane; iar altele – iau în vizor, în special, funcția normativă a organizațiilor internaționale sau unele aspecte și probleme în legătură cu exercitarea de către organizații a competenței normative. Ceea ce am constatat studiind varietatea de surse în domeniu este faptul că nici una dintre lucrări nu abordează problematica participării organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor internaționale prin prisma rolului acestor organizații în cadrul procesului normativ internațional și a modalităților specifice prin care organizațiile regionale se impun în acest sens - domeniu pe care ni-l rezervăm în contextul prezentei cercetări în care ne vom strădui să căutam răspunsuri la întrebările apărute.

Scopul prezentei lucrări constă în realizarea unei analize complexe a cadrului normativ internațional, a materialului teoretic și practic în vederea reliefării rolului și aportului organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor internaționale, precum și în evidențierea curențelor în domeniu, și în formularea unor recomandări concrete în vederea remedierii acestora.

Scopul propus determină următoarele obiective concrete:

- a elucida și analiza specificul procesului de creare a normelor internaționale și tendințele noi în domeniu;
- a analiza competența organizațiilor internaționale interguvernamentale în domeniul creării normelor de drept internațional;
- a cerceta esența activității normative a organizației internaționale și formele acestei activități;

- a reliefa rolul și aportul organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor de drept internațional pe baza analizei activității normative a unor organizații regionale concrete;
- a elucida lacunele existente în domeniul de cercetare;
- a formula propriile concluzii și recomandări la tema de cercetare.

Problema științifică propusă spre soluționare în lucrare constă în reliefa rolul și aportul organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor de drept internațional, având ca rezultat formularea unor concluzii și recomandări de natură să înlăture neclaritățile și problemele constatate în domeniu, în vederea aplicării acestor recomandări pentru a eficientiza activitatea normativă a organizațiilor internaționale, spre beneficiul acestora și a statelor-membre, statut care aparține și Republicii Moldova.

1.2 Elucidarea și analiza cadrului normativ internațional cu relevanță asupra domeniului de cercetare

Deși practica creării normelor internaționale de către organizațiile internaționale diferă în unele privințe de cea a statelor, dreptul tratatelor aplicabil organizațiilor internaționale este foarte similar cu cel aplicabil statelor, unul dintre motive fiind faptul că dreptul tratatelor funcționează pe baza egalității părților-contractante. Aceasta nu lasă loc pentru viziunea funcționalistă a organizației în care structura instituțională internă și statele-membre pot fi implicate direct în raporturile juridice externe ale organizației [92, p. 17].

După anul 1945, ONU și agențiile sale specializate, urmate de alte organizații internaționale au încheiat un număr tot mai mare de tratate cu state (de ex. acorduri privind sediul central, acorduri privind privilegiile și imunitățile) sau între ele (de ex. acorduri de cooperare) și, prin urmare, au creat o practică considerabilă în acest sens. Oamenii de știință au creat teorii diferite pentru a identifica baza legală a acestor tratate de drept internațional și Curtea Internațională de Justiție a recurs la practică pentru a afirma personalitatea juridică internațională a ONU în avizul său consultativ *Reparațiile pentru daunele suportate în serviciul Națiunilor Unite* [252]. Dar *opinio juris* a evoluat, chiar dacă nu era general împărtășită. Aceasta a devenit evident în timpul lucrărilor Comisiei de Drept Internațional asupra codificării dreptului tratatelor: aceasta inițial a inclus (în 1950), dar ulterior a exclus (în 1962) tratatele încheiate cu organizațiile internaționale din proiectele sale de articole cu privire la dreptul tratatelor [308].

În timpul pregătirii *Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor* elaboratorii au decis că tratatele încheiate de către organizațiile internaționale posedă ”caracteristici speciale”, fapt pentru care ar fi înțelept a le trata într-o convenție separată. Astfel, lucrul asupra *Convenției de la Viena din 1986 cu privire la dreptul tratatelor între state și organizații*

internaționale sau între organizații internaționale a început imediat ce Convenția din 1969 a fost deschisă pentru semnare.

Proiectul a avut un element paradoxal în care noua Convenție ar trebui să cuprindă norme și principii pentru tratatele declarate ca fiind ale organizațiilor internaționale, dar, concomitent, având în vedere că dreptul tratatelor este conceptualizat ca un sistem unitar, și, în vederea faptului practic că mai multe tratate au fost încheiate între state și organizații, Convenția trebuia să încorporeze reguli existente în dreptul tratatelor.

Comisia de Drept Internațional în mod explicit a considerat procesul de elaborare a noii Convenții de la Viena ca fiind ”o nouă etapă în codificarea dreptului tratatelor” și, având ca și punct de plecare Convenția din 1969, decide articol cu articol care prevederi necesită modificări de fond sau de redactare pentru a deveni aplicabile tratatelor organizațiilor internaționale [309, § 36, p. 12], aderând la maximum posibil la ”spiritul, formele și structura” Convenției din 1969 [266, § 9, p. 77]. Astfel, codificarea unui nou drept al tratatelor, în esență, se rotește în jurul întrebării privind măsura în care organizațiile ar putea fi puse pe picior de egalitate cu statele.

În mod ironic, dar grăitor probabil, însăși organizațiile internaționale au fost mai degrabă reticente în a participa, și chiar a vedea o convenție separată întocmită, deoarece un drept al tratatelor codificat le-ar putea împiedica libertatea de care s-au bucurat în adoptarea tratatelor [158, p. 71]. Preambulul Convenției din 1986 consacră ”*capacitatea organizațiilor de a încheia tratate, care este necesară pentru exercitarea funcțiilor lor și îndeplinirea obiectivelor*”. Dacă această capacitate a organizației derivă din dreptul internațional general, competența (sau puterea) normativă a organizației va decurge în principal din regulile organizației și nu este deloc nelimitată. Art. 6 al Convenției de la Viena din 1986 specifică faptul că ”*capacitatea unei organizații internaționale de a încheia tratate este reglementată de regulile organizației*” și este, prin urmare, un exemplu minunat de compromis între cerințele sistemului internațional și cele ale actorilor individuali din cadrul acestuia (organizațiile) care trebuie să se ridice la dorințele membrilor acestora și din acest motiv nu poate pretinde capacitate nelimitată.

Pe de altă parte, aceasta duce la situația când o organizație internațională va avea în conformitate cu dreptul internațional capacitatea de a încheia tratate privind un anumit subiect, dar, conform propriilor reguli, ar putea fi lipsită de competența de a face aceasta.

Conform art.2, al.1 ”j” din Convenția de la Viena din 1986 normele adoptate de organizație includ ”*în special, tratatul constitutiv, deciziile și rezoluțiile adoptate în conformitate cu acesta și practica stabilită de organizație*”. Normele organizației pot, de asemenea, în cazuri rare, să aibă un impact asupra valabilității unui acord încheiat de către o organizație. Art. 46 al Convenției din 1986 prevede că o încălcare vădită a unei norme de importanță fundamentală ar putea fi invocată cu succes în scopul de a obține invaliditatea tratatului.

De fapt, aceasta dă naștere la unele curiozități. Astfel, în timp ce, fără îndoială, tratatele încheiate de către o organizație cu depășirea competențelor vor fi anulate, organizația poate aproape întotdeauna să se laude că membrii săi au sprijinit încheierea acordului, și dacă este așa, cum ar putea fi tratatul declarat nevalabil.

Opiniile doctrinare susțin că, dacă încheierea tratatului este sprijinită de către toți membrii (sau chiar de majoritatea acestora), ar putea fi utilizate trei posibile argumente pentru a sprijini încheierea acordului în cauză. În primul rând, membrii organizației au avut convingerea că încheierea acordului a avut loc în limitele competenței acestora; în al doilea rând, în cazul în care competența de a încheia un acord nu este în mod expres prevăzută în actul constitutiv al organizației, aceasta poate fi totuși dedusă din prevederile tratatului constitutiv [190, p. 34], iar, în al treilea rând, cel puțin, concluzia se califică drept practica ulterioară a organizației și, în cazul în care ar fi sprijinită, ar putea fi considerată acceptată în mod tacit [93, p. 335].

Altfel spus, mecanismul principal de protecție a membrilor organizației internaționale de autoritate excesivă în cadrul organizației, adică doctrina privind depășirea competențelor (*ultra vires*) poate fi mereu manipulată, în ce privește existența sa, de către aceleași state-membre [190, p. 34].

Este, probabil, mai mult simbolic faptul că, Convenția de la Viena din 1986 deși reglementează în mod explicit activitățile organizațiilor internaționale, le plasează pe acestea pe o poziție inferioară statelor. Astfel, în timp ce organizațiile internaționale pot semna Convenția din 1986 și pot, prin acte de "confirmare oficială" (echivalentul eufemistic al ratificării) să-și exprime consimțământul de a fi legate prin tratat, totuși, intrarea în vigoare a Convenției din 1986 este dependentă de numărul de ratificări primite de la state (art.85, par.1). Indiferent de numărul organizațiilor care-și exprimă consimțământul de a fi parte la Convenție, ceea ce contează din punct de vedere legal sunt actele statelor, nu cele ale organizațiilor [93, p. 338].

Un alt moment ce vizează poziția interesantă a organizațiilor internaționale este faptul că un acord dintre diverse state și organizații internaționale va fi reglementat de două documente separate: relațiile dintre aceste state și organizație vor fi guvernate de Convenția de la Viena din 1986, în timp ce relațiile dintre aceste state vor rămâne în sfera de reglementare a Convenției de la Viena din 1969 [297,p.89]. În termeni practici, aceasta nu poate fi extrem de important, însă valoarea simbolică nu trebuie subestimată. De fapt, motivul pentru care la nivel practic, aplicarea precisă a Convenției din 1986 nu prea este relevantă rezultă, în primul rând, din considerentul că multe reguli ale acesteia se bazează pe aceleași principii care stau la baza dreptului tratatelor în general și care se regăsesc și în Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 1969. În timp ce reguli concrete iau în mod corespunzător în considerare faptul că organizațiile internaționale

sunt structurate diferit, principiile de bază sunt aceleași, indiferent dacă se referă la încheierea tratatelor, la aplicarea, efectul, valabilitatea sau încetarea efectelor acestora.

Art. 85 al Convenției de la Viena din 1986 prevede că aceasta va intra în vigoare după ratificarea de către 35 de state (organizațiile internaționale pot să o ratifice, dar ratificarea lor nu contează pentru numărul necesar pentru intrarea în vigoare). Până în aprilie 2014, Convenția a fost ratificată de către 31 de state și 12 organizații internaționale [378], aceasta încă neîntreținând condiția intrării în vigoare.

Convenția de la Viena din 1986 cu privire la dreptul tratatelor între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale este, probabil, mai interesantă pentru ceea ce nu face, decât pentru ceea ce conține. Există puține urme de ”trăsături specifice” în textul acesteia. Se pare că toate punctele de controversă în pregătirea Convenției de la Viena din 1986 implică fie transparența legală a ”vălului instituțional” a organizațiilor, fie ”egalitatea” dintre state și organizații ca și actori politici.

Din *lucrările pregătitoare* la acest tratat rezultă o abordare frecvent funcționalistă a organizației. Aceasta apare atât din imaginea organizației ca și structură stratificată în care statele-membre și organele organizației sunt vizibile în mod legal și din imaginea organizației ca și un vehicul neînsuflețit pentru acțiunile statelor, lipsit de ”personalitate morală” [92, p. 14]. Acest din urmă aspect este important, dar mai puțin vizibil în prevederile Convenției de la Viena din 1986, din moment ce dreptul tratatelor are puțin spațiu pentru valori politice și criterii subiective. Un exemplu de respectare strictă a unei abordări funcționale a independenței etico-politice a organizațiilor internaționale sunt articolele 53 și 64 ale Convențiilor de la Viena din 1969 și 1986, conform cărora *ius cogens* sunt create doar de către ”comunitatea internațională a statelor”.

Ca și răspuns la întrebarea dacă organizațiile ar trebui adăugate ca și component a ”comunității internaționale”, Comisia de Drept Internațional a formulat o declarație de principiu care rezumă perfect punctul de vedere funcțional al organizațiilor internaționale, și care ar putea fi citat în întregime, după cum urmează: *”...Dar conform legii, această formulare nu adaugă nimic la formula utilizată în Convenția de la Viena, deoarece organizațiile în mod necesar sunt constituite din state și aceasta are, probabil, dezavantajul de a le plasa inutil pe picior de egalitate cu statele. O altă posibilitate ar fi fost folosirea expresiei de ”comunitate internațională ca un tot întreg”. Reflectând, și pentru că sunt implicate cele mai importante norme ale dreptului internațional, Comisia a considerat că merită să sublinieze că, în starea actuală a dreptului internațional, statele sunt chemate să stabilească sau să recunoască norme imperative [193, § 3. p.56].”*

Deși primele 72 de articole ale Convenției de la Viena din 1986 păstrează *mutatis mutandis* textul articolelor relevante ale Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor, abaterile din Convenția din 1986 se încadrează, în general, în una dintre patru categorii. În primul rând, există modificări pur terminologice, așa ca și ”confirmarea formală” de către organizații, care este echivalentul ”ratificării” de către state (art. 11 și 14). În al doilea rând, există trimiteri la ”regulile de organizare” care amână o decizie de fond a părților la tratat de la caz la caz. Un exemplu de o asemenea normă procedurală este al. 2, art. 27 (dreptul intern al statelor, reguli ale organizațiilor internaționale și respectarea tratatelor), în conformitate cu interpretarea dată de către Comisia de Drept Internațional în comentariile sale [193, p.39].

În al treilea rând, sunt trimiterile la ”regulile organizației” care conferă funcționalitate dreptului instituțional al organizațiilor, similar cu limitarea ce vizează dreptul intern al statelor. Un exemplu de astfel de ”auto-limitare” a dreptului internațional sunt clauzele rezervate în art.5 (tratatele constitutive ale organizațiilor internaționale și tratatele adoptate în cadrul unei organizații internaționale) și art. 74 (restricții specifice privind autoritatea unui stat sau organizații internaționale de a-și exprima consimțământul).

Expresia ”reguli ale organizației” este un termen dezvoltat și perfecționat de către Comisia de Drept Internațional în lucrarea sa cu privire la dreptul tratatelor și reprezentarea statelor în relațiile acestora cu organizațiile internaționale reflectată în convențiile pertinente. Art. 5 din Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor afirmă că punerea în aplicare a Convenției pentru un tratat care este actul constitutiv al unei organizații internaționale sau este adoptat în cadrul unei organizații internaționale ”*nu va aduce atingere normelor relevante ale organizației* [8] ”.

Deși Comisia de Drept Internațional a plasat inițial art. 5 (pe atunci art. 4 din proiectul său de articole) la sfârșitul proiectelor de articole cu privire la dreptul tratatelor ca și art. 48, aceasta a decis în cadrul reexaminării proiectelor sale de articole în cadrul celei de-a 17-a Sesiuni ”*că articolul în cauză ar trebui transferat în introducere și ar trebui reformulat ca și o rezervă generală care acoperă proiectele de articole ca un tot întreg* [192, p. 189]”. De asemenea, s-a considerat ”*că o astfel de rezervă generală este de dorit în cazul unui posibil impact al normelor organizației internaționale în orice context special al dreptului tratatelor care ar fi fost din neatenție trecut cu vederea* [192, p. 191].”

Art. 3 al Convenției de la Viena din 1975 privind reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal [123] include aceeași formulare ca și cea din Convenția de la Viena din 1969, însă Convenția din 1975 se referă în mod explicit la ”regulile organizației” în numeroase alte prevederi (în art. 1, 3, 5, 10, 18, 42, 44, 71). Acordând importanță regulilor organizației, Convenția de la Viena din 1975 consacră în art. 1 o primă

definiție a acestui termen, bazată pe comentariile Comisiei de Drept Internațional. Astfel, regulile organizației *”semnifică, în special, instrumentele constitutive, deciziile și rezoluțiile relevante, precum și practica stabilită de către organizație”*. Această definiție a fost preluată ulterior în textul art. 2 , lit. ”j” al Convenției de la Viena din 1986 cu privire la dreptul tratatelor între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale.

În timp ce Convențiile de la Viena nu specifică natura regulilor organizațiilor, din lucrările pregătitoare ale Comisiei de Drept Internațional și ale conferințelor diplomatice se înțelege că referințele la regulile organizației sunt menite să garanteze autonomia diferitor tipuri de raporturi juridice existente în cadrul unei organizații internaționale.

Pe de o parte, regulile organizației au fost considerate ca fiind *lex specialis* în vigoare între membrii organizațiilor internaționale pentru a se sustrage de la un anumit regim general [312, p. 142]. De exemplu, în lucrările pregătitoare pentru art. 5 (pe atunci art. 4) din Convenția de la Viena din 1969, mai multe delegații au subliniat caracterul rezidual al dreptului general al tratatelor și chiar au declarat că art. 5 *”a fost de prisos din punct de vedere legal, deoarece statele au fost dintotdeauna libere să se abată pe bază de comun acord de la normele consacrate în convenție [62, p. 6].”*

Pe de altă parte, se poate argumenta că, Convențiile de la Viena de asemenea utilizează termenul de ”reguli ale organizației” pentru a denota așa-numitul ”drept intern al organizației”, care este utilizat în mod clasic de către doctrină pentru a evidenția faptul că organizațiile internaționale au propria lor ordine juridică. În acest sens, art. 6 al Convenției de la Viena din 1986 se referă la ”regulile organizației” atunci când recunoaște că organizațiile internaționale au capacitatea de a încheia tratate în mod autonom de statele lor membre. Această autonomie – așa cum se manifestă în voința sa separată – este, prin urmare, o condiție necesară pentru ca organizațiile internaționale să existe ca și persoane juridice distincte în dreptul internațional [304, p. 30].

De fapt, nu atât de multe acte constitutive ale organizațiilor internaționale consacră în mod explicit competențe de a încheia tratate, deși în unele tratate constitutive găsim asemenea prevederi. Spre exemplu, în Carta ONU, găsim unele referiri în acest sens. Art. 43 al acesteia autorizează Consiliul de Securitate să încheie acorduri cu statele-membre ale ONU în scopul obținerii trupelor militare; art. 57 și 63 autorizează Consiliul Economic și Social să încheie acorduri cu diverse alte organizații internaționale și art. 105 al Cartei ONU poate fi examinat ca sugerând competența de a încheia un acord privind privilegiile și imunitățile ONU (fără a specifica dacă ONU va fi parte la acesta) [3].

În același context, Statutul Consiliului Europei în art. 1 consacră în mod expres competența organizației de a încheia acorduri prevăzând că scopul Consiliului Europei va fi

promovat printre organele acestei organizații ”... *prin discutarea chestiunilor de interes comun și prin încheierea de acorduri și adoptarea unor acțiuni comune în domeniile economic, social, cultural, științific, juridic și administrative...* [52] ”. Într-o manieră și mai explicită competența normativă a organizației este consacrată în actul constitutiv al OCDE, art. 5 al Convenției privind Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică prevede că ”*în scopul de a-și atinge obiectivele sale, Organizația poate:*

- a. adopta decizii care, cu excepția cazului în care se prevede altfel, sunt obligatorii pentru toți membrii;*
- b. face recomandări membrilor și*
- c. încheie acorduri cu membrii, statele terțe și organizațiile internaționale [127] ”.*

Cele mai multe organizații au încheiat cel puțin un acord de sediu și din ce în ce mai multe organizații participă la activități legate de domeniul lor de competență, și astfel de participare include încheierea de tratate. În plus, din ce în ce mai multe organizații încheie acorduri cu statele terțe sau cu alte organizații internaționale. Un exemplu în acest sens constituie Tratatul de la Lisabona din 2007 de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene care în al. 1 art. 7a prevede că ”*Uniunea Europeană dezvoltă relații privilegiate cu țările învecinate, în vederea stabilirii unui spațiu de prosperitate și de bună vecinătate, întemeiat pe valorile Uniunii și caracterizat prin relații strânse și pașnice, bazate pe cooperare*”. Al. 2 al aceluiași articol stipulează că ”*În înțelesul alineatului (1), Uniunea poate încheia acorduri speciale cu țările în cauză. Aceste acorduri pot include drepturi și obligații reciproce, precum și posibilitatea de a realiza acțiuni în comun. Punerea lor în aplicare face obiectul unei concertări periodice [53].*” În ce privește Uniunea Europeană, competența acesteia de a încheia anumite tipuri de acorduri este prevăzută în mod explicit în tratatele constitutive. Astfel, în conformitate cu art. 133 (ex-articolul 113), Uniunea are dreptul să încheie acorduri comerciale, în conformitate cu art. 310 (ex-articolul 238) pot fi încheiate acorduri de asociere [53]. În plus, există o serie de prevederi care abilitază UE de a încheia acorduri în alte domenii: cooperarea în scopul dezvoltării, protecția mediului etc.

În actele normative care reglementează activitățile organizațiilor regionale și universale nu sunt întotdeauna consacrate norme referitoare la procedura de adoptare a tratatelor internaționale. Un exemplu în acest sens este Comunitatea Statelor Independente (CSI). În conformitate cu regula 16 din *Regulamentul de procedură al Consiliului Șefilor de stat, al Consiliului Șefilor de Guvern, al Consiliului Miniștrilor Afacerilor de Externe și Consiliului Economic al Comunității Statelor Independente* adoptat prin Hotărârea Consiliului Șefilor de State al CSI de la Chișinău din 07 octombrie 2002 [345], încheierea tratatelor și intrarea acestora

în vigoare se realizează în conformitate cu prevederile Convenției de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor. Semnarea tratatelor are loc la ședințele Consiliului Șefilor de State, ale Consiliului Șefilor de Guverne, precum și la indicațiile acestor organe în cadrul ședințelor Consiliului Miniștrilor de Externe și ale Consiliului Economic al CSI.

Interacțiunea dinamică a unei organizații internaționale cu subiectele din ordinea sa juridică, inclusiv statele-membre și alte entități sau persoane fizice cum ar fi angajații, poate da naștere la o serie de acte juridice care sunt, în general, rezumate la termenul de ”drept derivat al organizației internaționale”, deoarece acestea emană din instrumentele constitutive ca și sursă primară de drepturi și obligații în cadrul ordinii juridice a organizației. În lumina eterogenității de instrumente juridice (rezoluții, decizii, recomandări, declarații, ghiduri, regulamente, directive, standarde etc.), nu este o surpriză faptul că natura juridică a actelor organizațiilor internaționale este chiar mai controversată decât cea a instrumentelor lor constitutive.

Cei mai mulți cercetători susțin că actele organizațiilor internaționale sunt parte a dreptului internațional, ca urmare a originii lor contractuale și a faptului că acestea adeseori reglementează relații dintre state. Dionisio Anzilotti, printre primii autori care a observat că regulile de procedură ale Consiliului și Adunarea Ligii Națiunilor erau de aceeași natură juridică ca și Pactul Ligii Națiunilor [310, p. 295-296], constatare care a fost confirmată ulterior de Philip Jessup pentru ”dreptul parlamentar” al altor organizații internaționale [196, p. 204]. Alți autori, așa ca și Krzysztof Skubiszewski sau Jan Kolasa, consideră actele organizației internaționale ca fiind distincte de dreptul internațional, dar constituind ”o sursă distinctă a dreptului națiunilor” [316, p. 95-110][274, p. 245].

O a treia categorie de cercetători recunoaște că legislația secundară face parte din ordinea juridică internă a unei organizații internaționale. Cu toate acestea, ei limitează această observație la normele referitoare la modul de funcționare a organizației [76, p. 21][65, p. 271] și vorbesc de ”efectele externe” atunci când actele organizațiilor internaționale dau naștere la drepturi și obligații pentru state. După cum conchide Marcus Benzing, starea actuală a dezbaterii privind natura juridică a actelor organizațiilor internaționale reprezintă *”un consens în creștere că regulile secundare elaborate de către organizațiile internaționale constituie astăzi parte a izvoarelor dreptului internațional* [76, p. 57].”

În același context, ținând cont de natura constituțională a actelor constitutive ale organizațiilor internaționale, considerăm că legislația secundară creată de către organizațiile internaționale nu constituie un izvor distinct al dreptului internațional, ci un izvor juridic distinct în cadrul ordinii juridice interne a organizației. Prin conferirea de competențe organizației internaționale, voințele statelor sunt integrate în voința organizației.

De menționat că statele, în general, sunt destul de reticente în a conferi puteri suverane organizațiilor internaționale, care pot limita autonomia lor proprie de luare a deciziilor. Ca urmare, cele mai multe organizații internaționale au doar competența de a-și asigura funcționarea eficientă, ca o chestiune a existenței constituționale. Aceste competențe includ de obicei reglementarea problemelor bugetare, adoptarea regulilor de procedură, crearea organelor subsidiare, admiterea sau excluderea membrilor și relațiile de ocupare a forței de muncă. Puține organizații internaționale au competențe mai ample de a modifica drepturile și obligațiile statelor-membre ale acestora. În afară de Consiliul de Securitate al ONU și Uniunea Europeană (UE), exemple în acest sens sunt și așa organizații precum Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), Asociația Europeană a Liberului Schimb (AELS), Organizația Aviației Civile Internaționale (ICAO) și Organizația Mondială a Sănătății (OMS).

Cu toate acestea, Uniunea Europeană rămâne a fi unicul exemplu al unei organizații internaționale care a devenit "singurul loc pentru exercitarea legitimă a prerogativelor conferite" în domenii importante cum ar fi cel vamal, comercial, politica monetară, regulile de concurență necesare pentru funcționarea pieții interne, conservarea resurselor biologice ale mării în cadrul politicii piscicole comune [262, p. 69], rezultând din dispariția statelor-membre în spatele vălului constituțional al organizației. Totuși, chiar și instrumentele constitutive ale UE includ diverse domenii în care organizația are doar competențe partajate sau în paralel cu statele-membre (art. 4-6 TFUE).

Prin urmare, se poate conchide că organizațiile internaționale își exercită, în general, competențele concomitent cu statele, ceea ce duce la o realitate internațională complexă. Altfel spus, actul organizației internaționale încă trebuie completat cu un act al statului, ca o expresie a consimțământului său individual. Acest consimțământ individual poate fi necesar în contextul punerii în aplicare a actului organizației internaționale la nivel național, cum ar fi în cazul hotărârilor Consiliului de Securitate al ONU în temeiul cap. VII al Cartei ONU sau a directivelor Uniunii Europene, fie pot solicita ratificarea convențiilor internaționale. Spre exemplu, Organizația Internațională a Muncii (OIM) este cunoscută pentru rezolvarea problemelor de fond prin elaborarea convențiilor multilaterale semnate de către membrii săi și uneori chiar de ne-membri care sunt "inseparabili de instrumentul său constitutiv și de însăși existența sa [261, p.281]".

Actul organizației internaționale poate astfel genera alte acte prin intermediul statelor-membre, care acționează în această calitate în temeiul dreptului intern sau internațional, astfel, încât rezultatul va fi un act juridic complex. Totuși, această pluralitate de ordini juridice nu ar trebui să distragă atenția de la faptul că actul organizației în sine, ca rezultat al voinței sale corporative, are o unică natură juridică internă.

1.3 Concluzii la Capitolul 1.

Cercetarea realizată în prezentul capitol ce vizează în special analiza situației în domeniul de cercetare științifică a rolului organizațiilor internaționale în cadrul procesului de legiferare internațională ne-a permis să ajungem la următoarele concluzii:

- am constatat că diverse aspecte ce vizează organizațiile în calitate de cele mai importante forțe în coordonarea acțiunilor și cooperare în diverse domenii, au devenit obiecte de cercetare în lucrările diferitor cercetători – atât naționali, cât și străini;
- în ce privește lucrările cercetătorilor din Republica Moldova, chiar dacă atestăm lucrări interesante și foarte valoroase în domeniul dreptului organizațiilor internaționale (Cristina Ceban cu lucrarea *"Dreptul organizațiilor internaționale"*; Victoria Arhiliuc, Natalia Chirtoacă și alții cu cercetarea *"Reprezentanțele organizațiilor internaționale în Republica Moldova"*; Vitalie Slonovschi cu teza de doctor în drept *"Aspecte politico-juridice privind relațiile de cooperare a Consiliului Europei cu Republica Moldova"*; Alexandru Burian, Oleg Balan, Nicolae Osmochescu, Diana Sârcu și alții cu lucrarea *"Drept internațional public"*) niciuna dintre acestea nu abordează problematica rolului organizațiilor internaționale (și a celor regionale, în special) la crearea normelor de drept internațional;
- cu referire la cercetările doctinarilor străini, am constatat existența diverselor lucrări în care se abordează diverse aspecte cu tangențe asupra problematicei în domeniu.

Unele cercetări (Nigel D. White *"The law of international organizations"* ; Rene-Jean Dupuy *"Manuel sur les organisations internationales"*; Raluca Miga-Besteliu *"Organizații internaționale interguvernamentale"*; Dan Vătăman *"Organizații europene și euroatlantice"* etc.) abordează subiecte care contribuie la o mai bună înțelegere a esenței, modului de constituire, structurii, funcțiilor, puterilor organizațiilor internaționale.

Alte studii în materie sunt axate pe o anumită problematică concretă (de ex. problema autonomiei organizațiilor internaționale - în lucrarea lui Jean d'Aspremont *"The multifaceted concept of the autonomy of international organizations and international legal discourse"*; problema reglementării în mai multe nivele - Ramses Wessel *"The Phenomenon of Multilevel Regulation: Interactions between Global, EU and National Regulatory Spheres"*; problema răspunderii internaționale a organizațiilor internaționale - Pavel Šturma *"Drawing a line between the responsibility of an international organization and its member states under international law"* și lucrarea *"New Directions in Responsibility: Assessing the International Law Commission's Draft Articles on the Responsibility of International Organizations"* a autorului Kristen E. Boon).

În sfârșit cele mai multe lucrări pe care le-am studiat abordează nemijlocit problematica creării normelor internaționale de către organizațiile internaționale – unele într-un mod mai desfășurat, altele – doar unele aspecte în legătură cu problematica în cauză (Kovaliova T.M. "Правотворчество межгосударственных организаций и его виды"; Marghiev V.I. "Правотворчество международных организаций"; Krâlov N.B. "Правотворческая деятельность международных организаций"; Catherine Brölmann "International Organizations and Treaties: Contractual Freedom and Institutional Constraint"; Jochen von Bernstorff "Procedures of Decision-Making and the Role of Law in International Organizations" etc.)

- studierea lucrărilor nominalizate ne-a permis să constatăm că nici una dintre lucrări nu abordează problematica participării organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor internaționale, domeniu de cercetare pe care ni-l rezervăm în contextul prezentei cercetări.

- dreptul tratatelor aplicabil organizațiilor internaționale este foarte similar cu cel aplicabil statelor, unul dintre motive fiind faptul că dreptul tratatelor funcționează pe baza egalității părților-contractante. Cel mai important tratat în domeniu - *Convenția de la Viena din 1986 cu privire la dreptul tratatelor între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale*, pe de o parte cuprinde norme și principii pentru tratatele declarate ca fiind ale organizațiilor internaționale, dar, concomitent, având în vedere că dreptul tratatelor este conceptualizat ca un sistem unitar, și, în vederea faptului practic că mai multe tratate sunt încheiate între state și organizații, Convenția încorporează reguli existente în dreptul tratatelor (primele 72 de articole ale Convenției de la Viena din 1986 păstrează *mutatis mutandis* textul articolelor relevante ale *Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor*);

- un alt moment ce vizează poziția interesantă a organizațiilor internaționale este faptul că un acord dintre diverse state și organizații internaționale va fi reglementat de două documente separate: relațiile dintre aceste state și organizație vor fi guvernate de Convenția de la Viena din 1986 cu privire la dreptul tratatelor între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale, în timp ce relațiile dintre aceste state vor rămâne în sfera de reglementare a Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor;

- un alt tratat important în domeniu - *Convenția de la Viena din 1975 privind reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal* se referă în mod explicit la "regulile organizației" în numeroase prevederi și are meritul de a consacra în art. 1 o primă definiție a acestui termen. Această definiție a fost preluată ulterior în textul Convenției de la Viena din 1986 cu privire la dreptul tratatelor între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale;

- Convențiile de la Viena (din 1969 și din 1986) utilizează termenul de ”reguli ale organizației” pentru a denota așa-numitul ”drept intern al organizației”, care este utilizat în mod clasic de către doctrină pentru a evidenția faptul că organizațiile internaționale au propria lor ordine juridică.

- deși nu atât de multe acte constitutive ale organizațiilor internaționale consacră în mod explicit competențele acestora de a încheia tratate, în unele tratate constitutive găsim asemenea prevederi – unele mai explicite (art. 5 al Convenției privind OCDE; art. 1 al Statutului Consiliului European, art. 7a al Tratatului de la Lisabona), altele mai puțin clare, care necesită interpretări (art. 43, 57, 63 din Carta ONU).

2. ORGANIZAȚIILE INTERNAȚIONALE ȘI CREAREA NORMELOR DE DREPT INTERNAȚIONAL

2.1 Specificul creării normelor internaționale. Tendințe noi în domeniu.

În sistemul valorilor comunității internaționale, dreptul internațional se afirmă ca fiind un instrument necesar de susținere a ordinii în contextul relațiilor internaționale. El este un factor de asigurare a dezvoltării universale cu luarea în considerare a intereselor internaționale.

După cum susțin cercetătorii Charlotte Ku și Paul F. Diehl, dreptul internațional are un caracter dual: oferă un sistem de operare și un sistem normativ pentru relațiile internaționale [204, p.3]. Conceptualizarea dreptului internațional, ca un sistem de operare ar presupune, în sens larg, modalitățile de stabilire a procedurilor generale și a instituțiilor pentru desfășurarea relațiilor internaționale. În calitate de sistem de operare, dreptul internațional asigură cadrul pentru stabilirea regulilor și normelor, descrie parametrii de interacțiune și oferă proceduri și forumuri pentru soluționarea disputelor dintre acei care iau parte la aceste interacțiuni.

În contrast, dreptul internațional, ca un sistem normativ prevede direcția pentru relațiile internaționale prin identificarea valorilor și obiectivelor de fond care trebuie urmărite. Dacă sistemul de operare desemnează "structurile" (în sens larg) care ajută la canalizarea politicii internaționale, atunci elementul normativ oferă formă aspirațiilor și valorilor participanților sistemului.

Ca un sistem normativ, legea este un produs al structurilor și proceselor care alcătuiesc sistemul de operare. Sistemul de operare este bazat pe consensul statului exprimat printr-o practică larg răspândită în timp; sistemul normativ trebuie să construiască o bază de sprijin pentru fiecare în începuturile sale [204,p.3].

Unul dintre scopurile principale ale creării dreptului este formarea normelor de drept ce se deosebesc prin activism social și eficiență. De conținutul, calitatea și interdependența lor depinde eficacitatea reglementării juridice internaționale [47, p. 84]. La nivel internațional, în legătură cu dezvoltarea progresivă și codificarea continuă din ultimii ani, au intervenit schimbări în procesul de creare a normelor internaționale, care, deși se sprijină pe experiența acumulată, totuși, în condițiile intensificării dezvoltării istorice, o atenție tot mai mare trebuie acordată viitorului, ceea ce înseamnă că succesul codificării depinde, în mare măsură, de determinarea tendințelor de dezvoltare a dreptului internațional [331, p. 9].

Crearea normelor internaționale în calitate de proces de creare (coordonare) a conținutului normelor de drept internațional și de aplicare a lor [355, p.66] - reprezintă veriga decizională primară și fundamentală a reglementării juridice internaționale. De crearea normelor internaționale, în special la etapa de identificare a necesității reglementării legale, de

determinarea naturii și conținutului acesteia, depinde într-o mare măsură calitatea normei juridice, valabilitatea și conformarea normei cu obiectivele sociale de bază, gradul de impact al acesteia asupra comportamentului subiecților reglementării juridice, și, prin urmare, eficiența normei juridice.

Una dintre particularitățile sistemului juridic internațional constă în faptul că este aproape imposibil de a identifica modalitatea dominantă de creare a normelor (în același mod în care o modalitate sau alta determină "fața" sistemului juridic național). Altfel spus, dacă familia romano-germanică mai este numită normativă-legislativă, cea anglo-saxonă – normativă-judiciară, iar cea religioasă – este bazată pe obicei, sistemul juridic internațional nu poate fi atribuit nici unei, nici altei, nici celei de-a treia. Acesta reprezintă o combinație unică a trăsăturilor celor trei sisteme naționale de drept [336, p. 14].

Procesul de creare a normelor internaționale se deosebește de legiferarea în domeniul intern prin complexitate și specificitate sporită, din cauza lipsei unui organ legislativ unic. Nu există o constituție unică ce ar reglementa procesul de creare a normelor. De aceea înseși subiectele dreptului internațional, după propria lor dorință, determină metodele de creare a normelor de drept, ceea ce facilitează adaptarea acestor metode la condițiile schimbătoare ale vieții internaționale.

Ca urmare a lipsei unui organ suprastatal, unicul mijloc de creare a normelor de drept internațional este acordul subiecților. Juristul R. Patak remarcă faptul că „acordul dintre state formează baza temeinică a sistemului juridic internațional” [330, p. 80].

Participarea subiectului de drept internațional în procesul de creare a normelor internaționale, adică afirmarea personalității sale juridice, este unul dintre indicii statutului juridic al acestuia. Desigur, gradul participării fiecărui subiect la crearea dreptului nu este același. Dreptul internațional este un drept interstatal, de aceea, rolul de bază în procesul de creare a lui îl joacă statele care pot beneficia de toate drepturile și își pot asuma obligațiile prevăzute de dreptul internațional. Acestora le aparține deplinătatea drepturilor, inclusiv dreptul de a crea și modifica normele dreptului internațional [325, p. 24-25].

Cu toată importanța pe care o au statele, astăzi în procesul creării normelor internaționale sunt implicate o multitudine de alte subiecte, care își apără propria poziție, evaluând în mod independent realitatea obiectivă. Prin urmare, încep deja să se identifice modalități noi de creare a normelor juridice, discuțiile inițiale fiind conjugate cu căutarea compromisurilor și concesiunilor reciproc avantajoase.

În plan teoretic, crearea normelor internaționale ar putea fi privită ca și un sistem închis, elementele căruia sunt cunoașterea, activitatea și rezultatul. Procesul de creare începe cu un studiu al necesităților de reglementare juridică, cu elucidarea relațiilor internaționale care

urmează a fi reglementate de către normele juridice. Cea de-a doua etapă este etapa de creare a normei internaționale ”prin măsura adecvată de stabilire a procedurilor de creare a normelor relevante, reglementată minuțios de către dreptul internațional [329, p. 62].” Rezultatul acestei activități este norma juridică exprimată în actul normativ corespunzător. Concomitent, fiecare act juridic este un sistem complex aflat într-o strânsă interacțiune cu alte norme juridice și documente. Aceasta încheie procesul de creare a normei juridice.

Urmează apoi procesul de "asimilare" a dreptului în cadrul societății, un element important al mecanismului de creare a normelor fiind activitatea cognitivă care are ca și obiect realitatea socială. În procesul de cunoaștere este necesar a identifica factorii sociali importanți pentru acest domeniu al relațiilor internaționale, a evidenția corect acei factori sociali care au o importanță prioritară din punct de vedere al perspectivelor dezvoltării intereselor statelor și a comunității internaționale în ansamblu.

În același context, Secretarul General al ONU a menționat în declarația sa că ”...dezvoltarea modernă și eficientă, și coexistența dintre state – sunt tot mai mult dependente de capacitatea acestora de a identifica factorii multipli care operează în afara frontierelor lor și de a dezvolta metode eficiente de evidență a lor [343, p. 5].”

Procesul de creare a normelor juridice și, în special, a normelor de drept internațional, este marcat de factori obiectivi și subiectivi. Factorul obiectiv este impulsul social pentru crearea normelor, iar cel subiectiv - conștientizarea necesității sau oportunității elaborării unei norme juridice și crearea nemijlocită a acesteia [354, p. 17].

În literatura juridică de specialitate [338] [325] [321] se face distincția dintre două fenomene: crearea normelor juridice și crearea dreptului.

Crearea dreptului se referă la întregul proces de creare a normelor juridice, inclusiv faza pregătitoare pentru formarea normelor și activitatea de creare a normelor nemijlocită. Această diviziune reflectă esența creării normelor în dreptul internațional, care constă, după cum este bine cunoscut, în armonizarea voințelor statelor asupra stabilirii unei sau altei reguli ca și normă a dreptului internațional [338, p. 141].

Cercetătorul Bobrov R.L., analizând procesul de creare a normei juridice internaționale, a remarcat că acesta este creată în baza acordului statelor, exprimat în două moduri:

1. manifestarea voinței vizavi de abordarea normativă a problemei existente, și
2. fixarea în norma corespunzătoare a voințelor ”materiale” convenite ale statelor [321, p. 50].

Conținutul exprimării voinței statelor servește aici drept criteriu de delimitare a procesului de creare a normelor juridice. În primul caz, după cum susține autorul, este vorba de voința normativă a statului, care conține o solicitare pentru viitoarea prevedere normativă

internațională (incluzând adeseori proiectul acesteia); în cel de-al doilea caz – de armonizarea voințelor statelor, al cărei rezultat este norma juridică internațională [321, p. 50].

Astfel, procesul de creare a normelor internaționale constă din două etape de bază. La prima etapă, în baza cunoașterii și evaluării factorilor sociali se formează poziția juridică internațională a statelor, se cristalizează voința acestora care reflectă tendința de reglementare într-un anumit mod a relațiilor internaționale. La această etapă nu ne referim la normele juridice internaționale propriu-zise.

La a doua etapă se realizează activitatea de creare a normelor. După valoare, această etapă este una esențială și constructivă, ea apărând atunci când au fost definite necesitățile de dezvoltare socială, s-a format voința și, pe această bază, în procesul de creare a normelor se implică organele competente de a crea acte normative juridice. Etapa de creare nemijlocită a normelor juridice constă, la rândul ei, din două etape: corelarea voințelor statelor privind conținutul regulilor de conduită și recunoșterea acestor reguli în calitate de norme juridice obligatorii.

Normele dreptului internațional sunt create atât în cadrul relațiilor internaționale directe (negocierilor la diferite niveluri), cât și în cadrul relațiilor mediate de către organizațiile internaționale interguvernamentale. În condițiile existenței statelor suverane, domină relațiile internaționale interstatale directe - bilaterale și multilaterale. Totuși, în anii postbelici s-a intensificat tendința de întreținere a relațiilor internaționale prin intermediul organizațiilor internaționale, care în cadrul competenței lor, oferă asistență statelor în formarea normelor noi de drept internațional. De regulă, organizația internațională este mai bine orientată în ce privește necesitatea elaborării unei sau altei convenții, fapt care, în opinia cercetătorului V. Moravețchi, este rezultatul studierii permanente a situației din sfera de competență a acesteia [339, p. 111].

Consultările dintre statele-membre în cadrul organizației permit o bună studiere a sferei viitorului acord pe plan politic, elucidarea necesităților comune și concordarea intereselor, estimarea corectă a măsurii în care unele sau altele probleme au ajuns la etapa posibilității soluționării acestora iar, în legătură cu acest fapt, realizarea la timpul potrivit a unei alegeri corecte a conținutului și limitelor de acțiune a convenției.

Specificul creării normelor internaționale constă în faptul că normele sunt întotdeauna rezultatul acordului de voință, expresia acordului [354, p. 21]. Acestea sunt create minimum de către două părți egale, nesubordonate juridic. În unele cazuri, normele de drept internațional sunt rezultatul unor activități concrete ale creatorilor lor, care tind să elaboreze aceste norme, în alte cazuri – acestea apar spontan, în procesul creării normelor cutumiare. Un astfel de proces este interesant prin faptul că acesta se bazează pe recunoșterea în calitate de drept a unor relații sociale apărute în mod ”individual”. Totuși, nu ar trebui să fie confundat procesul de

spontanietate cu cel de inconștientă în formarea cutumei internaționale [322, p. 17-20]. Tendința de creare a acesteia poate fi pe deplin conștientă, dar recunoașterea unei sau altei norme în calitate de cutumă internațională este un proces mai mult sau mai puțin lent și nu se fixează într-o formă clară și la un moment dat de către toate părțile care tind spre un astfel de rezultat.

Cercetând procesul de formare a normelor de drept internațional, o atenție deosebită urmează a fi acordată particularităților de manifestare a voinței în cadrul acestui proces. Conform teoriei elaborate de către savantul rus Tunkin G.I., în procesul de creare a normelor dreptului internațional are loc armonizarea voințelor statelor, care finalizează cu apariția normei corespunzătoare – convenționale sau cutumiare. Altfel spus, statul fiind cel care exprimă voințele anumitor grupuri sociale, crează, prin armonizarea acestor voințe, reguli recunoscute de către acestea ca fiind obligatorii, ce reglementează relații interstatale [350, p. 236-243].

Crearea normelor de drept internațional reprezintă coordonarea voințelor (pozițiilor) statelor, cuprinzând două etape: atingerea unui acord referitor la conținutul regulei de conduită și exprimarea voinței reciproc determinate ale statelor privitor la recunoașterea obligativității regulei de conduită [2, p. 21].

Formarea poziției statului începe cu conștientizarea intereselor și necesităților sale, precum și cu înțelegerea posibilității de apărare sau satisfacere a lor prin intermediul altor state sau în colaborare cu ele. Noțiunea de „poziție” poate avea 2 semnificații: 1. scop de perspectivă sau o abordare generală; 2. interesele statelor la atingerea acordului respectiv [47, p. 87].

În procesul de creare a normelor internaționale, pozițiile (cerințele) statelor se coordonează luând în considerație posibilitatea atingerii scopului final. Pozițiile statelor pot coincide totalmente sau doar în esență; ele pot să nu coincidă în detalii sau în principal. Dacă pozițiile statelor coincid, atunci obținerea unui acord prin intermediul cedărilor sau al compromisului nu este necesară. Pozițiile statelor se exprimă sub forma unor reguli de conduită și se fixează în tratat sau în alt act. În caz de neconcordanță a pozițiilor statelor, cedările și compromisul sunt de neînlocuit pentru atingerea unui echilibru reciproc acceptabil.

Volumul și calitatea informațiilor privind obiectul acordului, evaluarea și prognozarea dezvoltării relațiilor interstatale sunt indicii succesului formării unor poziții potențial coordonate ale statelor. Pozițiile diametral opuse nu pot fi coordonate sau chiar propuse spre coordonare.

Fiecare stat tinde spre aceea ca interesele sale să fie reflectate, pe cât posibil, la maximum în norma juridică. Însă dacă un stat va insista asupra poziției sale, acordul va fi imposibil de obținut. Renunțarea unui stat la o parte dintre cerințele sale (cedare) sau renunțarea altor state (compromis) semnifică doar refuzul de a apăra (satisface) o parte din interesele sale prin intermediul acordului respectiv. Acesta este un refuz pentru atingerea acordului.

Relațiile din interiorul colectivității internaționale, care apar mai întâi sub forma relațiilor dintre state cu interese diferite sau care coincid, contribuie la crearea unui climat internațional determinat, ce își găsește exprimarea în diferite acte, diferite forme organizatorice, se materializează în anumite principii ale dreptului internațional. Nu este vorba despre o prioritate a dreptului internațional față de dreptul intern, ci doar despre faptul că relațiile dintre oameni, născute în cadrul național și cel internațional, apar în calitate de factori creatori de drept.

Dreptul internațional contemporan se deosebește de cel precedent prin procesul de creare a normelor internaționale. Inovațiile în procesul de crearea normelor internaționale se caracterizează prin crearea unui cadru juridic, prin instituționalizarea procesului de creare a normelor, prin schimbarea procedurilor de creare a normelor convenționale și cutumiare, prin dezvoltarea procesului de codificare, influențarea acestui proces de către norme fără caracter juridic, de actele organizațiilor internaționale etc.

Căutarea noilor forme ale dreptului internațional reflectă necesitățile apărute de reglementare a domeniilor anterior necunoscute ale vieții sociale. Exprimarea acestei tendințe este apariția unui număr mare de norme tehnico-juridice, formulate în acte juridice specifice, ce ar permite reacționarea operativă la inovațiile științei și tehnicii. Anume de pe aceste poziții necesită a fi privite regulamentele instituțiilor specializate ale O.N.U., ca fiind o etapă nouă în dezvoltarea dreptului internațional, ca un izvor nou al lui [340, p. 46].

Un moment nou important în procesul de creare a normelor internaționale contemporane reprezintă faptul că procesul de creare a normelor internaționale a devenit democratic, la acesta pot participa toate statele comunității internaționale. O modificare esențială în acest domeniu constă în aceea că normele dreptului internațional se creează acum cu participarea tuturor statelor în condiții egale, în timp ce în dreptul internațional clasic ele erau create doar de către statele „civilizate” [352, p. 19].

Deși acordul statelor (sau altor subiecte de drept internațional) rămâne a fi în continuare baza creării normelor de drept internațional, este în continuă creștere numărul normelor juridice internaționale create de către organizațiile internaționale într-un mod diferit de cel tradițional. După cum menționează G.I. Tunkin [352, p. 19], deși și în acest caz suntem în prezența armonizării voințelor statelor, însă norma care generează obligații pentru stat este creată, de regulă, prin vot majoritar și, prin urmare, poate fi obligatorie pentru stat fără acordul acestuia, și chiar contra voinței statului.

Această idee a primit o dezvoltare ulterioară în unele lucrări științifice în domeniu. Astfel, T. N. Neșataeva consideră că organizațiile internaționale din sistemul O.N.U. au influențat puternic dezvoltarea izvoarelor dreptului internațional public în două sensuri: în primul rând, odată cu participarea lor activă la acest proces a apărut o nouă categorie de izvoare al dreptului

intern al organizațiilor internaționale – regulamentele organizațiilor internaționale; în al doilea rând, organizațiile internaționale au introdus inovații în ce privește metoda reglementării juridice, care astăzi include nu doar elementele metodei de conciliere, dar și metodele și elementele caracteristice procesului legislative [341, p. 34].

Tratatele elaborate în baza acordului de voință ale statelor au multe avantaje pentru sistemul juridic internațional care se prezintă a fi unul descentralizat și în mare parte anarhic. Aceasta asigură faptul că statele își manifestă în mod expres aprobarea pentru noi obligații internaționale; permite liderilor guvernamentali să semnaleze altor națiuni angajamentul lor solemn, oferind reputația lor ca și garanție; reconciliază tratatele cu autoritatea juridică internă împuternicind autoritățile politice naționale să revizuiască și să aprobe dispozițiile pe care le conțin. Împreună, aceste beneficii oferă acordului internațional un bun tipar de legitimitate care promovează regula ”conformării comportamentului statului” [84, p. 817-818]. Acest fapt este extrem de important într-un sistem care suferă de ”un deficit universal de conformare” – un număr redus de mecanisme centralizate de punere în aplicare, fapt ce limitează posibilitățile de sancționare sau penalizare ale contraveniențelor [84, p. 817-818].

Cu toate acestea, baza consensuală a acordurilor internaționale presupune costuri semnificative. Crearea multilaterală a tratatelor este un proces lent și greoi, în special atunci când este nevoie de aprobarea a aproape două sute de state din lume, iar rezultatele de multe ori nu merită timpul și efortul. În acest context, cercetătorul Laurence Helfer susține că unul dintre paradoxurile dreptului internațional constă în faptul că ”cu cât mai mare este participarea la un tratat internațional, cu atât mai mare este probabilitatea că acesta va conține dispoziții destul de ineficiente, care sunt produsul unor concesiuni reciproce și a unor negocieri complexe [186, p. 73]”.

Același autor acordă o atenție deosebită procesului de creare non-consensuală a dreptului internațional, pe care îl definește ca fiind crearea unei obligații legale care leagă un stat-parte la un tratat sau membru al unei organizații internaționale, chiar și în situația când statul nu a ratificat, nu a aderat sau nu a acceptat această obligație [186, p. 74]. Astfel definită, crearea normelor internaționale non-consensuală cuprinde o mare varietate de fenomene generatoare de drept. Primul exemplu și cel mai evident este delegarea autorității legislative unei organizații internaționale sau unui grup de state pentru a adopta noi reguli care în mod automat leagă alte națiuni. Rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU și regulamentele și directivele Uniunii Europene sunt două exemple proeminente în acest sens.

Un alt exemplu de creare a normelor fără consimțământ presupune posibilitatea majorității statelor-membre de a modifica sau completa un tratat internațional cu efect juridic obligatoriu pentru toate statele-părți la acesta sau pentru toți membrii organizației internaționale.

Astfel de modificări sunt uneori tacite, creând o stare în care statul care are obiecții să renunțe la acestea. Mai mult ca atât, alte asemenea modificări produc efecte chiar și în situația de protest al statului care are obiecții, un exemplu în acest sens fiind Fondul Monetar Internațional, unde anumite amendamente obligă toți membrii, chiar și disidenții, cu condiția că trei cincimi din statele care dețin 85% din totalul voturilor aprobă schimbarea [282, p. 1492-1494].

Un al treilea exemplu implică hotărârile jurisdicției internaționale [177, p. 631], care clarifică ambiguitățile și lichidează lacunele din textele tratatelor, acestea fiind, de regulă, în concordanță cu așteptările statelor. Cu toate acestea, asemenea interpretări expansive pot modifica efectele ”avantajoase” ale tratatului – atunci când rezervele la tratat sunt declarate a fi fără efecte și se aplică dispozițiile contestate ale tratatului statelor care au formulat rezerve [177, p. 647-649].

Ne permitem să subscriem păreri cercetătorului Laurence Helfer care consideră că normele internaționale non-consensuale par să creeze un indisolubil compromis dintre deficitele de participare și cele de conformare, asociate cu abordările tradiționale ale procesului de creare a normelor internaționale. Pe de o parte, astfel de norme caută să asigure că toate națiunile afectate de problemele cooperării transfrontaliere sunt obligate prin lege să le remedieze. Însă această încercare de a ameliora deficitul de participare la tratat își are prețul său: ea sporește costurile de suveranitate ale normelor internaționale și, prin urmare, sporește deficitul respectării acestor norme [186, p. 77].

Este important de menționat faptul că, la etapa actuală, modificările esențiale în procesul de creare a normelor de drept internațional sunt legate de *instituționalizarea* acestui proces. Rămânerea în urmă a reglementării normative internaționale în mare parte se datora lipsei unui mecanism de creare a normelor de drept care ar funcționa pe bază organizatorică permanent [328, p. 167]. Crearea unui asemenea mecanism sub forma organizațiilor internaționale din sistemul O.N.U. și a organizațiilor regionale a permis compensarea esențială a numeroase lacune, activarea procesului de creare a normelor de drept internațional, conferirea acestuia unui caracter continuu.

Actualmente organizațiilor internaționale le aparține rolul principal în coordonarea eforturilor statelor în elaborarea celor mai importante documente internaționale. Datorită activității acestora codificarea dreptului internațional, care este unul din mijloacele de modificare și modernizare a dreptului internațional, a dobândit o dezvoltare considerabilă. Soluționarea problemelor internaționale de o importanță vitală majoră pentru fiecare stat este posibilă doar prin eforturi colective organizate [48, p. 54]. Rolului și aportului organizațiilor internaționale interguvernamentale în procesul de creare a normelor de drept internațional urmează a le fi acordată o atenție deosebită în textul ce urmează al prezentei lucrări.

O inovație importantă în procesul de creare a normelor internaționale reprezintă, de asemenea, creșterea esențială a rolului proceselor prealabile sau ajutătoare (accesorii), adică a proceselor ce preced coordonarea voințelor statelor. Se are în vedere activitatea numeroaselor comisii de experți, de exemplu, Comisia de drept internațional a ONU, rezoluțiile organizațiilor internaționale, lucrările desfășurate de către organizațiile nonguvernamentale, cum ar fi Institutul de Drept Internațional, Asociația de Drept Internațional etc [341, p. 35]. Datorită acestui fapt a sporit calitatea normelor juridice internaționale adoptate.

De remarcat că au suportat modificări și metodele formării normelor cutumiare și convenționale. În special, doctrina remarcă apariția metodelor noi de creare a normelor cutumiare care se deosebesc prin dinamism [328, p. 126]. Inovații există și în procesul de creare a normelor convenționale: spre exemplu, pregătirea tratatelor universale este instituționalizată, adică se efectuează, de regulă, în cadrul organizațiilor internaționale [338, p. 144].

Referindu-ne la alte tendințe noi ale procesului de creare a normelor de drept internațional, nu putem omite rolul în acest sens al conferințelor internaționale și al organizațiilor internaționale nonguvernamentale (ONG).

Conferințele internaționale în calitate de instituție a relațiilor internaționale și a dreptului internațional au apărut și s-au dezvoltat relativ recent, în a doua jumătate a sec. XIX [326, p. 164]. Conferința internațională modernă - reprezintă un organism colectiv temporar al statelor-părți compus din reprezentanți oficiali minimum a trei state, fiecare cu un drept de vot, cu participarea posibilă a observatorilor din state-terțe, din cadrul organizațiilor interguvernamentale și non-guvernamentale, urmărind scopuri convenite de către statele-părți, și având o structură organizatorică și o competență consacrată în regulile de procedură.

Obiectivele și activitățile oricărei conferințe internaționale trebuie să corespundă principiilor fundamentale ale dreptului internațional. În dependență de sfera de activitate, conferințele internaționale se clasifică în conferințe de pace, politice, economice, diplomatice și mixte. Conferința internațională nu este organizație internațională și nu este subiect de drept internațional. Cel mai frecvent, conferința interguvernamentală este convocată (de către state, organizații internaționale interguvernamentale sau la solicitarea ONG-lor) pentru elaborarea și adoptarea tratatelor internaționale, a documentelor finale și a principiilor de colaborare într-un anumit domeniu al relațiilor internaționale.

Practica organizațiilor internaționale în domeniul organizării și desfășurării conferințelor internaționale a permis formularea următoarelor concluzii în acest sens [319, p. 54]:

- organizațiile internaționale nu au o abordare comună a conferințelor, fiecare organizație își determină independent politica în acest sens;

- conferințele internaționale convocate de către organizațiile internaționale dețin în domeniul creării de norme mai multe posibilități și pot deveni o modalitate eficientă de soluționare a problemelor globale contemporane.

Conferința internațională poate fi considerată drept una dintre etapele în formarea normelor juridice internaționale. Prin urmare, îmbunătățirea eficienței activității sale presupune, concomitent, și creșterea eficienței coordonării pozițiilor statelor privind normele internaționale în formare. Conferința este finisată atunci când este atins scopul scontat – încheierea unor acorduri internaționale. Sfârșitul conferinței este marcat, de regulă, prin actul final sau protocolul semnat de către toți participanții. Adeseori conferințele internaționale adoptă diverse rezoluții privind obiectul activității sale, ce conțin apeluri, cereri, sugestii și recomandări adresate statelor și/sau organizațiilor internaționale.

Rezoluțiile conferințelor internaționale pot fi utilizate la elaborarea tratatelor corespunzătoare. În special, regulile de conduită formulate în respectivele rezoluții pot servi drept bază pentru prevederile viitoarelor instrumente juridice internaționale sau pot fi folosite în calitate de izvor auxiliar la elaborarea acestora. Mai mult ca atât, unele prevederi ale rezoluțiilor pot dobândi caracter juridic obligatoriu în calitate de cutumă. În unele situații respectivele rezoluții servesc drept mijloc de constatare sau interpretare a normelor internaționale în vigoare.

Importanța conferințelor specializate în codificare și crearea normelor internaționale a fost confirmată de practica activității Conferinței a III-a a ONU asupra dreptului mării, activitatea căreia a demonstrat posibilități noi ale procesului de creare a normelor internaționale realizat de către organizațiile internaționale. Codificând și dezvoltând progresiv dreptul internațional maritim, Conferința a III-a a ONU asupra dreptului mării a demonstrat, pe de o parte, posibilități cu adevărat unice ale forumurilor și conferințelor internaționale, iar, pe de altă parte, a arătat cât de dificilă este calea de a ajunge la un acord comun pentru toate statele lumii asupra problemelor de natură globală – statele având nevoie de nouă ani (1973-1982) și douăsprezece sesiuni de conferințe pentru a elabora textul Convenției asupra dreptului mării.

Una dintre cele mai importante forme de participare a comunității mondiale la relațiile internaționale este organizația internațională non-guvernamentală. Numărul sporit al ONG-ilor și tendința de creștere continuă a acestora ale la bază o serie de motive, cum ar fi [342, p. 53]:

- apariția problemelor globale;
- adeseori capacitatea insuficientă a statelor și organizațiilor internaționale interguvernamentale de a soluționa problemele globale ce apar;
- amplificarea proceselor democratice în domeniul relațiilor interne și internaționale, expresia instituțională a cărora sunt ONG-le;
- transformări în sfera intereselor naționale ale statelor;

- dorința în creștere a unor indivizi din întreaga lume de a spori controlul asupra proceselor de luare a deciziilor în problemele ce le afectează interesele lor vitale;
- îmbunătățirea legăturilor transfrontaliere și a activităților publice în diferite state, precum și oportunitățile progresului tehnico-științific etc.

ONG-le influențează mecanismul creării normelor internaționale atât din punctul de vedere al creării dreptului, cât și de pe poziția aplicării dreptului, deoarece acestea mențin relații consultative cu organizațiile interguvernamentale, iar unele dintre ONG-ri activează în limitele competențelor care le sunt acordate prin acorduri internaționale (spre exemplu în cadrul Consiliului Europei este creată Conferința ONG-lor internaționale în care se atestă 370 de ONG-ri cu statut participativ).

ONG-le, neavând dreptul de a participa direct la elaborarea și ratificarea textelor tratatelor internaționale, participă indirect - ajutând subiectele dreptului internațional să identifice lacunele în reglementarea relațiilor internaționale, în elaborarea rezoluțiilor și convențiilor. Mai mult ca atât, ONG-le prin formarea opiniei publice mondiale crează condițiile de natură morală și politică pentru elaborarea, aprobarea, semnarea și ratificarea instrumentelor juridice internaționale, formează conștiința juridică internațională - toate acestea fiind foarte importante pentru aplicarea ulterioară a normelor internaționale.

Astfel, ONG-le au rol de sprijin în contextul procesului de creare a dreptului internațional și a creării normelor internaționale. La procesul de creare a dreptului internațional acestea participă nemijlocit, însă doar în limitele împuternicirilor acordate de către stat. Când privește procesul creării normelor internaționale, la acesta ONG-le participă indirect, capacitatea de a participa la procesul de creare a normelor internaționale având doar subiectele dreptului internațional.

Modificările introduse în procesul creării de norme internaționale în ultimele decenii nu presupun faptul că acesta nu necesită o perfecționare ulterioară. O problemă importantă și actuală a perfecționării procesului de creare a normelor de drept internațional este problema modificării, revizuirii, actualizării normelor învechite ale tratatelor internaționale, aducerea lor în concordanță cu condițiile schimbătoare ale vieții internaționale [338, p. 144].

Aceasta reprezintă o parte a unei probleme mai generale - cea a corelației dinamismului vieții internaționale și a stabilității dreptului. Condițiile schimbătoare ale colaborării interstatale în domeniul tehnico-științific, apariția noilor date științifice în diverse domenii ale colaborării internaționale, dinamismul în dezvoltarea diverselor domenii ale relațiilor internaționale (cele economice, spre exemplu), interesele unor state distincte și a comunității internaționale în general necesită o modificare și o renovare operativă a bazei normative [36, p. 111].

Însă este binecunoscut că dreptul este un fenomen destul de stabil. Normele juridice, cu excepția celor temporare, trebuie să fie stabile, această stabilitate fiind garantul menținerii relațiilor create. Cu toate acestea, în virtutea dinamismului colaborării internaționale, actele normative pentru a-și păstra forța sunt supuse revizuirii, modificării, actualizării în corespundere cu necesitățile schimbătoare ale vieții internaționale. Astfel, adaptarea tratatelor internaționale la condițiile modificate – este o latură a problemei perfecționării procesului creării normelor internaționale. Unul dintre mijloacele de modernizare a dreptului internațional este codificarea, prin intermediul căreia normele, instituțiile și ramurile concrete se renovează în corespundere cu scopurile și principiile sistemului dreptului internațional.

2.2 Competența organizațiilor internaționale în domeniul creării normelor internaționale: între autonomie și dependență

Deși sunt considerate subiecte derivate ale dreptului internațional public, organizațiile internaționale au un rol proeminent în cadrul societății internaționale, acestea reprezentând o formă de armonizare a eforturilor statelor în direcția unei colaborări internaționale. O caracteristică marcantă a relațiilor internaționale contemporane constă în rolul din ce în ce mai mare pe care organizațiile internaționale îl au în soluționarea problemelor globale cu care se confruntă omenirea, acestea devenind nu doar necesare, ci chiar indispensabile.

Actuala perioadă a globalizării include necesitățile de coordonare internațională și de acțiune colectivă. Putem distinge trei tipuri de probleme care însoțesc globalizarea și fac apeluri prompte pentru o acțiune internațională: 1. probleme de coordonare, 2. probleme comune și 3. probleme privind valorile fundamentale, precum drepturile omului. Primul tip de probleme este una de coordonare a legăturilor la nivel mondial sau de schimburi de informații, produse, servicii, bani în afara frontierelor naționale. Un al doilea tip de probleme asociate globalizării ține de protecția resurselor și a bunurilor comune. Al treilea tip de probleme globale implică protecția valorilor de bază, transcendente [113, p. 3].

După una dintre definiții, un subiect de drept internațional este *"o entitate capabilă să posedă drepturi și obligații internaționale, înzestrată cu capacitatea de a întreprinde măsuri legale pe plan internațional [213, p. 79]"*. În trecut statele erau considerate a fi unicele subiecte de drept internațional și unicele persoane juridice posedând totalitatea drepturilor și obligațiilor recunoscute de către dreptul internațional. Odată cu apariția și dezvoltarea organizațiilor internaționale interguvernamentale, categoria subiectelor de drept internațional s-a extins considerabil. Spre deosebire de state (care sunt subiecte primare ale dreptului internațional), organizațiile internaționale sunt considerate subiecte derivate, având un caracter secundar,

netipic și limitat, capacitatea lor juridică limitându-se la obiectivele care le-au fost conferite de către state și sunt definite în actul lor constitutiv [33, p.189-190].

Definirea noțiunii de "organizație internațională" este destul de dificilă, din cauza marii varietăți a acestora, ele având obiective și posibilități diferite. Unul dintre raportorii Comisiei de Drept Internațional a ONU, G. Fitzmaurice, a propus o definiție a organizației internaționale, acestea fiind catalogate drept *"o asociere de state, constituită prin tratat, înzestrată cu o constituție și organe comune și posedând personalitate juridică distinctă de cea a statelor-membre [41, p. 9]"*. Deși doctrina a acceptat această definiție, ultima nu a fost reținută de către *Convenția de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor*, care în art. 2, lit. "i", prevede că *"prin expresia organizație internațională se înțelege o organizație interguvernamentală [8]"*.

O altă definiție este consacrată în *Convenția de la Viena din 1975 asupra reprezentării statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal* care precizează că prin organizație internațională se înțelege *"o asociație de state constituită printr-un tratat, dotată cu o constituție și organe comune și având personalitate juridică distinctă de cea a statelor-membre"(art. 1, lit. "a")*.

La o primă vedere, diferențele dintre organizațiile interguvernamentale și cele non-guvernamentale par a fi evidente: primele au ca și membri state, adesea reprezentate prin agenți guvernamentali, în timp ce ultimile sunt formate din actori neguvernamentali. Totuși, în cazul unor organizații internaționale, cum ar fi Organizația Internațională a Muncii (OIM), există ambiguități cauzate de membrii ce aparțin ambelor categorii sus-menționate. În acest caz, menționăm că subscriem părerii cercetătorului Dan Vătăman care susține că, clasificarea de mai sus poate fi clarificată prin introducerea unui nou criteriu – natura actului de înființare a respectivei organizații [55, p.3].

O definiție elocventă în acest sens este cuprinsă în Rezoluția nr. 288/1950 a ECOSOC în care se indică, că *"fiecare organizație internațională, care nu este creată prin acorduri interguvernamentale va fi considerată o organizație internațională interguvernamentală"* [55, p. 3].

Din definițiile expuse mai sus se desprind particularitățile organizațiilor internaționale interguvernamentale și anume: *acestea au caracter interstatal; sunt create prin tratate încheiate între state; au organe permanente; autonomie financiară, dispun de voință autonomă și personalitate juridică distinctă de cea a statelor-membre; au competență funcțională și adoptă acte care le sunt atribuite direct, activitatea lor fiind reglementată, într-o anumită măsură, direct de către dreptul internațional*.

Trebuie de precizat însă că personalitatea internațională nu rezultă, automat din faptul existenței organizației internaționale, ea trebuie să fie conferită, direct sau indirect, de statele-membre prin tratatele lor constitutive [49, p. 31].

Organizațiile internaționale, în înțelesul dat prin art. 2 al Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor, sunt fondate de către state și funcționează prin voința acestora. Calitatea de a reprezenta statele în aceste organizații și de a acționa în numele lor o au, de regulă, reprezentanții guvernelor statelor respective. Excepțiile, de altfel, foarte limitate, în favoarea reprezentării parlamentare (Consiliul Europei, NATO, Uniunea Europeană), sau a unor segmente sociale (patronat sau sindicate, în cazul OIM), nu fac decât să confirme regula de mai sus [41, p. 10]. Asocierea statelor în organizații internaționale presupune urmărirea unor obiective sau scopuri comune: menținerea păcii și securității, dezvoltarea economică, cooperarea financiară, dezvoltarea comerțului, transfer de tehnologie etc.

Modalitatea principală prin care statele-membre conferă din competențele lor suverane unei organizații internaționale constă în elaborarea unui tratat în care statele-părți își asumă obligația legală de a acorda competențe organizației. Această obligație nu înseamnă neapărat că statul va trebui în mod necesar să fie legat de exercitarea de către organizație a puterii conferite sau faptul că, competența acordată nu va putea fi ulterior revocată de către stat. Cercetătorul Dan Sarooshi [263, p. 5] susține, în acest sens, că este necesar să se ia în considerație două mecanisme principale prin care statele pot conferi competențe unei organizații: prin intermediul unui tratat constitutiv sau pe o bază mai mult *ad-hoc*, utilizând un tratat-contract.

Curtea Internațională de Justiție (CIJ) a afirmat că tratatul constitutiv al unei organizații poate apărea ca și un mecanism pentru delegarea expresă a competențelor de către state. În *Avizul consultativ acordat Organizației Mondiale a Sănătății (OMS)* Curtea a remarcat că *"competențele conferite organizațiilor internaționale sunt, în mod normal, obiectul unei declarații exprese în actele lor constitutive [207]"*. Tratatul constitutiv poate, ca atare, prevedea atribuirea competențelor suverane distincte organizației, dar atribuirea efectivă a competenței are loc odată ce un stat a ratificat tratatul.

Obiecția tehnică care a fost făcută în privința faptului că tratatul constitutiv reprezintă unicul mijloc de delegare a puterii este aceea că nu statele-membre *per se* conferă puteri organizației, dar tratatul constitutiv. Un astfel de argument a fost formulat, spre exemplu, de J. Delbruck [145, p. 6] care susține că, în cazul Consiliului de Securitate al ONU, sursa competențelor acestuia nu este un rezultat al "delegărilor", acestea nefiind conferite de către statele-membre ale ONU prin Cartă, dar competențele acestui organ derivă într-un sens tehnic din însăși Carta ONU. Argumentul acestui doctrinar este acela că nu este posibil ca statele-

membre să delegheze competențe Consiliului, deoarece din punct de vedere tehnic Carta este cea care crează anumite competențe de aplicare și le conferă Consiliului, și nu statele-membre.

Această abordare poate fi considerată, totuși, prea formală. Referindu-ne la exemplul de mai sus, ținem să menționăm că, este adevărat că statele-membre ale ONU nu pot să confere în mod individual puteri Consiliului de Securitate, deoarece, în termeni formali, acestea conferă competențe Consiliului de Securitate prin intermediul Cartei ONU. Aceasta nu exclude, însă, Carta ONU, în calitate de tratat constitutiv, de la posibilitatea de a acționa în calitate de mecanism prin care statele oferă puteri Consiliului. Carta este cea care conferă competențe, dar sursa originală ale competențelor de fond – care sunt transferate prin Cartă - sunt statele-membre ale ONU care acționează în mod colectiv.

Acest punct de vedere este, de altfel, susținut de formularea clară a art. 24, al. 1, care prevede: *”În scopul de a asigura acțiunea rapidă și eficace de către ONU, membrii săi conferă Consiliului de Securitate responsabilitatea principală pentru menținerea păcii și securității internaționale și sunt de acord că, în îndeplinirea sarcinilor impuse de către această responsabilitate, Consiliul de Securitate acționează în numele lor [3].”*

Această diferență de abordare – recunoașterea faptului că anume statele-membre ale unei organizații internaționale conferă puteri și nu tratatul constitutiv în sine – are consecințe practice importante în problema responsabilității statelor-membre pentru actele organizației.

Cu toate acestea, un tratat constitutiv este un instrument complex, unica funcție a căruia nu este de a servi drept mecanism pentru delegarea expresă a competențelor de către statele-membre ale unei organizații. Această complexitate nu împiedică caracterizarea tratatului constitutiv ca și mecanism de delegare a puterilor, dar aceasta nu înseamnă că organizațiile internaționale și tratatele constitutive ale acestora nu pot fi analizate într-un mod cuprinzător.

Două exemple ar fi suficiente pentru a argumenta acest punct de vedere: în primul rând, tratatul constitutiv al unei organizații poate prezenta anumite trăsături constituționale care nu rezultă direct din conferirea de competențe exprese de către state [264, p. 230], iar, în al doilea rând, competențele unei organizații internaționale nu se limitează la cele care sunt conferite în mod expres de către statele-membre, întrucât punctul de vedere ortodox este acela că organizațiile internaționale posedă puteri implicite [202, p. 69]. După cum a declarat și CIJ în *Avizul său consultativ acordat Organizației Mondiale a Sănătății*: *”Cu toate acestea, necesitățile vieții internaționale pot indica necesitatea ca organizațiile internaționale, în scopul de ași atinge obiectivele, să posede competențe subsidiare care nu sunt prevăzute în mod expres în instrumentele de bază care le guvernează activitatea. Este general acceptat faptul că organizațiile internaționale pot exercita aceste competențe, cunoscute ca și ”puteri implicite”. [207, par. 25]”*

Competența organizațiilor internaționale este foarte importantă pentru activitatea lor: activitatea organizației va fi validă doar în cazul în care acesta se realizează în limitele competenței acesteia. O caracteristică clară și completă a noțiunii de *competență a organizației internaționale* este formulată de către savantul rus G.I. Tunkin, care remarcă că *”... este important de delimitat două aspecte ale competenței organizației internaționale și a organelor acesteia: competența obiectivă - de stabilire a sferei problemelor care urmează să fie administrate de către organizație, și competența jurisdicțională – de stabilire a forței juridice a actelor organizației în cazuri concrete ce țin de competența obiectivă a acesteia [350, p.192].”*

Având în vedere natura dublă inerentă instrumentelor constitutive, se susține [62, p.8] că atât dreptul tratatelor, cât și dreptul internațional instituțional nu pot, pe cont propriu, în mod satisfăcător aborda fenomenul organizațiilor internaționale: acestea urmând a fi folosite în cumul. Din punctul de vedere al dreptului tratatelor, instrumentele constitutive ale organizațiilor internaționale sunt în primul rând contracte între state suverane, creând drepturi și obligații substanțiale pe plan *orizontal* și pe dimensiune *internațională*. Dimpotrivă, din perspectiva dreptului instituțional sau constituțional se clarifică măsura în care acest contract poate fi considerat că funcționând ca și o constituție: acesta înființează o nouă persoană juridică cu propria ordine juridică internă, care leagă organizația și membrii săi în relații *verticale* [62, p. 8].

În calitate de acorduri internaționale, instrumentele constitutive ale organizațiilor internaționale sunt cel mai bine descrise ca fiind contracte între state suverane, pentru că este general acceptat că noțiunea de ”tratată” în dreptul internațional s-a dezvoltat în contextul conceptului de ”contract” din dreptul privat intern [62, p. 9].

De menționat că, în activitatea sa în materia dreptului tratatelor, Comisia de Drept Internațional inițial nu a făcut distincția dintre instrumentele constitutive ale organizațiilor internaționale și alte tipuri de acorduri internaționale. După cum a declarat cel de-al treilea Raportor Special G. Fitzmaurice *”...nu există diferență substanțială între oricare dintre aceste clase de tratate în ce privește cerințele legale ce guvernează validitatea, interpretarea și efectul lor, deoarece ele toate sunt bazate pe acord și din acesta rezultă forța lor legală [253, p. 108].”*

Astfel, Comisia de Drept Internațional utilizează un concept unitar al tratatului și justifică această abordare prin importanța fundamentală al principiului consimțământului care generează o obligație (*ex consensu advenit vinculum*). Ca urmare a acordului lor, statele sunt obligate să-și îndeplinească obligațiile cu bună-credință (*pacta sunt servanda*) în relațiile cu alte părți contractante. Totuși, din moment ce un tratat este *res inter alios acte*, acesta nu creează drepturi și obligații pentru terți fără consimțământul acestora (*regula pacta tertiis*) [62, p.9].

Toate instrumentele constitutive ale organizațiilor internaționale se bazează pe acordul reciproc al statelor, astfel, acestea pot fi considerate ca având un element contractual. Cu

siguranță nu este o coincidență faptul că multe instrumente constitutive se referă la statele fondatoare ca la ”părți - contractante” [62, p. 9].

În calitate de contracte, instrumentele constitutive sunt guvernate de ”principiul unanimității, combinat cu noțiunile de interese comune sau partajate, și de principiul reciprocității [58, p. 31]”. Prin urmare, orice modificare în textul tratatului necesită acordul părților-contractante. Un dezacord care nu poate fi depășit sau o schimbare a circumstanțelor poate duce la rezilierea de comun acord a tratatului și la încheierea unui nou tratat cu alte părți [58, p. 34].

În timp ce dreptul tratatelor poate astfel explica modul în care apare o organizație internațională, insistența pe principiul consimțământului în materia organizațiilor internaționale s-a confruntat în dreptul internațional cu anumite probleme conceptuale. Din momentul creării lor și până în momentul încetării, organizațiile internaționale sunt considerate că funcționează autonom, fără consimțământul explicit al părților-contractante la instrumentele lor constitutive. Acest fapt a dus, printre altele, la recunoașterea în creștere a faptului că organizațiile internaționale sunt înzestrate cu personalitate juridică internațională, chiar și fără o prevedere expresă în acest sens în instrumentele lor constitutive.

În momentul creării unei organizații internaționale elementul contractual al instrumentelor constitutive este însoțit de un impuls *constituțional* care are ca și rezultat crearea unei noi persoane juridice. Prin semnarea instrumentelor constitutive ale unei organizații internaționale, statele acționează ca și ”puteri constituante” care își oferă o constituție pentru a guverna propria ordine juridică și, prin urmare, înființează o ”putere constituită” – organizația internațională [58, p. 30].

În procesul de elaborare a constituției, părțile-contractante dispar în spatele voalului constituțional al organizației. Totuși, de menționat faptul că, devenind membri ai organizației internaționale, statele nu renunță la personalitatea juridică proprie în temeiul legislației naționale sau a dreptului internațional. Prin delegarea competențelor unei organizații internaționale, acestea doar își limitează propria autonomie, în scopul de a permite organizației internaționale să adopte decizii în mod independent, dar continuă să co-existe ”cot la cot” cu organizația internațională în măsura autonomiei acesteia. Autonomia internă față de statele sale membre se manifestă în exterior prin impermeabilitatea ordinii juridice a organizației internaționale [62, p. 12].

În timp ce personalitatea juridică este astfel o chestiune a existenței factuale sau constituționale care rezultă din angajamentele contractuale inițiale, autonomia este o chestiune de nivel care depinde de instrumentele de înființare în dimensiunea lor constituțională [62, p. 12]. Altfel spus, personalitatea juridică este un receptacol pentru diferite niveluri de putere sau

competență ale unei organizații internaționale, care îi permite să fie purtător de drepturi și obligații pe plan intern și internațional. Manifestarea personalității juridice a organizațiilor internaționale presupune exprimarea acestei calități prin acte distincte, proprii subiectelor de drept internațional, cum ar fi: încheierea de acorduri internaționale, reprezentarea pe lângă alte subiecte de drept internațional sau recunoașterea acestora, asumarea de obligații și răspunderea internațională.

Ideea autonomiei organizațiilor internaționale reflectă în mod clasic independența politică a organizației atunci când este cazul de a elabora propriile decizii [305, p. 177]. Autonomia și independența politică privește, în esență, diferite relații – de exemplu: de control, de subordonare, de parteneriat – existente între organizație și statele-membre. Autonomia în acest caz se referă la gradul de impermeabilitate a procesului decizional al organizației pentru statele care acționează, de exemplu, ca și creator (maestru), membru (subordonat) sau de la egal la egal pe arena internațională.

Acest aspect al autonomiei – clasic menționat ca fiind voința separată sau așa-numita *volonté distincte* [81, p. 143] - este adeseori examinat împreună cu problema personalității juridice. O astfel de asociere își are originea din afirmația clasică, că, capacitatea de a acționa și a comunica în mod autonom pe plan internațional este un element constitutiv al personalității juridice internaționale al organizațiilor internaționale [304, p. 30]. Aceasta poate fi, probabil, explicat mai pragmatic prin simplul fapt că organizațiile internaționale care pot exprima o voință separată de statele-membre constituie, de obicei, organizații dotate cu personalitate juridică internațională.

Interconexiunile între autonomie ca și independență politică, și personalitatea juridică sunt foarte bine ilustrate de către jurisprudența Curții Internaționale de Justiție, pentru că, probabil, acest aspect al autonomiei l-a avut în vedere Curtea atunci când s-a referit la "*o mare măsură de personalitate*" a ONU [252].

Autonomia în calitate de independență politică ridică indisolubil problema interacțiunii dintre organizație și statele care acționează în diferite calități: ca și creatori ai organizației sau ca și state-membre *per se*. Autonomia în calitate de independență politică poate fi exprimată în fiecare dintre aceste perspective.

Una dintre diferențele cele mai importante dintre state și organizațiile internaționale constă în faptul că un stat poate decide să pună capăt existenței sale, în timp ce o organizație internațională nu se poate autodizolva. Într-adevăr, statele sunt create prin fapte, nu prin lege [313, p. 58], în timp ce organizațiile internaționale sunt create prin instrumente legale. Organizația internațională, nefiind ea însăși parte la tratatul său constitutiv, nu poate nici într-un fel să înceteze efectul acestuia.

Trebuie, totuși, de recunoscut că există câteva acte constitutive ale organizațiilor internaționale care conferă lichidarea organizației unuia dintre organele sale, și anume: Banca Mondială [68], Fondul Monetar Internațional [69] și Organizația de Dezvoltare Energetică a Peninsulei Koreiene (KEDO) [70]. Însă acestea sunt prevederi excepționale, de regulă tratatele constitutive nu conțin prevederi în acest sens. În lipsa unei dispoziții speciale, trebuie să se considere că doar statele-membre pot rezilia tratatul. Dacă organizațiile internaționale ar fi cu adevărat (sau în mod absolut) entități autonome, acestea ar fi capabile să se autodizolve.

Autonomia în calitate de independență politică abordează și problemele responsabilității internaționale. Nu se contestă faptul că răspunderea internațională este consecința personalității juridice internaționale. De îndată ce o entitate poate fi titular de drepturi și obligații, acesta este responsabil dacă se constată o încălcare a acestor obligații. Situația nu diferă în cazul organizațiilor internaționale, care pot suporta răspundere internațională în cazul încălcării obligațiilor lor internaționale.

În acest caz, există într-adevăr un larg consens în doctrină în ce privește ideea că statele-membre nu suportă răspundere pentru actul ilicit al organizației, chiar dacă prin aceasta se încalcă obligațiile lor internaționale care le-au fost atribuite în mod oficial [114, p. 67]. Doar în cazul în care organizația este o simplă ”asociație de state” lipsită de personalitate juridică internațională, statele-membre pot fi considerate responsabile, indiferent de gradul de control asupra procesului decizional [315, p. 433]. Această idee a fost îmbrățișată atât de către Comisia de Drept Internațional, cât și de către Institutul de Drept Internațional [254].

Există, totuși, câteva ipoteze - departe de a fi lipsite de controverse – când se recunoaște că statele-membre pot fi considerate responsabile pentru un act al organizației internaționale. Astfel de situații clasic se referă la organele puse la dispoziția organizațiilor internaționale: acceptarea responsabilității internaționale de către statele-membre sau comportamentul statelor-membre care determină terții să se bazeze în relațiile lor cu organizația pe responsabilitatea subsidiară a statelor-membre [267, art. 29]; responsabilitatea statelor-membre care decurge din înființarea unei organizații internaționale [267, art. 28] sau constrângerea în cazul comiterii unui act ilegal de către organizația internațională [267, art. 27]. Cu toate acestea, niciuna dintre excepțiile nominalizate nu include situația în care organizația este lipsită de autonomie sau de independență politică. Aceasta înseamnă că, constrângerea autonomiei organizației internaționale în prezent este lipsită de consecințe în ce privește responsabilitatea internațională.

Este adevărat că, în principiu, statele exercită în mod necesar o anumită formă de control asupra procesului de luare a deciziilor al unei organizații internaționale [114, p. 73]. Cu excepția organizațiilor internaționale puternic integrate (de ex.: UE) toate deciziile adoptate de către o organizație internațională necesită sprijinul tuturor statelor-membre sau, cel puțin, a majorității

acestora [260, p. 888]. Controlul exercitat de către statele-membre poate fi totuși o problemă în cazul în care subminează autonomia organizației. În situația în care statele-membre controlează în mod eficient și extrem procesul de luare a deciziilor de către o organizație internațională, se poate argumenta că personalitatea juridică a organizației nu ar mai putea constitui un scut în spatele căruia statele-membre ar putea evita responsabilitatea pe care ar fi suportat-o în cazul în care s-ar angaja într-o acțiune contestată [136, p. 99].

Într-adevăr, după cum susține Comisia de Drept Internațional, responsabilitatea unui stat-membru poate să rezulte din realizarea dirijării și controlului asupra comiterii unui act internațional ilicit de către organizația internațională. Într-o asemenea situație este admis că actul ilicit se atribuie statului și nu organizației [267, art. 28]. Acest principiu reflectă prevederile similare ale regulilor privind responsabilitatea statelor [194, art. 8]. În consecință, această regulă se referă doar la ”dominația asupra comportamentului ilegal” și este străină oricărei realizări a controlului și influenței, ea constând doar în ”neparticiparea în procesul de luare a deciziilor al organizației [115, p. 164]”. Mai mult ca atât, după cum susține Jean d'Aspremont, această regulă pare să se aplice atât statelor-membre, cât și statelor ne-membre [136, p. 105]. Aceasta exclude situațiile în care statele-membre exercită controlul asupra procesului de luare a deciziilor, având ca și consecință limitarea autonomiei organizației.

Este unanim acceptat faptul că personalitatea juridică a unei organizații decurge din voința (implicită sau explicită) a statelor-membre și din autonomia, și independența *de facto* garantată organizației internaționale [318, p. 214]. Cu alte cuvinte, organizația trebuie să fie, în fapt, înzestrată cu mijloace funcționale, materiale și organice necesare pentru a exprima o voință distinctă de cea a statelor-membre.

2.3 Rolul organizațiilor internaționale interguvernamentale la crearea normelor de drept internațional

2.3.1 Caracteristica generală a activității normative a organizațiilor internaționale

Crearea normelor internaționale de către organizațiile internaționale reprezintă o parte componentă a procesului de creare a normelor internaționale în general, principiile și abordările principale ale acesteia fiind aplicabile, prin urmare, activității vizate ale organizațiilor internaționale. Cu toate acestea, nu poate fi ignorat faptul că, procesul de creare a normelor internaționale de către organizațiile internaționale își are propriile caracteristici care, după cum se susține în literatura de specialitate, se datorează în primul rând specificului organizațiilor internaționale interguvernamentale de subiecte ”derivate” și ”limitate” de drept internațional.

Caracterul procesului creării de norme internaționale, formele de participare a organizațiilor internaționale interguvernamentale la acest proces sunt în legătură directă cu personalitatea juridică a acestora. Respectiv, volumul personalității juridice, și, implicit, felurile, direcția și volumul competențelor normative ale oricărei organizații internaționale sunt fixate în tratatul de înființare a acesteia sau în alte documente complementare. Cele mai tipice forme de consacrare a acestor competențe sunt:

- a. referința directă la anumite tipuri și forme concrete ale activității de creare a normelor internaționale în actul constitutiv al organizației (ONU, FAO, UE etc.)
- b. o astfel de relatare a funcțiilor și competențelor organizației, interpretarea cărora demonstrează cu certitudine existența competenței normative a organizației (o astfel de interpretare este făcută adeseori în deciziile organelor principale ale organizației);
- c. indicații privind tipurile și formele de creare a normelor conținute în acordurile încheiate între statele-membre, între statele-membre și organizațiile internaționale etc. care pot fi considerate ca fiind o completare (concretizare) a actului constitutiv;
- d. constatarea generală în tratate internaționale multilaterale cu caracter universal al unei sau altei competențe normative a unor categorii concrete de organizații internaționale (un exemplu relevant în acest sens constituie Convenția de la Viena din 1986 cu privire la dreptul tratatelor între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale) [324, p. 8-9].

Chiar dacă practica creării normelor internaționale de către organizațiile internaționale diferă în unele privințe de cea a statelor, dreptul tratatelor aplicabil organizațiilor internaționale este foarte similar cu cel aplicabil statelor, unul dintre motive fiind faptul că dreptul tratatelor funcționează pe baza egalității părților-contractante.

Este important să menționăm că trei categorii principale de activități de creare de norme ”mediate” de către organizațiile internaționale interguvernamentale pot fi distinse în procesul juridic internațional:

1. În primul rând, organizațiile participă la elaborarea sau modificarea tratatelor internaționale care necesită ratificare sau alte forme de acceptare din partea fiecărui stat-membru. Acest proces de creare a normelor internaționale este guvernat de principiul consimțământului [277, p. 634]. Ca regulă, urmează procesul de ratificare, acceptare sau aprobare prevăzute în Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor. Fiecare convenție leagă doar statele care au acceptat în mod explicit regulile acesteia.
2. Cea de-a doua categorie constituie acte normative, adică adoptarea de norme de către o organizație internațională care nu necesită un act de aprobare din partea fiecărui stat pentru a fi legat de acest act. Spre deosebire de elaborarea tratatelor, legislația este caracterizată prin regula majorității care leagă minoritatea fără a fi necesară ratificarea sau alte aprobări

individuale. Un act legislativ este un act cu caracter unilateral, adoptat cu aplicarea principiului legislativ, adică a regulii majorității [162, p. 352]. Pentru a vorbi de o reală putere legislativă, caracterul unilateral și regula unanimității trebuie să se cumuleze. În conformitate cu unele instrumente constituționale, amendamentele la acestea vor intra în vigoare pentru toți membrii atunci când vor fi adoptate cu o majoritate de două treimi de voturi și acceptate de două treimi din membri în conformitate cu procedurile lor constituționale respective (de ex.: art. 108 al Cartei ONU; art. 73 al Constituției OMS etc.). Această aplicare a principiului legislativ este un ”hibrid” existent între legislație și procedura de elaborare a tratatelor [277, p. 634].

3. Al treilea tip de creare a normelor se află, de asemenea, între legislație și elaborarea tratatelor și se caracterizează printr-o procedură care a fost descrisă ca și cvasi-legislație [277, p. 634]. Dacă după adoptarea unui regulament de către organul competent al organizației nu este nevoie de ratificare, aprobare sau acceptare individuală de către statele legate prin acesta, acest regulament nu constituie dreptul tratatelor în sens strict. Cu toate acestea, există o posibilitate de a renunța la regulamentul internațional prin notificarea organizației într-un anumit termen de ne-acceptare a actului respectiv. Consimțământul statelor este exprimat în mod tacit prin lipsă de obiecții, astfel, statele nu sunt obligate contra voinței lor.

În literatura rusă de specialitate [332, p. 9] activitatea de creare a normelor internaționale a organizațiilor internaționale, de regulă, este divizată în două tipuri: 1. *legislativă, propriu-zisă*, și 2. *cvasi-legislativă*.

Cercetătorul T.M. Kovaliova este unul dintre cercetătorii care recunoaște activitatea cvasi-legislativă a organizației internaționale. Suntem de acord cu opinia acestui doctrinar care susține că în caz de activitate cvasi-legislativă, organizațiile internaționale nu crează norme juridice în mod independent dar au un rol de sprijin în procesul de creare a normelor internaționale de către state, sau de către acestea împreună cu organizațiile internaționale interguvernamentale. Măsura și forma de realizare a funcțiilor auxiliare de către organizațiile internaționale depinde, de asemenea, de competențele acordate acestora în domeniul de creare a normelor, care în cele din urmă este determinat de natura statutului lor juridic.

La realizarea activității de cvasi-legiferare, organizația internațională participă la diverse etape ale procesului normativ, de exemplu, la elaborarea unui tratat multilateral. Dar, de regulă, în pofida asistenței active, aceasta este exclusă de la participarea la etapele finale ale procesului de creare a normelor, când are loc coordonarea voințelor subiectelor privind recunoașterea unei reguli de conduită în calitate de normă juridică. Formele de participare ale organizației la acest tip de creare a normelor sunt multiple: influența procesului normativ prin adoptarea hotărârilor corespunzătoare, includerea amendamentelor în actul constitutiv, activitatea de asistență în

conceperea și crearea normelor internaționale cutumiare, în concretizarea acestora; asistența în crearea normelor internaționale convenționale etc [324, p. 9].

Activitatea organizației internaționale de creare a normelor internaționale convenționale se manifestă în următoarele trei forme:

- a. *când tratatele internaționale se elaborează în cadrul sau sub egida organizației internaționale;*
- b. *operarea amendamentelor în actul constitutiv al organizației;*
- c. *când organizația internațională nu participă nemijlocit la procesul normativ, însă deciziile adoptate de către aceasta influențează într-un anumit mod acest proces.*

Participarea organizațiilor internaționale la elaborarea și adoptarea acordurilor internaționale poate fi exprimată prin: 1. elaborarea în cadrul organelor organizației a proiectelor de acord și convocarea unei conferințe diplomatice sub auspiciile ei în vederea adoptării acestui proiect; 2. elaborarea proiectului și adoptarea acestuia în cadrul organizației la reuniunea organului principal al acesteia [324, p. 9].

Tratatele încheiate în cadrul organizațiilor internaționale sunt tratate interstatuale. Cu toate acestea, procesul de elaborare a acestora are anumite particularități ca rezultat al participării organizației internaționale la acesta, rolul căreia constă în special în aceea de a pregăti și adopta textul definitiv al tratatului internațional sau a pregăti textul preliminar al acestuia în cazul în care în vederea adoptării tratatului este convocată o conferință internațională specială. Ar fi cazul să elucidăm unele dintre momentele principale ale procesului de adoptare ale tratatelor internaționale în cadrul și sub egida organizațiilor interguvernamentale.

În primul rând, este necesar să fie determinat obiectul viitoarei reglementări juridice, adică problema concretă căreia urmează să-i fie consacrat viitorul tratat internațional, un rol important în acest sens având organele principale ale organizațiilor internaționale.

Decizia privind necesitatea reglementării juridice a unui domeniu concret al relațiilor internaționale, de regulă, ia forma rezoluției organului competent al organizației. De exemplu, în rezoluția 4/413 Conferința Generală a UNESCO și-a exprimat opinia privind oportunitatea de a elabora o convenție internațională privind prevenirea exportului, importului și comerțului ilegal de bunuri culturale, care a fost ulterior adoptată în 1970.

Următorul pas în procesul elaborării tratatului internațional în cadrul și sub egida organizației internaționale este luarea deciziei privind autoritatea care va elabora textul viitorului tratat sau careva dintre părțile acestuia. Această decizie este luată de către organul organizației autorizat în baza actului constitutiv al acesteia sau în baza altor reglementări care-l suplinesc de a îndeplini funcții în vederea elaborării unui astfel de acord.

De regulă, asemenea însărcinări se acordă organelor subsidiare care acționează fie pe o bază permanentă (de exemplu, Comisia de Drept Internațional a ONU) sau organe ad-hoc. După elaborarea unui proiect de convenție, realizarea unui studiu aprofundat a acestuia de către diverse comisii, comitete și state-membre, acesta este transmis organului competent al organizației, care după examinarea proiectului adoptă una dintre următoarele decizii: 1. proiectul este respins; 2. proiectul este returnat organului care l-a elaborat pentru revizuire, cu luarea în considerație a observațiilor făcute; 3. în cazul în care proiectul este satisfăcător, organul competent adoptă decizia privind modalitățile de adoptare definitivă a textului tratatului, care pot fi – a. de aprobare a proiectului și de recomandare a acestuia statelor în scopul încheierii tratatului; b. convocarea unei conferințe internaționale în scopul semnării convenției [335, p. 14].

În opinia cercetătorului Kovaliova T.M. o particularitate a elaborării tratatelor internaționale în cadrul organizației internaționale este așa-numita procedură simplificată. După aprobarea textului tratatului de către unul dintre organele principale ale organizației internaționale urmează imediat etapa de semnare a acestuia de către state, evitându-se conferința internațională. Important este faptul că după o asemenea aprobare textul tratatului nu mai poate fi supus modificărilor, aportul organizației internaționale presupune, de fapt, aprobarea textului tratatului. Altfel spus, în cazul adoptării textului tratatului internațional în cadrul organului care realizează o astfel de acceptare definitivă, are loc prima etapă de armonizare a voințelor statelor [324, p. 12].

Încă o modalitate de participare a organizațiilor internaționale la crearea normelor de drept internațional constituie operarea amendamentelor în actul constitutiv al organizației, posibilitate prevăzută de statutele multor organizații internaționale. O particularitate în acest sens constă în faptul că în cazul operării modificărilor la actul constitutiv tot mai multe organizații internaționale se abat de la principiul unanimității. Spre exemplu, în cadrul ONU amendamentele la Carta ONU intră în vigoare după ce sunt votate de către două treimi din membrii Adunării Generale și sunt ratificate în conformitate cu procedura constituțională de către două treimi din membrii ONU, inclusiv membrii permanenți ai Consiliului de Securitate (art. 108 din Carta ONU). O procedură similară există în cadrul instituțiilor specializate ale ONU (Organizația Mondială a Sănătății, Organizația Internațională a Muncii etc.) cu excepția cerinței privind ratificarea de către membrii Consiliului de Securitate.

În alte organizații internaționale (UNESCO, FAO etc.) amendamentele la actele constitutive intră în vigoare după adoptarea acestora de către organul competent al organizației, fără adoptarea ulterioară de către statele-membre. Cu toate acestea, orice modificare de acest gen, în opinia savantului Tunkin G.I. ”lasă neatinsă baza procesului de modificare a statutelor organizațiilor internaționale – coordonarea voințelor statelor. Orice amendament la statutul

organizației internaționale nu poate avea forță obligatorie pentru statul-membru al organizației fără acordul expres sau tacit al acestuia. Aceasta este aplicabil și pentru cazurile când conform statutului organizației internaționale amendamentele la statut pentru care au votat două treimi din membrii organizației intră în vigoare pentru toți membrii acesteia [350, p. 380]”.

Participarea organizației internaționale la crearea normelor de drept internațional este relevantă într-un mod deplin nu de către activitatea cvasi-normativă a acesteia, ci de către activitatea normativă, propriu-zisă. Astăzi pot fi evidențiate trei forme de realizare de către organizația internațională a activității normative:

1. încheierea tratatelor cu statele și alte subiecte de drept internațional;
2. adoptarea de către organizație a hotărârilor cu caracter normativ (ce crează/conțin norme);
3. crearea cutumei internaționale.

În pofida unor particularități în natura juridică a tratatelor încheiate de către organizațiile internaționale, aceste tratate, ca și cele interstatale prin natura lor sunt internaționale, fiind identice după forța juridică [298, p.1957]. Dreptul de a participa la tratate se extinde și la tratatele multilaterale generale. Caracterul internațional al tratatelor încheiate de către organizațiile internaționale este determinat de următorii factori:

1. părți ale acestor tratate sunt subiecte de drept internațional (art. 1 al Convenției de la Viena din 1986);
2. obiectul de reglementare intră în sfera relațiilor internaționale;
3. normele create de către aceste tratate, ce determină drepturile și obligațiile părților, intră în sistemul dreptului internațional;
4. procedura de elaborare ale acestor tratate corespunde, în esență, procedurii stabilite pentru tratatele internaționale, esența acestui proces constituind coordonarea voințelor subiectelor de drept internațional;
5. problemele ce apar în legătură cu implementarea acestor tratate nu cad sub incidența dreptului național al statelor, dacă însuși tratatul nu prevede altfel. Asemenea dispute se soluționează prin recurgerea la mijloace legale – de regulă, se recurge nemijlocit la negocieri sau la arbitraj [265, p. 717].

În baza analizei practicii unui șir de organizații internaționale, ar putea fi distinse următoarele posibilități ale unei asemenea participări:

- când posibilitatea participării la un anumit tratat decurge din actul constitutiv sau din alte reguli ale organizației (art. 43, 57, 63, 105 ale Cartei ONU; art. 65 al Convenției de la Chicago din 1944 privind aviația civilă internațională [9] care crează ICAO și care conferă

Consiliul ICAO competența de a încheia în numele organizației orice tratat de natură să contribuie la facilitarea realizării sarcinilor organizației respective);

- dacă conținutul tratatului sau obiectul acestuia au o legătură nemijlocită cu organizația internațională și statele-părți consideră că participarea organizației la tratat va contribui la realizarea mai eficientă a scopului și obiectivelor acestuia (art. 6 al Tratatului de la Lisabona din 2007 de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene [53] care prevede aderarea UE la Convenția Europeană din 1950 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale) ;

- dacă în textul tratatului se prevede o asemenea posibilitate;

- dacă necesitatea participării organizației internaționale la tratatul multilateral general este dictată de anumite circumstanțe factuale determinate (spre exemplu, participarea la convențiile privind securitatea radioactivă, atunci când organizația folosește în activitatea sa obiecte nucleare) [324, p. 11-12].

Procedura de încheiere a tratatelor cu participarea organizațiilor internaționale este, în esență, analogică cu cea a încheierii tratatelor interstatuale, cu unele trăsături proprii. O trăsătură se referă la problema aprobării textului convenit a acordului de către autoritatea competentă a organizației. Ar putea fi evidențiate următoarele formule de aprobare:

a. aprobarea doar a faptului încheierii acordului;

b. examinarea textului elaborat a tratatului și aprobarea dispozițiilor principale ale acestuia;

c. studierea și aprobarea tuturor prevederilor textului convenit [234, p. 117].

O altă trăsătură constă în faptul că, spre deosebire de exprimarea consimțământului statelor de a fi parte la tratat prin procedura ratificării, organizațiile internaționale recurg la ”actul de confirmare oficială” (art. 14 al Convenției de la Viena din 1986) care de regulă îmbracă forma hotărârii organului competent al organizației.

Tratatele încheiate de organizațiile internaționale pot avea denumiri diferite (tratate, acord, convenție etc.). Cât privește forma acordurilor, după cum demonstrează practica, organizațiile, de regulă, încheie acorduri în următoarele forme de bază: a. acord internațional; b. schimb de scrisori/note; c. rezoluții paralele [39, p. 130]. Forma tratatelor nu influențează asupra forței juridice a acestora.

Cât privește rezoluțiile organizațiilor internaționale cu caracter normativ în literatura de specialitate se menționează că pentru a fi considerate ca atare, acestea:

- trebuie să creeze norme juridice, adică să reglementeze raporturi dintre subiectele de drept, să aibă un caracter general și să fie obligatorii pentru executare;

- trebuie să fie adoptate în cadrul actului constitutiv al organizației (acestea trebuie să îndeplinească toate criteriile de eligibilitate, dintre care de o importanță deosebită sunt – dispunerea de către organul competent a competențelor corespunzătoare și distingerea competențelor de altele similare ale altor organe).

Rezoluții cu caracter normativ ce întrunesc condițiile nominalizate mai sus sunt adoptate, spre exemplu, de către două organe principale ale ONU – Adunarea Generală și Consiliul de Securitate (unele rezoluții adoptate de către aceste organe). În același context nu putem omite în calitate de exemplu actele (regulamente, directive, decizii) adoptate de către instituțiile Uniunii Europene, precum și deciziile cu caracter normativ ale OSCE.

În ce privește actele OSCE, astăzi acestea sunt acceptate unanim ca fiind unele ce conțin norme juridice internaționale. De altfel, valoarea juridică a acestora nu este minimizată nici de faptul că actele respective conțin prevederi de diferită obligativitate. Analiza, spre exemplu, a Declarației politice din 1994 de la Budapesta ”Spre un veritabil parteneriat într-o nouă eră [94]” demonstrează faptul că acestea conțin atât prevederi normative, cât și fără caracter normativ. Însă, suntem de acord în acest sens cu opiniile unor doctrinari [323, p. 96-97] care susțin că prezența într-un singur document a prevederilor cu caracter normativ și nenormativ nu-l împiedică să se califice ca și izvor de drept, deoarece acesta totuși conține norme juridice.

Referindu-ne la posibilitatea de creare a normelor cutumiare de către organizațiile internaționale, ținem să menționăm că, în conformitate cu opinia doctrinară predominant [298, p. 1961] [184] [89, p. 909], la care ne alăturăm, acestea pot crea asemenea norme pe picior de egalitate cu statele. Organizația internațională, în calitate de subiect distinct de drept internațional, realizându-și funcțiile conferite poate duce la apariția – împreună cu alte state sau organizații internaționale – a unei sau altei practici, care în cazul aplicării uniforme, poate constitui sursă a unei norme cutumiare de drept internațional, dacă ultima va fi recunoscută de către creatorii ei ca atare. Dacă o asemenea recunoaștere lipsește, aceasta va fi o simplă uzanță. Un exemplu al creării unei cutume internaționale în cadrul organizației internaționale poate servi practica creată în contextul activității Consiliului de Securitate a ONU, conform căreia abținerea membrului permanent al Consiliului de Securitate de la vot pe probleme de fond nu este examinată ca și vot ”contra” și nu împiedică adoptarea hotărârii [278, p. 119].

O altă formă importantă de activitate a organizațiilor internaționale îndreptată spre crearea normelor de drept internațional este, după cum am menționat mai sus, adoptarea de către acestea a diferitor tipuri de hotărâri, care nu crează nemijlocit norme juridice internaționale, dar au un impact asupra formării lor, formând așa-numitul ”drept flexibil” (*soft law*).

Ținând cont de faptul că o tendință remarcată astăzi la nivel internațional constă în acordarea de către subiectele dreptului internațional a unei preferințe în creștere ”dreptului

flexibil” în raport cu ”dreptul rigid” (*hard law*) am hotărât să dedicăm următorul compartiment al lucrării acestei problematice.

2.3.2 *Soft law* în calitate de component al procesului multilateral de creare a normelor internaționale

Aportul ”dreptului flexibil” (*soft law*) și al ”dreptului rigid” (*hard law*) în cadrul guvernării internaționale duce la examinarea acestor tipuri de drept separat, sau ca și un proces evolutiv de la *soft law* la *hard law* într-un domeniu de interes sau în cadrul unei instituții.

În contextul dreptului internațional noțiunea de *hard law* se referă la normele pe care statele le recunosc ca și obligatorii. Pentru a avea caracter obligatoriu, normele necesită precizie sau, cel puțin, potențial de precizie și delegarea de autoritate pentru interpretare și implementare [56, p. 421]. În primul rând, angajamentele de *hard law* sunt interpretate și aplicate de către instituții jurisdicționale sau arbitrale, cum ar fi cele asociate cu Uniunea Europeană, cu regimul european al drepturilor omului sau cu Organizația Mondială a Comerțului. Caracterul obligatoriu al normei justifică aplicabilitatea acesteia, în caz de necesitate, prin constrângere. *Hard law* ca și noțiune a fost întotdeauna o provocare, în special pentru că statele dispun de mijloace limitate de constrângere reciprocă.

Cu toate acestea, atunci când examinăm, spre exemplu, *Convenția Europeană din 1950 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* [358], constatăm, în mod evident, un instrument juridic internațional pe care statele semnatare îl concep și recunosc ca fiind obligatoriu. Respectarea de către state a dispozițiilor privind drepturile omului este obligatorie și este controlată de către o autoritate independentă – Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO). Chiar dacă rămâne a fi dificil a constrânge în mod eficient statele-părți să respecte hotărârile CEDO, aceste hotărâri constituie un mijloc pe care statele îl dețin în mod oficial pentru a asigura răspunderea pentru nerespectarea normelor internaționale. Aceste elemente califică, pe bună dreptate, Convenția Europeană din 1950 ca fiind *hard law*.

În calitate de formă instituțională, dreptul rigid dispune de mai multe avantaje, în special, instrumentele *hard law*:

- permit statelor să se angajeze mai credibil în acorduri internaționale, făcând angajamentele statului mai credibile deoarece acestea cresc costul renunțării, în contul sancțiunilor juridice, fie pe seama costului reputației statului atunci când se constată că și-a încălcat angajamentele juridice [269, p. 718];

- sunt mai credibile pentru că pot avea efecte juridice directe în jurisdicțiile naționale sau pot necesita adoptarea actelor juridice interne [56, p. 428];

- soluționează problemele de contractare incompletă prin crearea mecanismelor de interpretare și elaborare a angajamentelor juridice în timp [56, p. 433];

- permit statelor o mai bună monitorizare și punere în aplicare a angajamentelor lor, inclusiv prin utilizarea organismelor de soluționare a litigiilor, precum sunt curțile [269, p.718].

Statele, la fel ca și actorii privați care lucrează cu și prin intermediul reprezentanțelor statelor, astfel, tind să recurgă la *hard law* atunci când "beneficiile cooperării sunt înalte" și "potențialul de oportunism și costurile sunt mari" [56, p. 429]. Pentru a controla riscurile de oportunism, aceste mecanisme de supraveghere și executare (de exemplu: sistemul de comitete în materia drepturilor omului din cadrul ONU; CEDO în cadrul Consiliului Europei; Organismul de Control al Politicii Comerciale și Organul de Apel din cadrul OMC etc.) reduc costurile de tranzacție ale relațiilor interstatuale ulterioare, oferind un forum în curs de desfășurare pentru interpretarea, aplicarea, garantarea și elaborarea normelor convenite.

Cu toate acestea, *hard law* presupune, de asemenea, costuri semnificative. Se pot crea angajamente oficiale care restricționează comportamentul statelor și încalcă suveranitatea națională în zone potențial sensibile. Ca urmare, aceasta încurajează statele să negocieze îndelungat și cu înverșunare asupra angajamentelor legale [56, p. 434]. În plus, *hard law* poate mai dificil să se adapteze la schimbarea împrejurărilor. Cercetătorii [269, p. 719] [260, p. 111] susțin că *hard law* este în special problematic în cazul în care se prevede o condiție fixă atunci când situațiile de incertitudine solicită experimentare și ajustare constantă, când este necesară o toleranță a diversității naționale și în cazul în care este dificilă schimbarea atunci când schimbările frecvente pot fi esențiale.

Caracteristicile "*dreptului rigid*" au fost scoase în evidență prin proliferarea unui corp de norme internaționale care nu corespund preceptelor așa-numitului *hard law*. *Soft law* se referă la normele internaționale care sunt în mod deliberat cu caracter neobligatoriu, dar au relevanță juridică, fiind situate "între drept și politică" [273, p. 104].

Cercetătoarea Linda Senden a formulat definiția pe care am găsit-o cea mai convingătoare, prevăzând că *soft law* este format din "*reguli de conduită, care sunt prevăzute în instrumente cărora nu le-a fost atribuită forță juridică obligatorie, ca atare, dar cu toate acestea pot avea anumite efecte juridice indirecte, care se realizează și pot produce efecte practice* [211, p. 4]".

Soft law îmbracă o varietate de forme: declarații ale conferințelor interguvernamentale; diverse acte ale organizațiilor internaționale (rezoluții, declarații, recomandări); planurile internaționale de acțiune; codurile de conduită etc.

De remarcat că, *soft law* ia, adeseori, și forma unui instrument internațional care are unele caracteristici ale unui tratat formal, fără a întruni cerințele necesare pentru un tratat; în general,

aceasta semnificând că statele implicate nu intenționează să fie legate de dreptul internațional. Exemple de acest tip de *soft law* abundă. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, spre exemplu, stabilește un set de îndatoriri pentru state în materia drepturilor omului, dar în mod explicit nu este obligatorie pentru acestea. *Acordurile Basel* [359] vizează ameliorarea practicilor de reglementare bancare și constituie, de asemenea, *soft law*. *Liniile Directoare ale Grupului Furnizorilor Nucleari* [360] sunt un set de orientări privind transferul de materiale nucleare între state promulgate de către 45 de membri ai Grupului Furnizorilor Nucleari (sau Clubul de la Londra). Liniile directoare nu sunt obligatorii, dar oferă conținut pentru obligația legală de control al exporturilor stabilită de către *Tratatul de neproliferare a armamentului nuclear din 1968* [293] .

Actele organizațiilor internaționale care constituie *soft law* pot fi grupate în trei categorii:

1. *acte care reprezintă, în esență, simple recomandări, însă fiind dotate cu o importanță de ordin politico-moral și juridic, și influențând direct crearea normelor internaționale.*

Spre exemplu, rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 1761 din 1962 [361] și hotărârile Consiliului de Securitate consacrate condamnării apartheidului nr. 134 din 1960 și nr. 181 din 1963 [362] au precedat adoptarea *Declarației ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială* din 20 noiembrie 1963 [32] prevederile căreia au stat la baza adoptării *Convenției internaționale din 1966 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*.

Uneori adoptarea de rezoluții de către organele plenare ale organizațiilor internaționale asupra unor probleme semnifică formularea unei reguli concrete de conduită pentru subiectele de drept internațional într-un anumit domeniu de activitate [86, p. 71]. Rezultatul acestei hotărâri este adeseori interesul subiectelor de drept internațional de a aplica în practică dispozițiile sale și, prin urmare, în reglementarea juridică a acestui tip de ”interes comun” [86, p. 80]. Astfel, *Declarația europeană asupra libertății de exprimare și de informare* adoptată de către Comitetul de miniștri ai Consiliului Europei în 1982 consacră principii care urmează a fi respectate la realizarea oricărei politici a mass-media. Recomandările acestui document internațional au fost parțial luate în considerație în cadrul *Convenției europene din 1994 cu privire la problema drepturilor de autor și celor conexe în cadrul radiodifuziunii transfrontaliere prin satelit* [311].

2. *acte cu caracter de recomandare dar care, în virtutea autorității politico-morale, exercită doar un efect indirect asupra formării principiilor și normelor internaționale.*

Exemple de asemenea recomandări pot servi *Rezoluția Adunării Generale a ONU din 5 decembrie 1987 privind crearea unui sistem cuprinzător a păcii și securității internaționale*; *Declarația din 9 decembrie 1994 privind măsurile de lichidare a terorismului internațional* etc.

Aceste rezoluții reflectă, în esență, opinia întregii comunități internaționale privind problemele actuale din dreptul internațional și, astfel, pot influența nemijlocit conduita statelor și, în cele din urmă, recunoașterea de către acestea a necesității reglementării juridice a domeniilor indicate ale relațiilor internaționale.

3. *rezoluțiile organizațiilor internaționale de natură tehnică, care nu influențează procesul de creare a normelor internaționale, având doar un rol secundar în cadrul acestui proces.*

Acestea sunt, de exemplu, rezoluțiile care invită la participarea în conferințe, participarea în calitate de observator la activitatea organelor subsidiare etc. În baza acestora la state nu apar obligații nici de ordin moral.

În general, ponderea politică a deciziilor organizațiilor interguvernamentale poate depinde de mulți factori: de numărul de state care sprijină rezoluția respectivă, de autoritatea statelor pe arena internațională etc. Recomandările tehnice ale multor agenții ale ONU (Organizația Meteorologică Mondială (OMM), Uniunea Poștală Universală (UPU) etc.) capătă o mare autoritate dacă sunt elaborate de către experți competenți.

Comportamentul ulterior al statelor în raport cu rezoluția adoptată indică asupra importanței pe care acestea i-o acordă. Multe acte constitutive ale organizațiilor interguvernamentale obligă statele să acționeze în conformitate cu recomandările adoptate. Astfel, UNESCO și Fondul Monetar Internațional (FMI) își obligă statele-membre să prezinte recomandările spre examinare autorităților competente și să raporteze organizației asupra modului de realizare a acestora (art. 9 din Constituția UNESCO și art. 8 din Statutul Organizației pentru Agricultură și Alimentație).

În ce privește primul grup de acte nominalizat mai sus, de menționat că organele organizațiilor internaționale – în special cele plenare – pe parcursul activității lor adoptă foarte multe acte care pot fi calificate ca atare, însă nu toate aceste recomandări influențează procesul normativ. Pentru aceasta rezoluția trebuie să întrunească două calități: *conținutul acesteia să corespundă necesităților de soluționare a problemelor globale actuale și aceasta să nu aibă doar valoare politico-morală, dar să conțină un anumit element normativ* [183, p. 12].

Un exemplu în acest sens ar constitui documentele elaborate în cadrul Organizației Aviației Civile Internaționale (ICAO). Un număr considerabil de dispoziții ale Convenției de la Chicago din 1944 privind aviația civilă internațională în mod expres obligă statele-părți să își îndeplinească diverse responsabilități: "în conformitate cu procedura care poate fi recomandată" de Organizația Aviației Civile Internaționale (art.26); "în conformitate cu standardele și practicile recomandate sau stabilite din timp în timp, în conformitate cu prezenta Convenție" (art.28); sau, "într-o formă care poate fi prescrisă din timp în timp în conformitate cu prezenta

convenție" (art.34). Din dispozițiile de mai sus, este evident că Convenția de la Chicago mandatează ICAO să creeze anumite criterii de referință sau standarde față de care pot fi măsurate performanțele statelor a acestor obligații. Standardele internaționale și practicile recomandate (SARP) sunt mecanismele primare utilizate de ICAO în acest scop.

SARP adoptate de Consiliul ICAO, în conformitate cu dispozițiile Capitolul VI din Convenția de la Chicago din 1944 sunt, "pentru comoditate" (art. 54,"I") desemnate ca anexe la Convenție (de ex.: Anexa1 – Licențierea personalului; Anexa 2 – Reguli de zbor; Anexa 6 – Exploatarea tehnică a aeronavei etc.). Unele anexe se referă la facilitățile și serviciile care urmează să fie furnizate de către statele - părți, așa ca servicii meteorologice (Anexa 3); telecomunicații aeronautice (Anexa 10); aerodromuri (Anexa 14) și servicii de informații aeronautice (Anexa 15). Alte anexe vizează stabilirea de sisteme comune uniforme, cum ar fi hărțile aeronautice (Anexa 4), unități de măsurare (Anexa 5), măsurile și procedurile în caz de primejdie (Anexa 12- Căutare și Salvare) sau accidente (Anexa 13 – Ancheta accidentelor aviatice) sau vizează unele aspecte în legătură cu transportul de mărfuri sau pasageri (Anexa 9 – Facilitarea, Anexa 8 – Transportul aerian în siguranță a mărfurilor periculoase). În cele din urmă, Anexa 16 tratează probleme de protecție a mediului și Anexa 17 se referă la securitatea aviației.

De menționat că, Convenția de la Chicago din 1944 în sine nu prevede definiții pentru standardele și practicile recomandate. În plus față de SARP, ICAO dezvolta, de asemenea, Proceduri pentru Serviciile de Navigație Aeriană (PANS), Proceduri Regionale Suplimentare (SUPPS), planuri regionale de navigație aeriană, și manuale aferente, circulare și îndrumare.

Împreună, toate aceste documente constituie un cod cuprinzător de siguranță tehnică în domeniul aviației civile. Prin aderarea la ICAO, statele se angajează să colaboreze în asigurarea celui mai înalt grad posibil de uniformitate în regulamente, standarde, proceduri și organizare în toate aspectele în care astfel de uniformitate va facilita și îmbunătăți navigația aeriană [203, p. 51].

Mai mult de 70 de ani de la semnarea Convenției de la Chicago din 1944, statutul juridic al SARP din anexe rămâne a fi subiectul diferitor interpretări [57, p. 520-521]. Unii consideră că, cu anumite excepții, statele-părți nu au obligația legală de a pune în aplicare sau de a se conforma prevederilor unei anexe sau modificări operate în modul corespunzător, dacă nu găsesc "posibilitate" pentru aceasta [95, p. 76]. Alții, în schimb, consideră că o reglementare internațională adoptată în virtutea unei convenții internaționale devine un acord internațional, și că abaterea unui stat de la o astfel de reglementare constituie o rezervă la acest acord [259, p. 678].

Elaboratorii Convenției de la Chicago în mod clar nu au intenționat ca anexele să fie o parte integrantă a Convenției. Articolul 54 se referă la SARP ca anexe la Convenție doar "pentru

comoditate". În ciuda celor de mai sus, considerăm că semnificația juridică a standardelor internaționale ar putea fi cu greu negată. Natura lor juridică ar trebui să fie văzută și înțeleasă în contextul obiectului și scopului întregii Convenții de la Chicago. Preambulul Convenției o descrie ca un acord cu privire la "anumite principii și modalități pentru ca aviația civilă internațională să poată fi dezvoltată într-o manieră sigură și ordonată". Art. 37 al Convenției subliniază importanța "asigurării celui mai înalt grad posibil de uniformitate". Ținând cont de aceste și alte prevederi ale Convenției de la Chicago, putem conchide că accentul principal este pus pe uniformizarea standardelor internaționale și nu pe libertatea de acțiune a statelor-părți de a crea diferențe.

În plus, unele standarde sunt de o importanță fundamentală și abaterea de la acestea nu poate fi tolerată. De exemplu, p. 4.1 din Anexa 17 – *Securitate* impune fiecărui stat-parte să prevină ca armele sau explozibilele neautorizate să fie introduse la bordul unui avion implicat în aviația civilă internațională [379]. Ar fi de neconceput dacă un stat ar abate de la acest standard. În mediul actual, dacă aceasta s-ar întâmpla, multe state ar reacționa probabil prin impunerea unei interdicții de intrare a unei astfel de aeronave provenind din statul care nu s-a conformat standardului.

Astfel, se poate argumenta că anumite standarde ale ICAO fie au devenit reguli cutumiare, fie apar ca norme fundamentale dictate de interesele vitale ale comunității din domeniul aviației. Deși încă își păstrează statutul de standard, ele sunt respectate de către state și pot deveni norme obligatorii care nu ar putea face obiectul unor abateri.

Examinând efectele dreptului flexibil, considerăm important să menționăm faptul că, uneori, rezoluțiile organizațiilor internaționale care influențează procesul normativ, pot influența implicit și jurisprudența Curții Internaționale de Justiție. Un exemplu relevant în acest sens constituie cazul *Georgia vs Rusia* [110].

Disputa a fost precedată de o confruntare militară publică între cele două state, ambele părți solicitând despăgubiri și compensații în legătură cu presupusele încălcări ale normelor de drept internațional cu privire la utilizarea forței. Totuși, a fost surprinzător faptul că litigiul și-a găsit calea în fața CIJ nu în legătură cu normele internaționale cu privire la utilizarea forței, dar în legătură cu presupusele violări de către Rusia a prevederilor *Convenției internaționale din 1965 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*. De asemenea, a fost pentru prima dată când CIJ a fost direct chemată să interpreteze dispozițiile Convenției din 1965.

Georgia și-a întemeiat cererea pe dispozițiile art. 22 al *Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*, tratat la care atât Rusia, cât și Georgia erau părți. Articolul 22, care a constituit baza jurisdicțională a cererii, prevede: "Orice litigiu între două sau mai multe State Părți cu privire la interpretarea sau aplicarea prezentei Convenții, care

nu este soluționat prin negociere sau prin procedurile prevăzute în mod expres în prezenta Convenție, la cererea oricăreia dintre părțile în litigiu, va fi atribuit Curții Internaționale de Justiție pentru judecare, cu excepția cazului în care părțile la diferend sunt de acord la un alt mod de soluționare [29]”.

Din perspectiva unui litigiu, decizia strategică de a baza litigiul pe dispozițiile jurisdicționale ale Convenției din 1965 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială nu este greu de înțeles. Așa cum este binecunoscut, competența CIJ se bazează pe acordul statului, și niciunul dintre instrumentele relevante care erau obligatorii pentru cele două state a oferit o bază de competență pentru litigiile privind utilizarea forței. Convenția din 1965 a prevăzut o pârghie convenabilă pentru articularea publică a nemulțumirilor Georgiei, chiar dacă fondul cauzei a fost doar periferic în cauză cu discriminările rasiale.

În faza de măsuri provizorii, Rusia a prezentat o serie de obiecții de fond și procedurale privind jurisdicția CIJ. Aceasta a susținut că intervenția sa în primele două faze ale conflictului a fost de natura unei operațiuni de menținere a păcii la inițiativa CSI, cu consimțământul expres al Georgiei. Implicit în acest argument a fost sugestia că circumstanțele și justificarea intervenției sale au fost, de fapt, inconsecvente cu încălcarea deliberată a drepturilor omului [67]. Rusia a susținut, în continuare, că obligațiile care îi revin în temeiul Convenției din 1965 nu se aplică în afara teritoriului său, și, în special că dispozițiile invocate în art. 2 și 4 nu au avut aplicație extra-teritorială. Rusia a susținut că responsabilitatea pentru încălcările obligațiilor prevăzute de Convenția din 1965 revine în primul rând autorităților separatiste din Abhazia și Osetia de Sud, acestea nefiind organele sale *de facto*, care nu au acționat sub conducerea și controlul acesteia. Referindu-se în mod special la cererea de măsuri provizorii, Rusia a susținut că litigiul se afla în afara domeniului de aplicare al Convenției privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială [222, p. 745-746].

CIJ a respins argumentul Rusiei că, Convenția din 1965 a avut doar o aplicație teritorială, observând că dispozițiile Convenției sunt de natură generală și se aplică în egală măsură unui stat-parte atunci când acționează dincolo de frontierele sale [222, p.747]. Considerăm că anume caracterul imperativ a normei privind combaterea tuturor formelor de discriminare rasială a permis Curții să-și aplice jurisdicția în raport cu Rusia.

După cum am menționat mai sus, *Convenția internațională din 1965 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială* a avut la bază prevederile *Declarației ONU din 1963 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială* precedată de rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 1761 din 1962 și hotărârile Consiliului de Securitate consacrate condamnării apartheidului nr. 134 din 1960 și nr. 181 din 1963.

Doctrina [181, p. 44-46] susține că dintre varietatea de forme ale dreptului flexibil neobligatoriu, o atenție deosebită merită și *codurile de conduită*, formulate, de regulă, de către organizațiile internaționale, cum ar fi, spre exemplu, ONU sau OECD. Codurile de conduită, deși sunt o formă de *soft law* neobligatoriu, reglementează conduita persoanelor din cadrul jurisdicțiilor naționale ale statelor [299, p. 27]. În funcție de precizia lor, acestea se pot încorpora în legislația națională și pot oferi, de asemenea, baza pentru alte acțiuni unilaterale ale statelor.

Prezintă interes opinia cercetătorului Tadeusz Gruchalla-Wesierski [181, p. 44-46] care susține că *soft law* include așa-numitul *soft law* obligatoriu și *soft law* neobligatoriu; existând doar două tipuri de *soft law* obligatoriu – *acordurile și hotărârile organizațiilor internaționale cu caracter juridic obligatoriu*. Ne permitem să nu fim de acord cu clasificarea propusă de acest autor, deoarece considerăm că, caracterul obligatoriu este o trăsătură a *hard law*, iar *soft law* îi atribuim caracter neobligatoriu, fără a nega importanța și varietatea de efecte pe care le poate produce.

În același context, considerăm relevant să elucidăm o serie de trăsături ale *soft law* deduse în urma analizei unui șir de documente internaționale, cât și a opiniilor doctrinare ce vizează problematica în cauză [37, p. 157-158]:

1. *Soft law nu are caracter obligatoriu.* În acest context, *soft law* poate fi contrastat cu *hard law* care are caracter obligatoriu. Astfel, tratatele internaționale, prin definiție se atribuie la *hard law*, fiind mereu obligatorii. Pentru acest criteriu al *soft law* este decisivă forma juridică: dacă aceasta este un tratat internațional, atunci nu putem vorbi despre *soft law*. Dacă în calitate de formă apare un acord opțional, cum ar fi Actul Final al CSCE de la Helsinki din 1975, acesta nu va fi recunoscut în calitate de tratat internațional și obținem, în esență, un acord ”soft”. În realitate nu este ușor a răspunde la întrebarea dacă acordul este unul cu caracter obligatoriu sau nu: acordul poate fi obligatoriu chiar dacă nu constituie un tratat internațional (spre exemplu, acordul dintre stat și o companie transnațională [66, p. 93]); astfel, distincția dintre acordurile ”hard” și cele ”soft” nu se asimilează cu distincția dintre tratate și acorduri internaționale (așa-numitele ”non-treaties”). Mai mult decât atât, atunci când *soft law* începe să interacționeze cu tratatele internaționale obligatorii, caracterul neobligatoriu al acestuia poate fi pierdut sau transformat.

2. *Soft law crează așteptări.* În general, așteptările reprezintă un element-cheie al dreptului. *Soft law* creează speranța (prin precizia obligației, prin forma sa juridică sau atunci când se elaborează proceduri de implementare) că acesta va fi respectat sau că este obligatoriu [181, p. 46]. De asemenea, modul în care sunt create așteptările reprezintă o trăsătură importantă a *soft law*. Participarea statului la crearea *soft law* – direct sau prin intermediul unei organizații internaționale – demonstrează seriozitatea intenției. Norma este rezultatul negocierilor, în care

diversele interese sunt reconciliate și, prin urmare, rezultatul final este o formulare a intenției comune [178, p. 443].

3. *Soft law cuprinde norme și principii generale, dar nicidecum reguli.* O abordare alternativă a *soft law* se concentrează pe contrastul între "regulile" care stipulează obligații specifice clare și rezonabile, care, în acest context, se recunosc drept *hard law*, și "norme general acceptate" sau "principii", care, posedând o textură mai deschisă sau un conținut și formă de prezentare mai abstracte, pot fi considerate a fi *soft law*. Din acest punct de vedere, tratatele internaționale pot fi *hard law* sau *soft law*, sau ambele în același timp. Un exemplu în acest sens este *Convenția – cadru a ONU asupra schimbărilor climatice din 1992* [10], care impune părților anumite obligații, dar principalele articole privind acțiunile politice și măsurile împotriva emisiei de gaze cu efect de seră sunt formulate atât de atent, vag și slab (în ce privește mecanismul de realizare), încât este neclar dacă se crează careva angajamente reale (în special, ne referim la art. 4 (1) și 4 (2) ale Convenției). Astfel de prevederi ale Convenției din 1992 sunt calificate ca fiind *soft law* [89, p. 910]. În contextul acestui criteriu, factorul decisiv de recunoaștere a tratatului ca fiind "hard" sau "soft" este conținutul prevederii din tratat și nu forma sa [89, p. 903].

4. *Dificultatea interpretării de către terți.* Există două aspecte ale naturii discreționare sau subiective a obligației impuse de către *soft law*. Primul aspect este măsura în care conținutul obligației este vag. Neclaritatea oferă statului-contractant posibilitatea de a-i defini conținutul. Al doilea aspect este exigibilitatea obligației, care semnifică că respectarea poate fi solicitată cu partea obiectivă a obligației, dar statul vizat poate profita de o clauză de evadare pe care se va baza pentru a susține că obligația este totuși neexigibilă.

Există două tipuri de clauze de evadare. Primul tip conține o formulare specifică care permite părții, în anumite circumstanțe să interpreteze și să aplice norma așa cum consideră de cuviință. De exemplu, *Declarația OECD din 1976 asupra investițiilor internaționale și companiilor multinaționale* [219] prevede că "... statele-membre ar trebui, în concordanță cu nevoile lor de menținere a ordinii publice, să-și protejeze interesele esențiale de securitate și să-și îndeplinească angajamentele referitoare la pacea și securitatea internațională... [oferind un tratament național]" [219, p. II (I)]. Sintagma "nevoile lor" subliniază faptul că standardul diferă pentru fiecare stat în parte, iar expresiile "nevoile lor de menținere a ordinii publice" și "să-și protejeze interesele esențiale de securitate" reprezintă condiții aflate în totalitate în domeniul interpretării subiective a statului, acestea oferind o evadare în cazul în care obligația este altfel exigibilă [181, p. 50]. Al doilea tip de clauză derogatorie poate rezulta din slăbiciunea comenzii. Aceeași prevedere a Declarației OECD din 1976 începe cu expresia "statele-membre

ar trebui ...”, care în formula în care este utilizată permite statului în cauză să considere că în anumite circumstanțe obligația nu este exigibilă [178, p.443].

5. *Soft law este dreptul care nu poate fi pus în aplicare prin intermediul procedurilor obligatorii de soluționare a litigiilor.* Aici contrastul este făcut între tratatele care prevăd procedură judiciară obligatorie în caz de litigii, cum ar fi, spre exemplu, în cazul *Convenției ONU de la Montego-Bay asupra dreptului mării din 1982* [12] și tratatele sau alte documente (rezoluții, declarații ale organizațiilor internaționale, planuri de acțiune etc.) conform cărora litigiile pot fi transferate uneia dintre părți pentru examinare doar în limitele procedurilor de conciliere cu caracter neobligatoriu sau a celor de verificare a modului de respectare, cum ar fi în cazul *Protocolului de la Montreal din 1987 asupra substanțelor care distrug stratul de ozon* (adițional la Convenția din 1985 cu privire la protecția stratului de ozon) [44].

Ceea ce ar putea fi numită ”executare grea” (”hard enforcement”) se caracterizează cel mai clar prin modul imperativ de soluționare a litigiilor. Convenția de la Montego-Bay asupra dreptului mării este unul dintre cele mai elocvente exemple ale unui tratat internațional care este supus aplicării stricte printr-o procedură obligatorie complexă de soluționare a diferendelor cu implicarea atât a CIJ, a Tribunalului Internațional pentru Dreptul Mării și a diverselor forme de arbitraj [276, p. 205-217]. În plus, Convenția din 1982 prevede că statele poartă răspundere internațională în caz de nerespectare a obligațiilor asumate în baza acestui tratat internațional (art. 216-218, art. 220, art. 235 etc.).

”Executarea flexibilă” sau ”evitarea litigiilor” poate fi explicată mai reușit, după cum am mai menționat, pe exemplul Protocolului de la Montreal din 1987. În caz de litigiu, problema este transmisă spre examinare Comitetului Executiv, sarcina căruia constă în examinarea argumentelor, informațiilor și comentariilor oferite în scopul soluționării amiabile a problemei, și elaborarea unui raport ce urmează a fi prezentat Adunării Părților care adoptă o decizie privind măsurile necesare pentru a asigura respectarea tratatului (furnizarea de asistență financiară, tehnică; atenționări; suspendarea drepturilor și privilegiilor obținute în baza Protocolului etc.).

În contextul acestui criteriu, natura procesului de soluționare a litigiilor determină faptul dacă suntem în prezența *hard law* sau *soft law*, cel din urmă excluzând posibilitatea aplicării sancțiunilor legale. Totuși, în baza exemplificării de mai sus, putem observa că, faptul că *soft law* nu are sancțiuni legale nu înseamnă că nu încearcă să impună sancțiuni printr-o serie de tehnici, mijloace executorii, percepute ca fiind o formă a răspunderii internaționale.

După cum am mai menționat, în cadrul societăți internaționale actuale se sesizează tendința statelor de a acorda preferință instrumentelor *soft law*. Considerăm că această preferință este justificată de o serie de avantaje ale ”dreptului flexibil” în raport cu instrumentele *hard law*, și anume, analizând trăsăturile acestui drept, putem sesiza că instrumentele *soft law*:

- sunt mai simple și mai puțin costisitoare la capitolul ”negocieri”;
- impun ”costuri de suveranitate” scăzute pentru statele din zonele sensibile;
- oferă o mai mare flexibilitate statelor pentru a face față incertitudinii și a învăța pe parcursul timpului;
- permit statelor să fie mai ambițioase și să se angajeze într-o cooperare mai ”profundă” decât în cazul în care sunt preocupate de implementare;
- fac față mai bine diversității;
- sunt direct accesibile pentru actorii nestatali, inclusiv secretariatelor internaționale, autorităților publice naționale, funcționarilor publici, ONG-lor [37, p. 159] etc.

În baza celor relatate mai sus, se disting efectele produse de către *soft law* în dreptul internațional, și anume: 1. efectul juridic direct; 2. efectul de calificare; 3. efectul interpretativ; 4. efectul politic.

1. ***Efectul juridic direct*** – acesta poate fi sesizat în unul din trei moduri:

A. Caracterul obligator al *soft law* în cadrul organismului internațional care-l adoptă;

B. Valoarea *soft law* ca și *opinio juris*;

C. Efectul potențial al *soft law* de ”delegitimare” a normei anterioare (*hard law* sau *soft law*) [181, p. 52].

Aceste modalități sunt descrise ca și efecte juridice directe deoarece pentru a le produce nu este necesar nici un act de intervenție, și pentru că efectul constă în a schimba corpusul de norme recunoscut anterior.

A. *Caracterul obligator al soft law în cadrul organismului internațional care-l adoptă*; În cazul în care o organizație este autorul *soft law*, apar puține dubii privind faptul dacă organizația este obligată în cadrul procedurilor sale interne să acționeze în conformitate cu acesta. *Soft law* poate să nu fie obligatoriu pentru membrii organizației, așa cum este în cazul rezoluțiilor Adunării Generale a ONU, dar procedura prin care a fost adoptată norma se face obligatorie pentru organizație în cadrul dreptului său intern [181, p. 53]. Indiferent dacă se recurge la procedura normală de vot, sau dacă acordul este rezultatul unei proceduri *ad-hoc* în cadrul căreia nici un membru al organizației nu a obiectat, aceasta devine obligatorie în dreptul intern al organizației.

Acest fapt nu poate modifica efectul *soft law* în cadrul instituției, însă când apare întrebarea dacă membrii organizației sunt ținuti să-l respecte, factorul-cheie va fi acela dacă procedura a fost respectată. Această procedură poate să nu fie obligatorie pentru membrii organizației în cazul în care ultima nu are nici o putere legală de a-i obliga să respecte normele adoptate (de exemplu, ONU, Consiliul Europei etc.), și, invers, procedura este obligatorie în cazul în care organizația are o asemenea putere, și nu a îndeplinit cerințele de formă pentru a

realiza aceasta. Un exemplu de astfel de cerințe de formă se regăsește în art. 5 al *Convenției din 1960 cu privire la Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD)* [13] conform căruia, dacă nu se prevede altfel, deciziile OECD sunt obligatorii, deși doar după votul statului de a fi legat prin acestea.

B. Valoarea soft law ca și opinio juris. *Soft law* este compus din norme care – în mod explicit sau implicit – urmează a fi respectate, aceasta ridicând așteptările. Astfel, se poate spune că *soft law* oferă elementul psihologic necesar pentru a crea o cutumă obligatorie pentru state, atunci când aceasta este legată de practica statelor-părți la același *soft law* [189, p. 503].

Totuși, pentru a conferi cutumei elementul psihologic, trebuie să ne aflăm în prezența acțiunilor oficiale ale statelor. Astfel, un cod de conduită creat de către o ONG, cum ar fi, spre exemplu, Camera Internațională de Comerț [364] nu poate întruchipa *opinio juris*. Cel mai mult ce s-ar putea spune despre un act adoptat de către această organizație este faptul că acesta clarifică conținutul actele statelor.

De asemenea, este evident faptul că, normele *soft law* care ar putea exprima *opinio juris* pot face aceasta doar pentru statele care sunt părți la ”dreptul flexibil”.

C. Efectul potențial al soft law de ”delegitimare” a normei anterioare (hard law sau soft law)

”Delegitimarea” este un termen larg care presupune schimbarea statutului juridic sau a caracterului obligatoriu al unei norme existente, care poate fi realizată printr-un proces oficial sau informal. Procesul oficial de ”delegitimare” apare la adoptarea unei norme de ”drept flexibil” care este contrară unei norme pre-existente. Măsura în care caracterul obligatoriu al unui act normativ anterior este afectată va depinde de modalitatea stabilită de încetare a normei pre-existente.

Dacă se consideră că, cutuma încetează să existe atunci când statele nu se mai consideră a fi legate de practică, atunci se echivalează forța continuă a cutumei cu *opinio juris*. Acel *soft law* care este ulterior și contrar cutumei poate indica faptul că nu mai există *opinio juris* pentru norma cutumiară, astfel că aceasta a fost ”abrogată” [183, p. 29], sau, cel puțin, existența acesteia a fost pusă la îndoială.

2. Efectul de calificare. Acest efect al *hard law* constă în sensul pe care acesta îl oferă actelor subsecvente. Asemenea efecte ar putea consta în calificarea unui act ca și încălcare, ceea ce va da naștere la unele sancțiuni, fie ”dreptul flexibil” califică unele acte conforme cu acesta, acte sensul cărora nu ar fi existat fără de *soft law*.

Efectul de calificare al *soft law* poate fi mai mult sau mai puțin direct. Un efect direct ar consta în internaționalizarea obiectului de reglementare a acestui drept: faptul că acesta a fost un

subiect al negocierilor internaționale a statelor și că au fost acceptate unele reguli de conduită în acest sens, presupune că subiectul nu mai este un domeniu exclusiv al statului [73, p. 554].

3. Efectul interpretativ – presupune faptul că *soft law* contribuie la precizarea conținutului altor norme, la acesta recurgându-se la interpretarea tratatelor internaționale. De asemenea, curțile naționale și autoritățile publice ar putea conferi efect direct *soft law* pe motiv că reflectă politicile guvernului său [269, p. 749]. Curțile internaționale și factorii de decizie internaționali, de asemenea, recurg la *soft law* în vederea interpretării normelor internaționale, chiar dacă *soft law* nu are forță juridică. Spre exemplu, în cauza *Nicaragua vs SUA* din 1986 [214], CIJ a constatat că "... în eforturile sale de stabilire a adevărului, se poate lua, de asemenea, notă de ... rezoluțiile adoptate sau discutate de către organizațiile [internaționale], în măsura în care acestea sunt relevante în fapt [214, par. 72]."

În același context, doctrina [181, p. 67] [56, p. 433] susține că CIJ ar putea lua în considerație "dreptul flexibil" aplicabil, dacă ar fi autorizată de către părți prin *compromisul* lor de a soluționa cauza "*ex aequo et bono*", în conformitate cu art. 38, al. 2 din Statutul CIJ.

4. Efectul politic. Indivizii sunt, probabil, cel mai afectați de efectele politice ale *soft law*, chiar dacă sunt subiecte de drept intern și nu beneficiază de personalitate juridică internațională. Astfel, chiar dacă *soft law* se adresează direct acestora, ei nu pot obține beneficii legale în temeiul dreptului internațional, însă le pot obține în temeiul dreptului național.

De asemenea, entitățile care nu sunt părți la *soft law* pot fi încurajate să acționeze în conformitate cu acesta, culegând recompense politice sau evitând consecințe politice când nu acționează în acord [56, p. 433].

În același context, aspectul obiectiv al *soft law* poate facilita soluționarea pașnică a diferendelor. *Dreptul flexibil* împiedică o escaladare a diferențelor care ar putea apărea, spre exemplu, în cazul diplomației bilaterale. Cu cât mai mare este precizia normei de *soft law*, cu atât efectul este susceptibil să fie mai mare.

2.4 Crearea normelor internaționale în cadrul ONU

Însăși existența Organizației Națiunilor Unite demonstrează existența societății internaționale, o societate în care normele sunt create pentru a afecta comportamentul statului. Dintre cele mai răspândite teorii astăzi privind organizațiile internaționale pot fi numite trei doctrine: organizaționistă, integraționistă și constituționalistă. Conform teoriei organizaționiste, statele rămân factorul dominant al relațiilor internaționale și folosesc ONU pentru deservirea intereselor lor comune în procesul comunicării interstatale. Această deservire din partea ONU se efectuează prin utilizarea a cinci metode de bază a organizării colaborării interguvernamentale:

coordonarea (sistem de securitate), armonizarea (diplomația preventivă), supranaționalul (sancțiunile), cooperarea (Curtea de Justiție) și asocierea (funcționarea subdiviziunilor regionale) [38, p. 109].

Reprezentanții abordării integraționiste a ONU examinează sistemul ei ca un factor independent al relațiilor internaționale, care se exprimă în tendința spre o poziție autonomă a statelor-membre. După părerea acestora, poziția ONU este influențată de mai mulți actori ai societății internaționale: indivizi, societăți transnaționale, ONG-ri etc. În rezultatul acestei politici ONU devine centru al unui sistem politic transnațional.

Spre deosebire de teoriile integraționiste, teoriile constitutive sunt statice, deoarece ele prescriu, adeseori foarte direcționat, viitorul construcției lumii în forma guvernului global, care guvernează comunitatea statelor lumii.

Aprecierea destul de imparțială a teoriilor nominalizate permite a face concluzia că fiecare dintre ele conțin o bază rațională și se bazează pe tendințele reale ale funcționării organizațiilor internaționale.

ONU reprezintă un studiu de caz optim pentru examinarea relației dintre organizațiile internaționale și normele internaționale. Un motiv pentru aceasta este faptul că ONU este, probabil, singurul organism universal capabil să creeze norme care sunt acceptate la nivel global. Un alt motiv este faptul că Adunarea Generală a ONU întruchipează ideea de diplomatie internațională, datorită atmosferei sale de centru de reuniuni globale și activităților diplomatice centrate în jurul acesteia. ONU are mai multe opțiuni disponibile atunci când vine vorba de influențarea și dispersarea normelor – acesta poate susține noi norme acționând ca un punct de sprijin organizatoric, să le modifice pe cele existente, să extindă regimuri de sprijinire a normelor. Dificultatea de creare a normelor globale este clară – datorându-se în parte influenței culturilor individuale asupra normelor – poziționând ONU într-o postură unică.

În cele din urmă, se consideră că, Carta ONU, printre toate instrumentele constitutive ale organizațiilor internaționale, ar avea un statut constituțional special [62, p. 22], un număr considerabil de cercetători susținând că, Carta ONU a evoluat într-o constituție a comunității internaționale a statelor [272, p. 262][171, p. 535]. În acest context, spre exemplu, cercetătorul Christopher Joyner menționează că *”Carta ONU furnizează dreptul constituțional fundamental de funcționare pentru operarea singurului scop general, organizația aproape universală care operează în lume în ziua de azi* [197, p.435-436].” Cu toate acestea, în timp ce sugerează că nu există nici o necesitate de a distinge ordinea juridică a ONU de ordinea juridică internațională, aceste argumente neglijează sau chiar contestă importanța limitărilor contractuale la fel de relevante ale Cartei ONU. Principalul argument în favoarea atribuirii Cartei ONU a statutului de constituție mondială este universalitatea aspirațiilor sale constituționaliste, care era deja prezentă

la Conferința de la San Francisco, dar, de asemenea, s-au dezvoltat ca și un rezultat al practicii în lumina obiectivelor generale ale Cartei ONU și a funcțiilor corespunzătoare ale organelor sale.

Din 1945, ONU a exercitat un rol central în dezvoltarea și codificarea dreptului internațional, realizând aceasta prin inițierea a peste 500 de tratate multilaterale care răspund preocupărilor reciproce și sunt obligatorii pentru statele care le ratifică [74, p. 259]. Comisia de Drept internațional (CDI) înființată de către Adunarea Generală prin Rezoluția 174 (II) din 21 noiembrie 1947, este importantă în acest proces. Crearea acesteia a fost inspirată din articolul 13 (1) din Carta ONU care prevede, printre altele, că *”... Adunarea Generală va iniția studii și va face recomandări în scopul de a [...] încuraja dezvoltarea progresivă a dreptului internațional și codificarea lui.”*

În conformitate cu prevederile din Statutul CDI (art. 3-10) prima Comisie a fost aleasă pe 3 noiembrie 1948 și a început prima dintre sesiunile sale anuale pe 12 aprilie 1949. Obiectivul de bază al CDI, în conformitate cu art. 1, al. 1 al Statutului său [280] este *”promovarea dezvoltării progresive a dreptului internațional și codificarea sa”*. Art. 15 stabilește o distincție *”pentru comoditate”* între dezvoltarea progresivă care reprezintă *”pregătirea de proiecte de convenții asupra unor subiecte care nu au fost încă reglementate de dreptul internațional sau în privința cărora dreptul nu este suficient dezvoltat în practica statelor”* și codificare ca acoperind *”formularea și sistematizarea mai precisă a normelor de drept internațional în domeniile în care există deja practică extinsă a statului, precedent și doctrină [280]”*.

Comisia *”trebuie să se preocupe în primul rând cu dreptul internațional public, dar nu este exclusă intrarea sa în domeniul dreptului internațional privat”*(art.1, al.2). Cu foarte puține excepții, până în prezent activitatea Comisiei a fost aproape exclusivă în domeniul dreptului internațional public [281]. Însărcinată cu promovarea dezvoltării și codificării dreptului internațional, Comisia se concentrează pe pregătirea proiectelor de tratate sau acorduri care se preocupă de subiecte alese fie de către CDI, fie prevăzute de către Adunarea Generală a ONU. În cazul în care Comisia definitivează un proiect, Adunarea Generală convoacă, de regulă, o conferință a statelor membre ale ONU în care proiectul este transformat într-un tratat deschis spre semnare de către state. Lucrul CDI a fost de multe ori criticat ca fiind plictisitor și că procesul de elaborare decurge un deceniu sau mai mult.

Cu toate acestea, realizările Comisiei ies în evidență, fără a fi subliniate prea mult, prin acceptarea copleșitoare și punerea în aplicare de către comunitatea internațională. Un număr de subiecte care fac parte din nucleul principal al dreptului internațional material au fost astfel dezvoltate progresiv și codificate cu pregătirea inițială realizată de către Comisia de Drept Internațional. În cele peste șase decenii de activitate ale Comisiei, putem nominaliza următoarele produse finite sau aproape finite ale CDI:

a. *Codificarea dreptului diplomatic și consular:*

- Convenția de la Viena din 1961 privind relațiile diplomatice;
- Convenția de la Viena din 1963 privind relațiile consulare;
- Convenția din 1969 privind misiunile speciale;
- Convenția privind prevenirea și sancționarea crimelor comise împotriva persoanelor protejate internațional, inclusiv agenți diplomatici (New York, 1973);
- Convenția de la Viena cu privire la reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal din 14 martie 1975.

b. *Dreptul mării:*

- Convenția de la Geneva din 1958 privind marea teritorială și zona contiguă;
- Convenția din 1958 cu privire la marea liberă;
- Convenția de la Geneva din 1958 cu privire la pescuitul și conservarea resurselor vii ale mării libere;
- Convenția de la Geneva din 1958 cu privire la platoul continental.

Convenția Națiunilor Unite din 1982 asupra dreptului mării a înglobat cele mai multe prevederi ale celor patru Convenții de la Geneva din 1958, cu ajustările necesare și completarea normelor privind lățimea mării teritoriale, definiția platoului continental și încorporarea de noi regimuri ale zonelor economice exclusive și statelor arhipelag.

c. *Dreptul tratatelor:*

- Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor;
- Convenția de la Viena din 1986 cu privire la dreptul tratatelor între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale;
- Convenția de la Viena din 1978 cu privire la succesiunea statelor în materie de tratate;
- Convenția de la Viena din 1983 cu privire la succesiunea statelor la bunuri, arhive și datorii de stat.

Succesul cel mai recent al Comisiei de Drept Internațional a fost activitatea de pregătire a *Statutului Curții Penale Internaționale* semnat la Roma în 1998, precum și definitivarea în anul 2001 a *Proiectelor de articole privind responsabilitatea statelor pentru fapte internaționale ilicite* [160] și a *Proiectelor de articole privind responsabilitatea organizațiilor internaționale* adoptate în 2011 [161].

Comisia de Drept internațional a ONU a adus un aport considerabil pentru clarificarea normelor de drept internațional asupra multor subiecte importante. Fără de activitatea CDI, ar fi luat mult mai mult timp pentru dreptul internațional modern pentru a ajunge la stadiul actual de

evoluție în domeniul juridic. Codificarea dreptului internațional și dezvoltarea sa progresivă par să implice un proces fără sfârșit. Atâta timp cât comunitatea internațională continuă să prospere, atâta timp cât omenirea persistă în supraviețuirea sa, serviciile Comisiei vor continua să fie utile și de ajutor pentru comunitatea internațională și pentru omenire în ansamblu.

Normele convenționale sunt cele mai concrete, ușor de înțeles și, probabil, cele mai importante standarde internaționale, cu toate acestea, eforturile și realizările ONU depășesc cu mult normele cuprinse în tratate. Există o considerabilă serie de metode utilizate de către ONU pentru a facilita și, ocazional, reglementa relațiile dintre state și pentru a influența comportamentul lor. Luate împreună, acestea fac posibil ceea ce a fost numit *"...funcția supraordonată a ONU în stabilirea, monitorizarea și aplicarea standardelor"* [139, p. 30-31] considerată a fi *"cea mai mare realizare istorică"* [271, p. 2].

În acest context, referindu-ne la funcția normativă a ONU, trebuie să abordăm problema efectului normativ al rezoluțiilor Adunării Generale a ONU și al rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU.

Pentru calificarea juridică a actelor unei organizații internaționale este important să fie elucidată gama de probleme pe care organizația este competentă să le soluționeze în conformitate cu actul său constitutiv și cu "alte reguli ale organizației". Toate problemele în privința cărora Adunarea Generală a ONU poate adopta rezoluții pot fi divizate în două grupe mari:

- 1) Problemele ce vizează funcționarea internă a ONU;
- 2) Problemele care depășesc treburile interne ale ONU și care vizează relațiile dintre subiectele dreptului internațional (menținerea păcii internaționale, dezarmarea, cooperarea socio-economică și politică a statelor, drepturile omului etc.)

În mod clar, rezoluțiile Adunării Generale ce vizează problemele de ordin intern ale Organizației nu pot fi izvoare de drept internațional, deoarece nu conțin norme de drept internațional. Ele sunt orientate spre reglementarea problemelor tehnico-procedurale, de ordin intern și nu reglementează relațiile dintre subiectele dreptului internațional. Aceste rezoluții nu conțin reglementări de ordin general și, de regulă, sunt decizii specifice, individualizate ale Adunării Generale. Caracterul obligatoriu al acestor acte rezultă din faptul aderării la ONU.

În ce privește natura juridică și efectul juridic al rezoluțiilor adoptate în relațiile internaționale, părerile doctrinarilor diferă. În literatura de specialitate occidentală cea mai acceptată este părerea că rezoluțiile Adunării Generale a ONU, pe lângă valoarea politică și morală a acestora conțin și un element juridic (există obligația statelor de a examina cu bună-credință recomandările, de ași expune poziția vizavi de acestea etc.) deși aceste rezoluții nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic [170, p. 117-125]. În literatura de specialitate rusă, mulți

cercetători [354, p. 36] sunt de părerea că rezoluțiile Adunării Generale au caracter de recomandare și, în același timp, subliniază marea lor semnificație politică și morală.

Argumentele doctinarilor în favoarea faptului că rezoluțiile Adunării Generale a ONU reprezintă un izvor autoritar pot fi împărțite în trei mari categorii:

În primul rând, unii cercetători susțin aceasta, datorită faptului că autoritatea rezoluțiilor Adunării Generale derivă din Carta ONU – tratat cu caracter obligatoriu pentru toate statele-membre ale Organizației – orice rezoluție ce vizează subiectele abordate în Cartă are autoritatea acesteia în sine.

Carta ONU abordează multe alte subiecte decât detalii organizatorice pentru diferite organisme din cadrul ONU, subiecte de cuprind autodeterminarea, drepturile omului, cooperarea economică [3, art. 55, 56, 73] etc. Astfel, prima abordare acordă Adunării Generale puteri largi. Jorge Castaneda, un diplomat mexican, a susținut că, deoarece nu există un organism competent să stabilească sfera de acțiune a Adunării Generale în afară de însăși Adunarea Generală, aceasta ar putea evolua organic pentru a face față noilor circumstanțe [111, p. 15-16]. Astfel, prin eforturile sale repetate de a declara principii de drept internațional care se referă la subiectele discutate în Carta ONU, Adunarea Generală ar fi putut obține competențe suplimentare, în afara celor de recomandare nominalizate în Carta ONU.

Un al doilea grup de oameni de știință sugerează că Rezoluțiile Adunării Generale pot înlocui anumite elemente necesare pentru demonstrarea cutumei sau pot servi ca și substitut pentru orice dovadă extrinsecă a cutumei. În acest sens, profesorul Myres McDougal susține că Declarația Universală a Drepturilor Omului și pactele asociate cu privire la drepturile omului "au devenit drept internațional cutumiar și, prin urmare, o parte a dreptului națiunilor" [285, p. 892].

Cercetătorul Richard Lillich susține că rezoluțiile Adunării Generale a ONU pot reflecta apariția unei norme cutumiare iar profesorul Richard Falk a afirmat că un consens al statelor poate genera noi norme de drept internațional cutumiar prin intermediul procedurilor oficiale ale Națiunilor Unite [285, p. 892].

Adepții celei de-a treia abordări susțin că rezoluțiile Adunării Generale au autoritate inherentă în calitate de standarde normative adoptate de un organism internațional din numele tuturor membrilor săi. Aceste argumente variază considerabil. Unii susțin că declarațiile unei națiuni față de comunitatea internațională crează o așteptare ca statul să adere la principiile pe care le declară [288, p. 185, 205]. Susținătorii acestui argument susțin probabil că, dacă națiunile crează astfel de așteptări, este rezonabil să-și trateze declarațiile ca lege.

Apare întrebarea, concret care rezoluții trebuie considerate a fi izvoare de drept internațional? Pentru a răspunde corect la această întrebare trebuie să ne bazăm pe două

premise: a) aceste rezoluții trebuie să creeze norme juridice; b) acestea trebuie să fie adoptate în limitele actului constitutiv.

Prin urmare, rezoluțiile ce caz sub incidența acestei calificări sunt, în esență, acte orientate spre concretizarea și, în acest sens, dezvoltarea prevederilor actului constitutiv. Adeseori astfel de rezoluții sunt numite rezoluții de interpretare a actului constitutiv [349, p. 128-129]. Ca exemplu în acest sens pot servi: Declarația (Rezoluția Nr.1514 (XV) de acordare a independenței țărilor și popoarelor coloniale) din 14 decembrie 1960 [140] (art.1, p.2; art. 55 Carta ONU); Rezoluția Nr. 95 (1) care confirmă principiile dreptului internațional consacrate în Statutul Tribunalului militar internațional de la Nürnberg [59] (art.13,p.1 Carta ONU); Declarația (Rezoluția Nr. 2625 (XXV)) din 1970 asupra principiilor de drept internațional privind relațiile prietenești și de cooperare dintre state în conformitate cu Carta ONU [141] (art.2 Carta ONU); Declarația Universală a Drepturilor Omului (Rezoluția Adunării Generale 217 A (iii) din 10) [31].

De remarcat că la concretizarea unor prevederi distincte ale Cartei ONU pot apărea noi norme de drept internațional. Ca exemplu poate servi adoptarea de către Adunarea Generală a unei serii de rezoluții privind interdicția folosirii armelor nucleare, dintre care cele mai importante sunt: Declarația (Rezoluția Nr. 1653(XVI)) din 1961 de interdicere a folosirii armelor nucleare și termonucleare [142]; Rezoluția Nr. 2930 (XXVII) din 1972 privind nefolosirea forței în relațiile internaționale și interdicția permanentă a aplicării armelor nucleare [256]; Declarația (Rezoluția 36/100) din 1981 de declarare a primei utilizări a armei nucleare drept crimă gravă contra umanității [375]. Aceste acte au dus la crearea de noi norme de drept internațional – de interdicție a utilizării armei nucleare.

Un alt exemplu în acest sens este Rezoluția Adunării Generale a ONU Nr. 3281 din 12 decembrie 1974 prin care s-a aprobat Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor și care conține un șir de principii speciale complet noi, cum ar fi ”principiul conform căruia toate statele trebuie să răspundă la nevoile statelor în curs de dezvoltare” (art.22, p.1). În plus, această rezoluție a completat și dezvoltat semnificativ conținutul unor principii fundamentale de drept internațional, în special, principiul cooperării statelor.

Importanța și efectul rezoluțiilor Adunării Generale a ONU au fost elucidate de către Curtea Internațională de Justiție în hotărârile sale. În anii 1970, Curtea a identificat declarațiile Adunării Generale ca fiind ”o etapă ulterioară importantă” în dezvoltarea dreptului internațional [206, par. 52], sau a dedus la acestea ”reguli existente de drept internațional” [303, par. 52-59], dar nu a făcut nici o mențiune referitor la faptul cum sau de ce aceasta ar putea fi realizat.

Hotărârea în cauza *Nicaragua vs SUA* [109] a adus mai multă claritate. Spre exemplu, se constată că descrierea acțiunilor ce constituie atacuri armate anexate la Rezoluția Adunării

Generale Nr. 3314(XXIX) din 1974 privind adoptarea definiției agresiunii ”pot fi considerate ca reflectând dreptul internațional cutumiar” [109, par.195]. Termenul ”reflectă” indică faptul că rezoluțiile Adunării Generale sunt folosite aici ca dovadă a dreptului cutumiar și, prin urmare, nu li se acordă nici un efect juridic.

Totuși, hotărârea în cauza *Nicaragua vs SUA* a luat o abordare diferită, de data aceasta confirmând că rezoluțiile ONU ar putea avea impact asupra dreptului cutumiar. Căutând o *opinio juris* în ce privește regula abținerii de la amenințarea sau folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau a independenței politice a altor state, Curtea a constatat că:

”Această *opinio juris* poate, deși cu toată prudența, fi dedusă, *inter alia*, din atitudinea părților și atitudinea statelor față de anumite rezoluții ale Adunării Generale a ONU, și, în special, Rezoluția 2625 (XXV) intitulată ”Declarația asupra principiilor de drept internațional privind relațiile prietenești și de cooperare dintre state în conformitate cu Carta ONU”. Efectul acordului cu textul acestor rezoluții nu poate fi înțeles doar ca o ”reiterare sau elucidare” a angajamentului convențional asumat în Cartă. Dimpotrivă, acesta poate fi înțeles ca o acceptare a valabilității regulii sau setului de reguli declarate de înseși aceste rezoluții [109, par. 188].”

Aici rolul rezoluțiilor ONU este într-adevăr de a participa la crearea dreptului cutumiar și nu se limitează la reiterarea sau elucidarea Cartei ONU, nici la simpla dovadă a conținutului dreptului internațional cutumiar (de la ”efectul acordului cu textul unor astfel de rezoluții” la ”acceptarea valabilității regulii sau setului de reguli consacrate de rezoluție”). Această din urmă poziție este, de asemenea, susținută de faptul că. Curtea nu face discriminări între prevederile bazate pe *lex lata* și cele bazate pe *lex ferenda*.

Cu toate acestea, referirea la ”atitudinea statelor” ar putea însemna că efectul nu vine de la rezoluțiile în sine, ci mai degrabă de la modul în care statele-membre le primesc. Dar Curtea adaugă mai târziu, vizavi de Rezoluția 2625 (XXV): ”După cum s-a observat deja, adoptarea de către state a acestui text oferă o indicație a *opinio juris* a acestora ca și drept internațional cutumiar cu privire la această problemă [109, par. 191]”. Aceasta sugerează că ”atitudinea statelor” față de rezoluții se reduce la adoptarea lor de către state și, prin urmare, rezoluțiile în sine nu au nici un efect. Totuși, Curtea, fără îndoială, slăbește forța declarației sale, în primul rând, adăugând că rezoluția oferă o simplă ”indicație” a *opinio juris* și, în al doilea rând, prin listarea mai multor alte căi către *opinio juris* pentru declarațiile reprezentantului statului [109, par. 189-190].

Mai târziu, în avizul său consultativ ”*Legalitatea amenințării cu utilizarea sau utilizarea armelor nucleare*” [207] din 1996 CIJ a spulberat aceste îndoieli, specificând că:

”...rezoluțiile Adunării Generale, chiar dacă acestea nu sunt obligatorii, pot avea uneori valoare normativă. Acestea pot, în anumite circumstanțe, furniza dovezi importante pentru a

stabili existența unei reguli sau apariția unei *opinio juris*. Pentru a stabili dacă aceasta este valabil pentru o anumită rezoluție a Adunării Generale, este necesar a examina conținutul acesteia și condițiile adoptării sale; este de asemenea necesar a se vedea dacă un *opinio juris* există cu privire la caracterul său normativ. Or, o serie de rezoluții pot demonstra evoluția treptată a *opinio juris* necesară pentru crearea unei noi reguli [207, p. 254-255].”

Astfel, acest citat identifică patru criterii de identificare a *opinio juris* în rezoluțiile Adunării Generale a ONU: condițiile de adoptare, conținutul, realitatea *opinio juris* și, probabil, repetarea, căora ar putea fi adăugat încă un criteriu implicit – ca rezoluția să fie o declarație, deoarece toate rezoluțiile Adunării Generale căora Curtea le-a atribuit un impact asupra dreptului internațional cutumiar sunt declarații.

În afară de Adunarea Generală a ONU, este recunoscută și posibilitatea Consiliului de Securitate a ONU a participa la crearea normelor de drept internațional. Într-adevăr, Consiliul de Securitate, este un bun exemplu al unui organ din ce în ce mai activ în crearea ”reglementărilor internaționale”, în special în domeniul combaterii terorismului și luptei contra impunității, promulgând, în opinia cercetătorului B. Eberling, măsuri ce nu sunt orientate spre statele-membre, ca atare, dar care afectează în mod direct cetățenii [163, p. 337-360]. De remarcă, în acest sens, înființarea Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie și a celui pentru Rwanda și emiterea așa-numitelor ”sanțiuni inteligente” îndreptate mai degrabă împotriva persoanelor, decât contra statelor (de ex.: Rezoluțiile Consiliului de Securitate 1127 din 1997 și 1343 din 2001 [377]).

Consiliul de Securitate este un organ politic cu competențe limitate. Cu unele excepții, atribuțiile sale se referă la menținerea păcii și securității internaționale (pentru care membrii ONU i-au conferit responsabilitate principală). În acest domeniu statele-membre ale ONU i-au conferit competențe foarte vaste, inclusiv competența de care nu dispune vreun alt organ internațional de a adopta decizii care sunt juridic obligatorii pentru toți membrii ONU. Acționând în temeiul Capitolului VII din Carta, Consiliul de Securitate face recomandări și ia decizii cu privire la situații sau dispute particulare. Acesta poate impune obligații (care, în conformitate cu art.103 al Cartei ONU prevalează asupra altor obligații convenționale), poate reafirma reguli existente, poate deroga de la ele sau chiar să le anuleze în cazuri particulare și uneori poate crea norme de aplicabilitate generală. În general, puține rezoluții ale Consiliului de Securitate produc efecte juridice, doar cele mai semnificative.

Principala autoritate judiciară privind interpretarea rezoluțiilor Consiliului de Securitate este un scurt pasaj din Avizul consultativ al CIJ din 1971 ”*Consecințele juridice pentru state a prezenței continuie a Africii de Sud în Namibia prin derogare de la Rezoluția Consiliului de Securitate 276 (1970)*”[206]”care prevede:

”Limbajul rezoluției Consiliului de Securitate ar trebui analizat cu atenție înainte de a face o concluzie referitor la efectul său juridic. Având în vedere natura atribuțiilor în baza art.25, problema dacă au fost efectiv exercitate urmează să fie stabilite în fiecare caz, având în vedere termenii rezoluției care trebuie interpretați, discuțiile ce au dus la aceasta, prevederile din Carta ONU invocate și, în general, toate circumstanțele care ar putea ajuta la determinarea consecințelor legale ale rezoluției Consiliului de Securitate [206, par. 53].”

În același context, doctrina elucidează unele criterii de delimitare a rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU care produc efecte juridice. Cu un accent strict pe Consiliul de Securitate al ONU, cercetătorul J. Waldron susține că ”legislația” se referă doar la acele rezoluții prin care Consiliul de Securitate își propune în mod unilateral să creeze norme generale cu caracter obligatoriu pentru toate statele, indiferent de consimțământul lor [300, p. 239]. Același autor se referă la patru criterii distincte ale rezoluțiilor care produc efecte juridice: ca Consiliul să acționeze în mod unilateral atunci când legiferează; ca acesta să intenționeze ca normele sale să fie obligatorii (prin aceasta se prezumă aplicarea capitolului VII din Carta ONU); ca normele din rezoluție să fie cu caracter general și ca aceste norme să fie noi. Concomitent, J. Waldron susține că, conținutul normelor ar trebui să fie decisiv [300, p. 241].

În mod similar, B. Oxman optează pentru trei caracteristici ale ”puterii legislative” a Consiliului de Securitate: 1) formularea de norme scrise care 2) au caracter obligatoriu și 3) au fost adoptate printr-un proces în care autoritatea expresă de a crea norme cu caracter obligatoriu a fost delegată *a priori*, fără acceptarea ulterioară a acestor norme de către cei legați [229, p. 28-30]. Un element și mai distinctiv este, probabil, faptul că astfel de norme implică aplicarea viitoare la un număr nedeterminat de cazuri și situații [143, p. 12].

Interacțiunea Consiliului de Securitate cu dreptul internațional poate avea loc în două direcții. Prima dimensiune este reprezentată de rezoluțiile în care Consiliul confirmă sprijinul său pentru validitatea și aplicarea normelor și instrumentelor internaționale relevante. Acestea sunt numeroare rezoluții în care Consiliul subscrie principiului neimixtiunii în treburile interne ale statelor, respectarea drepturilor omului și dreptului umanitar, interdicția utilizării forței sau dreptul la autodeterminare. Practica Consiliului de Securitate poate fi interpretată ca dezvoltând unele aspecte ale dreptului internațional și chiar contribuind la formarea normelor cutumiare prin prevederea elementelor practicii statului sau a convingerii legale care sunt esențiale în procesul creării cutumei [217].

A doua dimensiune este reprezentată de rezoluțiile prin care Consiliul de Securitate de asemenea pretinde să influențeze, califice sau să modifice poziția legală existentă în dreptul internațional sau intenționează să facă acest lucru într-un discurs diplomatic sau academic.

În urma celor relatate în prezentul compartiment al lucrării, ținem să menționăm că suntem de acord cu cercetătorii [185, p.187-214; 199] care susțin că noile modele ale guvernării globale sunt conturate în contextul așa-numitului drept internațional administrativ, care este încă în proces de dezvoltare. Acest cumul de norme în prezent nu este încă consolidat – nu reprezintă încă un domeniu organizat al teoriei sau al practicii.

Trebuie să recunoaștem că multe dintre instituțiile internaționale care se angajează în ”guvernarea globală” îndeplinesc funcții care ar putea fi considerate ca având un veritabil caracter administrativ: acestea operează nu la nivelul conferințelor diplomatice extrem de mediatizate și al creării de tratate, dar, în ansamblu, acestea reglementează și gestionează vaste sectoare ale vieții economice și sociale prin decizii și reglementări specifice.

Ca și în cadrul intern, acțiunea administrativă la nivel global include deopotrivă elemente legislative și judecătorești. Aceasta include crearea de norme nu sub formă de tratate negociate de state dar standarde și reguli de aplicabilitate generală adoptate de către organisme subsidiare. De asemenea, include decizii informale luate în vederea supravegherii și punerii în aplicare a regimurilor juridice internaționale.

Aceste evoluții ne determină să conchidem că dreptul internațional administrativ cuprinde principiile, mecanismele, practicile și înțelegerile sociale de sprijin care favorizează sau influențează într-un alt mod responsabilitatea organismelor administrative mondiale, în special prin asigurarea că acestea respectă standardele adecvate de transparență, participare, decizie motivată și legalitate, precum și prin asigurarea unui control efectiv al normelor și deciziilor pe care le adoptă.

2.5 Concluzii la capitolul 2

În urma cercetărilor realizate în prezentul capitol, am putea formula următoarele concluzii:

- Pe lângă trăsăturile ”tradiționale” ale sistemului juridic internațional, la etapa actuală se atestă și unele tendințe noi în cadrul acestui sistem, și anume:

a. astăzi, în afară de state, în procesul creării de norme internaționale sunt implicate o multitudine de alte subiecte (organizații internaționale interguvernamentale, conferințe internaționale, ONG-ri), care își apără propria poziție, evaluând în mod independent realitatea obiectivă. Prin urmare, încep deja să se identifice modalități noi de creare a normelor juridice, discuțiile inițiale fiind conjugate cu căutarea compromisurilor și concesiunilor reciproc avantajoase;

b. la etapa actuală, modificările esențiale în procesul de creare a normelor de drept internațional sunt legate de instituționalizarea acestui proces. Crearea unui asemenea mecanism sub forma organizațiilor internaționale din sistemul O.N.U. și a organizațiilor regionale a permis compensarea esențială a numeroase lacune, activarea procesului de creare a normelor de drept internațional, conferirea acestuia unui caracter continuu. Organizațiile internaționale interguvernamentale au contribuit la modificarea formei și a procesului de creare atât a tratatului internațional, cât și a cutumei internaționale - nu doar contribuind la crearea tratatelor și cutumelor internaționale, dar și devenind participanți direcți la acestea;

c. o inovație importantă în procesul de creare a normelor internaționale reprezintă, de asemenea, creșterea esențială a rolului proceselor prealabile sau ajutătoare, adică a proceselor ce preced coordonarea voințelor statelor (activitatea numeroaselor comisii de experți, rezoluțiile organizațiilor internaționale, lucrările desfășurate de către organizațiile nonguvernamentale), fapt ce a dus la creșterea calității normelor internaționale adoptate;

d. o tendință remarcabilă constă în faptul că metodele tradiționale de creare a normelor internaționale în tratate și cutume au început să fie completate cu noi mecanisme de creare a normelor internaționale. Este vorba despre regulile de conduită de pe arena internațională formate în procesul activității organizațiilor internaționale, ONG-ilor, conferințelor internaționale, în cursul negocierilor șefilor de state și guverne (de ex: G8, G20) – așa-numitul *soft law* – norme cu caracter de recomandare, fapt care nu le diminuează importanța, acestea, adeseori, având un impact decisiv în procesul de creare a normelor de drept internațional de către subiectele acestui sistem juridic.

- În ultimile decenii organizațiile internaționale au devenit un factor important în procesul de creare a normelor de drept internațional. Aceasta se datorează mai multor factori, cum ar fi: proliferarea organizațiilor internaționale, acumularea de cunoștințe în domeniile lor de activitate, interdependența dintre diferite domenii ale dreptului internațional, o mai bună înțelegere a circumstanțelor specifice, ținând cont de particularitățile locale, culturale și de altă natură. În general, funcția normativă a organizațiilor internaționale se manifestă în două moduri:

a. în primul rând, acestea participă la procesul de creare a normelor internaționale de către state (activitate cvazi-legislativă);

b. în al doilea rând, nemijlocit crează reguli de conduită obligatorii pentru participanții la relații internaționale (activitate legislativă propriu-zisă).

La realizarea activității de *cvazi-legiferare*, organizația internațională participă prin multiple forme la diverse etape ale procesului normativ: influența procesului normativ prin adoptarea hotărârilor corespunzătoare, includerea amendamentelor în actul constitutiv, activitatea

de asistență în conceperea și crearea normelor internaționale cutumiare, în concretizarea acestora; asistența în crearea normelor internaționale convenționale (a.elaborarea în cadrul organelor organizației a proiectelor de tratate și convocarea unei conferințe diplomatice sub auspiciile ei în vederea adoptării acestui proiect; b.elaborarea proiectului tratatului și adoptarea acestuia în cadrul organizației la reuniunea organului principal al acesteia). Unul dintre meritele remarcabile ale organizațiilor internaționale în contextul acestui proces constă în simplificarea procedurii de elaborare a tratatelor internaționale.

Cu referire la *activitatea legislativă propiu-zisă* a organizației, astăzi pot fi evidențiate trei forme de realizare de către organizația internațională a unei asemenea activități: 1. încheierea tratatelor cu statele și alte subiecte de drept internațional; 2. adoptarea de către organizație a hotărârilor cu caracter normativ (ce crează/conțin norme); 3. crearea cutumei internaționale.

- Ținem să remarcăm că *soft law* în virtutea particularităților sale și în pofida unor deficiențe atribuite acestuia (nu crează drepturi și obligații legale; lipsa garanțiilor procedurale; adeseori lipsa de transparență), reprezintă un element important al procesului multilateral de creare a normelor internaționale. Ponderea *soft law* este în continuă creștere, statele comunității internaționale, acționând, în special, prin intermediul și în cadrul organizațiilor internaționale interguvernamentale, îi acordă preferință în raport cu *hard law* atât datorită avantajelor pe care *soft law* le prezintă (simplicității, flexibilității, diversității, costurilor reduse de ”negociere” și de ”suveranitate”), cât și pentru atingerea varietății de efecte pe care le poate produce (efectul juridic direct; efectul politic, efectul de calificare, efectul interpretativ).

- Referindu-ne la rolul ONU în procesul de creare a normelor internaționale, menționăm că această organizație deține competența de a participa în modul cel mai direct la procesul de codificare a dreptului internațional, un rol prioritar în acest sens revenindu-i Comisiei de drept internațional a ONU. ONU a exercitat un rol central în dezvoltarea și codificarea dreptului internațional, realizând aceasta prin inițierea a peste 500 de tratate multilaterale care răspund preocupărilor reciproce și sunt obligatorii pentru statele care le ratifică. Concomitent prezintă importanță rezoluțiile adoptate de Adunarea Generală și Consiliul de Securitate care au un rol indirect în crearea dreptului internațional cutumiar, așa cum acestea acționează atât ca și formularea practicii statelor, cât și reflectă *opinio juris sive necessitatis*.

3. APORTUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE REGIONALE LA CREAREA DREPTULUI INTERNAȚIONAL

3.1 Participarea Uniunii Europene la procesul de creare a normelor de drept internațional

A. Crearea normelor în cadrul Uniunii Europene: supranaționalitatea în dreptul organizațiilor internaționale. Dezbateră din jurul regionalismului și universalismului în cadrul organizațiilor internaționale reflectă vechea dilemă dintre centralism și guvernarea locală la nivel intern. Arena universală este adeseori văzută ca fiind prea slabă și incoerentă pentru acțiuni eficiente, acest lucru a dus la apariția unor apeluri spre o concentrare pe instituțiile regionale. Modalitățile locale de rezolvare a problemelor sunt adesea considerate a fi mai eficiente, fiind bazate pe o mai bună înțelegere a circumstanțelor specifice și fiind mai bine plasate pentru a ține cont de particularitățile locale, culturale sau de altă natură.

Una dintre principalele forțe motrice ale integrării europene este interdependența în creștere dintre state, pentru a fi în stare să facă față provocărilor globalizării și să acționeze ca un actor politic mai puternic în lume, decât ca și state separate, mai puțin puternice. Lupta dintre, pe de o parte, necesitatea de a acționa ca un ”tot-întreg” care se confruntă cu alte puteri politice mondiale relevante, precum și necesitatea statelor-membre de a-și proteja și apăra suveranitatea, pe de altă parte, face domeniul relațiilor internaționale al Uniunii Europene un domeniu juridic complicat, cu diverse probleme juridice și politice ce apar. Astfel, într-o lume tot mai globalizată, necesitatea de a distinge și înțelege poziția UE devine importantă și interesantă.

Mai mult ca atât, însăși Uniunea Europeană devine din ce în ce mai complexă, deoarece cuprinde arii tot mai largi de competență și tot mai numeroase și diverse state-membre, îndreptându-se spre ”o uniune tot mai strânsă” de tip ”supranațional”. De menționat că, supranaționalismul nu implică adoptarea unei singure metode monolite de integrare, ci ar trebui înțeles ca și un set de diverse reguli, instrumente și actori care au în comun faptul că sunt în prezența unei limitări a drepturilor suverane, care poate fi combinată în diferite moduri cu abordări mai tradiționale.

În prezent s-au format unele abordări științifice de bază care concep supranaționalitatea:

- ca și un sistem ideal de promovare a negocierilor între națiuni: negocierile se realizează în cadrul organelor competente grație cărora statele dețin controlul asupra proceselor de luare a deciziilor;
- ca și un sistem de transfer al responsabilității și riscurilor de la organele naționale la organele supranaționale;

- ca și o orientare a politicii naționale spre formarea unei unități interstatale, și nu ca și o limitare a statului-națiune;
- ca și o supremație asupra sistemului juridic al statului, care este o excepție de la starea generală a reglementării juridice naționale ale relațiilor, deoarece servește ca un mijloc de depășire a crizelor cu care se confruntă statele;
- ca și o integrare supranațională care prin natura sa este internațională și prin intermediul căreia fiecare stat, prin intermediul politicii externe, tinde să obțină cele mai mari beneficii și puteri posibile [356, p. 134-135].

Tendențele de dezvoltare a elementelor supranaționalității astăzi sunt inerente mai multor organizații internaționale. Ținând cont de faptul că în prezent nu există o organizație în mod ”absolut supranațională”, organizațiile internaționale care îndeplinesc unele funcții supranaționale includ Uniunea Europeană, Organizația Mondială a Comerțului, Fondul Monetar Internațional, Asociația Europeană a Liberului Schimb etc. supranaționalitatea lor extinzându-se în sfera problemelor economice, politice, monetare și financiare, care intră în competența acestora, conform actelor lor constitutive. De asemenea, elemente de supranaționalitate sunt inerente și activității Consiliului de Securitate al ONU, acestea referindu-se la dreptul exclusiv de a decide asupra utilizării obligatorii a forței armate în absența unui asemenea drept la state (cu excepția dreptului la autoapărare).

Dintre toate organizațiile cu funcții supranaționale nominalizate mai sus, Uniunea Europeană merită o atenție și o apreciere deosebită. Fiind înființată (inițial, ca și concept politic) în 1992 în baza *Tratatului de la Maastricht asupra Uniunii Europene (TUE)*[291] și având la bază trei organizații internaționale economice (CECO, CEE și EURATOM), astăzi Uniunea Europeană se afirmă ca și o organizație internațională a cărei pondere la nivel internațional este în continuă creștere.

Intrarea în vigoare la 1 decembrie 2009 a *Tratatului de la Lisabona din 2007 de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene (TFUE)* [53] a permis accesarea Uniunii Europene într-o nouă fază în calitate de actor internațional. Art. 47 al Tratatului asupra Uniunii Europene în varianta revizuită de Tratatul de la Lisabona consacră în mod clar că ”...*Uniunea are personalitate juridică*”. Personalitatea juridică expresă a UE reprezintă una dintre schimbările majore operate prin reforma de la Lisabona, aceasta desființând structura pe piloni a UE, în care doar primul pilon – Comunitatea Europeană avea personalitate juridică explicită. Din 1 decembrie 2009, UE acționează ca și succesorul legal al Comunității Europene, menținând concomitent unul dintre domeniile politicii sale originale: Politica Externă de Securitate și de Apărare.

Dobândirea personalității juridice prin efectul Tratatului de la Lisabona, conferă Uniunii Europene o dimensiune juridică alături de cea politică, reprezintă o premisă a creșterii rolului său pe plan internațional, inclusiv a capacității sale de reprezentare individuală în organizații și conferințe internaționale, Uniunea acționând, astfel, ca o singură entitate.

Pentru a caracteriza calitatea juridică a UE este necesar să fie luate în considerare sfera domeniilor în care Uniunea este competentă să acționeze. De fapt, referindu-ne la supranaționalitate, ținem să menționăm că nu este necesar ca acesta să fie acceptată în toate sferile cooperării regionale: unele domenii de interes comun pot face obiectul unor norme comune adoptate la un nivel mai înalt, în timp ce în altele poate fi aplicată cooperarea interguvernamentală [138, p. 355]. Este și cazul Uniunii Europene: în scopul de a clarifica repartizarea competențelor între UE și statele sale membre, art. 2 din TFUE enumeră și definește trei categorii de competențe: *exclusive*, *partajate* și cele *de sprijinire, coordonare sau suplimentare a acțiunii statelor-membre*.

Competența exclusivă presupune dreptul exclusiv al UE de a crea norme și adopta acte cu forță juridică obligatorie, inclusiv încheierea acordurilor internaționale; statele-membre fiind împuternicite să facă același lucru în cazul unei autorizații din partea UE sau în scopul punerii în aplicare a actelor Uniunii. Competența exclusivă se exercită în cinci domenii: 1. uniunea vamală; 2. regulile de concurență necesare pentru funcționarea pieței interne a UE; 3. politica monetară (doar față de țările care au adoptat moneda comună „euro”); 4. conservarea resurselor piscicole în cadrul politicii comune de pescuit; 5. politica comercială comună. De asemenea, încheierea unor acorduri internaționale specificate în art. 3 al Tratatului de la Lisabona se numără printre competențele exclusive ale Uniunii Europene.

Competența partajată implică dreptul comun pentru UE și statele sale membre de a crea norme juridice și adopta acte cu forță juridică obligatorie. Statele-membre au dreptul să legislaze în condițiile în care Uniunea nu își exercită propria competență ori renunță la exercitarea acestei competențe în favoarea statelor membre (un drept de legislație secundară pentru statele membre). Exercitarea competenței partajate se face cu respectarea principiilor subsidiarității și proporționalității, în sensul că Uniunea intervine numai dacă, și, în măsura în care, obiectivele acțiunii preconizate nu pot fi realizate în mod satisfăcător de statele membre nici la nivel central, nici la nivel regional și local, dar datorită dimensiunilor și efectelor acestei acțiuni, pot fi realizate mai bine la nivelul Uniunii.

Tratatul de la Lisabona subordonează competențelor partajate următoarele domenii principale: piața internă; politica socială, pentru aspectele definite prin tratat; coeziunea economică, socială și teritorială; agricultura și pescuitul, cu excepția conservării resurselor biologice ale mării; mediul; protecția consumatorului; transporturile; rețelele transeuropene;

energia; spațiul de libertate, securitate și justiție; obiectivele comune de securitate în materie de sănătate publică, pentru aspectele definite prin tratat. Domeniul competențelor partajate este deschis, putând fi adăugate noi competențe pe lista respectivă, ori reduse, având în vedere dreptul statelor de a reduce competențele Uniunii

În alte domenii expres prevăzute de către Tratatul de la Lisabona - protecția și îmbunătățirea sănătății umane; industrie; cultură; turism; educație, formare profesională, tineret și sport; protecție civilă; cooperare administrativă - competența Uniunii se referă la *sprrijinirea, coordonarea sau suplimentarea acțiunii statelor-membre*, fără ca acțiunea Uniunii să poată conduce la armonizarea reglementărilor naționale [53].

Acestor tipuri de competențe li se adaugă, politici separate și specifice, politica externă și de securitate comună (PESC), Uniunea Europeană având un rol de coordonare a acțiunilor statelor membre în ceea ce privește politicile economice, politicile de ocupare a forței de muncă și politicile sociale.

Într-o definiție legală de bază, supranaționalitatea presupune faptul că statele suverane sunt de acord să respecte norme care sunt adoptate la un nivel mai ridicat de organizare [78, p.3]. Cu referire la UE acest lucru este adeseori, greșit prevăzut în dezbateri publice ca fiind o decizie de "transfer de suveranitate". Este adevărat că statele-membre au acceptat, deși nu în mod necondiționat, *supremația* dreptului Uniunii Europene: în caz de conflict între o lege națională și dreptul UE, prima trebuie anulată. Mai mult, acestea acceptă principiul *efectului direct*, prin care dreptul comunitar creează drepturi și obligații în mod direct pentru cetățeni. Împreună, aceste principii presupun că sistemul juridic al UE are caracter federal [78, p.3].

Cu toate acestea, Uniunea își păstrează "caracterul unic ... ca și o construcție politică formată din state *suverane* în calitate de formațiuni politice [78, p.4]". Subscriem opiniei doctrinarului Alan Dashwood care susține că "... *acest lucru este adevărat în sens juridic, deoarece niciunul dintre partenerii internaționali ar contesta statutul țărilor-membre ale UE ca și subiecte cu drepturi depline ale ordinii internaționale și este adevărat în sens politic, din moment ce statele-membre rămân a fi accentul principal al loialității colective a cetățenilor lor și principalul forum de activitate politică democratică* [138, p. 356]".

De menționat că, baza pentru adoptarea normelor UE nu reprezintă un simplu transfer de competențe de luare a deciziilor unui nivel superior și distinct de autorități ale UE – alese sau autonome – dar și interacțiunea dintre guvernele naționale și instituțiile UE.

Una dintre caracteristicile cele mai distinctive ale Uniunii Europene sunt instituțiile sale care – spre deosebire de cele ale organizațiilor internaționale tradiționale – au fost investite cu puteri reale pentru a atinge obiectivele stabilite în tratatele sale fondatoare. Substanța și amploarea acestor puteri – ele pot crea drepturi și obligații executorii pentru indivizi – au dus la

împărțirea acestora în instituții de o necesitate constituțională chiar de la începutul construcției europene, așa cum interesele guvernelor naționale au trebuit să fie echilibrate de către interesul ”comun” al construcției, precum și în cele ale cetățenilor supuși legislației europene. Echilibrul de puteri între instituții a evoluat considerabil din anii '50, fiind nevoie de această evoluție datorită expansiunii masive a competențelor și politicilor, precum progresului general al integrării politice europene.

Structura instituțională de bază a Comunităților Europene este comună și Uniunii Europene, aceasta neavând un cadru instituțional distinct de cel comunitar. Identitatea dintre cadrul instituțional al UE și cel al Comunităților Europene este consacrată în art. C parag.1 din TUE, unde se arată că: *”Uniunea va avea un cadru instituțional unic care va garanta coeziunea și continuitatea acțiunii sale în scopul atingerii obiectivelor acesteia, respectând și dezvoltând acquis-ul comunitar”*.

Tratatul de la Lisabona a oficializat arhitectura instituțională dezvoltată în cadrul și în afara tratatelor anterioare. Art. 4 al Tratatului de la Lisabona definește cadrul instituțional al Uniunii Europene ca fiind format din șapte instituții: *Parlamentul European, Consiliul European, Consiliul, Comisia Europeană, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, Banca Centrală Europeană și Curtea de Conturi*. Aceeași dispoziție prevede, de asemenea, că Parlamentul, Consiliul și Comisia trebuie să fie asistate de două organe consultative: Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor. În comparație cu dispoziția aplicată anterior din Tratatul Comunității Europene, schimbarea semnificativă vizează ridicarea Consiliului European și a Băncii Centrale Europene la rangul de instituții oficiale ale UE.

Reforme instituționale introduse de către Tratatul de la Lisabona, în măsura în care acestea reprezintă ”continuitatea cu trecutul, decât o nouă schimbare radicală [135, p. 158]”, au confirmat capacitatea de rezistență a hibridei UE și a unui sistem interdependent de guvernare în care puterea executivă și legislativă sunt, practic, împărțite între două instituții interguvernamentale: Consiliul European și Consiliul, și două instituții supranaționale: Parlamentul European și Comisia Europeană [135, p. 158].

Aceste destul de unice aranjamente instituționale reflectă faptul că UE continuă să constituie o Uniune de state-membre și de popoare europene căreia *”statele-membre îi atribuie competențe pentru atingerea obiectivelor comune”*(art. 1 TFUE). Ar fi fost naiv să se aștepte o reproiectare radicală a reglementării instituționale care guvernează Uniunea, deoarece liderii naționali au fost motivați de două impulsuri oarecum contradictorii în conceperea Tratatului de la Lisabona: au vrut să facă UE mai democratică și eficientă, evitând concomitent orice proces similar construcției statale. Aceasta explică de ce, spre exemplu, Tratatul de la Lisabona introduce elemente care consolidează simultan cea mai interguvernamentală instituție a UE –

Consiliul European (dobândește statut oficial de instituție a UE și noi competențe) și o instituție supranațională cum ar fi Parlamentul European (de ex.: sporind rolul acestuia atât în cadrul procedurilor legislative, cât și în cadrul procedurii bugetare etc.).

Considerăm că, în ansamblul său, Tratatul de la Lisabona oferă o îmbunătățire substanțială tratatelor anterioare, deoarece aduce mai multă responsabilitate democratică Uniunii, îmbunătățește procesul de luare a deciziilor și ameliorează funcționarea instituțiilor UE.

Faptul că Uniunea Europeană reprezintă o ordine juridică autonomă este o doctrină foarte veche, stabilită de către Curtea de Justiție a UE încă la începutul anilor '60 în celebra cauză *Costa vs. ENEL* [198] în care Curtea a declarat: ” *Spre deosebire de tratatele internaționale obișnuite, Tratatul CEE a creat propriul sistem juridic, care, la data intrării în vigoare a Tratatului a devenit o parte integrantă a sistemelor juridice ale statelor-membre și pe care instanțele lor sunt obligate să o aplice. Prin crearea unei Comunități cu o durată nelimitată, având propriile sale instituții, propria sa capacitate juridică și reprezentare pe plan internațional, și, mai mult, puteri reale derivate din limitarea suveranității sau a unui transfer de atribuții statelor către Comunitate, statele-membre și-au limitat drepturile lor suverane, deși în domenii limitate, și-au creat un corp de legi care leagă atât cetățenii lor, cât și pe ele-înseși...* ”

Pornind de la trăsăturile sistemului juridic comunitar, unii doctrinari susțin abordarea trinitară a dreptului – național, internațional și supranațional [347, p. 369-370], aceasta fiind, de fapt, o problemă contradictorie în doctrină. Cei mai mulți cercetători sunt, totuși, de acord cu faptul că activitatea UE este reglementată de către dreptul internațional, fapt, de altfel, pe care ne vom strădui să-l constatăm și noi în cercetarea ce urmează. Conform opiniei generale, termenul de ”drept supranațional” nu reprezintă al treilea tip de drept, acest termen avînd dreptul la existență și reflectînd doar specificul dreptului organizației internaționale respective. Generalizatoare în acest sens poate fi considerată concluzia savantului G. I. Tunkin, care susține că dreptul internațional reglementează, direct sau indirect, ”relațiile dintre toate subiectele sistemului internațional” [351, p. 56], neexistînd o a treia ordine juridică, diferită de dreptul internațional și de ordinea juridică națională.

Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că sistemul juridic al UE este unul deosebit, evidențiindu-se atât prin izvoarele sale, cât și prin procedurile legislative deosebite caracteristice acestei organizații internaționale, cărora, în mod special, dorim să le consacram cercetarea ce urmează. Pentru o mai bună înțelegere a specificului procesului de creare a normelor juridice în cadrul UE, vom analiza separat *legiferarea primară* și *legiferarea secundară* în cadrul acestei organizații internaționale.

Crearea dreptului originar (primar) în cadrul UE. Legislația Uniunii Europene cunoaște tratate constitutive și tratate de modificare a acestora (care sunt, de asemenea, numite

tratate constitutive), precum și acorduri internaționale, care împreună formează așa-numitul ”drept primar/originar” al UE. Tratatul constitutiv al UE sunt definite în art. 1 din Tratatul de la Maastricht și în Tratatul de la Lisabona, deși primul nici nu consacră în mod expres, nici nu definește termenul de ”tratament constitutiv”.

Termenul de ”tratament constitutiv” este utilizat în Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor și în Convenția de la Viena din 1986 cu privire la dreptul tratatelor între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale la care UE nu este parte, și apare, astfel, întrebarea în ce măsură tratatele nominalizate au relevanță pentru UE. Analizând această problemă, trebuie să ținem cont de faptul că, Convenția de la Viena din 1969 constituie o codificare a dreptului tratatelor, care, cu sau fără codificare, se aplică și pentru UE. În plus, UE este legată de Convenția din 1969 prin intermediul statelor sale membre care sunt părți la acest tratat internațional. Tratatul constitutiv al UE *de lege lata* sunt Tratatul de la Maastricht din 1992 și Tratatul de la Lisabona din 2007.

Acordurile internaționale ale UE sunt definite în art. 216 din TFUE ca fiind acorduri cu unul sau mai multe state-terțe sau organizații internaționale, bazate pe prevederile exprese sau implicite ale tratatelor constitutive ale UE. UE încheie acorduri internaționale cu statele-terțe și/sau organizații internaționale, făcând diferența dintre acordurile internaționale: după divizarea competențelor între UE și statele-membre ale acesteia; după părțile la acordurile internaționale; după obiectul de reglementare; după domeniile în care se aplică procedura legislativă ordinară sau cea specială sau când este solicitat acordul Parlamentului European etc. Astfel:

- în funcție de *exercitarea principiului de atribuire a competențelor*, se disting acorduri ale UE în domenii de competență exclusive și partajate. De exemplu, în conformitate cu art. 3 TFUE, atunci - când încheierea acordului este prevăzută de un act legislativ al Uniunii; când este necesară pentru a permite Uniunii să își exercite competența internă; sau în măsura în care aceasta ar putea aduce atingere normelor comune sau ar putea modifica domeniul de aplicare a acestora - UE are competență exclusivă pentru încheierea acordurilor internaționale;
- în funcție de *părțile la acorduri* - acele acorduri internaționale încheiate de către UE și statele sale-membre cu statele-terțe și/sau organizații internaționale sunt numite acorduri mixte;
- în funcție de *conținut*, pot fi distinse următoarele acorduri: acorduri de asociere, acorduri cu statele candidate pentru aderare, Acordul privind aderarea UE la CEDO, acordurile de cooperare internațională, acorduri bugetare și acorduri în anumite domenii de politică, cum ar fi politica externă și de securitate comună și politica comercială comună, cea în domeniul transporturilor, reglementate în diferite articole din tratatele constitutive.

Spre exemplu, art. 217 din TFUE permite încheierea de către UE a acordurilor cu unul sau mai multe state-terțe sau organizații internaționale care stabilesc o asociere ce implică drepturi și obligații reciproce, acțiuni comune și proceduri speciale. Articolul 219 din TFUE reglementează încheierea de acorduri internaționale privind un sistem al cursului de schimb al monedei euro în raport cu monedele statelor-terțe.

De remarcat că Tratatul de la Lisabona exclude, în mod general, posibilitatea de a încheia convenții între statele-membre, nu doar în domeniile ce vizează fostul pilon III, dar, de asemenea, pe întreg orizontul Tratatului (posibilitate consacrată anterior în art. 293 Tratatul CE și art. 34 din TUE). Motivul acestui amendament constituie faptul că, din cauza lipsei sau întârzierii ratificării acestora de către statele-membre, asemenea convenții nu s-au dovedit a fi forme eficiente de cooperare și, probabil, din acest considerent au fost aplicate destul de rar [138, p.359].

În baza Tratatului de la Lisabona se extinde într-o anumită măsură și controlul jurisdicțional asupra procesului de negociere și semnare a tratatelor internaționale. Este inclusă și confirmată procedura asemănătoare procedurii controlului constituțional existent în majoritatea statelor democratice. Astfel, în cazul în care există dubii dacă un acord planificat este compatibil cu tratatele constitutive, un stat-membru al UE, Parlamentul European, Consiliul sau Comisia Europeană poate solicita avizul Curții de Justiție a UE (CJUE) privind compatibilitatea acordului cu tratatele de bază. Dacă CJUE consideră că acordul nu este compatibil cu tratatele de bază, acordul vizat nu poate intra în vigoare decât până când este modificat sau sunt revizuite tratatele de bază. O astfel de situație s-a produs, spre exemplu, în ce privește aderarea Comunității Europene la CEDO, când Curtea Europeană de Justiție a emis *Avizul 2/94 privind aderarea Comunității Europene la CEDO* [223] și a statuat că, deoarece tratatele constitutive nu acordă nici direct, nici indirect competențe Comunității Europene să elaboreze norme privind drepturile omului, aderarea CE la CEDO ar duce la schimbări instituționale esențiale de o așa importanță încât aderarea ar fi imposibilă fără o modificare a Tratatului.

O poziție similară a fost luată și de către CEDO care a refuzat să accepte reclamații contra instituțiilor UE, subliniind că UE nu este parte la Convenție și asupra ei jurisdicția obligatorie a CEDO nu produce efecte [357, p. 84]. Această problemă a fost soluționată prin Tratatul de la Lisabona, care prevede în mod expres autoritatea UE de a adera la Convenția Europeană cu privire la protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale (al. 6, art. 218 TFUE). Unica rezervă în acest sens constă în faptul că această aderare să nu aducă atingere particularităților și autonomiei UE. Deja se înregistrează progrese în acest sens, fiind elaborat și prezentat în aprilie 2013 statelor – membre ale Consiliului Europei *Proiectul Acordului de Aderare a UE la CEDO* [365].

Crearea dreptului derivat (secundar) în cadrul UE. Ca o consecință a faptului că Uniunii Europene i-a fost conferită o singură personalitate juridică și a fost eliminat fostul sistem cu trei piloni al UE, în cadrul căreia pilonii funcționau în baza unor reguli diferite, odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona au avut loc modificări semnificative atât în cadrul sistemului juridic al UE, cât și în cadrul procedurilor legislative din cadrul acestui sistem. Numărul actelor normative ce formează dreptul secundar (derivat) a fost redus, iar procedurile legislative și cele non-legislative au fost definite în mod clar.

În ce privește scăderea numărului de acte juridice, în Tratatul de la Lisabona numărul surselor juridice derivate a fost redus de la treisprezece la cinci [236, p.92]. Până la intrarea în vigoare a TFUE în primul pilon existau cinci acte normative (regulamentul, directiva, decizia, recomandarea, avizul) [289, art.49], în pilonul II – trei (decizia, poziția comună, acțiunea comună) [291, art. 12, 14, 15, 24] și în pilonul III erau patru acte normative (decizia-cadru, decizia, poziția comună, convenția) [291, art.34], de asemenea, în cadrul primului pilon fiind posibil ca statele-membre să încheie convenții între ele [289, art.293]. Raționalizarea acestor acte normative poate fi considerat un rezultat apreciabil, deoarece existau diferite tipuri de acte normative cu aceeași denumire în diferiți piloni (de exemplu, decizia care a existat în toți trei piloni sau poziția comună – în pilonii II și III), ele fiind complet diferite după conținut și forța lor juridică.

Conform prevederilor par. 1, art. 288 al TFUE în vederea exercitării competențelor UE, instituțiile UE adoptă *regulamente, directive, decizii, recomandări și avize*.

Dintre actele normative secundare, regulamentul și directiva, pe lângă faptul că, odată cu desființarea structurii pe piloni, au devenit general aplicabile în domeniile fostului pilon III, acestea și-au păstrat caracterul juridic anterior, și anume – regulamentul a rămas a fi *obligatoriu în întregime și cu aplicabilitate generală, fiind direct aplicabil în toate statele-membre* [85, p. 95], iar directiva devine cel mai important instrument de armonizare a legislației, aceasta fiind *obligatorie cu privire la rezultatul ce trebuie atins pentru fiecare stat-membru căruia îi este adresată* [85, p. 96].

Cu referire la actele normative secundare, este important să remarcăm că în TFUE există o schimbare esențială care se referă la definiția *deciziei*. De fapt, decizia fiind singurul tip de acte definiția căreia a suportat o schimbare substanțială. Art. 249 din Tratatul CE definește deciziile ca fiind acte normative cu *caracter individual*, declarând că ”decizia este obligatorie în toate elementele sale pentru cei cărora li se adresează [289]”.

Așa-numitele decizii normative ”neadresate” sau, altfel spus, deciziile *sui generis* [91, p. 98] (spre exemplu decizia care este adresată tuturor statelor-membre) nu ar putea fi clasificate în baza acestei definiții, deși, au existat în practica legislativă și au fost ”pur și simplu” menționate

ca și decizii în unele articole ale TUE și ale Tratatului CE (spre exemplu, deciziile adoptate în domeniul politicii externe și de securitate comună în conformitate cu art. 12 TUE). Cu toate acestea, în versiunea lingvistică a unor state-membre (de ex. Germania, Slovenia) s-a realizat o distincție dintre deciziile *sui generis* și cele adresate, fapt ce a dus la diverse interpretări și a declanșat dezbateri chiar și între instituțiile UE [173, p.49].

Tratatul de la Lisabona a creat o situație mai clară, specificând că decizia este un act cu *conținut normativ, general și obligatoriu în toate elementele sale* (art. 288 TFUE). Totuși, Tratatul, în același articol, prevede că decizia specifică cui este adresată, fiind obligatorie doar pentru aceștia. Deciziile cu conținut normativ fără destinatari specifici crează obligații pentru instituțiile UE și pentru statele-membre, dar nu are efect direct și obligatoriu pentru indivizi. Dimpotrivă, deciziile adresate destinatarilor concreți sunt obligatorii pentru cei cărora li se adresează, indiferent dacă sunt persoane fizice, juridice sau state-membre.

Astfel, după cum putem observa, atunci când decizia are caracter general aceasta nu se deosebește cu nimic de regulament. De aceea, considerăm că o soluție mai practică ar fi fost dacă nu s-ar fi operat asemenea modificări în privința definirii deciziei, adică ar fi fost clar specificat că la forma regulamentului se recurge pentru a adopta norme cu caracter general, iar la forma deciziei – la adoptarea dispozițiilor de natură individuală.

Încă un moment ce necesită a fi specificat în legătură cu decizia ține de cooperarea statelor-membre ale UE în materia politicii externe și de securitate comună (fostul pilon II). Caracterul interguvernamental al fostului pilon II, ce implică luarea deciziilor în unanimitate, nu a fost modificat prin Tratatul de la Lisabona. Cu toate acestea, terminologia actelor a fost simplificată, Consiliul sau Consiliul European adoptând măsurile necesare exclusiv în formă de decizii, în locul diverselor tipuri de acte care existau anterior (acțiuni comune, poziții comune și decizii). La o primă vedere, această simplificare pare binevenită, iar, pe de altă parte, asemenea schimbare creează îngrijorări. Ca și o chestiune de fapt, este clar că aceste decizii nu corespund cu cele prevăzute în art. 288 al TFUE. Dacă am admite că ele corespund, aceasta ar presupune recunoașterea efectului direct al actelor adoptate în domeniul politicii externe și de securitate comună în sistemele juridice ale statelor-membre [173, p.50]. Ținând cont de faptul că particularitățile fostului pilon II rămân în vigoare este inevitabil să se aducă claritate în materia naturii juridice a actelor adoptate în domeniul politicii externe și de securitate comună.

În ce privește trăsăturile celorlalte acte menționate în art. 288 al TFUE – recomandările și avizele - ținem să specificăm că acestea sunt lipsite de caracter obligatoriu. *Recomandarea* este un act al UE cu caracter *neobligatoriu*, și este utilizată pentru a sugera anumite acțiuni sau inacțiuni statelor-membre. Deși nu are efecte juridice, ea poate fi folosită de judecătorul UE sau național pentru interpretarea unor dispoziții din actele obligatorii, sau din legislația națională.

Avizul este o simplă *opinie* emisă de instituția UE, pentru a-și face cunoscut punctul de vedere în legătură cu anumite aspecte concrete. Avizele pot fi emise din oficiu sau la cererea persoanelor fizice sau juridice interesate, a statului-membru sau a altor instituții ale UE, și *nu produc efecte juridice* [85, p.97].

Una dintre inovațiile Tratatului de la Lisabona care are scopul de a consolida transparența sistemului de surse juridice ale UE este distincția clar realizată între *actele legislative* și *actele fără caracter legislativ*. În conformitate cu art. 289, al. 3 TFUE, actele juridice adoptate prin procedură legislativă constituie *acte legislative*. Astfel, în temeiul noilor norme, acele acte juridice ale UE care sunt adoptate în mod direct în baza dispozițiilor TFUE în conformitate cu procedura legislativă ordinară sau cu procedura legislativă specială constituie acte legislative. Prin urmare, noțiunea de act legislativ nu este determinată de conținutul actului, ci de forma procedurii aplicate.

Această soluție face procedurile legislative ale UE mai clare și transparente, conceptul reflectând aspirațiile unificatoare și reflectând în mod clar că doar prevederile tratatelor pot servi drept temelie juridică pentru adoptarea actelor legislative.

Cu toate acestea, tipurile de acte juridice nu indică dacă actul în cauză este unul legislativ sau nu, sau prin ce procedură acest act a fost adoptat. Deci, în timp ce cele mai multe directive sunt acte legislative, acestea ar putea totuși fi adoptate în baza procedurii legislative ordinare sau a procedurii speciale, unele directive fiind acte fără caracter legislativ. Aceeași situație este valabilă și pentru regulamente și decizii [232, p. 5].

Cu referire la inițierea actelor legislative, de menționat că fostul monopol de inițiativă legislativă al Comisiei, care predomina în primul pilon, a fost modificat în conformitate cu art. 289, al. 4 TFUE care prevede că, pe lângă dreptul Comisiei de a iniția acte juridice, acestea pot fi, de asemenea, adoptate la inițiativa unui grup de state-membre, a Parlamentului European, la recomandarea Băncii Centrale Europene, la solicitarea Curții de Justiție a UE sau a Băncii Europene de Investiții. Asemenea schimbare constituie, pe de o parte, consecința desființării primului pilon și, pe de altă parte, poate fi considerată un pas în vederea consolidării echilibrului instituțional.

În ce privește *actele fără caracter legislativ*, acestea pot fi de două tipuri: cele bazate pe tratate și cele bazate pe legislația secundară. Actele bazate pe tratate sunt acelea pentru care baza legală se prevede în TUE sau în TFUE. De exemplu, art. 81, al. 3 al TFUE precizează că Consiliul poate adopta o decizie de schimbare a procedurii de luare a deciziilor ce vizează legislația în materia dreptului familiei. Având în vedere faptul că Tratatul de la Lisabona nu specifică că această decizie va fi adoptată printr-o procedură legislativă, acesta va fi, prin urmare un act fără caracter legislativ.

În unele cazuri (sancțiuni anti-teroriste, agricultura și pescuitul) Tratatul de la Lisabona prevede că normele generale privind o problemă vor fi adoptate prin intermediul procedurii legislative ordinare și apoi prevede că regulile generale vor fi completate prin acte fără caracter legislativ adoptate printr-o procedură specifică (la propunerea Comisiei, prin votul Consiliului cu majoritate calificată, fără rolul Parlamentului) [232, p. 4].

Tratatul de la Lisabona enumeră două tipuri de acte fără caracter legislativ bazate pe legislația secundară: actele delegate și, așa-numitele, acte de punere în aplicare (art. 289-291 TFUE).

Actele delegate. În conformitate cu art. 290 TFUE, un act legislativ poate delega Comisiei competența de a adopta acte fără caracter legislativ de aplicabilitate generală, care completează sau modifică anumite elemente neesențiale ale actului legislativ. Diferența dintre actele delegate și actele de punere în aplicare constă în faptul că primul poate modifica actul legislativ de bază, astfel conținutul său afectează un act legislativ, dar acesta ia forma unui act fără caracter legislativ. Cu toate acestea, TFUE prevede necesitatea autorizației corespunzătoare pentru adoptarea acestor acte și procedura este supusă controlului instituției care a delegat puterea.

Tratatul prevede ca o cerință ca obiectivele, conținutul, domeniul de aplicare și durata delegării de competențe să fie definite în mod expres în actele legislative. Delimitarea duratei delegării de competențe, așa-numita clauză de caducitate, asigură că delegarea de competențe încetează să existe după durata prescrisă de către instituțiile legislative, adică Parlamentul European și Consiliul își retrag puterea legislativă. Cu toate acestea, determinarea exactă a obiectivelor, conținutului și domeniilor de aplicare constituie, probabil, provocări pentru instituțiile legislative [173, p. 53]. Principiul stabilit în al. 1 al art. 290 TFUE servește ca o garanție, deoarece, ca o linie de demarcație între actele legislative și cele non-legislative se declară că elementele esențiale ale unui act legislativ nu pot fi modificate sau completate prin adoptarea de acte delegate, acestea pot fi reglementate doar în acte legislative.

De remarcat că crearea acestei categorii de acte – actele delegate – reprezintă o inovație. Motivul pentru crearea acestei noi categorii de acte normative a constituit faptul că Consiliul, pentru a opera amendamente sau modificări mici ale actelor recurgea la o procedură simplificată, în baza unui temei juridic secundar, evitându-se, astfel, procedura legislativă complicată.

Aplicarea bazei juridice secundare a devenit o practică cutumiară în domeniul multor politici comunitare. Aceasta a fost folosită cu preferință, spre exemplu, în cadrul politicilor agricole și piscicole sau în ce privește fondurile structurale [85, p. 99]. În ce privește legitimitatea practicii de a delega competențe legislative, de menționat că Curtea Europeană de

Justiție a susținut în jurisprudența sa [98] ideea că, crearea unui astfel de sistem nou de surse juridice este necesară, existând o distincție clară între puterile legislative și non-legislative.

Actele de punere în aplicare. La fel ca și în cazul actelor de delegare, specificul actului ("de punere în aplicare") se include în titlul unor asemenea acte. În conformitate cu principiul atribuirii, statele-membre trebuie, în primul rând, să adopte toate măsurile juridice necesare pentru a pune în aplicare actele juridice obligatorii ale UE (art. 291, al. 1 TFUE). Totuși, în cazul în care sunt necesare condiții unitare de punere în aplicare a actelor obligatorii ale UE, aceste acte conferă competențe de executare Comisiei sau, în cazuri temeinice și justificate, Consiliului (art. 291, al. 1 TFUE). Tratatul de la Lisabona nu specifică agențiile UE în lista celor care exercită competențele de executare. De remarcat, de asemenea, că domeniul politicii externe și de securitate comună este o politică specifică din moment ce Înalțul Reprezentant pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate participă la execuție [173, p. 54].

Comparând cele două categorii de acte fără caracter legislativ (actele de delegare și cele de punere în aplicare) se poate constata că actele de delegare pot fi adoptate exclusiv de către Comisia Europeană, în baza delegării de competențe. Actele de punere în aplicare pot fi adoptate și de către statele-membre și, în cazuri excepționale, de către Consiliu și de Înalțul Reprezentant pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate. Aceste două categorii de acte diferă și în ce privește dreptul de control – în cazul actelor delegate controlul este exercitat de către Parlamentul European și Consiliu, iar adoptarea actelor de punere în aplicare de către Comisie este controlată de către comitete de comitologie formate din reprezentanți ai statelor-membre.

Ținând cont de faptul distincția dintre actele legislative și cele fără caracter legislativ în UE are la bază procedurile legislative de adoptare a acestor acte, vom elucida succint specificul și esența acestora la nivelul Uniunii Europene. Art. 289 al TFUE prevede că există două tipuri de proceduri legislative: *procedura legislativă ordinară* și *procedura legislativă specială*.

O inovație a Tratatului de la Lisabona este faptul că proiectele de acte legislative trebuie să fie transmise, de asemenea, parlamentelor naționale, care se pot adresa Președinților Parlamentului European, Consiliului și Comisiei cu un aviz motivat privind conformitatea unui proiect de act legislativ cu principiul subsidiarității [237].

Procedura legislativă ordinară este reglementată de prevederile art. 294 TFUE. În esență, acestea sunt reguli ce guvernau "co-decizia" (consacrată anterior în art. 251 CE), adică posibilitatea de a ajunge la acord în prima lectură sau acordul în a doua lectură după ce Consiliul adoptă poziția sa în prima lectură (care nu mai este numită "poziție comună"), fie posibilitatea de conciliere în cazul în care nu s-a ajuns la un acord în a II-a lectură. Tratatul de la Lisabona a modificat formularea pentru a sublinia egalitatea dintre Parlamentul European și Consiliu în cadrul acestei proceduri – aceste instituții constituind un legislativ bicameral.

Conform Tratatului de la Lisabona, fosta procedură a ”co-deciziei”, numită acum procedura legislativă ordinară se aplică în patruzeci de cazuri noi – nu doar foarte multe domenii ce țin de justiție și afaceri interne (migrația legală, vize, drept penal, măsuri polițienești etc.) dar și alte domenii importante ale dreptului UE (agricultura, pescuitul, comerțul extern etc.) - și, în general, sunt în jur de optzeci și cinci de temeuri juridice de a aplica această procedură – atunci când Parlamentul European și Consiliul acționează în calitate de co-legiuitori [173, p. 56].

De remarcat că nu mai există nici un caz în care această procedură este combinată cu unanimitatea în Consiliu – întotdeauna se aplică votul cu majoritate calificată. În acest context se impune și evidențierea modificărilor aduse de Tratatul de la Lisabona în ce privește votul cu majoritate calificată. Astfel, în acest sens TFUE a modificat fundamental mecanismul de constituire a majorității calificate, eliminând sistemul de voturi ponderate în funcție de populație aparținând statelor membre cu o măsură de ponderare direct corelată cu dimensiunea populației. Dacă în vechea reglementare ”tabelul” cu statele membre pe baza căruia se calcula majoritatea calificată conținea numărul de voturi pentru fiecare stat membru (Germania, Franța, Italia, Marea Britanie - 29 de voturi în Consiliu, Spania și Polonia - 27, România - 14 voturi etc. - deliberările fiind încheiate în cazul în care întrunesc cel puțin 255 de voturi favorabile (din 345 posibile) exprimate de majoritatea membrilor), în noua reglementare acesta conține pentru fiecare stat procentul din populația totală a Uniunii pe care îl ”deține” statul respectiv.

Definirea majorității calificate în noua reglementare (așa-numita ”dublă majoritate”) este următoarea: majoritatea calificată este egală cu cel puțin 55% din membrii Consiliului reprezentând statele-membre participante, și reunind cel puțin 65% din populația acestor state. Minoritatea de blocaj trebuie să cuprindă cel puțin numărul minim al membrilor Consiliului, reprezentând mai mult de 35% din populația statelor-membre participante, plus un membru, în caz contrar se consideră a fi întrunită majoritatea calificată (art. 238 TFUE).

Noul sistem de calcul al majorității calificate va intra în vigoare în 2014, însă cu posibilitatea de prelungire a perioadei tranzitorii până în 2017, la cererea membrilor Consiliului. Această regulă de vot are avantajul de a oferi o influență egală pentru toți cetățenii UE, indiferent de țara lor de origine. Regula se bazează pe raționament științific [200] și poate fi extinsă într-un mod simplu ori de câte ori noi membri vor adera la UE.

Procedurile legislative speciale nu sunt reglementate de reguli standard, dar de diferite reguli în fiecare dintre temeiurile juridice care prevăd astfel de proceduri, existând aproximativ treizeci de cazuri când se prevede proceduri legislative speciale stabilite în TFUE. Ideea procedurii legislative speciale este că Consiliul și Parlamentul European sunt în continuare fiecare implicat în adoptarea legislației, dar supuși unor reguli diferite de cele care guvernează procedura legislativă ordinară.

În cele mai multe cazuri procedura legislativă specială implică unanimitate în Consiliu și consultarea Parlamentului European (spre exemplu, art. 89 TFUE în ce privește operațiunile transfrontaliere ale poliției). În câteva cazuri se vorbește despre unanimitate și aprobarea Parlamentului European (de exemplu, art. 86 privind Parchetul Public European). Există, de asemenea, cazuri când Consiliul votează cu majoritate calificată, iar Parlamentul este doar consultat sau când Parlamentul preia conducerea, iar Consiliul aprobă măsura Parlamentului [232, p. 3].

După o analiză generală a procedurii creării normelor în cadrul UE, putem observa că, capacitatea juridică a Uniunii Europene se manifestă nu doar într-o gamă largă de domenii economice și sociale, transmise de către state nivelului european de reglementare, dar, de asemenea, într-o gamă largă de forme legale conferite Consiliului, Comisiei și Parlamentului European. Capacitatea juridică a UE este caracterizată, de asemenea, prin forța juridică a actelor adoptate în cadrul acestei organizații care amintește, în general, efectul reglementărilor interne. Datorită specificului dreptului secundar al UE în literatura de specialitate se conturează punctul de vedere conform căruia Uniunea Europeană, în pofida statutului său inițial de organizație internațională a încetat să mai fie ca atare, având o natură juridico-politică mixtă [337, p. 132-135].

Asemenea afirmație serioasă – care generează întrebări privind calitatea de subiect de drept internațional al UE cu toate consecințele ce decurg din aceasta - ne determină să venim cu unele comentarii în acest sens. Din start ținem să menționăm că nu poate fi pusă la îndoială calitatea de subiect de drept internațional a Uniunii Europene, ea întrunind toate trăsăturile unei organizații internaționale – crearea acesteia având loc în baza acordului de voință a statelor suverane exprimat într-un tratat internațional, Uniunea având personalitate juridică internațională expres consacrată în actul constitutiv necesară pentru atingerea obiectivelor pentru care a fost creată.

Ceea ce, de fapt, merită atenție și argumentare este faptul că UE este o organizație internațională în cadrul căreia crearea de norme este una specifică – aceasta având la bază o mai mare autonomie și independență instituțională, metoda creării normelor europene și natura juridică a actelor adoptate conferind organizației acest specific.

Competențele Uniunii Europene nu sunt universale, ci sunt limitate și aceste limite sunt clar și concret determinate de către tratatele constitutive. Chiar dacă Tratatul de la Lisabona consacră în mod expres competențele exclusive ale UE, aceasta nu semnifică că statele nu sunt în drept să intervină în sfera delegată exclusiv UE sau că nu ar putea în viitor să-și revadă voința în acest sens. Termenul ”exclusiv” mai mult ar semnifica faptul că de acum UE poartă răspundere

deplină pentru atingerea obiectivelor ce vizează domeniile în care aceasta are conform tratatului constitutiv competență exclusivă.

Limitarea competenței UE poate fi văzută și în faptul că sfera politicii externe și de securitate deși constituie subiectul cooperării intracomunitare, în mod deliberat nu este inclusă de către statele-fondatoare în sfera de competențe a UE. Instituțiile UE nu au dreptul de a recurge la forme supranaționale de acțiune (prin adoptarea de acte legislative) dacă acestea urmează a fi aplicate în domeniul nominalizat.

Competența limitată a Uniunii Europene poate fi argumentată și prin principiul subsidiarității care stă la baza funcționării acestei organizații internaționale, conform căruia UE nu intervine în domenii ce nu țin de competența exclusivă a acesteia, decât în măsura în care obiectivele în cauză nu pot fi realizate în mod corespunzător de către statele-membre, ci pot fi mai bine îndeplinite la nivelul UE (așa – numita intervenție din rațiuni de necesitate) – adică doar atunci când statele-membre au decis să transmită spre soluționare instituțiilor UE anumite probleme. De fapt, dacă Uniunea Europeană ar depăși cadrul unei organizații internaționale, atunci așa-numitul ”triunghi instituțional” ar putea în mod independent să modifice tratatele constitutive ale UE, în realitate instituțiile UE fiind lipsite de asemenea prerogative absolute.

Din prevederile multor norme ale TFUE și TUE rezultă clar că autoritățile UE sunt strict limitate în competențele care le-au fost conferite de către statele fondatoare, practic întreg conținutul tratatelor fiind ”îmbibat” cu formula ”în conformitate cu prezentul tratat”. Aceasta semnifică că nici Comisia, nici Consiliul, nici Parlamentul European sau celelalte instituții nu pot depăși limitele conferite de către state și consacrate în tratatul constitutiv al UE. Capacitatea juridică a UE este strict limitată de către state, ceea ce vorbește despre o asociere internațională. După cum este binecunoscut, principiul atribuirii de competențe este unul de bază în activitatea organizațiilor internaționale interguvernamentale. În același context, nu putem trece cu vederea nici faptul existenței unui control permanent din partea guvernelor naționale, a parlamentelor naționale, a instanțelor jurisdicționale naționale asupra îndeplinirii de către instituțiile UE a obligațiilor consacrate în dispozițiile tratatelor constitutive.

Astfel, în baza celor relatate, putem constata faptul că la baza funcționării UE stă principiul egalității suverane a statelor, constatându-se o limitare strictă a pârghiilor juridice și domeniilor de activitate puse la dispoziția UE și o dependență a activității Uniunii de decizia statelor –membre (subsidiaritatea). Toate restricțiile pe care statele-membre și le impun în baza tratatelor sunt benevole, fapt ce sugerează că UE are la bază metoda interstatală de creare a normelor în virtutea naturii sale juridice internaționale.

Cu toate acestea, nu poate fi negată existența unei autonomii destul de mari a UE în ce privește crearea normelor. Capacitatea Uniunii Europene de a crea propriile reguli, obligatorii

pentru statele-membre, precum și mecanismele de monitorizare și punere în aplicare a normelor, pe bună dreptate este caracterizată de către doctrină ca fiind trăsături ale supranaționalității.

Într-adevăr, analizând mecanismul de creare a normelor în UE, putem ajunge la concluzia că, în esență, metoda de creare a normelor la nivelul UE are toate trăsăturile dreptului internațional, dar în virtutea unor caracteristici (în special, cele privind forța juridică a actelor UE; autonomia în ce privește procesul de creare a normelor; luarea deciziilor din nume propriu și nu al statelor-membre; componența subiectelor și primatul inițiativei de creare a normelor) acesta poate fi calificat ca fiind unul administrativ, adică de subordonare.

În special trebuie remarcate așa-numitele izvoare secundare ale UE, care produc cele mai multe dezbateri și controverse cu privire la UE și dreptul acesteia, în special datorită forței juridice directe a acestor acte. Într-adevăr regulamentele, directivele și deciziile adoptate în cadrul UE spre deosebire de tratatele internaționale sunt scutite de ratificările parlamentare – așa-numitele ”puncte de control” în jurisdicția națională, în privința lor nu se admit rezerve și excepții unilaterale de la regulă, ceea ce permite o implementare rapidă și eficientă a normelor dreptului UE. Însă, la o examinare mai atentă putem observa că așa-numitele ”puncte de control” nu au dispărut în cadrul acestei organizații internaționale, pur și simplu acestea nu îmbracă forma ratificărilor parlamentare. În UE există o simplificare a procesului de creare a normelor internaționale, dar nicidecum nu s-a anulat acordul statului în ce privește pătrunderea actului în interiorul statului, existând diverse pârghii pentru statele-membre în acest sens.

Am putea conchide că actele ce formează dreptul secundar al UE sunt rezultatul coordonării voinței statelor-membre și constituie ”tratate-contracte” sau poate mai corect ar fi să le numim ”tratate-contracte ”privind interese private”. Acestea se apropie de dreptul intern al statului, dar nu prin natura juridică, ci prin ”forma exterioară”; absența ratificării, efectul direct al acestora, obligativitatea pentru persoanele fizice și juridice fiind fixate în tratatele constitutive ale UE. Până la urmă, aceste acte se încadrează perfect în definiția consacrată în art. 2 al. 1 al Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor conform căreia *”prin expresia ”tratată” se înțelege un acord internațional încheiat în scris între state și guvernat de dreptul internațional, fie că este consemnat într-un instrument unic, fie în două sau mai multe instrumente conexe și oricare ar fi denumirea sa particulară [8]”*.

De fapt, pretenția UE la un grad mai înalt de autonomie în ce privește crearea normelor se întemeiază pe art. 6 al Convenției de la Viena din 1986 privind dreptul tratatelor încheiate între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale, care prevede că ”capacitatea organizației internaționale de a încheia tratate este reglementată de normele acestei organizații”, adică UE are dreptul să elaboreze acele acte și să încheie doar acele tratate internaționale care servesc obiectivelor consacrate în tratatul constitutiv și nu depășesc limitele acestuia.

Pentru a rezuma, considerăm că formarea și evoluția procesului de creare a normelor în cadrul UE reflectă istoricul luptei dintre două principii în activitatea acestei organizații internaționale – cel interstatal și cel supranațional. Aceasta se datorează, în primul rând, faptului că relațiile internaționale se complică și formele tradiționale de coordonare a voințelor statelor sunt insuficiente.

B. Participarea Uniunii Europene la organizații internaționale: aportul la crearea normelor internaționale. Poziția Uniunii Europene ca și actor important în cadrul rețelei de guvernare globală a fost consolidată prin Tratatul de la Lisabona. Art. 21, al. 1 din TUE printr-altele prevede că UE *"va căuta să dezvolte relații și să construiască parteneriate cu ... organizații internaționale globale sau regionale"* și *"să promoveze soluții multilaterale pentru problemele comune, în special în cadrul Organizației Națiunilor Unite."* În același context, art. 208, al. 2 TFUE prevede că *"Uniunea și statele-membre trebuie să respecte angajamentele și să țină cont de obiectivele pe care le-au aprobat în cadrul ONU și altor organizații internaționale competente."*

Mai mult decât atât, art. 220 din TFUE prevede ca Uniunea să stabilească toate formele corespunzătoare de cooperare cu organele ONU și agențiile sale specializate, cu Consiliul Europei, OSCE și OCDE, și că UE trebuie să mențină astfel de relații cu alte organizații internaționale. Art. 42, al. 3 din TUE garantează protecția obligațiilor anumitor state-membre care consideră că apărarea lor comună se realizează în cadrul NATO.

Într-adevăr, în cadrul multor dintre aceste foruri rolul *structural* al UE în guvernarea globală devine cel mai vizibil. Și acest rol devine din ce în ce mai interesant acum când este tot mai clar că multe norme ale UE își găsesc originea în procesele de luare a deciziilor din cadrul altor organizații internaționale, după cum și faptul că normele create în cadrul diferitor organizații internaționale sunt influențate de prezența Uniunii Europene în organizațiile respective.

Peste ani, UE a obținut o poziție oficială în unele organizații internaționale, fie în calitate de membru cu drepturi depline, fie în calitate de observator. Este în general admis că participarea la o organizație internațională se raportează la participarea în organele sale, care presupune dreptul de a participa la reuniuni, de a fi ales pentru funcții în organe, exercitarea dreptului de vot și de a lua cuvântul [210, p. 232]. În acest sens, termenul "poziție" se referă la o influență oficială asupra "produselor" organizației internaționale: decizii (de multe ori recomandări, în unele cazuri decizii obligatorii) și convenții (tratate internaționale elaborate și adoptate de către un organ al organizației).

Statutul de observator presupune că UE poate participa la reuniuni ale unui organism sau a unei organizații, dar fără drept de vot. Mai mult, prezența unui observator poate fi limitat doar

la întâlniri oficiale, după ce toate consultările formale și informale au fost desfășurate cu membrii și părțile relevante. În plus, intervențiile oficiale nu sunt posibile decât la sfârșitul intervențiilor participanților de bază, intervenții care ar putea avea efect asupra ponderii politice a Uniunii Europene [63, p. 22]. Astfel, UE are statut de observator în cadrul Adunării Generale a ONU și în cadrul diferitor instituții specializate ale ONU (UIT, FMI, ONUDI, OMPI, OMM, UNESCO, OMS, ICAO, OIM etc.), în cadrul PNUD, Comisiei Națiunilor Unite pentru Dreptul Internațional Comercial (UNCITRAL), Conferinței ONU pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD), Programei Națiunilor Unite pentru Mediu (UNEP), dar și în anumite organizații regionale (Consiliul Europei, OECD).

Practica diferitor organizații internaționale (ONU, OMS, OIM, OMPI etc.) a demonstrat că UE se bucură de posibilități mai flexibile să-și exprime părerea, delegația UE de regulă fiind situată între state și observatori în sala de ședințe. În unele cazuri, statutul UE poate fi plasat între statutul de observator și membrul cu drepturi depline [77, p. 3-4]. Este cazul statutului UE pe lângă Consiliul Europei și OECD, când UE i s-a acordat un statut de observator privilegiat cunoscut ca și *participant la lucrările organizației*, care, în esență constituie o nouă formă de participare [77, p. 4]. Astfel, se poate constata că s-a consolidat un nou tip de participare la organizații internaționale, un așa-numit ”quasi-membru”, care rezultă din necesitățile juridice ale UE de a lucra în interiorul organizației, de exemplu, de a lua parte la procesul de adoptare a rezoluțiilor în cadrul organizației respective în cazul în care UE are competențe în acest domeniu concret și, de asemenea, ca urmare a dificultăților în modificarea tratatelor constitutive ale organizațiilor internaționale, pentru a permite subiectelor dreptului internațional, altele decât statele să fie membri ai acestei organizații.

Dificultatea modificării tratatelor constitutive este cauza pentru care, spre exemplu, Uniunea Europeană nu este membru al ONU (art. 4, al. 1 din Carta ONU prevăzând că ”aderarea la ONU este deschisă tuturor ... statelor iubitoare de pace”, excluzând UE de la statutul de membru deplin), deși are statut de observator în cadrul ONU (din 1974 - CEE) și din 2011 – cu drepturi de participare sporită.

Art. 3, al. 5 din Tratatul de la Lisabona prevede ”respectul pentru principiile din Carta Națiunilor Unite” ca parte a ”respectării stricte și dezvoltării dreptului internațional”, care urmează să fie urmărite de către UE.

În timp, fiind constatate diverse dificultăți de prezentare a unei poziții comune a UE în cadrul Adunării Generale a ONU, existând un consens asupra faptului că ”coeziunea UE în cadrul Adunării Generale a ONU variază în timp și în dependență de problema abordată [79, p. 52]”, în 2011 Adunarea Generală a decis modernizarea poziției UE în cadrul acesteia până la nivelul unui ”participant cu drepturi depline”, a adoptat o serie de modalități de acordare

delegației UE dreptul de a face intervenții, precum și dreptul la replică și capacitatea de a prezenta propuneri verbale și amendamente [231].

Atât UE, cât și statele-membre pot fi acum înscrise pe lista vorbitorilor printre reprezentanții grupelor majore și să fie invitate să participe la dezbaterile generale a Adunării Generale a ONU. Acestora le este permis să aibă comunicările sale referitoare la sesiunile de lucru a Adunării Generale și referitoare la ședințele și activitatea tuturor reuniunilor internaționale și conferințelor convocate sub auspiciile ONU, comunicări distribuite direct și fără intermediari în calitate de documente ale Adunării Generale, ale întâlnirii sau conferinței. UE are, de asemenea, permisiunea să prezinte propuneri și amendamente convenite de către statele-membre ale acesteia, precum și dreptul la replică în ce privește pozițiile UE. Chiar dacă reprezentanții Uniunii Europene nu au dreptul de vot și de a desemna candidați în cadrul Adunării Generale a ONU [231], considerăm că paleta de drepturi ce determină poziția UE în cadrul Națiunilor Unite din 2011 îi permite Uniunii Europene să exercite o influență considerabilă în cadrul procesului de creare a normelor de drept internațional în cadrul ONU.

Cu atât mai mult asemenea influență este sporită în organizațiile internaționale unde Uniunea Europeană are statut de membru cu drepturi depline, chiar dacă numărul acestora este limitat: *Organizația Mondială a Comerțului (OMC)* și *Organizația Națiunilor Unite pentru Agricultură și Alimentație (FAO)*.

Organizația pentru Agricultură și Alimentație oferă în prezent singurul exemplu unei agenții specializate a ONU în care UE este membru cu drepturi depline. În 1991, după mulți ani de negocieri, CEE s-a alăturat în mod oficial FAO. Datorită unui amendament la Constituția FAO și prezentării de către CEE a unei declarații de competențe, UE este acum capabilă să exercite calitatea de membru cu drepturi depline în domeniile sale de competență [307, p. 9]. Pe lângă faptul că UE participă activ la elaborarea normelor internaționale în cadrul acestei organizații, UE s-a referit în mod constant la documentele FAO în instrumentele sale legislative, fiind astfel în prezența transpunerii și aplicării eficiente la nivel regional a standardelor internaționale din anumite domenii.

Un domeniu în care Uniunea acordă o atenție deosebită instrumentelor FAO este cel al pescuitului și resurselor maritime, acestea fiind incluse în competențele exclusive ale UE în temeiul art. 3, al. 1 al TFUE. Astfel, spre exemplu, Decizia Comisiei 2010/93/EU31 [116] cuprinde definițiile utilizate de FAO pentru anumiți termeni tehnici; Regulamentul 1005/2008 de stabilire a unui sistem pentru prevenirea, descurajarea și eliminarea pescuitului ilicit, nedeclarat și nereglementat [133] se referă la Acordul FAO privind promovarea respectării măsurilor internaționale de gestionare și conservare a navelor de pescuit în largul mării [60]; Regulamentul 1225/2010 [134] se referă la Orientările Internaționale ale FAO din 2008 pentru gestionarea

pescuitului de adâncime în marea liberă [191] etc. De asemenea, legislația UE se referă la deciziile FAO în domeniul mediului, atunci când se asigură, în special, că termenii sunt definiți într-un mod coerent cu cei utilizați la nivel internațional.

Aderarea UE la Organizația Mondială a Comerțului diferă, în sensul că CE a fost unul dintre membrii fondatori ai OMC și un partener important în Runda Uruguay, care a condus la înființarea acestei organizații [63, p. 25]. Nu există nici o diferență dintre UE și calitatea de membru a statelor, dreptul de vot poate fi utilizat atât de către Uniune cât și de către statele-membre ale acesteia, problemele de competență fiind o sursă de participare complexă a acestora în cadrul OMC. În Avizul 1/94 Curtea Europeană de Justiție a considerat că Comunitatea nu dispune de competență exclusivă să încheie acorduri în domeniile comerțului cu servicii și în privința aspectelor legate de comerț a drepturilor de proprietate intelectuală [118] - două domenii care sub forma Acordului General privind Comerțul cu Servicii (GATS) și Acordul privind aspectele comerciale ale drepturilor de proprietate intelectuală (TRIPS) fac parte din sistemul OMC (pe lângă Acordul General de Tarife și Comerț (GAAT) modificat). Acest fapt nu a împiedicat însă UE să joace un rol activ și în legătură cu aceste domenii – în practică UE joacă un rol important în cadrul OMC în special ca parte a sistemului de soluționare a litigiilor, și cel mai frapant este faptul că UE este principalul actor în materia soluționării litigiilor GATS și TRIPS, în pofida avizului Curții și reticenței statelor-membre de a lăsa rolul lor oficial în cadrul OMC [80, p. 904]. În pofida principiului ”calității mixte” de membru al OMC a UE și a statelor-membre (toate disputele privind drepturile de proprietate intelectuală cu tangență asupra Uniunii și statelor-membre ale acesteia au fost inițiate de către ”Comunitatea Europeană și statele-membre” [80]), UE joacă rolul principal. Motivele în acest sens sunt diverse: pe de o parte, cadrul puternic instituționalizat al OMC întărește poziția Comisiei ”atât vizavi de statele-membre, cât și pe plan internațional [80, p. 901]”, iar, pe de altă parte, procesul de luare a deciziilor în cadrul UE și expertiza Comisiei, de asemenea, a jucat un rol important în consolidarea poziției UE în cadrul OMC.

Analizând rolul Uniunii Europene în calitate de organizație regională în procesul de creare a normelor internaționale, o atenție specială merită *Comunitatea Energetică Europeană* unde UE are statut de membru-fondator. Tratatul de la Lisabona a deschis calea pentru oficializarea legală a noilor politici ale UE și a ameliorat considerabil dimensiunea externă a pieței interne a Uniunii Europene. Nou-apăruta politică energetică a UE este un bun exemplu în acest sens. Obiectivele externe ale politicii energetice ale UE sunt îndeplinite prin intermediul Comunității Energetice Europene care întrunește pe lângă UE și state-terțe, încă fără vreo perspectivă clară de aderare la UE. Comunitatea Energetică este concepută ca un exemplu

perfect de model de ”integrare fără apartenență” care oferă participare în piața internă a UE pentru statele-terțe și promovează acquis-ul sectorial al UE peste frontierele Uniunii Europene.

Tratatul de instituire a Comunității Energetice a fost semnat la Atena la 25 octombrie 2005 [290] fiind bazat pe Memorandumul de Înțelegere privind Piața Regională a Energiei Electrice din Sud-Estul Europei și integrarea acesteia în Piața Internă a Energiei Electrice a UE (”Memorandumul de la Atena”) [212] din 2002, sponsorizat de către Comisia Europeană și partenerii Pactului de Stabilitate. Obiectivul general al Comunității Energetice este de a crea un cadru legal pentru o piață energetică integrată și cu aceasta a unui spațiu unic de reglementare a comerțului cu energie (energie electrică, gaze naturale, petrol, energie regenerabilă) [215, p. 178]. În scopul atingerii obiectivului stabilit părțile și-au asumat obligația juridică de a pune în aplicare acquis-ul UE pentru a crea structurile de reglementare și a liberaliza piețele lor energetice. De asemenea, acquis-ul relevant pentru a fi adoptat de către părțile contractante cuprinde unele elemente ale acquis-ului UE în domeniul mediului și concurenței.

Pe lângă Uniunea Europeană, cei nouă membri ai Comunității Energetice Europene sunt: Albania, Bosnia și Herțegovina, Croația, Fosta Republică Yugoslavă a Macedoniei, Serbia, Muntenegru, Kosovo, Republica Moldova (din 2010) și Ucraina (din 2011).

Cadrul instituțional al Comunității Energetice este compus din *Consiliul Ministerial*, *Grupul Permanent de Înalt Nivel*, *Consiliul de Reglementare*, *Forumurile* și *Secretariatul* [290, Titlul V]. Consiliul Ministerial este principala instituție decizională. Fiind format din câte un reprezentant din fiecare stat-membru și doi reprezentanți din partea Uniunii Europene, acesta adoptă cele mai importante decizii politice, normele și procedurile Comunității Energetice.

Grupul Permanent de Înalt Nivel asistă Consiliul Ministerial cu activitatea sa (pregătește lucrările, rapoarte, ia măsuri dacă este abilitat de către Consiliul Ministerial, respectă acquis-ul dinamic și recomandă adoptarea noului acquis). Consiliul de Reglementare acordă consiliere Consiliului Ministerial și Grupului Permanent de Înalt Nivel asupra detaliilor normelor statutare, legale și tehnice și face recomandări în cazul disputelor transfrontaliere dintre autoritățile de reglementare. Secretariatul oferă sprijin administrativ Consiliului Ministerial și Grupului Permanent de Înalt Nivel și este responsabil de examinarea punerii în aplicare a acquis-ului UE în domeniul energetic, și prezintă Consiliului Ministerial rapoarte periodice privind progresele înregistrate.

Conform art. 63 al Tratatului de înființare a Comunității Energetice două forumuri formate din reprezentanți ai tuturor părților interesate, inclusiv autoritățile de reglementare, grupuri reprezentante ale industriei și consumatorilor vor acorda consultanță Comunității Energetice. Înființarea de forumuri reflectă procesul care a condus la crearea Comunității Energetice. Forumul Energiei Electrice de la Atena s-a convocat pentru prima dată în 2002; în

2007 s-a decis că Forumul pentru Gaze se va întruni în Slovenia; în 2008 are loc primul Forum Social. În cadrul reuniunii din decembrie 2008 Consiliul Ministerial a decis să aplice anumite dispoziții ale Tratatului de înființare sectorului petrolier și să creeze un Forum pentru Petrol, care s-a convocat pentru prima dată în 2009 la Belgrad [366].

Una dintre particularitățile organizației internaționale respective constă în influența enormă a unuia dintre membrii săi - și anume, Uniunea Europeană – în procesul de luare a deciziilor și, respectiv, în cel de creare a normelor internaționale în cadrul Comunității Energetice. UE folosește un mecanism de condiționare, promițând posibilitatea de aderare la UE, solicitând adoptarea și punerea în aplicare a *acquis-ului*.

Tratatul de instituire a Comunității Europene obligă semnatarii să adopte *acquis-ul* UE în domeniul energiei, concurenței și mediului. Crearea unei piețe regionale de energie în sud-estul Europei are ca scop integrarea armonioasă în piața energetică a Uniunii Europene, statele-membre asumându-și angajamente față de o politică energetică comună, inclusiv liberalizarea treptată a piețelor de energie, restructurarea companiilor de energie, adoptarea metodologiilor de stabilire a tarifelor și a codurilor tehnice, înființarea autorităților de reglementare independente pentru a examina accesul la rețea a terților etc.

De asemenea, în conformitate cu Tratatul de înființare a Comunității Energetice, semnatarii sunt obligați să adopte legislația de mediu a UE. Aceștia se obligă să pună în aplicare Directiva privind evaluarea impactului [129] [146] și Directiva privind păsările sălbatice [147] de îndată ce Tratatul de înființare a intrat în vigoare. Tratatul prevede conformarea deplină cu Directiva privind instalațiile mari de ardere [148] până la finele anului 2017, care limitează emisiile de dioxid de sulf și cu Directiva privind conținutul de sulf al combustibililor lichizi [153] până la finele anului 2011.

Membrii Comunității Energetice trebuie să aplice normele UE privind concurența referitoare la practicile restrictive (art. 81 Tratatul Comunității Energetice), abuzul de poziție dominantă (art. 82 Tratatul Comunității Energetice), serviciile publice (art. 86 Tratatul Comunității Energetice) și ajutoarele de stat (art. 87 Tratatul Comunității Energetice).

Comunicarea Comisiei din 2011 *"Politica Energetică a UE: angajarea cu partenerii din afara frontierelor noastre"*[117] afirmă fără echivoc că *"Tratatul de instituire a Comunității Energetice este punctul de referință pentru majoritatea vecinilor UE care doresc să fie parte a sistemului energetic european"* și o condiție prealabilă pentru încheierea unui acord de liber schimb cu UE. Prin urmare, aceasta sugerează că orice apropiere în continuare a statelor terțe de UE și o mai bună integrare în piața internă a UE este condiționată de convergența de reglementare cu succes în cadrul UE a *"acquis-ului sectorial"*. În acest scop, Uniunea Europeană fie deja a angajat state vecine să adere la Comunitatea Energetică (până în prezent doar două

state învecinate au obținut statut de membru – Republica Moldova în 2010 și Ucraina în 2011) sau a încurajat alte state să participe la activitățile Comunității Energetice în calitate de observatori (Georgia din 2007 și Armenia din 2011) [233].

Aderarea la Comunitatea Energetică implică integrarea treptată a sectorului energetic al statelor vecine în piața energetică a UE, îndeplinirea angajamentelor de apartenență la Comunitatea Energetică și, prin urmare, punerea în aplicare a ”acquis-ului energetic” al UE în cadrul sistemelor juridice ale statelor vecine. Astfel, Republica Moldova și Ucraina dobândind statutul de membru deplin al Comunității Energetice se află sub obligația legală de a pune în aplicare ”acquis-ul energetic” al UE în domeniul gazelor, energiei electrice, petrolului, energiei nucleare și energiei regenerabile.

Protocolul privind aderarea Republicii Moldova la Comunitatea Energetică [238] prevede obligația legală de implementare a domeniului specific al ”acquis-ului energetic” al UE în patru etape pentru Republica Moldova:

1. Directiva 2003/55/CE privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale [149] și Directiva 2003/54/CE privind normele comune pentru piața internă de energie electrică [150] - urmau să fie puse în aplicare până la 31 decembrie 2009;

2. Regulamentul 1775/2005 privind condițiile de acces la rețelele pentru transportul gazelor naturale [248]; Directiva 2004/67/CE privind măsurile de garantare a securității aprovizionării cu gaze naturale [151]; Regulamentul 1228/2003 privind condițiile de acces la rețea pentru schimburile transfrontaliere de energie electrică [249]; Decizia 2006/770/CE a Comisiei de modificare a Anexei la Regulamentul 1228/2003 privind condițiile de acces la rețea pentru schimburile transfrontaliere de energie electrică; Directiva 2005/89/CE privind măsurile de garantare a securității aprovizionării cu energie electrică și investițiile în infrastructuri [152]; Directiva 79/409/CE, art. 4, al. 2 privind conservarea păsărilor sălbatice; Planul de implementare a Directivei 2001/77/EEC privind promovarea energiei electrice produse din surse regenerabile de energie pe piața internă de energie electrică și un Plan pentru punerea în aplicare a Directivei 2003/30/CE privind promovarea utilizării biocombustibililor și altor combustibili regenerabili pentru transport – trebuiau puse în aplicare până la 31 decembrie 2010;

3. Directiva 1999/32/CE cu privire la reducerea conținutului de sulf din anumiți combustibili lichizi [153] - urmează a fi pusă în aplicare până la 31 decembrie 2014;

4. Directiva 2001/80/CE privind limitarea emisiilor anumitor poluanți în aer din instalațiile mari de ardere [154] – trebuie pusă în aplicare până la 31 decembrie 2017.

Cu toate acestea, angajamentele statelor vecine din est în baza Tratatului de înființare a Comunității Energetice nu se limitează doar la implementarea într-un timp util în sistemele lor juridice a ”acquis-ului energetic” static al UE definit la momentul semnării Protocolului de

aderare. Tratatul de înființare oferă oportunități și provocări unice fără precedent pentru sistemele juridice din regiunile estice de a urma și aplica "acquis-ul fundamental" și "acquis-ul dinamic" al UE [233].

Tratatul de înființare a Comunității Energetice tratează două tipuri de "acquis energetic": primul este "acquis-ul energetic pre-semnătură" – cel specificat în textul Tratatului și a anexelor sale, în momentul semnării Tratatului de înființare a Comunității Energetice; al doilea tip este "acquis-ul energetic dinamic" care a apărut după ce Tratatul de înființare a intrat în vigoare. În ce privește primul tip, art. 5 al Tratatului de înființare a Comunității Energetice prevede că Comunitatea *"trebuie să respecte acquis-ul comunitar (descriș în Titlul II), adaptat atât la cadrul instituțional al prezentului Tratat, cât și la situația specifică a fiecărei părți contractante în vederea asigurării unui nivel ridicat al securității investițiilor și investițiilor optime"*.

Cu referire la al doilea tip de "acquis", Capitolul VII al Tratatului de înființare a Comunității Energetice "Adaptarea și Evoluția Acquis-ului" stabilește un drept, dar nu o obligație pentru Comunitatea Energetică să urmeze "acquis-ul dinamic" al UE: "Comunitatea Energetică *poate* lua măsuri pentru implementarea amendamentelor la acquis-ul comunitar descriș în prezentul Titlu, în conformitate cu evoluția dreptului Comunității Europene"(art. 25). Pentru a îndeplini acest obiectiv, Grupul Permanent de Înalt Nivel "va discuta despre dezvoltarea acquis-ului comunitar descriș în Titlul II pe baza unui raport pe care Comisia Europeană îl prezintă în mod regulat"(art. 53, p. "f").

În plus, instituțiile comune ale Comunității Energetice "trebuie să interpreteze orice termen sau concept utilizat în prezentul Tratat, care derivă din dreptul Comunității Europene în conformitate cu jurisprudența Curții Europene de Justiție și a Tribunalului. Când nici o interpretare a acestor instanțe este disponibilă, Consiliul ministerial trebuie să ofere consiliere pentru interpretarea prezentului Tratat. O astfel de orientare nu va afecta interpretarea acquis-ului comunitar de către Curtea Europeană de Justiție sau Tribunal la o etapă ulterioară (art. 94)."

Considerăm că, caracterul flexibil al obligației Comunității Energetice de a urma "acquis-ul energetic dinamic" nu diminuează importanța acestuia pentru ordinea juridică a Comunității Energetice Europene. În conformitate cu principiul cooperării loiale consacrat în art. 6 al Tratatului de înființare a Comunității Energetice, părțile contractante sunt obligate să urmeze "acquis-ul energetic dinamic" al UE prin deciziile și recomandările instituțiilor comune ale Comunității Energetice, și prin interpretările deciziilor Comunității Energetice de soluționare a litigiilor (art. 89). Cu alte cuvinte, în cazul în care instituțiile comune ale Comunității Energetice au emis decizii obligatorii care vizează punerea în aplicare a "acquis-ului energetic dinamic" al UE, părțile contractante ale Comunității Energetice au obligația legală de a se conforma sau se confruntă cu sancțiunile prevăzute de către Tratatul de înființare (art. 89-93).

Unul dintre cele mai recente exemple privind necesitatea de a pune în aplicare ”acquis-ul energetic dinamic” al UE este așa-numitul ”al Treilea Pachet Energetic al UE” adoptat de UE în 2009 care prevede liberalizarea în continuare a pieței interne de gaze și energie electrică în UE și care înlocuiește Directiva 2003/54/CE [150] și Regulamentul 1228/2003 [249] cu noi acte: Directiva 2009/73/CE [155] și Regulamentele 715/2009 [238] și 713/2009 [251]. Adoptarea noului pachet energetic al UE a solicitat reacții ale instituțiilor Comunității Energetice. Pe 24 septembrie 2010 Consiliul Ministerial a adoptat Recomandarea 2010/02/MC-EnC privind punerea în aplicare a modificărilor la ”acquis-ul comunitar în domeniul energiei” [242], sugerând aplicarea voluntară a ”celui de-al treilea pachet energetic ” de către părțile contractante ale Comunității Energetice. O decizie obligatorie din punct de vedere juridic privind punerea în aplicare a ”pachetului energetic trei” al UE a fost adoptată de către Consiliul Ministerial la 6 octombrie 2011 (Decision MC/06/10/2011)[164], părțile contractante ale Comunității Energetice, inclusiv Republica Moldova având obligația de a implementa ”al treilea pachet energetic al UE” în ordinea juridică națională.

Astfel, putem conchide că noua ordine juridică în curs de dezvoltare a Comunității Energetice Europene oferă multe provocări de natură juridică și politică atât pentru statele membre ale Uniunii Europene, cât și pentru statele-terțe. Fără îndoială, Comunitatea Energetică va juca rolul unui laborator de lucru asupra unei angajări mai bune și mai profunde a statelor terțe în extinderea spațiului legal european.

3.2 Aportul organizațiilor internaționale regionale la crearea standardelor internaționale în materia drepturilor omului

3.2.1 Consiliul Europei și dimensiunea internațională a drepturilor omului

Protecția și promovarea drepturilor omului este o caracteristică a fiecărei acțiuni a Consiliului Europei, al cărui sediu se află la Strasbourg și care elaborează politici comune ca răspuns la problemele societății ce apar în statele-membre. Consiliul Europei, prima organizație politică europeană, a luat naștere la Londra, în mai 1949, la patru ani după crearea Organizației Națiunilor Unite, din ruinele și actele de barbarie ale celui de-al Doilea Război Mondial. Voința politică a statelor fondatoare de a realiza unitatea între membrii săi s-a cristalizat în jurul următorului obiectiv fixat în Statutul Consiliului Europei: să apere și să promoveze idealurile și principiile care sunt patrimoniul lor comun și să favorizeze progresul lor economic și social [52, art.1]. Fiind de jumătate de secol în serviciul Europei, Consiliul Europei continuă să joace un rol important în instaurarea unui climat de cooperare în această parte a lumii [50, p. 41].

Statutul Organizației este, de asemenea, fundamentat de o manieră explicită pe respectarea drepturilor omului și a preeminenței dreptului (art. 3). Este vorba de protecția și promovarea continuă a demnității și libertății individului în cadrul statului de drept, care trebuie permanent consolidat. Statutul merge și mai departe, deoarece prevede ca încălcările grave ale drepturilor omului pe care le comit statele-membre ale Organizației constituie motive de suspendare sau excludere (art. 8).

Activitatea normativă a Consiliului Europei este una vastă – există peste 200 de texte în Seria de Tratatate a Consiliului Europei [132], cifră care impresionează chiar dacă ținem cont că aceasta include protocoale numerotate separat, dar în practică sunt parte din convențiile la care se referă. Același lucru este valabil și pentru convențiile ”revizuite”. De exemplu, Carta Socială Europeană Revizuită este ”proiectată progresiv pentru a lua locul Cartei Sociale Europene” incorporând drepturi garantate de Carta modificată și Protocolul său Adițional din 1998, și adăugând noi drepturi [2, preambulul]. În acest caz, procesul de înlocuire este complet, Carta Socială Europeană din 1961 și Protocoalele sale trebuind eliminate din Seria de Tratatate.

Elaborarea tratatelor este unul dintre mijloacele pe care Consiliul de Miniștri le utilizează pentru a îndeplini scopul statutar de a realiza o uniune mai strânsă între membrii săi în vederea protecției și promovării idealurilor și principiilor care sunt patrimoniul lor comun și pentru a facilita progresul lor economic și social. Statele-membre trebuie să adere la convențiile adoptate de către Comitetul de Miniștri, desemnat în art. 13 al Statutului Consiliului Europei ca și ”organ care acționează în numele Consiliului Europei”. Tratatate adoptate în cadrul Consiliului Europei sunt importante, printre altele, pentru că acestea consolidează legături mai strânse între statele-membre prin încurajarea acestora să-și armonizeze legile și sistemele juridice și, de asemenea, contribuie la unificarea dreptului la nivel european, precum și la elaborarea de standarde legale minime.

Decizia de a începe negocierea unui tratat este luată de către Comitetul de Miniștri din proprie inițiativă sau la inițiativa Adunării Generale, a Congresului Autorităților Locale și Regionale, a unei conferințe ministeriale sau a unui comitet [75, p. 86]. Rolul propulsiv al Adunării Generale pe parcursul timpului a fost deosebit de notabil și a contribuit la apariția numeroaselor convenții. Decizia de a începe să lucreze la un tratat este luată de către Comitetul de Miniștri în conformitate cu articolul 20 ”d” din Statut (două-treimi din voturile exprimate și o majoritate a reprezentanților care au dreptul de a face parte din comitet) [75, p. 86].

Spre deosebire de tratatele adoptate în cadrul ONU, tratatele Consiliului Europei sunt pregătite de către experți naționali desemnați de către guvernele lor – mai greu de către ”conferințe diplomatice”. Acestea sunt negociate de către comitete de coordonare responsabile în fața Comitetului de Miniștri sau de către grupuri de experți responsabile în fața comitetului

director. În cazuri speciale, cum a fost, spre exemplu, la elaborarea *Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale* [11], lucrul poate fi efectuat de către un comitet ad-hoc de experți, responsabil direct în fața Comitetului de Miniștri [75, p. 87].

Odată ce negocierile sunt definitive, textul final este adoptat de către Comitetul de Miniștri care uneori arbitrează și proiectează dispoziții care sunt blocate de către negociatori. Spre dezamăgirea Adunării Parlamentare, Statutul Consiliului Europei nu-i acordă nici un drept de a fi consultată cu privire la tratate înainte de adoptarea acestora. Rezoluția Comitetului de Miniștri (52) 26 din 1952 a declarat pur și simplu că Comitetul ar putea în anumite cazuri să invite Adunarea Parlamentară să acorde ”un aviz motivat” asupra tratatelor. În cele din urmă, în 1985 Comitetul a cedat presiunilor Adunării Parlamentare și a decis că aceasta ”*ar trebui, de regulă, să aibă posibilitatea de a exprima o opinie asupra proiectelor de convenții, prin comisiile sale competente*” [121].

Comitetul de Miniștri a căutat sistematic avizul Adunării Parlamentare cu privire la toate tratatele și protocoalele deschise pentru semnare începând cu anul 1999. Prin aceasta se evidențiază rolul esențial al Adunării Parlamentare: esențial, deoarece consultarea cu privire la proiectele de texte presupune pregătirea parlamentarilor, fapt ce facilitează ratificarea la nivel național și deoarece impactul avizelor Adunării a fost de multe ori util. Astăzi, Adunarea Parlamentară participă la activitatea comitetelor de coordonare, ceea ce înseamnă că opiniile sale pot avea efect chiar la etapa de elaborare. Secretarul General al Consiliului Europei acționează ca și depozitar pentru acordurile și convențiile europene.

În principiu, doar statele care sunt parte la un tratat au autoritatea de a-l interpreta. În conformitate cu practica introdusă de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei în 1960, toate convențiile Consiliului Europei (cu excepția unor protocoale minore) sunt însoțite de rapoarte explicative. Aceste rapoarte sunt elaborate de către comitetul de experți care lucrează la tratat – în mod normal concomitent - și sunt publicate cu acordul Comitetului de Miniștri. Ele descriu principalele etape ale procesului de elaborare și explică articol cu articol sensul textului elaborat. Odată adoptate de către comitetul de experți, rapoartele explicative sunt transmise Comitetului de Miniștri împreună cu proiectele tratatelor. Până la 1 ianuarie 2001, Comitetul de Miniștri a decis că atunci când adoptă un tratat, indiferent dacă există sau nu, raportul explicativ trebuie să fie publicat. De atunci, toate asemenea rapoarte au fost publicate concomitent cu tratatele și recomandările pe care le acoperă. Deși acestea pot facilita interpretarea, ele nu trebuie considerate a fi instrumente de interpretare autentică [75, p. 91-92], ci mai degrabă - ”mijloace suplimentare de interpretare”.

În scopul de a asigura interpretarea uniformă a tratatelor, Adunarea Parlamentară a propus relativ recent în Recomandarea 1458 (2000) [243] ca o ”autoritate judiciară generală” să

fie stabilită pentru a oferi avize cu privire la interpretarea și aplicarea convențiilor care nu au avut mecanisme de monitorizare. Aceasta a remarcat că, așa cum Consiliul Europei s-a extins, a crescut și numărul statelor-părți la convenții, multiplicându-se și riscurile de conflicte ce vizează interpretarea, fapt ce amenință coeziunea sistemului european de protecție a drepturilor omului.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului ar putea fi aleasă pentru a oferi asemenea avize și - având ultimul cuvânt cu privire la interpretarea standardelor în materia drepturilor omului aplicate de către statele-membre ale Consiliului Europei – cel puțin pentru textele tratatelor Consiliului Europei care doar detaliază principiile, drepturile și libertățile consacrate în Convenția Europeană din 1950 pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale.

De fapt, în acest context trebuie să menționăm că, *Convenția de la Oviedo din 1997 pentru protecția drepturilor omului și demnității ființei umane cu privire la aplicarea biologiei și medicinei* [14] permite prin art. 29 statelor-părți să aplice avizele consultative ale CEDO asupra problemelor juridice privind interpretarea ei, dar este singura convenție care face acest lucru. Într-un aviz emis la 2 aprilie 2001, CEDO însăși a sprijinit o propunere a Italiei pentru un protocol la Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, dându-i autoritatea de a formula avize consultative [75, p. 92].

Cu toate acestea, în răspunsul său din 24 iunie 2002 la Recomandarea Adunării Parlamentare 1458 (2000), Comitetul de Miniștri consideră că înființarea unei autorități judiciare generale era ”nici necesară, nici utilă pentru corpusul actual al convențiilor Consiliului Europei” [75, p. 92]. Comitetul de Miniștri a fost contra încredințării acestei sarcini CEDO, care, la rândul său, a remarcat în opinia cu privire la acest aspect formulată pentru Comitet că ”interpretarea diferitor convenții ar necesita un grad de cunoștințe de specialitate într-o mare varietate de sectoare care ar fi dificil să fie adunat într-o singură structură”. Mai mult decât atât, adăugarea de noi sarcini la volumul de lucru și așa enorm al CEDO, ar deteriora inevitabil eficacitatea Curții.

În schimb, Comitetul a sugerat că Comisia de la Veneția ar putea fi întrebată - deși nu avea mandat specific să facă acest lucru – să ofere interpretări non-judiciare, neobligatorii la acele convenții ale Consiliului Europei care nu aveau mecanisme proprii de interpretare, la cererea Comitetului de Miniștri, Adunării Parlamentare, a Congresului Autorităților Locale și Regionale, a Secretarului General sau a oricărui stat participant la lucrările Comisiei. De asemenea, Comitetul de Miniștri a sugerat ”oportunitatea includerii mecanismelor de interpretare și control corespunzătoare în fiecare convenție nouă, ținând cont de obiectul și scopul său [75, p. 92].”

În principiu, convențiile Consiliului Europei sunt multilaterale. Doar două tratate sunt bilaterale prin definiție, adică cele încheiate între Consiliu Europei și Franța, statul gazdă: Acordul special cu privire la sediul Consiliului Europei din 2 septembrie 1949 și Acordul

suplimentar la Acordul general privind privilegiile și imunitățile Consiliului Europei din 18 martie 1950.

Se poate face o distincție între tratatele care sunt în principal concepute pentru a armoniza standardele la nivel european și tratatele care sunt concepute pentru a promova cooperarea între statele-membre. Spre exemplu, Convenția Europeană cu privire la protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale sau Convenția pentru protecția persoanelor cu privire la prelucrarea automată a datelor cu caracter personal [15] pot fi atribuite, indubitabil, primei categorii, deoarece stabilesc norme standardizate. Pe de altă parte, Convenția Europeană privind extrădarea [16], Convenția Europeană cu privire la asistența judiciară în materie penală [17], Convenția Europeană pentru reprimarea terorismului [18] sunt exemple tipice ale tratatelor axate pe cooperarea inter-statală. Totuși distincția dintre cele două categorii nu este întotdeauna clară, unele convenții pot viza atât armonizarea, cât și impunerea unor obligații interstatale.

Tratatele elaborate în cadrul Consiliului Europei pot fi, de asemenea, clasificate cu referire la diferite domenii de activitate a acestei organizații internaționale europene, deși numărul tratatelor este atât de mare încât o astfel de clasificare nu poate fi una exhaustivă:

1. O primă serie de tratate este elaborată pentru a proteja și consolida democrația pluralistă și drepturile omului. Cel mai important tratat din acest domeniu rămâne a fi Convenția Europeană din 1950 cu privire la protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale, urmată de alte tratate relevante în domeniu la care ne vom referi în paginile ce urmează.

2. O altă serie de tratate își propune să promoveze identitatea culturală europeană. *Convenția Culturală Europeană* [19] a fost textul fondator în acest domeniu, oferind un cadru inițial de cooperare în contextul Consiliului Europei în domeniul educației, culturii, tineretului și sportului. *Carta Europeană pentru limbile regionale sau minoritare* [5] care a intrat în vigoare la 1 martie 1998 este conceput pentru a păstra și promova aceste limbi a căror dispariție ar constitui o pierdere culturală majoră și să protejeze indirect oamenii care le vorbesc. Bogatul patrimoniu cultural al Europei este punctul central și al *Convenției privind protecția patrimoniului arhitectural* [20] și al *Convenției pentru protecția patrimoniului arheologic* [21]. Altele, cum sunt *Carta europeană a autonomiei locale* [6], Convenția-cadru europeană privind cooperarea transfrontalieră între comunitățile sau autoritățile teritoriale [22] și *Convenția privind participarea străinilor la viața publică la nivel local* [125] vizează democrația locală și cooperarea transfrontalieră.

3. În cele din urmă, există o serie întreagă de tratate care răspund la provocările cu care se confruntă societatea europeană la nivel actual. Unele, cum ar fi *Convenția de la Bern privind conservarea vieții sălbatice și a habitatelor naturale* [23], *Convenția europeană a peisajului* [24] și *Convenția privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal* se

preocupă de mediul ambiant. Altele se preocupă de dreptul penal și vizează o mai bună cooperare între statele-membre ajutându-le să lupte mai eficient contra tuturor formelor de criminalitate, inclusiv a terorismului: *Convenția europeană de extrădare* [16], *Convenția europeană privind asistența juridică în materie penală* [17], *Convenția europeană privind reprimarea terorismului* [18], *Convenția privind spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea produselor infracțiunii și finanțarea terorismului* [25] și *Convenția privind criminalitatea informatică* [26], toate servind acestui scop.

Deși asemenea clasificări contribuie la o mai bună sistematizare și înțelegere a tratatelor elaborate în cadrul Consiliului Europei, trebuie să recunoaștem că există multe conexiuni între tratatele elaborate în diferite domenii. Tratatelor elaborate în același spațiu – din domeniul educației, dreptului penal, drepturilor omului etc – de multe ori fac trimitere unul la altul, acest fapt scoțând în evidență caracterul complementar al acestora.

Fără a nega importanța și aportul Consiliului Europei în alte domenii am dori în cele ce urmează să reliefăm contribuția acestei organizații internaționale regionale în materia drepturilor omului, considerând că la acest capitol Consiliul Europei deține întâietatea în raport cu alte organizații internaționale universale și regionale.

Evoluția regimului european de protecție a drepturilor omului este adeseori descris ca fiind evoluția unei ordini integrate cu *Convenția Europeană din 1950 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* în calitate de un așa-numit ”instrument constituțional” [195, p. 12]. Pare să existe un acord unanim în Europa de astăzi că Convenția Europeană din 1950 reprezintă unul dintre evenimentele majore din evoluția juridică europeană și cea mai mare realizare a Consiliului Europei.

Această convenție elaborată și adoptată în cadrul Consiliului Europei reprezintă primul tratat real în materia drepturilor omului. Precizând principiile privind drepturile fundamentale ale omului consacrate în Statutul Consiliului Europei [52], Convenția a transformat multe dintre principiile proclamate în Declarația Universală a Drepturilor Omului în obligații legale precise. În timp, între anii 1952 și 2013, Convenția Europeană din 1950 a fost completată cu 15 Protocoale Adicionale – unele cu caracter normativ, în sensul că extind catalogul drepturilor recunoscute în Convenție, altele – fără caracter normativ, așa cum se referă la mecanismul de garantare instituit de către Convenția Europeană din 1950 [179, p. 361].

Convenția Europeană din 1950 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale este diferită de tratatele pe care elaboratorii Convenției de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor le-au avut în vedere atunci când au elaborat art. 19-23 ale acestui tratat. Scopul de bază al majorității tratatelor constă în stabilirea de obligații reciproce între state

pentru un anumit scop. Deși aceasta este valabil și pentru Convenția Europeană din 1950, aceasta transcende un asemenea scop prin diverse moduri.

În primul rând, Convenția Europeană din 1950 este un exemplu frapant al unei derogări de la maxima conform căreia statele și nu indivizii sunt subiecte de drept internațional. Convenția impune obligații statelor în beneficiul indivizilor și garantează drepturi de executare ulterioară directă sau indirectă. Prin acest tratat, statele nu fac schimb de prestații, ci stabilesc un regim obiectiv al drepturilor omului la care oricine poate apela.

Mai mult ca atât, art.1 al Convenției prevede în mod clar că, Convenția Europeană din 1950 nu se limitează doar la protecția europenilor, cetățeni ai statelor-membre ai Consiliului Europei, dar are un domeniu de aplicare mult mai larg, așa cum fiecare individ aflat sub jurisdicția unui stat-membru, indiferent de naționalitatea acestuia este protejat prin Convenție și se bucură de drepturile și libertățile garantate de către aceasta.

În plus, prin mecanismul consacrat în art. 64, Convenția prevede modul de reglementare și control al rezervelor la propriul său text. În baza acestei prevederi, normele de drept internațional care acordă o atenție considerabilă oportunității sau inoportunității obiecțiilor unui stat la o rezervă în vederea stabilirii valabilității acesteia și care ignoră organele Convenției și drepturile indivizilor, nu par în mod necesar valabile [208, p. 434].

De fapt, originalitatea Convenției Europene din 1950 constă nu atât în lista drepturilor consacrate, cât în crearea mecanismului instituțional de interpretare și aplicare a prevederilor sale, necesar pentru protecția acestor drepturi. Această Convenție reprezintă primul instrument care oferă un mecanism efectiv de executare în vederea protecției drepturilor omului în cadrul dreptului internațional. O inovație revoluționară instituită prin Convenție are de a face cu dreptul fiecărui individ de a depune o plângere contra statului său în fața Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) pentru încălcarea drepturilor consacrate în Convenție, devenind astfel o parte în procedură, egală cu statul [51, p. 536-537].

În același timp, prin adoptarea Convenției Europene din 1950, părțile-semnatare au convenit să respecte și să pună în aplicare rezoluțiile influențate de către CEDO. De menționat că importanța acestui sistem nu este diminuată de existența subsidiarității, „activând” prevederile doar în cazul în care statul – membru nu este capabil să asigure o protecție eficientă drepturilor indivizilor prin intermediul mecanismelor interne. Dimpotrivă, prin prezenta Convenție Europeană se consolidează și mai mult poziția sa, creându-se o dublă obligație pentru statul-membru: în primul rând, cea de armonizare a legislației naționale cu Convenția Europeană din 1950 și, în al doilea rând, obligația de a rectifica orice încălcare a drepturilor și libertăților fundamentale protejate de către Convenție.

Scopul acestei obligații constă în asigurarea faptului că fiecare stat respectă drepturile definite în Convenție, dar, de asemenea, în a crea un nou sistem juridic obiectiv și pozitiv de protecție a drepturilor omului [195, p. 20]. Astfel, în practica CEDO, prin interpretarea Convenției Europene a fost creată treptat o formă nouă de drept. Acesta este un drept în sens substanțial, nu în sens formal. Dreptul Convenției Europene din 1950, la fel ca și dreptul UE cuprinde elemente atât din dreptul intern, cât și din dreptul internațional. Acest drept se aplică nu doar de către CEDO dar, de asemenea, și de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei și de către instanțele naționale. Dreptul consacrat în Convenția Europeană din 1950 produce obligații nu doar pentru state, ci definește, de asemenea, o serie de drepturi conexe indivizilor în domeniul libertăților civile, creând astfel un nou sistem ce substituie sistemul individual al fiecărui stat-membru printr-un sistem European comun. În acest proces, Convenția încetează să mai fie un tratat internațional ”obișnuit” bazat pe principiul reciprocității, devenind un tratat normativ care cuprinde atât structurile juridice internaționale, cât și cele naționale. Prin urmare, după cum se susține și în lucrarea Maiei Nastic, Convenția Europeană din 1950 nu poate fi interpretată ca și alte contracte multilaterale sinalagmatice [216, p. 34].

Impactul de mai mult de jumătate de secol al jurisprudenței CEDO la nivel național este, fără îndoială, unul profund. Atât Convenția Europeană din 1950, cât și hotărârile CEDO au influențat profund ordinea juridică a tuturor statelor-membre: Convenția este la moment incorporată în sistemele juridice ale statelor-membre, iar instanțele naționale, inclusiv cele constituționale în timp vin să îmbrățișeze și să absoarbă hotărârile CEDO în materia drepturilor omului [90, p. 172]. Există astfel un nivel de încredere unic în lume stabilit între guvernele naționale și organele Convenției Europene din 1950.

Hotărârile CEDO sunt obligatorii deoarece statele s-au angajat în baza art. 46, al. 1 din Convenție să se conformeze acestora în litigiile în care sunt părți și au, mai presus de toate, două efecte: în primul rând, acestea sunt *res judicata* pentru statul în cauză și, în al doilea rând, interpretarea cauzei are efecte *erga omnes*, așa cum CEDO nu are doar autoritatea de a aplica Convenția Europeană din 1950, ci și de a o interpreta. Consecința acestui ultim efect a hotărârilor Curții are o influență generală, afectând toate statele-părți la Convenția Europeană din 1950; ca atare, autoritățile naționale, inclusiv cele judiciare trebuind să ia în considerare în jurisprudența lor interpretarea Convenției Europene din 1950 de către Curtea de la Strasbourg, având în vedere că acestea sunt obligate juridic prin asemenea interpretare.

Natura specifică a Convenției Europene din 1950 a fost în mod clar evidențiată în hotărârea CEDO din 18 ianuarie 1978 în cauza interstatală *Ireland v. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland* [100], Curtea a statuat că spre deosebire de tratatele internaționale clasice, Convenția Europeană din 1950 cuprinde mai mult decât angajamente reciproce doar între

statele-contractante, toate fiind membri ai Consiliului Europei, deoarece ”... creează, în afară de o rețea de angajamente bilaterale sinalagmatice, obligații obiective care, în termenii Preambulului, beneficiază de o aplicare colectivă [100, par. 239].”

Asemenea interpretare a naturii și domeniului de aplicare al Convenției Europene din 1950 a fost confirmată în hotărârea din 23 martie 1995 în cauza *Loizidou v. Turkey* [101] în care Curtea a reiterat afirmația făcută în hotărârea din 18 ianuarie 1978, hotărând în mod ferm că Convenția ”ca și tratat pentru garantarea colectivă a drepturilor omului și libertăților fundamentale” are un ”caracter special” [101, p. 70-71].

Cu toate acestea, Curtea nu-și uită natura, știind că nu reprezintă o curte constituțională europeană, ci o curte internațională înființată în baza unui tratat. Astfel, în jurisprudența sa este posibil să se distingă două direcții principale sau tendințe: pe de o parte, una care favorizează suveranitatea statelor, care este exprimată într-o poziție de autocontrol în ce privește domeniul competenței sale din partea Curții, pe de altă parte, o tendință mai progresivă, spre un activism judiciar, favorizând protecția drepturilor și libertăților și, prin urmare, tendința de a restrânge competențele statelor-părți la Convenția din 1950 [179, p. 382].

Prima dintre aceste tendințe favorizează puterea discreționară a statelor, a doua, totuși, se ocupă mai mult de protecția individului și drepturile acordate acestuia prin intermediul Convenției Europene din 1950 și Protocoalelor Adicionale și, ca atare, extinde domeniul de aplicare a obligațiilor juridice asumate de către statele-membre chiar și dincolo de ceea ce este stabilit de către Convenție sau Protocoalele sale, de aceea se separă de la principiul clasic de drept internațional în conformitate cu care nu se presupune limitarea suveranității statale.

Referindu-ne la jurisprudența CEDO, o atenție deosebită dorim să acordăm tendinței de protecție indirectă a drepturilor care nu sunt expres consacrate de către Convenția Europeană din 1950. Grație jurisprudenței CEDO, domeniul de aplicare a Convenției s-a extins pentru a include drepturile nementionate expres în cadrul acesteia. Astfel, spre exemplu, drepturile străinilor se bucură de o protecție indirectă în funcție de interpretarea extensivă a domeniului de aplicare a art. 3 al Convenției, prin intermediul căreia Curtea a statuat în repetate rânduri că străinii nu pot constitui obiecte ale măsurilor de expulzare sau de extradare în cazul în care persoana în cauză ar putea face obiectul unui tratament inuman în țara de destinație.

În ce privește expulzarea străinilor, CEDO a mai afirmat că, deși dreptul unui străin de a intra sau de a locui într-un stat nu este recunoscut în Convenție, controlul imigrației ar trebui să fie totuși exercitat într-un mod care este compatibil cu cerințele Convenției; ca atare, expulzarea unei persoane de pe teritoriul statului în care locuiește familia acesteia ar putea reprezenta o problemă în ce privește aplicarea art. 8 al Convenției [179, p. 391].

Non-europenii care au constituit obiecte ale măsurilor de expulzare (hotărârea în cauza *Berrehab v. the Netherlands* din 21 iunie 1988 [102]; în cauza *Moustaquim v. Belgium* din 18 februarie 1991 [103]; în cauza *Beldjoudi v. France* din 26 martie 1992 [104]; în cauza *Jabari v. Turke* din 11 iulie 2000 [105]) sau care au suportat măsuri restrictive privind dreptul lor la respectarea vieții lor de familie (hotărârile din 28 mai 1985 în cauza *Abdulaziz, Cabales y Balkandali v. United Kingdom* [106]) au fost în măsură să beneficieze de protecția Convenției Europene din 1950 datorită interpretării acesteia făcută de Curtea de la Strasbourg.

Pe o altă notă, hotărârea din 9 decembrie 1994 în cauza *López Ostra v. Spain* [107] (o cauză în care reclamantul a pretins o încălcare a dreptului său la respectarea casei acestuia și a vieții de familie din cauza mirosurilor neplăcute, zgomotelor și contaminării cu fum provenind de la o instalație de tratare a deșeurilor solide și lichide) CEDO a declarat că a existat o încălcare a art. 8 din Convenție, care a fost atribuită Spaniei pentru că statul în cauză: *"nu a reușit să atingă un echilibru corect între interesul bunăstării economice a orașului – acel de reciclare a deșeurilor - și exercitarea efectivă a dreptului reclamantului la respectarea domiciliului și a vieții private și de familie* [107, par. 58]. "

În acest fel, Curtea a extins domeniul de aplicare al Convenției Europene din 1950 prin protecția dreptului la un mediu sănătos care nu este în mod expres menționat în Convenția din 1950, dar căruia i s-a acordat protecție indirectă prin intermediul legăturii acestuia cu dreptul la respectarea domiciliului și a vieții de familie, ca urmare a extinderii sferei de aplicare a unui drept care este recunoscut în art. 8 din Convenția Europeană din 1950.

Deși, în opinia noastră, nu este loc pentru critici cu privire la astfel de hotărâri ale CEDO, recunoscând că nu se conturează clar limitele unei interpretări definitive a Convenției, Curtea, de fapt, nu este un legiuitor și rolul său activ în dezvoltarea progresivă a drepturilor garantate de Convenția din 1950 și de către Protocoalele acesteia, printr-o interpretare teleologică nu poate înlocui statele în rolul acestora de "legiuitori".

Atunci când statele-membre doresc să extindă catalogul drepturilor recunoscute, calea li se deschide prin adoptarea unui nou Protocol Adițional; rolul creării dreptului aparținându-le acestora și nu Curții, deși Curtea s-ar fi isprăvit cu o sarcină realizarea căreia se face prin interpretarea teleologică a normelor convenționale de protecție a drepturilor omului.

În orice caz, este incontestabil faptul că, prin jurisprudența sa, CEDO și-a consolidat posibilitatea de a proteja indirect drepturi nerecunoscute în mod expres în Convenția Europeană din 1950 și care, prin intermediul unei interpretări depline și dinamice a Convenției și Protocoalelor sale normative, a permis drepturilor negarantate în mod expres în textul instrumentelor legale nominalizate mai sus să intre în domeniul său de aplicare.

Referindu-ne la CEDO, nu putem omite rolul și aportul acesteia în procesul de crearea a normelor juridice internaționale cutumiare în materia drepturilor omului. Un exemplu în acest sens ar constitui hotărârea CEDO în cauza *Hirsi Jamaa et al. v. Italia* [108]. Pe 23 februarie 2012, CEDO a emis o hotărâre în această cauză împotriva operațiunilor de "returnare". Cazul se referea la un grup de cetățeni ai Somaliei și Eritreei, care au încercat să ajungă în Europa în mai 2009. Paza de coasta italiană și navele vamale au interceptat bărcile lor în largul mării, acestea fiind întoarse înapoi în Libia de unde au pornit. Marea Cameră a CEDO a decis că Italia a încălcat obligația de a proteja solicitanții de tortură și tratamente inumane sau degradante (art. 3 din Convenția Europeană), precum și interzicerea expulzării colective a non-cetățenilor (art. 4 din Protocolul nr. 4 al Convenției Europene), chiar dacă solicitanții niciodată nu au atins apele teritoriale italiene. În plus, Curtea a constatat o încălcare a dreptului la un recurs efectiv (art. 13 din Convenția Europeană) în legătură cu prevederile nominalizate.

CEDO astfel a clarificat și a consolidat protecția extrateritorială oferită de dreptul internațional al drepturilor omului. Hotărârea Curții în cauza *Hirsi Jamaa și alții vs Italia* reiterează poziția specială a CEDO că "*natura mediului maritim nu poate justifica o zonă în afara legii în care persoanele nu sunt acoperite de nici un sistem juridic capabil să le ofere posibilitatea de a se bucura de drepturile și garanțiile protejate de Convenție* [187]."

Într-un climat de măsuri de control a migrației din ce în ce mai stricte, hotărârea Hirsi trimite un semnal important pentru protecția drepturilor omului ale migranților, refugiaților și solicitanților de azil. Ținând cont de faptul că poziția specială a CEDO expusă în hotărârea nominalizată a fost preluată în jurisprudența Curții Interamericane a Drepturilor Omului și de către un Tribunal din Australia [187], putem considera că suntem în prezența creării unei norme cutumiare în materie, apreciind rolul CEDO în acest sens.

Referindu-ne în continuare la rolul Consiliului Europei în procesul de creare a normelor internaționale în materia drepturilor omului, considerăm că această organizație regională se impune în acest sens și prin elaborarea, și adoptarea unor tratate "unice" și "progresiste" de protecție internațională a drepturilor fundamentale ale ființei umane. Ca și exemple putem menționa câteva dintre acestea, cum ar fi *Convenția-cadru din 1995 pentru protecția minorităților naționale*; *Convenția de la Oviedo din 1997 pentru protecția drepturilor omului și demnității ființei umane cu privire la aplicarea biologiei și medicinei*; *Convenția privind drepturile omului și biomedicina*; *Convenția de la Lazarotte din 2007 cu privire la protecția copilului contra exploataării sexuale și abuzului sexual*; *Convenția de la Istanbul din 2011 privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*.

Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale este *primul instrument juridic multilateral destinat protecției minorităților naționale*. Aceasta are drept obiectiv protejarea

existenței minorităților naționale pe teritoriul Statelor-Părți. Convenția urmărește să promoveze o egalitate deplină și efectivă a minorităților naționale prin asigurarea condițiilor adecvate pentru conservarea și dezvoltarea propriei culturi și pentru menținerea propriei identități. Aceasta enunță principiile ce trebuie respectate în domeniul vieții publice în privința persoanelor care aparțin minorităților, cum sunt libertatea întrunirilor pașnice, libertatea de asociere, libertatea de expresie, libertatea de gândire, de conștiință și a religiei, accesul la mijloacele mass media, precum și libertățile în domeniul lingvistic, al învățământului, al cooperării transfrontaliere, etc.

Comitetul Miniștrilor, ajutat de un Comitet consultativ alcătuit din 18 experți independenți sunt implicați în monitorizarea aplicării Convenției-Cadru. Comitetul Consultativ evaluează aceste rapoarte și determină dacă obligațiile au fost complet îndeplinite. Opiniile lui sunt transmise Comitetului Miniștrilor care informează statele părți asupra concluziilor și recomandărilor. Regulile care guvernează această procedură de monitorizare permit, de asemenea, organizațiilor neguvernamentale și asociațiilor minorităților să transmită informații și/sau rapoarte alternative. Este pentru prima oară când întâlnim o prevedere de acest fel.

Convenția garantează, în primul rând, oricărei persoane aparținând unei minorități naționale libertatea să aleagă dacă să fie tratată sau nu ca atare. Alegerea aceasta nu este, însă, arbitrară, ci este inseparabil legată de criterii obiective, relevante pentru identitatea persoanei. Statelor interesate le este lăsată o anumită măsură discreționară în implementarea obiectivelor pe care acestea s-au angajat să le atingă, din cauza condițiilor diferite existente în fiecare țară.

Convenția de la Oviedo din 1997 pentru protecția drepturilor omului și demnității ființei umane cu privire la aplicarea biologiei și medicinei: Convenția privind drepturile omului și biomedicina - este primul instrument juridic internațional generator de obligații de natură să protejeze demnitatea, drepturile și libertățile ființei umane împotriva oricărei aplicări abuzive a progreselor biologiei și medicinei. Acest tratat lansează ideea potrivit căreia interesul ființei umane trebuie să prevaleze asupra interesului științei sau societății. Aceasta enunță o serie de principii și interdicții ce privesc genetica, cercetarea medicală, consimțământul persoanei respective, dreptul la respectarea vieții private și dreptul la informare, la transplantarea organelor, la organizarea dezbaterilor publice asupra acestor probleme etc.

Convenția de la Oviedo interzice orice formă de discriminare față de o persoană din cauza patrimoniului său genetic și nu autorizează teste predictive ale bolilor genetice decât în scopuri medicale. Tratatul permite ingineria genetică doar pentru motive preventive, diagnostice sau terapeutice și doar în cazul în care nu urmărește să schimbe patrimoniul genetic a descendenților unei persoane. Utilizarea tehnicilor de asistare medicală a procreării nu este admisă pentru alegerea sexului copilului la naștere, cu excepția cazului în care este necesară evitarea unei boli ereditare grave. Convenția stabilește reguli referitoare la exercitarea cercetării

medicale prevăzând condiții detaliate și precise, în special pentru persoanele care nu au capacitatea de a-și da consimțământul pentru o cercetare. Aceasta interzice constituirea de embrioni umani în scopuri de cercetare și, în țara în care cercetarea cu privire la embrionii în vitro este admisă prin lege, aceasta trebuie să asigure o protecție adecvată a embrionului.

Convenția de la Oviedo consacră principiul potrivit căruia persoana în cauză trebuie să își dea în mod explicit consimțământul înaintea oricărei intervenții, cu excepția situațiilor de urgență, și că aceasta poate, în orice moment, să își retragă consimțământul. Nu trebuie să fie efectuată o intervenție asupra unei persoane care nu are capacitatea de a-și da consimțământul, de exemplu asupra unui copil sau a unei persoane care suferă de o tulburare mintală, decât în avantajul direct al acesteia. Convenția stipulează că orice pacient are dreptul de a cunoaște orice informație cu privire la propria sa sănătate, în special rezultatele testelor genetice predictive. Aceasta recunoaște, de asemenea, că voința unei persoane de a nu fi informată trebuie să fie respectată.

Convenția interzice prelevarea de organe sau țesuturi neregenerabile de la o persoană care nu are capacitate de consimțământ. Singura excepție privește, în anumite condiții, prelevarea de țesuturi regenerabile între frați și surori. Comitetul director pentru bioetică (CDBI) sau orice alt comitet desemnat de Comitetul de Miniștri, precum și Părțile vor putea sesiza CEDO pentru exprimarea unor avize consultative asupra problemelor juridice ce privesc interpretarea Convenției de la Oviedo.

Un eveniment remarcabil pentru comunitatea internațională a fost adoptarea *Convenției nr.210 a Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*, deschisă spre semnare cu ocazia celei de-a 121 Sesiuni a Comitetului de Miniștri care a avut loc în Istanbul la 11 mai 2011. Scopul principal al acestei Convenții este de a proteja femeile împotriva tuturor formelor de violență și de a preveni, urmări, și elimina violența care vizează femeile (căsătoriile forțate, mutilările genitale feminine, urmărirea, violența fizică, psihologică și sexuală), inclusiv violența domestică [27]. Domeniul de aplicare al Convenției ar putea fi, de asemenea, extins la bărbați și copii, în cazul în care statele-părți au convenit să facă acest lucru [45]. Convenția subliniază faptul că violența împotriva femeilor este o violare a drepturilor omului și este o formă de discriminare. Aceasta în art. 3 conține o definiție atotcuprinzătoare de violență împotriva femeilor, care include toate actele comise pe bază de gen în cazul în care acestea cauzează sau sunt susceptibile de a cauza daune sau suferințe sexuale, fizice, psihice, economice pentru femei. Termenul ”violență bazată pe gen” care este folosit în Convenție, se referă la violența cauzată femeilor din cauza simplului fapt că ele sunt femei [45].

Convenția de la Istanbul consacră atât obligații negative, cât și pozitive ale Statelor-Părți. Acestea sunt obligate să respecte dispozițiile Convenției și să se asigure că funcționarii lor,

agenții și autoritățile se abțin de la acte de violență împotriva femeilor. În ceea ce privește actele de violență comise de către actori non-statali (de ex, persoane private), Statele-Părți trebuie să exercite măsuri corespunzătoare pentru a preveni, investiga și pedepsi criminalii (art. 5).

Alte atribuții ale Statelor-Părți includ următoarele:

- adoptarea măsurilor legislative pentru a proteja femeile de violența ulterioară;
- asigurarea accesului la servicii de asistență pentru femei pentru a facilita reabilitarea lor în urma actelor de violență incluzând consiliere juridică și psihologică, asistență financiară, de sănătate și adăpost și, pentru victimele violului, acces la linii de asistență telefonică și la servicii de traumatism sexual;
- furnizarea de asistență în depunerea plîngerilor individuale sau colective, inclusiv protecția martorilor-copii și accesul la căile de atac judiciare civile;
- asigurarea accesului la despăgubiri de la autorii actelor de violență;
- adoptarea măsurilor legislative pentru a se asigura că căsătoriile forțate sunt anulabile, anulate, sau dizolvate;
- incriminarea urmăririi femeii și a mutilării genitale intenționate a femeilor și copiilor;
- incriminarea efectuării avorturilor asupra femeilor fără consimțământul lor prealabil și conștient;
- incriminarea hărțuirii sexuale și
- adoptarea de măsuri pentru a se asigura că justificarea de a comite acte de violență contra femeilor pe bază de onoare nu este acceptabilă [27].

De menționat că Convenția este deschisă aderării pentru statele non-europene care au participat la elaborarea Convenției și pentru Uniunea Europeană. Aceasta va intra în vigoare la sfârșitul perioadei de trei luni după semnarea de către zece state, dintre care opt trebuie să fie membri ai Consiliului Europei. Bazându-se pe Recomandarea Comitetului de Miniștri *Rec (2002) 5 privind protecția femeilor împotriva violenței* [374], Convenția de la Istanbul stabilește, pentru prima dată în Europa, standarde obligatorii pentru a preveni violența împotriva femeii și violența în familie, protejează victimele violenței și pedepsește autorii. Ea umple un gol semnificativ în protecția drepturilor omului pentru femei și promovează în mod semnificativ recunoașterea violenței împotriva femeilor ca o formă de discriminare.

Remarcabil este și aportul Consiliului Europei în cadrul procesului de creare a normelor internaționale de protecție a drepturilor copilului. În mare parte în vederea remedierii lacunelor Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, precum și a altor instrumente juridice internaționale, la nivel regional, în cadrul Consiliului Europei a fost adoptată *Convenția Europeană cu privire la protecția copilului contra exploatării sexuale și abuzului sexual (Lanzarote, 25.10.2007)* [367]. Aceasta reprezintă primul instrument internațional de combatere

a tuturor formelor de violență sexuală împotriva copiilor, inclusiv abuzurile comise în mediul familial. Pe lângă abuzul sexual, prostituția copiilor, pornografia infantilă și contrîngerea copiilor de a participa la spectacole pornografice, Convenția abordează asemenea probleme ca și manipularea psihologică și turismul sexual.

Principalele obiective ale Convenției de la Lanzarote sunt de a preveni și combate exploatarea sexuală și abuzurile sexuale ale copiilor și de a proteja drepturile copiilor-victime. De asemenea, aceasta vizează promovarea cooperării naționale și internaționale împotriva abuzului (art. 1).

Convenția Europeană cu privire la protecția copilului contra exploatării sexuale și abuzului sexual prevede că guvernele trebuie:

- să ia măsuri pentru a preveni abuzurile, de exemplu, încurajarea sensibilizării profesioniștilor care lucrează cu copii (art. 5, p. 1), asigurarea, prin condițiile impuse candidaților la ocuparea acelor profesii care implică, în mod regulat, contactul cu copiii, că aceștia nu au fost condamnați pentru fapte de exploatare sau de abuz sexual asupra copiilor (art. 5, p. 3), a se asigura că copiii primesc, în cadrul învățământului primar și secundar, informații cu privire la riscurile exploatării sexuale și abuzurilor sexuale, precum și cu privire la mijloacele prin care se pot apăra, în funcție de nivelul lor de dezvoltare. (art. 6);
- punerea în aplicare a măsurilor de protecție și asistență a victimelor abuzurilor, inclusiv a liniilor de sprijin telefonice sau de internet, asigurarea regulilor de confidențialitate, favorizînd raportarea cazurilor de abuz de către profesioniști și luarea de măsuri pentru a sprijini recuperarea victimelor (art. 13).
- să asigure că abuzul sexual și exploatarea sexuală a copiilor sunt incriminate și că infractorilor le sunt aplicate pedepsele corespunzătoare (art. 18).
- să ia măsuri speciale cu infractorii, de exemplu, luarea măsurilor pentru a minimiza riscurile de recidivă;
- să colecteze și să stocheze informații despre persoanele condamnate pentru comiterea infracțiunilor sexuale cu copii și să se asigure ca aceste informații să fie partajate cu alte state [368] etc.

Suntem de părerea că unele prevederi ale Convenției ar putea fi apreciate ca și ”puncte forte” ale acesteia, în special:

- recunoașterea faptului că majoritatea abuzurilor sexuale asupra copiilor sunt comise de către persoane cunoscute de către copil, cum ar fi membrii familiei acestuia;
- asigurarea faptului că persoanele care au fost condamnate pentru infracțiuni sexuale împotriva copiilor nu vor putea fi angajate la locuri de muncă care presupun contact cu copii;

- consacarea obligației statelor-părți de a asigura servicii de asistență adecvate pentru victime;

- consacarea faptului că în cazul în care vârsta persoanei este incertă și există presupuneri că ar fi copil, el să fie tratat ca și copil până la stabilirea vârstei acestuia;

- includerea măsurilor de combatere a infracțiunilor comise prin intermediul internetului, cum ar fi pornografia infantilă on-line și acostarea copilului (în cazul în care adulții încearcă să intre în contact cu copiii în scopuri sexuale, spre exemplu, prin camere chat).

- statele-părți se obligă să pedepsească persoanele vinovate de exploatare sexuală și abuz sexual asupra copilului, inclusiv atunci când aceste fapte au fost comise de către cetățenii lor pe teritoriile altor state, chiar dacă aceste fapte nu sunt incriminate în acestea;

- există o recunoaștere clară a rolului societății în combaterea abuzului sexual și exploatarea sexuală a copilului etc.

Concomitent, ar putea fi remarcate unele momente lacunare ale acestui instrument juridic internațional, în special:

- faptul că, Convenția este în general vagă și, în multe cazuri, natura și amploarea măsurilor ce urmează a fi aplicate este lăsată la alegerea statelor. Aceasta semnifică, spre exemplu, că nivelurile scăzute de sprijin acordat victimelor abuzului sau eșecul de a presta servicii pentru copii care manifestă un comportament sexual dăunător, puțin probabil să fie privite ca încălcări ale Convenției;

- faptul că, guvernele pot decide să nu incrimineze descărcarea de imagini pornografice cu minori ("pornografie infantilă") ceea ce constituie un obstacol major în calea eforturilor de combatere a acestei probleme;

- nu s-a ajuns la un acord privind vârsta minimă acceptabilă a copilului de a întreține relații sexuale, ceea ce semnifică că un act poate fi incriminat într-un stat, iar în altul – nu, îngreunând lupta contra acestei crime la nivel internațional [54, p. 26-27];

- obligațiile stabilite în jurul acostării copilului în scopuri sexuale presupun existența de lacune care pot duce la lipsa de claritate în privința a ceea ce este permis;

- este încurajată mai degrabă autoreglementarea sau co-reglementarea sectorului privat în activitatea de prevenire a abuzului sexual asupra copilului decât legislația cu caracter obligatoriu. Aceasta se bazează pe un puternic angajament din partea sectorului privat care nu există întotdeauna sau lasă de dorit;

- statele sunt invitate doar să "încurajeze" participarea copiilor în politicile de dezvoltare, decât să-i implice în mod obligatoriu în conformitate cu art. 12 al Convenției cu privire la drepturile copilului.

Ținem să menționăm că, indiferent de ”punctele slabe” ale sale, Convenția Europeană de la Lanzarote rămâne a fi cel mai exhaustiv și demn de apreciat tratat dintre toate instrumentele juridice internaționale în materia protecției copilului contra exploatării sexuale.

Cu siguranță convențiile atrag mai multă atenție experților decât recomandările, dar recomandările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei și schimbul de informații dintre statele-membre pot, de asemenea, ajuta la unificarea legislațiilor ultimelor și contribui la spațiul juridic comun pe care Consiliul Europei dorește să-l construiască în Europa. De fapt, atunci când este vorba de armonizarea legislației, Consiliul Europei se bazează în egală măsură pe convenții și recomandări, în funcție de caracterele lor specifice, scopurile urmărite și de situația care necesită reglementare [144, p. 345]. Convențiile pot avea avantajul de a fi mai precise și obligatorii pentru statele-membre, dar recomandările – deși fără caracter obligatoriu – au avantajele lor.

Pe de o parte, acestea capătă efect instant atunci când sunt adoptate și se adresează tuturor statelor – membre. Pe de altă parte, recomandările sunt mai flexibile decât convențiile, deoarece implementarea lor ține în întregime de competența statelor și acestea pot fi modificate mai rapid.

În cele din urmă, în pofida caracterului lor neobligatoriu, acestea reflectă o măsură de acord între toate guvernele statelor-membre cu privire la problema-țintă. La nivelul Consiliului Europei se spune adeseori că o recomandare bună face mai mult pentru a promova o regulă juridică decât o convenție proastă [75, p. 107].

De fapt, Comitetul de Miniștri poate folosi recomandările pentru a stabili linii directoare pentru politicile și legislația statelor-membre iar statele-membre le pot folosi pentru a propune soluții comune pentru probleme noi. Astfel, Comitetul de Miniștri poate recomanda ca statele să adopte legi inspirate de reglementări comune stabilite în recomandări sau modele de coduri anexate la acestea. Spre exemplu, Recomandarea Rec (2003) 4 [244]: *”Recomandă ca guvernele statelor-membre să adopte în sistemele lor juridice naționale norme de prevenire a corupției în finanțarea partidelor politice în campanii electorale care sunt inspirate de normele comune reproduse în anexa la această recomandare, în măsura în care statele nu au deja legi speciale, proceduri și sisteme care oferă alternative eficiente și funcționale. ”*

Recomandările pot, de asemenea, completa convenții. De exemplu, *Convenția Europeană din 1981 pentru protecția persoanelor în caz de prelucrare automată a datelor personale* [128] stabilește în mod solemn principii în forma rigidă a unei convenții, dar este completată de o serie întreagă de recomandări pe domenii specifice și sensibile, cum ar fi datele medicale (Recomandarea nr R(97) 18 [169] cu privire la protecția datelor cu caracter personal colectate și prelucrate în scopuri statistice) sau datele cu caracter personal colectate și prelucrate pe Internet

și datele cu caracter personal colectate în scopuri de asigurare (Recomandarea nr R (99) 5 cu privire la protecția vieții private pe Internet [245]).

Recomandările au avantajul de a intra în mai multe detalii și sunt mai ușor de actualizat decât convențiile. Deschiderea pentru monitorizare întărește, de asemenea, autoritatea lor. De fapt, în baza art. 15 din Statutul Consiliului Europei, Comitetul de Miniștri poate solicita guvernelor să-l informeze asupra acțiunilor pe care le întreprind în baza recomandărilor sale. Acesta nu doar monitorizează implementarea în sine, dar instruește și comitete de direcție sau ad-hoc pentru ca să facă aceasta din numele său, cerându-le să analizeze măsurile luate în baza recomandărilor selectate în propriile lor zone și să discute asupra acestor texte. Concluziile lor sunt prezentate Comitetului de Miniștri care poate apoi decide să se concentreze asupra dificultăților invocate în implementarea recomandărilor speciale.

Recomandările Comitetului de Miniștri nu sunt obligatorii, dar acestea au autoritate ”morală”, deoarece reflectă poziția colectivă a guvernelor europene cu privire la subiectele pe care le cuprind - și influența lor asupra statelor-membre este atestată. Uneori și recomandările Adunării Generale pot constitui ”soft law” și produce efecte directe în dreptul internațional public. Un exemplu în acest sens este *Recomandarea Adunării Parlamentare 1201 (1993) privind un protocol cu privire la drepturile minorităților naționale adițional la Convenția Europeană a drepturilor omului* [246] care este în mod expres menționată în mai multe tratate bilaterale de cooperare și de bună vecinătate încheiate după 1993, inclusiv între Ungaria și Slovacia din martie 1995, și Ungaria și România din septembrie 1996 [75, p. 107]. Această recomandare la care se face referire în aceste tratate a dobândit aceeași valoare juridică pentru părți ca și celelalte prevederi ale tratatelor.

În unele situații, recomandările Adunării Parlamentare a Consiliului Europei au fost, de asemenea, citate de către curțile constituționale în sprijinul argumentelor lor și au produs, astfel, efecte indirecte. De exemplu, Recomandarea 1201 a fost menționată de către Curtea Constituțională Română în decizia sa nr. 114 din 20 iulie 1999 [30], în care aceasta a stabilit că a avut autoritatea de a decide dacă ratificarea Cartei pentru limbile regionale sau minoritare necesită revizuirea prealabilă a Constituției României.

De asemenea, recomandările Adunării Parlamentare servesc adeseori drept imbold pentru elaborarea și adoptarea în cadrul Consiliului Europei a tratatelor în materia drepturilor omului. Un exemplu în acest sens poate servi adoptarea *Convenției europene asupra exercitării drepturilor copilului din 25 ianuarie 1996* (în vigoare din 1 iulie 2000) centrată pe drepturile copilului exercitate în cadrul procedurilor familiale care se desfășoară în fața unui tribunal. În anul 1990, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, în *Recomandarea nr. 1121 cu privire la drepturile copiilor* [247], a invitat Comitetul de Miniștri să elaboreze un instrument juridic în

vederea completării Convenției ONU din 1989 cu privire la drepturile copilului. Deoarece art. 4 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului prevede că *“Statele-părți se angajează să ia toate măsurile legislative, administrative și altele care sînt necesare pentru a pune în practică drepturile recunoscute în prezenta Convenție”*, Consiliul Europei a decis că aceste măsuri au o importanță fundamentală pentru exercitarea drepturilor copilului, măsuri, în absența cărora copiii nu ar mai putea să-și exercite drepturile. Cu puțin timp după propunerea făcută de către Adunarea Parlamentară, Comitetul de experți în materia dreptului familiei a fost împuternicit să examineze întrebarea privind drepturile copilului și să elaboreze o convenție care ar cuprinde subiecte ce nu se conțin în Convenția ONU din 1989 cu privire la drepturile copilului. Aceasta a avut drept rezultat adoptarea *Convenției europene asupra exercitării drepturilor copilului* care vine să completeze Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, având drept scop de bază punerea în aplicare a acesteia.

Rezoluțiile adoptate de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei în scopul de executare a hotărârilor judecătorești pronunțate de către CEDO produc, de asemenea, efecte indirecte în lege. De fapt, Comitetul are obligația de a conchide asupra fiecărui caz adus în fața Curții de la Strasbourg prin adoptarea unei rezoluții finale în care se confirmă că acesta își îndeplinește funcțiile în conformitate cu art. 46, par. 2 al Convenției Europene din 1950, ceea ce îl face responsabil pentru supravegherea executării hotărârilor Curții.

Aceste rezoluții finale, astfel, au efect indirect în ce privește eliberarea statului-pârât de la obligațiile sale, deoarece acesta certifică că a luat toate măsurile necesare pentru a se conforma hotărârii CEDO și că orice despăgubire acordată a fost plătită. Comitetul de Miniștri poate adopta, de asemenea, rezoluții interimare, menționând progresele înregistrate în procesul executării sau exprimându-și îngrijorarea și/sau făcând sugestii asupra acestei probleme [182]. Acestea, din nou, nu sunt obligatorii, dar pot fi folosite pentru a face presiuni asupra guvernelor atunci când informațiile furnizate de către acestea indică eșecul de a executa o hotărâre judecătorească. Problema rămâne apoi pe ordinea de zi a Comitetului până când executarea este completă.

În cele din urmă, CEDO a utilizat ocazional Rezoluțiile Adunării Parlamentare pentru a sprijini argumentele proprii. De exemplu, într-o decizie privind admisibilitatea din 11 iunie 2002 în cauza *Prisma Presse v. France* [317, p. 211], Curtea a citat *Rezoluția 1165 (1998) privind dreptul la viața privată* [230], în sprijinul concluziei sale că publicarea unui comunicat de presă ar putea compensa în mod adecvat victima prin informarea publicului că aceasta s-a opus publicării imaginii sale fără consimțământ. Curtea a constatat că această măsură, în privința căreia s-a depus plângere, este pe deplin compatibilă cu recomandările cuprinse în Rezoluția 1165 (1998) a Adunării Parlamentare și ajută la asigurarea, pe cât de posibil, că anumite fapte în

legătură cu viața privată să nu devină o marfă extreme de profitabilă pentru anumite mijloace mass-media.

Tendința actuală a Consiliului Europei constă în deschiderea tratatelor anterior închise pentru statele din afara organizației. De exemplu, Convenția Europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante a fost deschisă statelor-nemembre odată cu intrarea în vigoare în 2002 a Primului său Protocol Adițional; Convenția privind reprimarea terorismului în mod similar a fost deschisă prin Protocolul din 2003, iar Convenția Europeană din 2011 privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice este deschisă aderării pentru statele non-europene care au participat la elaborarea acesteia și pentru UE. În plus, Consiliul Europei după 1987 nu a mai adoptat tratate ”închise” și încearcă în mod activ să extindă cooperarea juridică care există între statele-membre și pentru statele-nemembre. Într-adevăr, unele tratate ar fi mai puțin eficiente în cazul în care ar cuprinde doar membrii. Astăzi există principiul conform căruia statele nemembre care contribuie la pregătirea unui tratat sunt, în general, în drept să-l semneze și să-l ratifice [75, p. 129]. Concomitent, de menționat că unele tratate sunt deschise doar pentru statele nemembre europene, altele au un domeniu de acțiune mai extins. SUA i s-a permis, spre exemplu, să adere la *Convenția Europeană din 1983 asupra transferării persoanelor condamnate* [28]. Este important de precizat că statele nemembre nu au dreptul pozitiv să adere la tratatele Consiliului, dar trebuie să fie în mod oficial invitate să adere de către Comitetul de Miniștri care oferă statelor-membre un anumit control asupra aderării.

Comunitatea Europeană a fost în măsură să adere la anumite tratate ale Consiliului Europei, în condiții stabilite de ultima (de exemplu, Acordul European din 1958 privind schimbul de substanțe terapeutice de origine umană [166]; Convenția din 1976 privind protecția animalelor de fermă [167]; Convenția privind conservarea vieții sălbatice și a habitatelor naturale [124] etc.) Evident, participarea Uniunii Europene la tratatele Consiliului Europei depinde, în primul rând, de reglementările proprii. Aceste tratate conțin acum o așa-numită ”Clauză Europeană” care reglementează drepturile de vot ale UE și ale statelor sale membre la organele convenției, oferind astfel UE un cuvânt de spus în administrarea acestor instrumente juridice.

Unele convenții ale Consiliului Europei, care, de fapt, nu sunt obligatorii pentru UE au influențat puternic legislația ultimei, care rapid a preluat principiile incorporate în acestea. Astfel, *Directiva 95/46 CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995 privind protecția persoanelor fizice privind prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date* [157] se bazează pe normele stabilite în *Convenția Consiliului Europei privind prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal*. De asemenea, *Convenția*

Europeană din 1977 cu privire la reprimarea terorismului [168] a inspirat *Decizia-cadru a UE din iunie 2002 privind combaterea terorismului* [131, p. 3].

Până în prezent, în jur de treizeci de convenții ale Consiliului Europei au fost incluse în corpusul Uniunii Europene, care solicită membrilor săi respectarea acestora. De exemplu, statele care doresc să intre în Spațiul Shengen trebuie să ratifice Convenția privind prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal. De asemenea, ratificarea de către statele-candidate a opt instrumente ale Consiliului Europei în materia dreptului penal este una dintre cerințele specificate în strategia de combatere a criminalității a UE pentru mileniul al treilea. În cele din urmă, UE a recurs la Consiliul Europei pentru a extinde unele dintre normele și standardele sale pentru întreaga Europă – chiar și în cazurile în care statele UE au decis să meargă mai departe în propriul lor cerc restrâns. Astfel, la cererea UE, Consiliul European a adoptat *Convenția Consiliului Europei din 2001 cu privire la informarea și cooperarea juridică ce țin de "Serviciile Societății Informaționale"*[126] care extinde Directiva 98/48/EC [157] a UE propriilor sale state-membre.

În același context, important este că Tratatul de la Lisabona din 2007 modifică art. 6 al Tratatului de la Maastricht reafirmând principiul protecției drepturilor omului ca principiu fundamental al Uniunii Europene în noul text: *"Drepturile fundamentale, astfel cum sunt garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și astfel cum rezultă din tradițiile constituționale comune statelor-membre, constituie principii generale ale dreptului Uniunii* [53]". Intrarea în vigoare a acestor prevederi înseamnă posibilitatea invocării acestor drepturi "justificabile" în fața Curții de Justiție a UE, a Tribunalului, precum și în fața instanțelor naționale ale statelor membre, permițând exercitarea unui control consolidat, pe un dublu nivel, al respectului drepturilor fundamentale.

Concomitent nu putem omite două mari realizări ale Tratatului de la Lisabona în materia drepturilor omului: acordarea forței juridice Cartei drepturilor fundamentale ale UE din 2000 și specificarea în art. 6 modificat al TFUE a faptului că *"Uniunea aderă la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale"* [53].

Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene regroupează într-un text unic, pentru prima oară în istoria Uniunii Europene, ansamblul drepturilor civice, politice, economice și sociale ale cetățenilor europeni și ale tuturor persoanelor ce trăiesc pe teritoriul Uniunii. De fapt, și în acest caz rolul Consiliului Europei este unul major - Carta preia drepturile înscrise în texte deja consacrate (precum *Convenția Europeană a Drepturilor Omului din 1950*) sau în alte documente europene (*Carta Socială Europeană*, *Carta comunitară a drepturilor sociale fundamentale ale muncitorilor*, *Convențiile Consiliului Europei privind drepturile omului și*

biomedicina și, respectiv, cea privind *protecția persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal*).

Aderând la Convenția Europeană din 1950 la aceleași nivel ca și statele sale membre, UE se va afla în condiții egale cu acestea în ce privește sistemul de protecție a drepturilor fundamentale, garantarea cărora este asigurată de către CEDO. Aderând la Convenția Europeană din 1950, UE ar putea fi cel de-al 48-lea semnatar al acesteia, având propriul judecător la CEDO. Aderarea va permite CEDO să controleze conformitatea actelor Uniunii cu Convenția Europeană din 1950. Aderarea va oferi cetățenilor noi posibilități în ce privește protecția juridică: aceștia, după epuizarea căilor de recurs interne, se vor putea adresa cu plângeri la CEDO privind încălcarea de către UE a drepturilor lor fundamentale [369].

Considerăm că aderarea UE la Convenția Europeană din 1950 ar contribui în mare măsură la o protecție coerentă a drepturilor omului în Europa. Aceasta ar implica armonizarea sistemelor de protecție a drepturilor omului în vederea evitării slăbirii generale a protecției prevăzute în Europa și reducerii siguranței legale, armonizarea fiind posibilă doar în cazul în care Convenția Europeană din 1950 este un standard minim acceptat de către toate democrațiile europene. În acest caz, este important să se prevină situația în care două sisteme de protecție – sistemul Consiliului Europei și sistemul Uniunii Europene – s-ar afla în concurență și să se asigure că tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția UE le sunt garantate standarde minime cuprinse în Convenția Europeană din 1950. În asemenea context, aderarea UE la Convenția Europeană din 1950 nu ar trebui să reducă valoarea și domeniul de aplicare al Cartei drepturilor fundamentale ale UE care ar putea produce propriile efecte, dar ar asigura același set de valori minime aplicate în întreaga Europă și că supravegherea în ultimă instanță ar fi exercitată de către aceeași instanță – Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg.

3.2.2 OSCE: specificul creării normelor internaționale și impactul în materia drepturilor omului

Istoricul OSCE a început în anii '70 ai secolului trecut ca o serie de conferințe de înalt nivel cu participarea oficialilor din ambele blocuri politice ale Europei din perioada Războiului Rece, precum a oficialilor statelor neutre. Scopul conferințelor a fost, în esență, menținerea dialogului și favorizarea cooperării printr-un ”proces diplomatic modest” [286, p. 4]. Din start, *modus operandi* al OSCE a fost axat pe partea politică a relațiilor internaționale. Chiar dacă structura și mandatul ”conferinței transformate în organizație” s-au schimbat radical de la sfârșitul Războiului Rece, se menține totuși caracterul unui forum de cooperare și de discuții de genul ”în spatele camerei”. Noua OSCE posedă multe trăsături pretinse unei organizații

internaționale, inclusiv recunoașterea în calitate de un ”acord regional” în conformitate cu Cap. VIII al Cartei ONU și a statutului de observator în cadrul Adunării Generale a ONU, în pofida faptului că aceasta încă nu are un tratat fondator și, astfel, prin urmare, nu beneficiază de personalitate juridică internațională.

Totuși, OSCE vrea să fie considerată o organizație internațională normală, menținându-și concomitent ”flexibilitatea” în opțiunile sale de acțiune. Această tendință poate fi observată din viziunea proprie a organizației care susține că ”OSCE are un statut unic. Pe de o parte, aceasta nu beneficiază de un statut legal în conformitate cu dreptul internațional și toate deciziile sale sunt obligatorii din punct de vedere politic și nu juridic. Cu toate acestea, ea posedă toate caracteristicile unei organizații internaționale: organe de decizie permanente, sedii și instituții permanente, personal permanent, resurse financiare regulate. Majoritatea instrumentelor, deciziilor și angajamentelor sale sunt încadrate într-un limbaj juridic și interpretarea lor necesită o înțelegere a principiilor dreptului internațional și a tehnicilor standarde din dreptul tratatelor. În plus, faptul că angajamentele OSCE nu sunt juridic obligatorii nu știrbește din eficiența lor. Fiind semnate la cel mai înalt nivel politic, acestea au o autoritate care este, fără îndoială, la fel de puternică ca și orice statut juridic în temeiul dreptului internațional [201, p. 3].”

Unii autori au soluționat problema personalității juridice în baza recunoașterii în cadrul sistemelor juridice naționale și bazându-se pe imunitățile diplomatice ale instituțiilor OSCE, precum și în baza Procedurii OSCE de rezolvare pașnică a conflictelor și a practicii ulterioare [268, p. 53].

Aceasta înseamnă că personalitatea internațională ar trebui să fie rezultatul unui proces inductiv bazat pe analiza empirică a faptelor care pot să ateste existența unei organizații internaționale. De fapt, acest lucru ar putea constitui o justificare bună, însă considerăm că și alte argumente ar putea fi folosite din punct de vedere legal pentru a justifica existența personalității juridice a OSCE. Astfel, pare important identificarea în special a activității normative a organizației care ar putea demonstra existența voinței autonome.

Statutul juridic ambiguu nu a oprit OSCE să elaboreze tratate obligatorii, cum ar fi Convenția privind concilierea și arbitrajul în cadrul OSCE [225], Tratatul privind forțele armate convenționale în Europa [292] și Tratatul asupra cerului deschis [224]. În caracter cu originile sale strict politice și diplomatice și a bazei sale în conceptele de ”securitate colectivă”, ”comunitate de valori” și ”comunitate de responsabilitate”, deciziile OSCE sunt luate în bază de consens [226, p. XV-XVI].

Luarea deciziilor prin consens înseamnă că deciziile intră în vigoare și astfel devin obligatorii imediat în conformitate cu așa-numitul ”principiu al universalității”. Această

solicitare a consensului conferă deciziilor și documentelor OSCE pondere în ce privește practica statelor și *opinio juris*.

Faptul că documentele OSCE și angajamentele conținute în acestea sunt obligatorii din punct de vedere politic a fost declarat de către OSCE și este bine recunoscut [83, p. 450]. În timp ce acest fapt este, de regulă, urmat de afirmația că normele și principiile create nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic, această lipsă a caracterului juridic a fost pusă la îndoială. Multe dintre angajamentele ce vizează dimensiunea umană sunt similare cu cele enumerate în instrumentele juridice obligatorii (de ex. Pactul Internațional din 1966 cu privire la drepturile civile și politice; Convenția Europeană din 1950 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale; Convenția-cadru a Consiliului Europei pentru protecția minorităților naționale), deși acestea sunt considerate că merg mai departe din punct de vedere al conținutului normativ. Astfel, în Ghidul OSCE din 2001 privind angajamentele acestei organizații în materia dimensiunii umane se specifică că ”într-un număr de cazuri, angajamentele OSCE ce vizează dimensiunea umană depășesc limitele prevăzute în instrumentele juridice ”tradiționale” din materia drepturilor omului” [226, p. XV].

Unii doctrinari, de exemplu, Ulrich Fastenrath, au afirmat că angajamentele OSCE în mod intenționat au fost create a fi fără de caracter juridic, în timp ce alții, cum este Rachel Brett, au susținut că aceste angajamente nu pot fi juridic obligatorii [91, p. 676]. Prezintă interes opinia cercetătorului Ulrich Fastenrath care susține că ”nu există nici un motiv de a crede că statele participante au vrut să-și negligeze obligațiile de înregistrare în conformitate cu Carta ONU și cu Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor. Cel mai probabil este că acestea erau preocupate de procedurile legislative interne care cel puțin ar fi cauzat întârzieri substanțiale în ce privește intrarea în vigoare a Actului Final de la Helsinki, dacă nu ar fi cauzat chiar eșecul acestuia [172, p. 425].”

În același context, Steven Ratner subliniază că ”natura documentelor OSCE ne spune doar ceea ce acestea nu sunt, nu și ceea ce constituie ele [241, p. 609]”. Apoi, oarecum surprinzător, CIJ în cauza *Activitățile militare și paramilitare în și contra Nicaragua* [214] s-a referit la Actul Final de la Helsinki din 1975 ca la o dovadă a *opinio juris*, oferind astfel posibilitatea pentru acest document și, probabil, pentru alte acte ale OSCE de a se califica în calitate de drept internațional cutumiar.

Poziția comună cu privire la angajamentele OSCE este că diferența dintre obligativitatea politică și juridică este în realitate de mică importanță, deoarece angajamentele sunt considerate de către statele-membre a fi obligatorii – adică îndeplinesc rolul normativ și obligatoriu. De fapt, forța juridică a acestor acte nu este pusă în mod serios la îndoială. În acest sens, cercetătorul V. Dijk afirmă corect că ”un angajament nu trebuie să fie juridic obligatoriu ca să aibă forță

obligatorie, distincția dintre forța juridică obligatorie și forța obligatorie non-juridică constând în consecințele juridice atașate forței obligatorii, nu în forța obligatorie, ca atare [82, p. 627].”Violarea acordurilor cu caracter politic este la fel de inadmisibilă ca și orice încălcare a normelor internaționale, în acest sens neexistând nici o diferență dintre actele cu caracter juridic și cele cu caracter politic.

În ce privește calificarea actelor OSCE în calitate de drept internațional cutumiar, există cel puțin trei domenii în care putem identifica dovezi suficiente de practică a statului pentru angajamentele OSCE privind dimensiunea umană: procesul de elaborare a documentelor OSCE, documentele propriu-zise și tratatele multilaterale și bilaterale privind drepturile minorităților în regiunea OSCE care au încorporat angajamentele OSCE. CIJ a declarat, printre altele, în Avizul său consultativ din 1971 asupra Namibiei [206] că participarea la conferințele de codificare poate fi o dovadă a practicii statului. Procesul OSCE de formulare a angajamentelor ce vizează dimensiunea umană în forumuri de luare a deciziilor politice pe bază de consens este ilustrativ pentru acest tip de practică a statului.

Încă controversate pentru unii, acceptarea rezoluțiilor organizațiilor internaționale ca și dovadă a practicii statului este acum un lucru obișnuit. În timp ce mai multe referințe sunt făcute la rezoluțiile Adunării Generale a ONU, considerăm că documentele OSCE sunt, de asemenea, eligibile ca și dovezi ale practicii statelor. Calificativele de tipul limbajului folosit și sprijinul rezoluției sunt îndeplinite în documentele OSCE care, de regulă, recurg la terminologie obligatorie, la obligații exprese și sunt acceptate în unanimitate. În plus, ținând cont de faptul că a fost scurtat timpul necesar pentru a demonstra practica consistentă a statelor, așa cum decurge din *Cauzele CIJ privind platoul continental din Marea Nordică* [217], de remarcat că angajamentele OSCE există mai mult de treizeci și cinci de ani în Actul Final de la Helsinki, multe dintre cele mai progresiste angajamente fiind dezvoltate în perioada Războiului Rece sau la scurt timp după încetarea acestuia. În acest sens, cercetătorul S. Ford afirmă foarte corect că *”...producând efecte într-o perioadă mult mai mare de zece ani, aceste declarații sunt dovada unei practici generale a statelor în concordanță cu principiile OSCE* [175, p. 32].”

Impactul imediat al angajamentelor OSCE a fost cel de a crea baza, și uneori chiar și formularea exactă, pentru tratatele bilaterale și multilaterale în materia drepturilor minorităților semnate în 1990 între unele state participante la OSCE [189, p. 504]. Adoptarea acestora și trimiterea la angajamentele în domeniul dimensiunii umane a OSCE (multe dintre acestea din Documentul de la Copenhaga) din aceste tratate a transformat obligațiile cu caracter politic în unele cu caracter juridic. Utilizarea angajamentelor OSCE în aceste tratate ar putea fi, de asemenea, considerată o dovadă a unei practici regionale a statelor.

Al doilea component necesar pentru formarea cutumei este elementul subiectiv. În esență *opinio juris* prevede că statele se angajează într-o anumită practică deoarece acestea percep că sunt obligate să facă acest lucru. Evoluțiile recente din dreptul internațional cutumiar au subliniat prevalența *opinio juris* peste practica de stat, în special când se preocupă de probleme cum ar fi drepturile omului, criteriile tradiționale sunt în schimbare. Un standard mai redus al practicii poate fi tolerat în cazul cutumelor cu un conținut moral puternic, deoarece este așteptată încălcarea unor standarde ideale. Rezoluțiile, deciziile și declarațiile organizațiilor internaționale care sunt formulate sub formă de legi sau angajamente obligatorii pentru statele-membre pot fi o dovadă a *opinio juris*. În acest sens, cercetătorul Thomas Franck [176, p. 67] cu referire la Carta OSCE de la Paris din 1990 pentru o Nouă Europă, menționează că ”deși Carta nu este un tratat, limbajul său este ponderat cu terminologia *opinio juris*. Aceasta este în mod deliberat creatoare de norme.”

În mult-discutata cauză *Activitățile militare și paramilitare în și contra Nicaragua* [214], CIJ a declarat că atitudinea statelor față de, *inter alia*, Actul Final de la Helsinki, la fel ca și ”*efectul de a fi de acord cu textul*”, au fost dovezi a *opinio juris*.

Într-adevăr, OSCE a devenit în timp un participant semnificativ în sfera soluționării conflictelor internaționale și mecanismele prin intermediul cărora organizația se preocupă de problemele legate de drepturile omului oferă o perspectivă importantă în ce privește evoluția drepturilor omului cel puțin în context european.

Analiza dimensiunii umane a OSCE care-și are originea în Principiile VII și VIII enunțate în Actul Final de la Helsinki din 1975 [119], care consacră obligația statelor-membre de a respecta drepturile fundamentale ale omului în conformitate cu dreptul internațional existent. Principiul VII a confirmat ”dreptul individului de a-și cunoște și acționa conform drepturilor și îndatoririlor sale” și stabilește principiile de bază pentru comportamentul statelor – participante și guvernelor lor față de cetățenii acestora. Principiul VIII este centrat pe egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul la autodeterminare. În Actul Final de la Helsinki (Declarația asupra principiilor ce ghidează relațiile dintre statele participante, principiul VII, al. 8 și principiul X, al. 3) s-a declarat că ”În domeniul drepturilor omului și a libertăților fundamentale, statele participante vor acționa în conformitate cu scopurile și principiile ONU și cu Declarația Universală a Drepturilor Omului”. Acestea consimt, de asemenea, să-și îndeplinească obligațiile consacrate în declarații și acorduri internaționale în domeniu, inclusiv în tratate internaționale privind drepturile omului prin care acestea pot fi legate. Statele participante confirmă că în caz de conflict între obligațiile membrilor ONU consacrate în Carta ONU și obligațiile din alte tratate internaționale, vor prevala obligațiile din Cartă, în conformitate cu art. 103 din Carta ONU [119]. După cum am mai declarat în textul prezentei lucrări, Actul Final de la Helsinki nu

reprezintă un document juridic obligatoriu, totuși, acesta are implicații juridice și efecte evidente, iar acceptarea continuă în timp a dus la acceptarea acestui document ca și cutumă internațională, în aceeași manieră ca și Declarația Universală a Drepturilor Omului, spre exemplu.

După semnarea Actului Final de la Helsinki au urmat numeroase întâlniri, numite procesul de la Helsinki. Aceste întâlniri vizau conformarea membrilor cu obligațiile lor în materia drepturilor omului, extinderea catalogului de drepturi ale omului și emiterea mai multor documente în materia drepturilor omului.

În 1989, a treia reuniune de la Viena a dus la progrese semnificative în domeniul drepturilor omului, așa ca dispoziții detaliate și declarații cu privire la drepturile omului în *Documentul Final de la Viena* [120] care au înlocuit tendința anterioară de formulări generale în documentele CSCE. Această întâlnire a permis o recunoaștere deschisă a responsabilității internaționale pentru protecția drepturilor omului, a fost consolidată exercitarea liberă a drepturilor minorităților naționale. O secțiune separată intitulată ”Dimensiunea Umană a CSCE” a stabilit măsuri ferme pentru a face schimb și răspunde la solicitările de informații, a creat canale diplomatice pentru a aduce situații din cadrul dimensiunii umane în atenția statelor participante, și a prevăzut întâlniri bilaterale pentru a examina întrebări printre statele participante privind dimensiunea umană a CSCE.

Documentul Final al Reuniunii de la Viena a reprezentanților statelor participante la CSCE stabilește necesitatea asigurării unor căi efective de recurs persoanelor cărora le-au fost încălcate drepturile și libertățile fundamentale și convoacă Conferința asupra dimensiunii umane a OSCE, care a avut trei reuniuni succesive, la Paris, Copenhaga și Moscova (în perioada anilor 1989-1991). În cele ce urmează OSCE a creat, de asemenea, un așa-numit mecanism al dimensiunii umane - mecanismul de la Viena și mecanismul de la Moscova, acesta din urmă constituind parțial elaborarea ulterioară a mecanismului de la Viena.

Documentul Final de la Viena din 1989 a dat naștere la ”Mecanismul dimensiunii umane” al CSCE. Separarea ”dimensiunii umane” într-un instrument distinct de aspectele militare ale Acordurilor a servit pentru a spori importanța acordată domeniului drepturilor omului de către statele CSCE. Acest mecanism constă dintr-o negociere în mai multe etape, în constatarea faptelor și procesul de mediere între state, precum și în negocieri bilaterale și multilaterale, în utilizarea misiunilor de experți și raportori pentru a se confrunta cu probleme și crize specifice. Acest mecanism este o altă metodă de supraveghere a punerii în aplicare a angajamentelor, deoarece permite statelor participante de a aduce în vizor cazurile de violare a drepturilor omului în orice moment prin canale diplomatice.

Documentul de la Copenhaga [159] este rezultatul uneia dintre Conferințele asupra dimensiunii umane astfel cum au fost prevăzute la Viena. Acesta extinde prevederile specifice

ale diferitor tipuri de drepturi ale omului (cum ar fi drepturile minorităților naționale) și enumeră unele remedii disponibile pentru presupusele încălcări (cum ar fi dreptul de a supune abuzurile în materia drepturilor omului organismelor internaționale competente sau stabilirea unui interval de timp pentru răspunsurile scrise la solicitările de informații cu privire la încălcările drepturilor omului și pentru întâlnirile bilaterale solicitate). Măsurile specifice și de control asupra procesului de revizuire create prin Documentul de la Copenhaga oferă mai mult decât un cadru legal prin intermediul căruia obiectivele OSCE în materia drepturilor omului pot fi puse în aplicare. Prezintă importanță faptul că Documentul de la Copenhaga din 1990 plasează protecția drepturilor minorităților naționale în sistemul universal al drepturilor omului și recunoaște dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a-și folosi limba maternă, de a-și construi propriul sistem de instituții educaționale și religioase și de a-și crea organizații la nivel național ori de a avea capacitatea de a participa la cele cu caracter internațional.

În anii 1991 și 1992, în urma emiterii de către CSCE a Documentului de la Copenhaga, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a făcut presiuni asupra Comitetului de Miniștri să autorizeze pregătirea unui nou tratat privind minoritățile, rezultatul fiind *Convenția - Cadru din 1995 pentru protecția minorităților naționale* [11]. Acest tratat se bazează pe Documentul de la Copenhaga în ce privește protecția de fond a minorităților, incluzând utilizarea numelor, educației și a mass-mediei publice. Astfel, atestăm o modalitate de transformare a dreptului flexibil în drept rigid, precum și influența unei organizații internaționale regionale (OSCE) asupra procesului de creare a normelor internaționale în cadrul altei organizații, de asemenea, regionale (Consiliul Europei).

Mecanismul de la Moscova din 1992 [227] sau ”mecanismul de urgență pentru dimensiunea umană” merge mai departe prin crearea unui sistem de misiuni independente de experți sau raportori de constatare, competențe de consultare sau chiar de mediere pentru a facilita soluționarea unei anumite probleme legate de dimensiunea umană a OSCE. Acest mecanism permite unui stat participant de a invita o misiune de raportori formată din maximum trei experți care să contribuie la soluționarea problemelor legate de dimensiunea umană de pe teritoriul său.

În plus, mecanismul de la Moscova permite pentru unul sau mai multe dintre statele participante să cerceteze dacă un alt stat ar fi de acord să invite experți pentru a aborda o problemă specială. În cazul în care această recomandare nu este acceptată, un stat participant poate, cu sprijinul altor nouă state, să stabilească în regim de urgență o astfel de misiune – raportor care va constata faptele, va raporta asupra acestora și va oferi sfaturi privind soluțiile posibile.

În paragraful 7 al *Documentului de la Istanbul din 19 noiembrie 1999* [228] statele participante la OSCE au reafirmat ”respectarea deplină a Cartei Națiunilor Unite, precum și a Actului Final de la Helsinki, a Cartei de la Paris și a tuturor celorlalte documente ale OSCE asupra cărora au convenit și care constituie baza pentru munca depusă”.

Din cele relatate putem deduce că documentele OSCE sunt elaborate într-un asemenea mod deosebit nu în scopul de a le nega forța obligatorie, ci mai degrabă pentru a elucida complicațiile implicate în dreptul tratatelor. Acest fapt lasă deschisă posibilitatea ca, dacă se poate demonstra că statele participante nu se opun angajamentelor OSCE, să se obțină un fel de considerație juridică neconvențională, spre exemplu, în forma cutumei sau a principiilor generale de drept, atunci *opinio juris* ar putea fi stabilită, ceea ce ar duce la formarea dreptului internațional cutumiar.

O distincție ar putea consta în formele preferate de abordare (cele de cooperare versus cele contradictorii) și în crearea deciziilor (consens politic versus adjudecare legală) și remediile legate de acestea. Căile de acces la un sistem judiciar, petițiile individuale și reparația CEDO și ale Curții Europene de Justiție nu sunt disponibile în cadrul OSCE (la restructurarea organizației, OSCE s-a abținut de la crearea unor asemenea mecanisme deoarece nu a vrut să dublice instrumentele deja existente), deși monitorizarea Comitetului ONU cu privire la drepturile omului are paralelă în cadrul procesului OSCE.

Cu toate acestea, lipsa acestor instrumente nu reduce nivelul obligațiilor statelor în baza angajamentelor OSCE, diferă doar mijloacele la care se recurge. Mai mult decât atât, chiar dacă instrumentele juridice nominalizate sunt disponibile, deciziile privind dacă și cum să fie folosite sunt politice.

Doctrinarul Philip Alston subliniază că în UE există o prea mare dependență și încredere în ”forța interdicțiilor juridice și în executare silită” [64, p. 12-13], și că aceste măsuri nu sunt suficiente prin ele însele pentru un regim eficient al drepturilor omului, care necesită, de asemenea, măsuri politice. Un sistem judiciar contradictoriu nu poate fi cel mai eficient mod de a face față situațiilor care implică violări grave și sistematice ale drepturilor omului. Conflictele etnice, problemele minorităților, abuzul de putere de stat pe scară largă și alte astfel de scenarii fac apel la prevenire, mediere și consolidare a capacităților, nu la reparații. Astfel, fiind în prezența problemei sensibile a violării grave a drepturilor omului, probabil, metodele OSCE axate pe cooperare constituie o forță, nu o slăbiciune.

De menționat că Michael Reisman a identificat trei elemente ale procesului de creare a normelor: conținutul politic, autoritatea legiuitorului și ”capacitatea creatorilor normelor de a face ca acestea să fie controlabile - pentru a se asigura că statele le respectă”, adică implementarea și mecanismele de aplicare [241, p. 612-613]. ”Rigiditatea” conținutului politic

depinde de limbajul utilizat – obligatoriu sau permisiv, de nivelul detaliilor și de substanța textului: astfel, instrumente care nu sunt tratate dau dovadă de un sentiment de obligație mai profund, de un grad mai mare de precizie și de conținut normativ mai amplu decât multe tratate ”legale” [241, p. 613].

Multe documente ale OSCE ce vizează dimensiunea umană sunt exprimate folosind limbaj obligatoriu. Spre exemplu, Documentul de la Copenhaga conține termeni și expresii de genul ”respectarea deplină a”, ”a se asigura că legile lor sunt conforme cu obligațiile” și ”își reafirmă angajamentul de a aplica în mod deplin” [159]. În ce privește conținutul politic, Documentul de la Copenhaga este considerat mai *hard* decât alte instrumente în materia drepturilor omului [209]. Cu referire la autoritatea legiuitorului, faptul că documentele ce vizează dimensiunea umană a OSCE sunt adoptate în unanimitate prin consens și recunoscute ca având ”semnificație politică înaltă” sugerează nivelul ”rigid” al obligativității.

Impactul rolului Înaltului Comisar al OSCE pentru Minoritățile Naționale de prevenire a conflictelor privind drepturile minorităților etnice constituie un alt exemplu al procesului de ”rigidizare” a dreptului elaborat în cadrul OSCE, deși axat pe un domeniu concret. Funcția de Înalt Comisar pentru Minoritățile Naționale a fost creată în 1992 în cadrul OSCE cu mandatul de a investiga problemele legate de minoritățile naționale înainte de a ajunge la proporții de criză. Instituirea acestei funcții a venit pe fondul confruntărilor etnice din fosta Iugoslavie și din dorința ca astfel de probleme să fie evitate în viitor.

Mandatul său de prevenire a conflictelor include puterea de a colecta informații, de a vizita state, cu acordul acestora, de a promova dialogul între guvern și grupurile minoritare, de prevenire a conflictelor iminente și de găsire a soluțiilor prin ”acțiuni timpurii” [188]. În exercitarea funcțiilor sale, Înaltul Comisar se întâlnește cu liderii guvernamentali, cu reprezentanți ai minorităților, cu alte persoane implicate în probleme speciale (de exemplu, din domeniul învățământului) și cu alte state din cadrul OSCE a căror influență poate fi necesară la soluționarea problemei. Acesta lucrează într-un cadru instituțional bine-dezvoltat, este responsabil în fața statelor-membre a OSCE, însă în multe feluri rămâne a fi un agent liber.

Înaltul Comisar utilizează norme în scopul modificării comportamentului în diferite modalități. Una dintre acestea constituie ”traducerea” normelor, ceea ce presupune explicarea părților în litigiu care norme sunt necesare și oferirea propunerilor concrete care se potrivesc ambelor părți în concordanță cu standardele existente [239, p. 627-629]. Aceste funcții – de clarificare și recomandare – transformă normele vagi în îndrumări practice, făcându-le ”semnificative și relevante pentru actorii interni [239, p. 694]”. Pentru a înțelege mai bine modul în care aceste două funcții contribuie la ”întărirea” dreptului flexibil, ar fi necesară o interpretare a acestora.

În ce privește funcția de clarificare, spre exemplu, într-o dispută din Macedonia privind oportunitățile de educație pentru etnicii albanezi, Înalțul Comisar a explicat atât în mod privat, cât și public că normele internaționale consacră dreptul minorităților de a înființa instituții educaționale în propria lor limbă, dar nu solicit fonduri publice pentru asemenea instituții [239, p. 627]. Altfel spus, Înalțul Comisar a elaborat un principiu vag prin aplicarea acestuia la circumstanțele cazului de față.

Cea de-a doua funcție – oferirea propunerilor concrete în concordanță cu standardele existente contribuie la ”rigidizarea” dreptului în măsura în care acceptarea propunerilor politice de către toate părțile implicate semnifică acceptarea tacită a normelor.

O altă modalitate presupune dezvoltarea de noi norme bazate pe principii generale de drept sau pe concepte juridice comune pentru sisteme juridice diferite. De exemplu, în Letonia Înalțul Comisar a exercitat presiuni asupra guvernului de a aplica cerințele de limbă și rezidență pentru cetățenie bazate pe practicile standard din alte state ale CSCE [239, p. 627]. Acesta a luat un principiu general ”soft” și a căutat să-l aplice la întreaga regiune, care, în cazul în care ar fi acceptat, ar avea efectul de ”rigidizare” a normei.

Astfel, în diverse moduri acțiunile Înalțului Comisar pentru Minoritățile Naționale produc interpretări autoritare a dreptului OSCE existent, contribuie la transformarea acestuia în *hard law* și demonstrează cum norme noi pot fi create prin activități operaționale.

3.3 Particularitățile creării normelor internaționale în cadrul altor organizații internaționale regionale

De menționat că, Carta ONU a introdus pentru prima dată în circuitul juridic internațional noțiunea de ”regionale” aplicabil acordurilor în sens larg al cuvântului și organelor, reprezentând prin sine organizații internaționale [40, p. 154]. Astăzi, rolul crescând al organizațiilor internaționale regionale favorizează activizarea activității normative a acestora, care uneori diferă de la o organizație la alta.

În acest sens, ar trebui remarcat că majoritatea lucrărilor Organizației de Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) privind impozitarea internațională are loc prin intermediul dreptului flexibil, cum ar fi Convenția-model pentru prevenirea dublei impozitări [370], comentariile corespunzătoare la aceasta [371], liniile directe privind transferul de prețuri [221] și standardele pentru un schimb efectiv de informații în materie de taxe [61].

OCDE este o organizație internațională cu capacitatea de a crea norme obligatorii (menționate ca și decizii în art. 5 din Convenția OCDE [127]) pentru statele-membre. Cu toate acestea, în practică, OCDE produce aproape numai *soft law*, în special, în materie de impozitare. Activitatea OCDE în acest domeniu mai constă în difuzarea principiilor și soluțiilor politice,

cunoscută ca și guvernarea prin *soft law* și nu în crearea de norme precise și obligatorii care ar limita suveranitatea statelor-membre.

Cu privire la procesul de creare a dreptului flexibil în materia impozitelor în cadrul OCDE se cer a fi evidențiate unele aspecte. În primul rând, problemele fiscale sunt tratate de către Comitetul pe probleme fiscale (CFA) care este alcătuit din înalți funcționari din guvernele diferitor state-membre, precum și din observatori ai unor state nemembre așa ca Argentina, China, Rusia și Africa de Sud. În plus, CFA se consultă, de asemenea, cu reprezentanții comunității de afaceri, în special prin Comitetul Consultativ de Afaceri și Industrie a OCDE. Cercetătorul A. Christians [112, p. 21] vede CFA ca o rețea public/privată, iar în opinia lui T. Rixen [258], accesul intereselor societății civile este prea limitat și, prin urmare, CFA poate fi descrisă mai bine ca fiind o expertocrație transguvernamentală.

În cele ce urmează, CFA primește sprijin de la Centrul pentru Politica Fiscală și Administrativă (CTPA) care reprezintă un directorat în cadrul Secretariatului și pregătește lucrul tehnic. În consecință, personalul CTPA este direct angajat în expertiza lor tehnică, formând ceea ce A. Christians [112, p. 18-19] numește o rețea de profesioniști în materie de impozite. În acest sens, D. Ring [257] consideră că personalul OCDE oferă un exemplu al unei conduceri organizaționale independente de însăși statele-membre.

În sfârșit, recomandările sunt luate de către Consiliu care cuprinde un reprezentant din fiecare stat-membru, cu acordul comun al tuturor membrilor. Totuși, în cazul în care un stat se abține de la votarea unei recomandări, aceasta va fi aplicabilă țărilor care au votat în favoarea ei și nu în cele ce s-au abținut. După cum a subliniat H.J. Ault [71, p. 763], principiul consensului este esențial și, având în vedere faptul că negociatorii se întâlnesc periodic, un stat poate sacrifica poziția sa într-un caz particular pentru a avea mai mult sprijin pentru o viitoare problemă de o importanță mai mare.

Cu toate acestea, modul în care funcționează OCDE presupune, de asemenea, mai multe limitări. În primul rând, calitatea de membru este limitată la statele dezvoltate și, în pofida eforturilor recente de încurajare a cooperării cu statele nemembre și cu alte organizații internaționale, influența lor în cadrul OCDE este încă foarte limitată. Mai mult decât atât, A. Christians [112, p. 33-34] consideră că procesul de creare a normelor în cadrul OCDE este excesiv de netransparent și că utilizarea unor metode flexibile de guvernare a generat incertitudini cu privire la statutul juridic al unor instrumente. Aceasta s-ar putea datora, spre exemplu, faptului că OCDE nu are un jurnal oficial. În acest sens, J. M. Calderon Carrero [97, p. 27] a subliniat că în cadrul procesului de creare a normelor *soft law* al OCDE lipsește transparența, posibilitatea dezbaterilor publice și controlul democratic, care ar corespunde activității legiuitorului național. Prezintă interes opinia cercetătorului J. Ramallo Massanet [240,

p. 16-17] care a menționat cu referire la prețurile de transfer că *"o organizație internațională cu legitimitate limitată – OCDE – înlocuiește parlamentele naționale."*

Revenind la *soft law*, ținem să menționăm că, în pofida unor dezavantaje criticabile, acesta influențează izvoarele formale ale dreptului internațional public (tratate, cutume, principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate) și vom demonstra acest fapt axându-ne pe exemplul *Liniile Directoare ale OCDE privind transferul de prețuri*. Așa cum a menționat cercetătorul O. Schachter [270, p. 63] *"concluzia că acordurile fără caracter obligatoriu nu sunt reglementate de dreptul internațional totuși nu le înlătură în întregime de la faptul de a avea implicații juridice."*

În primul rând, *soft law* poate influența tratatele în mai multe moduri. Spre exemplu, acesta poate fi un prim pas spre un acord cu caracter obligatoriu care, după cum am mai remarcat în textul prezentei lucrări, este deosebit de răspândit în domeniul drepturilor omului. Totuși, dreptul flexibil funcționează cel mai frecvent într-un mod complementar, în special ca un instrument de interpretare al tratatelor în vigoare. Cu respect către relevanța Liniilor Directoare ale OCDE privind transferul de prețuri asupra tratatelor de interpretare a impozitului ar trebuie remarcate următoarele aspecte:

1. În primul rând, uneori statele semnatare la un tratat pot indica în mod explicit în note diplomatice sau într-un protocol la tratatul care ar trebui să fie interpretat în conformitate cu Liniile Directoare ale OCDE privind transferul de prețuri. În acest sens, au fost incluse referiri la Liniile Directoare ale OCDE, spre exemplu, în protocoalele la tratatele dintre Belgia și Regatul Unit din 2006, Bulgaria și SUA din 2007, precum și Islanda și SUA din 2007. Mai mult decât atât, în cazul tratatului dintre Japonia și SUA din 2003 ambele state au fost de acord, prin note diplomatice, că tratatul ar trebui să fie interpretat în conformitate cu cea mai recentă versiune disponibilă din Liniile Directoare ale OCDE, fapt care este criticat de unii autori din considerentul că se permite o modificare informală în textul original al tratatului [97, p. 14]. Mai mult decât atât, recentul tratat dintre Japonia și Olanda din 2010 permite, în anumite cazuri, de a supune diferendele rezultate din aplicarea sa arbitrajului, și acordul complementar care dezvoltă această posibilitate prevede în mod expres că problemele legate de aplicarea standardului concurenței depline ar trebui să fie soluționate cu luarea în considerație a Liniilor Directoare ale OCDE, așa cum sunt modificate periodic. Astfel, exemplele de mai sus demonstrează că, prin aceste referințe, Liniile Directoare ale OCDE au devenit aproape o parte a tratatelor în vigoare.

2. În al doilea rând, chiar și în absența unor referințe speciale din tratate și protocoalele lor, Liniile Directoare ale OCDE privind transferul de prețuri sunt strâns legate de Comentariile la Convențiile-Model ale OCDE și ONU privind impozitele [220] [296] care identifică Liniile Directoare ale OCDE cu principii convenite la nivel internațional de aplicare a

standardului concurenței depline prevăzut în convențiile-model și, prin urmare, în aproape toate tratatele în vigoare. Ca și rezultat, orientările OCDE sunt examinate ca fiind o parte din Comentarii [96, p. 20-30].

Acest lucru a fost deosebit de clar din 1992, când a fost introdus un nou alineat pentru Comentariile la art. 9 din Convenția-model a OCDE ce declara că Liniile Directoare ale OCDE au fost valabile pentru punerea în aplicare a principiului concurenței depline. Prin urmare, Liniile directoare ale OCDE de stabilire a prețurilor de transfer pot fi examinate ca o parte din Comentariul la Convenția-model a OCDE și acest fapt le oferă importanță la interpretarea tratatelor fiscal în vigoare, care se bazează pe Modelul OCDE.

De fapt, Grupul de experți al ONU a recomandat, de asemenea, de urmat Liniile directoare ale OCDE de stabilire a prețurilor de transfer în ceea ce privește punerea în aplicare a principiului concurenței depline consacrat în art. 9 al Convenției-model a ONU, extinzând în mod clar influența Liniilor directoare ale OCDE dincolo de statele-membre ale OCDE [97, p. 14].

În acest sens, chiar dacă Comentariile la Convențiile-Model ale OCDE nu sunt obligatorii, cercetătorul F. Engelen consideră că statele OCDE care au votat în favoarea lor pot fi obligate să le respecte, în virtutea doctrinelor de interdicție și supunere [165, p. 63]. Alți autori precum D. Ward [301, p. 78] și H. Pijl [235, p. 107] nu împărtășesc acest punct de vedere, însă, cu toate acestea, este clar că, chiar și fără obligația legală de a urma Comentariile în practică, acestea sunt luate în considerare la interpretarea tratatelor în vigoare.

În afară de tratate, soft law poate influența normele internaționale cutumiare, constituite din două elemente fundamentale: practica de stat și convingerea că acestea reflectă sau constituie dreptul (*opinio juris*). În acest sens, H. Hillgenberg [189, p. 503] consideră că acordurile fără caracter obligatoriu nu pot crea direct dreptul internațional cutumiar, dar pot contribui la crearea sa ca și o *opinio juris* în curs de dezvoltare. De aceeași părere este și cercetătorul M. Bothe [88, p. 69] care susține că documentele care nu au caracter obligatoriu ca atare pot fi utilizate ca și dovadă a dreptului cutumiar.

În ce privește posibilitatea ca utilizarea standardului concurenței depline să devină o normă de drept internațional cutumiar, nu toți autorii împărtășesc aceeași opinie. Din punctul de vedere al lui C. Thomas [287, p. 112], acest principiu a devenit o practică generală de stat și, în plus, reacția negativă a comunității internaționale privind aplicarea de către unele state din SUA a metodei repartiției proporționale pentru multinaționali demonstrează că principiul concurenței depline este în general examinat ca fiind obligatoriu. În mod similar, R. Avi-Yonah [72, p. 175] consideră că acest principiu este o normă cutumiară.

Cu toate acestea, deși elementul material, care constituie practica generală a statului, este larg acceptată, existența *opinio juris* este cel mai frecvent negată. În general, se consideră [205, p. 99] că nu există vreo normă cutumiară care obligă statele să elimine dubla impunere și, prin urmare, statele nu sunt obligate să recurgă la vreo metodă deosebită pentru a preveni dubla impunere a multinaționalilor.

O altă sursă oficială a dreptului internațional sunt principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate (art. 38, al. 1, lit. "c" din Statutul CIJ). Deși acest izvor este extrem de controversat și relevanța sa practică este destul de slabă, standardul concurenței depline așa cum se aplică de către Liniile directoare ale OCDE de stabilire a prețurilor de transfer, ar putea fi calificat ca fiind unul dintre aceste principii. Pe de o parte, dacă urmărim ideea că aceste principii trebuie să fie comune pentru sistemele juridice interne ale unui număr mare de state, este clar că principiul concurenței depline întrunește această cerință.

Pe de altă parte, dacă admitem că principiile generale ar putea avea origine internațională și se pot concentra pe anumite domenii concrete (așa ca și drepturile omului, protecția mediului sau impunerea), standardul deplinei concurențe se încadrează, de asemenea, în această categorie. Totuși, Liniile Directoare ale OCDE de stabilire a prețurilor de transfer nu pot fi considerate a fi un principiu general de drept având în vedere nivelul lor de detalizare și diversele subiecte acoperite care le constituie un instrument de bază pentru punerea în aplicare a principiului deplinei concurențe.

O altă organizație internațională care va fi luată în vizor în paginile ce urmează a prezentei lucrări este Organizația Statelor Exportatoare de Petrol (OPEC) – fondată în cadrul Conferinței de la Bagdad din 10-14 septembrie 1960, este o organizație-cheie ce cuprinde statele în curs de dezvoltare, activitatea cărora începând cu anii '70 ai secolului trecut influențează semnificativ întregul sistem de relații economice internaționale. Deținând spre sfârșitul anului 2007 - 78% din rezervele de petrol din lume, 49,7% - din rezervele de gaze, precum și mai mult de 44% din extragerea mondială de petrol și, folosind un set de instrumente specifice de stabilire a prețurilor, OPEC poate reglementa exportul de petrol și menținerea unui nivel stabil al prețurilor pe piața mondială. Conform părerilor experților din străinătate [344, p. 82], OPEC și-a consolidat rolul pe plan mondial la mijlocul anilor '90 și va avea un impact semnificativ și în viitor. Obiectivul strategic al OPEC este de a garanta și proteja stabilitatea nivelurilor de venit din statele exportatoare de petrol (art. 2 din Statutul OPEC [372]). Deși Statutul OPEC nu conține prevederi directe privind funcțiile OPEC, analiza normelor create în cadrul acestei organizații sugerează realizarea de către organele OPEC a tuturor funcțiilor specifice unei organizații internaționale (funcția de creare a normelor, informațională, de control etc.)

Funcția de creare a normelor internaționale în cadrul OPEC se realizează în două moduri:

- în primul rând, OPEC nemijlocit crează reguli obligatorii de conduită pentru participanții la relațiile internaționale;
- în al doilea rând, creând în mod independent norme juridice, OPEC influențează indirect și procesul normativ al statelor (în primul rând al statelor-membre) în cadrul competențelor delegate.

Hotărârile OPEC au, de asemenea, un rol important de actualizare a normelor internaționale prin concretizarea acestora în raport cu realitățile vieții internaționale. Aplicând normele în situații specifice, OPEC le dezvăluie conținutul.

Ca urmare a realizării funcției de creare a normelor internaționale de către OPEC apar norme internaționale de trei tipuri:

- 1) standarde internaționale cu caracter public (create prin armonizarea voințelor statelor și organizațiilor internaționale) care se cuprind în tratate internaționale și în cutume internaționale;
- 2) standarde internaționale cu caracter privat - din acestea evidențiindu-se, în special, tranzacțiile civile dintre state și OPEC;
- 3) regulile administrative ale OPEC (ce reglementează relațiile din cadrul subdiviziunilor structurale ale organizației și funcționari). De remarcat, totuși, că statutul personalului OPEC este reglementat atât de către reguli interne ale acestei organizații, cât și de către acorduri internaționale ce pot fi atribuite primei categorii de mai sus.

OPEC este tot mai activă implicată în elaborarea acordurilor internaționale. Astfel, statele-membre ale OPEC au influențat serios elaborarea programei "Nou Ordine Economic Internațional" (NIEO) [373] – un pachet cuprinzător de opțiuni politice multilaterale care vizează îmbunătățirea poziției statelor din lumea a treia în economia mondială în raport cu cele mai bogate state. Principalele principii ale NIEO au fost:

- statele în curs de dezvoltare trebuie să aibă dreptul de a reglementa și controla activitățile corporațiilor multinaționale care operează pe teritoriul lor;
- acestea trebuie să aibă libertatea de a naționaliza sau expropria proprietatea străină în condiții favorabile pentru ei;
- aceste state trebuie să fie libere de a înființa asociații de producători ai produselor de bază similar OPEC; toate celelalte state trebuie să recunoască acest drept și să se abțină de a lua măsuri calculate de ordin economic, militar sau politic în vederea limitării acestuia;
- comerțul internațional trebuie să se bazeze pe necesitatea de a asigura prețuri stabile, echitabile și rentabile pentru materii prime; preferințe tarifare nereziproce și nediscriminatorii, precum și transferul de tehnologii către statele în curs de dezvoltare etc.

Acest program a fost prezentat la Sesiunea a VI-a a Adunării Generale a ONU din aprilie 1974 convocată la sugestia statelor-membre ale OPEC. Rezultatul acestor eforturi a fost *Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor* adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU A/RES/3281(XXIX) din 12 decembrie 1974 [284].

În conformitate cu art. 15 din Statutul OPEC, doar Conferința va avea dreptul să realizeze funcția normativă în cadrul respectivei organizații. Conferința este singurul organ în care *ex officio* sunt reprezentate toate statele-membre și în care se manifestă principiul egalității suverane a statelor. De remarcat că, în practică, organul executiv al OPEC este mereu implicat în acest proces normativ. Organul suprem decide doar la recomandarea organului executiv (Consiliul Guvernatorilor), care este obligat să prezinte proiectul actului normativ sau tratatului (art. 20 din Statutul OPEC).

Conferința OPEC adoptă decizii sub forma rezoluțiilor care sunt obligatorii pentru toate statele-membre [346] (aceasta este caracteristic pentru organizațiile regionale sau subregionale sau în organizațiile în care statele-membre sunt apropiate după sistemele socio-economice). Totuși, în pofida caracterului obligatoriu, aceste rezoluții trebuie să încalce principiile dreptului internațional cuprinse în Carta ONU și în Statutul OPEC. Rezoluțiile intră în vigoare peste 30 de zile după terminarea sesiunii Conferinței sau după o perioadă de timp stabilită de către Conferință.

Rezoluția va intra în vigoare pentru fiecare stat-membru doar în cazul în care statul în perioada de timp nominalizată nu transmite o notificare Secretariatului OPEC privind refuzul intrării în vigoare a respectivei rezoluții pentru acesta (p.3, § C, art. 11 din Statutul OPEC). În cazul în care statul – membru cu drepturi depline al OPEC nu a reușit să-și trimită reprezentanții la vreo sesiune a Conferinței, rezoluțiile adoptate la această sesiune intră în vigoare pentru acesta cel puțin cu 10 zile înainte de data publicării oficiale a rezoluției (desigur, în cazul în care statul-membru nu a declarat contrariul).

Astfel, pentru ca vreo rezoluție (cu excepția celor ce vizează probleme procedurale) a Conferinței OPEC să fie obligatorie pentru statul concret este necesar:

- a. aprobarea unanimă a rezoluției în cadrul Conferinței OPEC de către toate statele-membre cu drepturi depline;
- b. acordul tacit al statului vizat.

De remarcat că orice rezoluție adoptată de către OPEC din punct de vedere al procesului de creare a dreptului internațional este pe aceeași poziție ca și tratatul internațional încheiat de către organizație [353, p. 91]. Conținutul normelor este deja stabilit însă pentru ca acestea să devină obligatorii pentru un anumit stat este necesară exprimarea voinței sale (explicit sau tacit) de recunoaștere a acestor norme ca fiind internaționale. Astfel, putem observa că forța

obligatorie a normelor din cadrul rezoluțiilor OPEC se bazează pe acordul statelor și nu pe forța normativă a organizației internaționale.

Referindu-ne la crearea normelor internaționale de către organizațiile internaționale regionale, nu putem trece cu vederea rolul Organizației Unității Africane (din 2002 succedată de către Uniunea Africană) la crearea normelor internaționale în materia denuclearizării.

Tratatul din 1996 privind stabilirea unei zone libere de arme nucleare în Africa [283], cunoscut ca și Tratatul de la Pelindaba, a fost produsul a unui efort de 32 de ani de creare a unei zone libere de arme nucleare în Africa. Acest tratat declară că ”o zonă liberă de arme nucleare va constitui un pas important spre consolidarea regimului de neproliferare, spre promovarea cooperării în domeniul utilizării pașnice a energiei nucleare, spre promovarea dezarmării generale și complete, și spre consolidarea păcii și securității regionale și internaționale [174]”. Acest articol oferă un fundal istoric succint al Tratatului și o actualizare a evoluțiilor implementării acestuia de la intrarea sa în vigoare în anul 2009.

Dezvoltarea unei zone denuclearizate în Africa a fost un proces îndelungat – în iulie 1964 Organizația Unității Africane (OUA) de atunci a adoptat *Declarația privind denuclearizarea Africii* [218]. Africa în anii '60 ai secolului trecut a fost foarte diferită de cea de astăzi. Apartheidul era ferm înrădăcinat în Africa de Sud, caracterizată prin asuprire rasială și segregare din partea partidului de guvernământ care se confrunta cu un ”atac total” din partea dușmanilor și care necesitau un răspuns ”strategic”, inclusiv o eventuală descurajare nucleară. Africa a fost, de asemenea, locul unde Franța efectua teste nucleare atmosferice și subterane în deșertul Sahara.

Adoptând Declarația privind denuclearizarea Africii, șefii de state și guverne ai statelor-membre ai OUA au făcut apel la toate statele să respecte continentul Africa ca și o zonă denuclearizată și s-au angajat să negocieze un acord internațional privind interdicția de a produce și experimenta arme nucleare, care urma a fi adoptat sub auspiciile ONU [218]. Declarația a fost prezentată Adunării Generale a ONU în timpul sesiunii sale din 1965. După o analiză, Adunarea Generală a aprobat-o și și-a exprimat speranța că statele africane vor iniția măsuri pentru punerea în aplicare a acesteia, și a solicitat Secretarului General să extindă OUA facilitățile și asistența care ar putea fi solicitate [295].

Abia în 1995 – după sfârșitul aparteidului și desființarea programului de arme nucleare al Africii de Sud – textul final al Tratatului de la Pelindaba privind stabilirea unei zone libere de arme nucleare în Africa a fost adoptat de către șefii de state și guverne din Africa. Tratatul a fost deschis pentru semnare la 11 aprilie 1996 și treisprezece ani mai târziu a intrat în vigoare, odată cu depunerea celui de-al douăzeci și optulea instrument de ratificare. Începând cu 1 martie 2011 toate cele 53 de state-membre ale Uniunii Africane (UA) sunt semnatare la acest Tratat.

Prin Tratatul de la Pelindaba statele africane urmăresc să asigure că armele nucleare nu sunt dezvoltate, produse, testate sau dobândite în alt mod, fie depozitate în oricare dintre statele de pe continent sau insulele asociate. Ca și un pas important spre consolidarea regimului global de neproliferare se prevede promovarea cooperării în domeniul utilizării pașnice a energiei nucleare, se solicită dezarmarea nuclear completă a statelor africane și ameliorarea păcii și securității regionale și globale.

În conformitate cu termenii Tratatului, statele africane au pledat pentru:

- prevenirea staționării dispozitivelor nucleare explosive;
- interzicerea testării dispozitivelor nucleare explosive;
- declararea, dezmembrarea, distrugerea sau conversia dispozitivelor nucleare explosive și a facilităților pentru fabricarea acestora;
- interdicția de a arunca deșeuri radioactive;
- promovarea activităților nucleare pașnice și verificarea utilizării lor pașnice;
- protecția fizică a materialelor și instalațiilor nucleare și interzicerea atacurilor armate asupra instalațiilor nucleare;
- înființarea Comisiei Africane pentru Energie Nucleară în calitate de mecanism de conformitate;
- raportarea și schimbul de informații cu privire la activitățile nucleare [283].

Tratatul de la Pelindaba a fost întocmit în baza Tratatului de la Tlalameco pentru interzicerea armelor nucleare în America Latină [294] și Tratatului de la Rarotonga privind interzicerea armelor nucleare în Pacificul de Sud [279], care l-au precedat. Totuși, este important de menționat că Tratatul de la Pelindaba din 1996 a mers dincolo de sfera de aplicare a celor două, subliniind faptul că viziunea și relevanța sa trebuie să meargă dincolo de Africa [283]. Acesta conține mai multe articole care nu au apărut în textele vreunui tratat regional anterior în materia creării zonelor libere de arme nucleare și care, concomitent cu consolidarea securității în Africa, poate fi aplicat la crearea unei asemenea zone noi sau la consolidarea celor existente.

Printre noile articole notabile este art.1 (e) care a definit pentru prima dată termenul de ”instalație nucleară”. Definiția a devenit necesară din cauza necesității de a include în Tratatul de la Pelindaba a unui articol (art. 11 din Tratat) privind interzicerea atacurilor oricăror instalații nucleare din zonă. A fost necesar să se asigure tuturor statelor din Africa, în special, celor din regiunea nord-africană că instalațiile lor nucleare pașnice nu vor fi supuse atacurilor unilaterale și arbitrare, fie prin sau cu ajutorul sau complicitatea, sau încurajarea oricărei părți. Există speranța și intenția că norma sus-menționată va fi aplicabilă și în alte regiuni ale lumii. Procedura de plângeri și soluționare a diferendelor reglementată în Anexa IV la Tratat este o

dovadă în plus a faptului că Tratatul de la Pelindaba nu ar putea fi aplicat de către vreo parte în scopul desfășurării vreunei activități ilegale necontestate.

În mod similar, art. 10 și 7 sunt unice pentru Tratatul de la Pelindaba și au menirea de a spori securitatea părților și a întregii zone. Primul articol ce consacră protecția fizică a materialelor și instalațiilor nucleare impune statelor-părți să adopte cele mai stricte măsuri de protecție a materialelor nucleare, instalațiilor și echipamentelor pentru a preveni utilizarea și manipularea ilegală; și cel din urmă articol obligă fiecare parte să interzică, printre altele, dumping-ul deșeurilor radioactive și altor materiale radioactive în orice loc a zonei africane libere de arme nucleare. Prevederile articolelor nominalizate sunt relevante, de asemenea, și pentru alte regiuni.

Articolul 6 privind declarația, demontarea, distrugerea sau conversia dispozitivelor nucleare explosive și a facilităților pentru fabricarea acestora, de asemenea, apare pentru prima dată într-un tratat regional în materia denuclearizării. Acest articol a fost destinat în primul rând Africii de Sud a cărui program nuclear a fost cea mai mare sursă de amenințare pentru Africa. Dincolo de Africa, totuși, articolul demonstrează pentru prima dată că posedarea prioritară a capacității nucleare de către un stat într-o regiune nu ar trebui să fie, în sine, un obstacol pentru o zonă regională denuclearizată.

Soluția oferită de către statele din cadrul Uniunii Africane ar trebui să constituie un exemplu și încurajare și pentru alte regiuni unde posedarea prioritară a armelor nucleare a fost considerat un obstacol insurmontabil. De remarcat că transparența Africii de Sud privind capacitatea sa nucleară a devenit o primă și importantă măsură de consolidare a încrederii cu alte state africane. Aceasta a format baza pentru acceptarea sa totală în prezent. De menționat că, chiar și un guvern african ales care ar fi insistat asupra păstrării capacității de arme nucleare a vechiului regim, ar trebui perceput ca și o amenințare la adresa securității din Africa. Acest lucru ar trebui să constituie un exemplu pentru regiunea Orientului Mijlociu, în special unde chestiunile politice fundamentale se complică prin programele nucleare suspicioase ale statelor din regiune.

3.4 Concluzii la capitolul 3

Având ca și finalitate de bază studierea aportului organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor de drept internațional, și focalizându-ne pe activitatea normativă a unor organizații regionale, în urma cercetării realizate în contextul capitolului 3, am reușit să constatăm:

1. Rolul Uniunii Europene la crearea normelor de drept internațional este unul deosebit fiind rezultatul specificității acestei organizații internaționale regionale. Analizând mecanismul de creare a normelor în UE, putem ajunge la concluzia că, în esență, metoda de creare a normelor la nivelul UE are toate trăsăturile dreptului internațional, dar în virtutea unor caracteristici (în special, cele privind forța juridică a actelor UE; autonomia în ce privește crearea normelor; luarea deciziilor din nume propriu și nu al statelor-membre; componența subiecților și primatul inițiativei de creare a normelor) acesta poate fi calificat ca fiind unul administrativ, adică de subordonare;

2. Am putea conchide că actele ce formează dreptul secundar al UE sunt rezultatul coordonării voinței statelor-membre și constituie ”tratate-contracte” sau poate mai corect ar fi să le numim ”tratate-contracte privind interese private”. Acestea se apropie de dreptul intern al statului dar nu prin natura juridică, ci prin ”forma exterioară”; absența ratificării, efectul direct al acestora, obligativitatea pentru persoanele fizice și juridice fiind fixate în tratatele constitutive ale UE. Până la urmă, considerăm că aceste acte se încadrează perfect în definiția tratatului consacrată în art. 2 al Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor;

3. În timp, UE a obținut o poziție oficială în unele organizații internaționale - în calitate de membru cu drepturi depline (în cadrul OMC, FAO, Comunitatea Energetică Europeană), de participant la lucrările organizației (în Consiliul Europei și OECD), fie în calitate de observator (ONU, FMI, ONUDI, OMPI, UNESCO, OMS, ICAO, OIM etc.). Este în general admis că participarea la o organizație internațională se raportează la participarea în organele sale, care presupune dreptul de a participa la reuniuni, de a fi ales pentru funcții în organe, exercitarea dreptului de vot și de a lua cuvântul. În acest fel, se atestă o influență oficială asupra ”produselor” organizației internaționale: decizii (de multe ori recomandări, în unele cazuri decizii obligatorii) și convenții (tratate internaționale elaborate și adoptate de către organizație sau un organ al acesteia);

4. O influență remarcabilă are Uniunea Europeană asupra procesului de creare a normelor internaționale în contextul Comunității Energetice Europene, fiind unul dintre membrii fondatori ai acesteia. Aderarea statelor la Comunitatea Energetică implică integrarea treptată a sectorului energetic al acestora în piața energetică a UE, îndeplinirea angajamentelor de apartenență la Comunitatea Energetică și punerea în aplicare a ”acquis-ului energetic” al UE (precum și o parte importantă a ”acquis-ului de mediu”) în cadrul sistemelor juridice ale statelor-membre ale Comunității Energetice.

5. Remarcăm că activitatea normativă a Consiliului Europei este una vastă, atestându-se peste 200 de tratate internaționale elaborate. Unul dintre evenimentele majore din evoluția

juridică europeană și cea mai mare realizare a Consiliului Europei este considerată a fi Convenția Europeană din 1950 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Referindu-ne la rolul Consiliului Europei în procesul de creare a normelor internaționale în materia drepturilor omului, considerăm că această organizație regională se impune în acest sens și prin elaborarea, și adoptarea unor tratate "unice" și "progresiste" de protecție internațională a drepturilor omului (de ex.: *Convenția-cadru din 1995 pentru protecția minorităților naționale*; *Convenția de la Oviedo din 1997 pentru protecția drepturilor omului și demnității ființei umane cu privire la aplicarea biologiei și medicinei*; *Convenția privind drepturile omului și biomedicina*; *Convenția de la Lazarotte cu privire la protecția copilului contra exploatării sexuale și abuzului sexual*; *Convenția de la Istanbul din 2011 privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*). De asemenea, se constată tendința actuală a Consiliului Europei în deschiderea tratatelor (anterior închise) pentru statele din afara organizației și pentru alte organizații internaționale regionale (de ex.: UE).

6. Un rol important în cadrul activității normative a Consiliului Europei îi revine jurisprudenței CEDO, astfel:

a. în practica CEDO, prin interpretarea Convenției Europene din 1950 a fost creată treptat o formă nouă de drept - un drept în sens substanțial, nu în sens formal, ce cuprinde elemente atât din dreptul intern, cât și din dreptul internațional. Acest drept se aplică nu doar de către CEDO dar, de asemenea, și de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei și de către instanțele naționale. Dreptul consacrat în Convenția Europeană din 1950 produce obligații nu doar pentru state, ci definește, de asemenea, o serie de drepturi conexe indivizilor în domeniul libertăților civile, creând astfel un nou sistem ce substituie sistemul individual al fiecărui stat-membru printr-un sistem European comun;

b. hotărârile CEDO sunt obligatorii și au, mai presus de toate, două efecte: în primul rând, acestea sunt *res judicata* pentru statul în cauză și, în al doilea rând, interpretarea cauzei are efecte *erga omnes*, așa cum CEDO nu are doar autoritatea de a aplica Convenția Europeană din 1950, ci și de a o interpreta;

c. astăzi este incontestabil faptul că, prin jurisprudența sa, CEDO și-a consolidat posibilitatea de a proteja indirect drepturi nerecunoscute în mod expres în Convenția Europeană din 1950 și care, prin intermediul unei interpretări depline și dinamice a Convenției și Protocoalelor sale normative, a permis drepturilor negarantate în mod expres în textul instrumentelor legale nominalizate mai sus să intre în domeniul său de aplicare;

7. Cercetarea pune în evidență faptul că recomandările Adunării Parlamentare servesc adeseori drept imbold pentru elaborarea și adoptarea în cadrul Consiliului Europei a tratatelor în materia drepturilor omului. Uneori recomandările Adunării Parlamentare pot constitui *soft law* și

produce efecte directe în dreptul internațional public - în special atunci când prevederile acestora se regăsesc în texte tratatelor încheiate ulterior de către state. În același context, recomandările Comitetului de Miniștri pot completa prevederile convențiilor. În cele din urmă, CEDO a utilizat ocazional Rezoluțiile Adunării Parlamentare pentru a sprijini argumentele proprii.

8. Din cele relatate putem deduce că documentele OSCE sunt elaborate într-un mod deosebit (fiind obligatorii din punct de vedere politic și nu juridic) nu în scopul de a le nega forța obligatorie, ci mai degrabă pentru a elucida complicațiile implicate în dreptul tratatelor. Acest fapt nu le știrbește din eficiență, ci lasă deschisă posibilitatea ca, dacă se poate demonstra că statele participante nu se opun angajamentelor OSCE, să se obțină un fel de considerație juridică neconvențională, spre exemplu, în forma cutumei sau a principiilor generale de drept, atunci *opinio juris* ar putea fi stabilită, ceea ce ar duce la formarea dreptului internațional cutumiar.

9. Prezintă importanță faptul că actele OSCE (în special, Documentul de la Copenhaga din 1990) au meritul de a plasa protecția drepturilor minorităților naționale în sistemul universal al drepturilor omului. De asemenea, textul Documentului de la Copenhaga a inspirat Consiliul Europei să elaboreze și să adopte Convenția - Cadru din 1995 pentru protecția minorităților naționale (tratatul se bazează pe Documentul de la Copenhaga în ce privește protecția de fond a minorităților). Astfel, atestăm o modalitate de transformare a ”dreptului flexibil” în ”drept rigid”, precum și influența unei organizații internaționale regionale (OSCE) asupra procesului de creare a normelor internaționale în cadrul altei organizații, de asemenea, regionale (Consiliul Europei).

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Actualmente organizațiilor internaționale le aparține rolul principal în coordonarea eforturilor statelor la elaborarea celor mai importante instrumente juridice internaționale. Datorită activității acestora codificarea dreptului internațional, care este unul dintre mijloacele de dezvoltare progresivă a dreptului internațional, a dobândit o evoluție considerabilă. Deși acordul statelor rămâne a fi în continuare baza creării normelor de drept internațional, este în continuă creștere numărul normelor juridice internaționale create de către organizațiile internaționale într-un mod diferit de cel tradițional.

În cadrul cercetării realizate în cadrul acestei lucrări am reușit să elucidăm particularitățile, esența și noile aspecte ale activității normative a organizațiilor internaționale, să reliefăm specificul și rolul organizațiilor internaționale regionale la crearea normelor de drept internațional, să formulăm unele concluzii și recomandări de natură să înlăture neclaritățile și problemele constatate în domeniu, în vederea aplicării acestor recomandări pentru a eficientiza activitatea normativă a organizațiilor internaționale, spre beneficiul acestora și a statelor-membre, statut care aparține și Republicii Moldova.

Prezenta lucrare finalizează cu o serie de concluzii generale și recomandări care se desprind din analiza realizată, după cum urmează:

1. Cercetarea pune în evidență faptul că putem distinge mai multe tipuri de influență a procesului normativ internațional de către organizațiile internaționale:
 - actele organizațiilor internaționale pot contribui la apariția și instituirea unor norme internaționale;
 - rezoluțiile organizațiilor internaționale pot fi o dovadă a dreptului cutumiar existent;
 - rezoluțiile organizațiilor internaționale pot extinde sfera de acțiune a normelor create anterior de către un număr limitat de state, extinzând efectele acestor norme către alte state care nu au fost anterior membre ale tratatului internațional;
 - actele organizațiilor internaționale pot să confirme și să concretizeze normele internaționale existente;
 - rezoluția organizației internaționale poate constitui factorul decisiv la încetarea existenței normei internaționale, când aceasta este lipsită de calitatea de a fi universal recunoscută.

2. Chiar dacă trebuie să recunoaștem că ponderea *soft law* este în continuă creștere, datorită avantajelor pe care le prezintă (simplicitatea, flexibilitatea, diversitatea, costurile reduse de "negociere" și de "suveranitate"), considerăm că proliferarea *soft law* poate fi periculoasă sau cel puțin nedorită. Recurgerea frecventă la adoptarea actelor fără de caracter obligatoriu cu o

valoare normativă dubioasă constituie o scuză pentru nerespectarea dreptului rigid. La general vorbind, ”flexibilizarea” unei ordini juridice ar putea fi un semn de slăbiciune al ordinii normative, aceasta fiind consecința lipsei de consens și a reticenței de a renunța la autoritate și control care împiedică adoptarea dreptului rigid.

În plus, crează dubii și utilizarea termenului de *soft law* (*drept flexibil*) pentru actele organizațiilor internaționale lipsite de caracter juridic obligatoriu. Această noțiune ar putea fi aplicabilă pentru acele norme ale tratatelor internaționale care nu stabilesc drepturi și obligații concrete pentru subiectele dreptului internațional, în acest caz avem în vedere ”flexibilitatea” formulării și nicidecum a normei. În ce privește actele organizațiilor internaționale fără de caracter juridic obligatoriu, acestea nu constituie în sine izvor de drept internațional. Doar în cazul în care se face dovada existenței *opinio juris* indicând astfel la existența cutumei internaționale, actele nominalizate pot participa la formarea normelor de drept internațional, norma internațională constituind deja nu prevederile rezoluției, ci însăși cutuma internațională.

3. Cu referire, în special, la rolul organizațiilor internaționale regionale la procesul de creare a normelor de drept internațional, cercetarea realizată pune în evidență următoarele:

- Influență remarcabilă în contextul creării normelor internaționale este exercitată de către organizațiile internaționale regionale puternic integrate, cu un pronunțat caracter de supranaționalitate. Exemplul cel mai relevant în acest sens este Uniunea Europeană care, după cum ne-am străduit să elucidăm în lucrare, își aduce aportul la procesul de creare a normelor de drept internațional prin:

a. *instituirea unui mecanism de creare a normelor unic și deosebit pentru o organizație internațională* ce poate fi calificat ca fiind unul administrativ, caracterizat printr-o autonomie în ce privește crearea normelor; prin luarea deciziilor de către Uniunea Europeană din nume propriu și nu al statelor-membre; prin componența subiectelor și primatul inițiativei de legiferare. Forța juridică a actelor adoptate în cadrul acestei organizații amintește, în general, efectul reglementărilor interne - regulamentele, directivele și deciziile adoptate în cadrul Uniunii Europene spre deosebire de tratatele internaționale sunt scutite de ratificările parlamentare – așa-numitele ”puncte de control” în jurisdicția națională, în privința lor nu se admit rezerve și excepții unilaterale de la regulă, ceea ce permite o implementare rapidă și eficientă a normelor create de către organizația internațională regională respectivă. De remarcat totuși că, în Uniunea Europeană există o simplificare a legiferării internaționale, dar nicidecum nu s-a anulat acordul statului în ce privește pătrunderea actului în interiorul statului, existând diverse pârghii pentru statele-membre în acest sens.

b. prin influențarea directă și nemijlocită a procesului de creare a normelor internaționale în cadrul altor organizații internaționale universale și regionale, în virtutea calității de membru deplin al acestora.

- Nu poate fi omis și rolul în procesul de creare a normelor de drept internațional al altor organizații internaționale regionale, exemplificat în lucrare prin aportul în acest sens al Consiliului Europei, care, în special, poate considerat a fi acel de *elaborare și adoptare a unor tratate unice, revoluționare, "de pionerat" pe plan internațional*. Prin acestea, se instituie cel mai perfect sistem internațional de protecție a drepturilor omului, se reglementează domenii nereglementate pe plan internațional, fie se completează tratatele elaborate la nivel universal în vederea sporirii eficienței acestora.

Un rol important în cadrul activității normative a Consiliului Europei îi revine jurisprudenței CEDO care crează treptat o formă nouă de drept - un drept în sens substanțial, nu în sens formal, ce se aplică nu doar de către CEDO dar, de asemenea, și de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei și de către instanțele naționale. În plus, nu putem omite rolul și aportul jurisprudenței CEDO în procesul de creare a normelor internaționale cutumiare în materia drepturilor omului. Relevanța și valoarea normelor internaționale elaborate în cadrul Consiliului Europei este demonstrată și de influența sporită a acestora atât asupra statelor din afara organizației și asupra altor organizații internaționale relevante, cum ar fi Uniune Europeană.

- O influență interesantă în contextul procesului de creare a normelor internaționale este exercitată și de către OSCE. Actele adoptate în cadrul acestei organizații internaționale regionale fiind obligatorii din punct de vedere politic și nu juridic, astăzi sunt acceptate unanim ca fiind unele ce conțin norme juridice internaționale. Dacă poate fi demonstrat că statele participante nu se opun angajamentelor OSCE, se obține un fel de considerație juridică neconvențională, spre exemplu, în forma cutumei sau a principiilor generale de drept, atunci *opinio juris* poate fi stabilită, ceea ce duce la formarea dreptului internațional cutumiar. De asemenea, în diverse moduri acțiunile Înalțului Comisar pentru Minoritățile Naționale produc interpretări autoritare a dreptului OSCE existent, și contribuie la transformarea acestuia în *hard law*, fiind o dovadă a faptului cum norme noi pot fi create prin activități operaționale.

- În același context, este de menționat aportul Organizației Unității Africane (din 2002 succedată de către Uniunea Africană) la crearea normelor internaționale în materia denuclearizării. Dezvoltarea unei zone fără de arme nucleare în Africa a fost un proces

îndelungat, pornind de la adoptarea de către OUA în 1964 a *Declarației privind denuclearizarea Africii* – prezentată ulterior Adunării Generale a ONU și adoptată de aceasta, și culminând cu adoptarea *Tratatului din 1996 privind stabilirea unei zone libere de arme nucleare în Africa*, care conține mai multe articole care nu au apărut în textele vreunui tratat regional anterior în materia creării zonelor libere de arme nucleare și care, concomitent cu consolidarea securității în Africa, poate fi aplicat la crearea unei asemenea zone noi sau la consolidarea celor existente.

Având la bază concluziile la care am ajuns pe parcursul cercetării, venim cu unele **recomandări** de natură să eficientizeze activitatea de creare a normelor internaționale de către organizațiile internaționale:

1. Considerăm că actelor cu caracter de recomandare ale organizațiilor internaționale care influențează crearea normelor juridice internaționale ar trebui, de asemenea, atribuite:

a. *hotărârile care au o așa-numită "funcție de predicție"*. Aceste rezoluții determină necesitatea reglementării internaționale a anumitor aspecte ale relațiilor internaționale, căile de dezvoltare ulterioară a dreptului internațional, normele care urmează a fi create. Spre exemplu, Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 799 (VIII) a solicitat Comisiei de Drept Internațional a ONU să realizeze codificarea principiilor de drept internațional referitoare la răspunderea statelor.

b. *hotărârile de aprobare a proiectelor de convenții și de prezentare a acestora statelor-membre pentru elaborarea deciziilor finale asupra lor*. Spre exemplu, prin Rezoluția nr. 260 (III) "Prevenirea și pedepsirea crimei de genocid" din 9 decembrie 1948, Adunarea Generală a ONU a adoptat *Convenția privind prevenirea și pedepsirea crimei de genocid* cuprinsă în rezoluție și a propus-o spre semnare și ratificare de către state; prin Rezoluția 34/180 Adunarea Generală a ONU a adoptat Convenția din 1979 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare contra femeilor etc.

c. *hotărârile ce accelerează procesul de creare a normelor internaționale*. Acestea reprezintă rezoluțiile adresate autorităților care elaborează proiectul tratatului și rezoluțiile care fac apel la state în vederea participării acestora la tratate multilaterale generale.

2. În contextul cercetării realizate am constatat că activitatea normativă a multor organizații internaționale se caracterizează prin lipsa de reglementare sau prin reglementarea insuficientă a unor aspecte ce vizează crearea normelor de drept internațional, în special, ne referim la lipsa de reglementare concretă: a) a procedurilor de elaborare și adoptare a actelor normative internaționale; b) a ordinii și procedurii de operare a modificărilor la actele normative ale organizațiilor internaționale și de încetare a efectelor acestora; c) ce vizează delimitarea

organelor competente în acest sens și limitele atribuțiilor acestora în ce privește adoptarea de acte normative.

Ținând cont de faptul că organizațiile internaționale se implică tot mai activ în procesul de creare a normelor de drept internațional și în vederea eficientizării acestei activități importante propunem să fie elaborat și adoptat în cadrul fiecărei organizații internaționale a unui protocol adițional la actul constitutiv al organizației consacrat:

a. consacării exprese a competenței normative a organizației internaționale cu indicarea limitelor acesteia și a categoriilor de acte pe care organizația este în drept să le elaboreze, în vederea evitării interpretărilor eronate a actelor constitutive care, de fapt, în marea lor majoritate nici nu conțin prevederi exprese în acest sens. În același context sugerăm să fie elucidate detaliat domeniile în care organizația poate încheia tratate cu alte subiecte de drept internațional, mecanismul de pregătire și coordonare a acestor tratate și autoritățile competente să încheie tratate din numele organizației internaționale.

b. delimitării competențelor normative a organelor organizației internaționale în vederea evitării coincidenței competențelor în acest domeniu, fapt ce are impact negativ asupra activității de ansamblu a organizației;

c. reglementării detaliate și explicite a procedurilor de elaborare și adoptare a actelor normative în cadrul și de către organizația internațională; a procedurilor de operare a modificărilor la aceste acte; a temeiurilor de încetare a efectelor acestora; a modalităților de exprimare a dezacordurilor statelor față de adoptarea sau modificarea unui act juridic; a condițiilor de formulare a rezervelor etc.

În cele din urmă ținem să menționăm că aspectele legate de activitatea normativă a organizațiilor internaționale necesită în continuare cercetări aprofundate și cuprinzătoare. Un lucru este cert – noul drept internațional este din ce în ce mai centrat în jurul organizațiilor internaționale puternice care sunt uneori competente de a crea obligații internaționale pentru statele suverane. Mai mult decât atât, normele pe care aceste organizații le crează sunt adeseori dezvoltate printr-un proces multilateral oficializat. Astfel, apare tendința ca noul drept internațional să fie creat mai degrabă printr-o ”legislație internațională” decât prin practica statelor și cutumă.

BIBLIOGRAFIE

1. Surse bibliografice în limba română:

1. Arhiluc V., Chirtoacă N. et al. Reprezentanțele organizațiilor internaționale în Republica Moldova. Chișinău: CEP USM, 2008. 267 p.
2. Burian A., Balan O., Osmochescu N. et al. Drept internațional public. Ediția a III-a (revăzută și adăugită). Chișinău, 2009. 652 p.
3. Carta Națiunilor Unite din 26 iunie 1945// [on-line]
<http://www.dri.gov.ro/documents/Carta%20ONU.pdf> (accesat pe 17.02.12)
4. Carta Socială Europeană Revizuită, adoptată la 3 mai 1996 // [on-line]
<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/presentation/escrbooklet/Romanian.pdf>
(accesat pe 12.08.13)
5. Carta Europeană pentru limbile regionale sau minoritare. Strasbourg, 05.11.1992 // [on-line]
<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Moldovan/148-Moldovan.pdf> (accesat pe 24.05.13)
6. Carta europeană a autonomiei locale. 22.11.2001 // [on-line]
www.inj.md/.../2_7_2_CARTA_EUROPEANA... (accesat pe 23.07.13)
7. Ceban C. Dreptul organizațiilor internaționale. Chișinău: Vizual design, 2012. 305 p.
8. Convenția Națiunilor Unite cu privire la dreptul tratatelor, semnată la Viena la 23 mai 1969 // [on-line]
http://www.mfa.gov.md/img/tratate/Conventia_Viena_1969.pdf (accesat pe 12.08.12)
9. Convenția de la Chicago privind aviația civilă internațională, 7 decembrie 1944 // [on-line]
http://academiadeaviatie.md/pdf/legislatie_internationala/Conventia%20Chicago,%201944.pdf
(accesat pe 06.05.12)
10. Convenția – cadru a ONU asupra schimbărilor climatice din 1992 // [on-line]
http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/instrumente_internationale/conventie_cadru_schimbari_climatice/ (accesat pe 12. 01.2013)
11. Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, adoptată la Strasbourg la 01.02.1995// [on-line]
http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Conventia_Cadru_pentru_Protectia_Minoritatilor_Nationale.pdf (accesat pe 13.08.13)
12. Convenția ONU asupra dreptului mării. 10.12. 1982, Montego-Bay // [on-line]
http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/instrumente_internationale/conventie_asupra_dreptului_marii_5/ (accesat pe 19. 06.2012).

13. Convenția cu privire la Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, 14 decembrie 1960 // [on-line]
<http://www.oecd.org/general/conventionontheorganisationforeconomicco-operationanddevelopment.htm> (accesat pe 10.06.13)
14. Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și demnității ființei umane cu privire la aplicarea biologiei și medicine, semnată la Oviedo la 4 aprilie 1997. // [on-line]
<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Romanian/164-Romanian.pdf> (accesat pe 12.08.13)
15. Convenția europeană pentru protecția persoanelor cu privire la prelucrarea automată a datelor cu caracter personal. Strasbourg, 28 ianuarie 1981// [on-line]
http://ori.mai.gov.ro/api/media/userfilesfile/Informare%20publica/Drepturile%20persoanelor/Conventie_Strasbourg.pdf (accesat pe 28.05.13)
16. Convenția europeană privind extrădarea, Paris. 1957 // [on-line]
www.csj.md/.../Convenția%20europeană%20de... (accesat pe 27.05.13)
17. Convenția europeană cu privire la asistența judiciară în materie penală. Strasbourg, 20.04.1959 // [on-line] <http://www.procuror.ro/article/9061/Conventia-Europeana-de-Asistentă-Judiciara-in-Materie-Penală> (accesat pe 24.04.13)
18. Convenția europeană din 1977 pentru reprimarea terorismului // [on-line]
<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Romanian/090-Romanian.pdf> (accesat pe 27.05.13)
19. Convenția Culturală Europeană. 1954 // [on-line]
<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Romanian/018-Romanian.pdf> (accesat pe 21.06.13)
20. Convenția europeană privind protecția patrimoniului arhitectural. 1985 // [on-line]
<http://www.infoeuropa.md/bice-publicatii/conventia-pentru-protectia-patrimoniului-arhitectural-al-europei-si-raportul-explicativ/> (accesat pe 13.05.13)
21. Convenția europeană pentru protecția patrimoniului arheologic. 16.01.1992 // [on-line]
<http://www.infoeuropa.md/bice-publicatii/conventia-europeana-pentru-protectia-patrimoniului-arheologic-revizuita-si-raportul-explicativ/> (accesat pe 19.05.13)
22. Convenția-cadru europeană privind cooperarea transfrontalieră între comunitățile sau autoritățile teritoriale. Madrid, 21.05.1980 // [on-line]
<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Romanian/106-Romanian.pdf> (accesat pe 21.06.13)

23. Convenția privind conservarea vieții sălbatice și a habitatelor naturale. Berna, 19.09.1979 // [on-line] <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Moldovan/104-Moldovan.pdf> (accesat pe 14.07.13)
24. Convenția europeană a peisajului din 20.10.2000 // [on-line] <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/versionconvention/romanian.pdf> (accesat pe 24.04.13)
25. Convenția europeană privind spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea produselor infracțiunii și finanțarea terorismului // [on-line] www.coe.ro/download.php?abs...conventii/... (accesat pe 15.06.13)
26. Convenția europeană privind criminalitatea informatică. Budapesta, 23.11.2001 // [on-line] <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/t-cy/ETS%20185%20Romanian.pdf> (accesat pe 29.01.13)
27. Convenția 210 a Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice // [on-line] <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/HTML/DomesticViolence.htm> (accesat pe 01.08.2012)
28. Convenția europeană asupra transferării persoanelor condamnate. 21 martie 1983 // [on-line] <http://www.monitoruljuridic.ro/act/conventia-europeana-din-21-martie-1983-asupra-transferarii-persoanelor-condamnite-emitent-parlamentul-publicat-n-monitorul-oficial-nr-39796.html> (accesat pe 20. 06.13)
29. Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială. Adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 2106 (XX) din 21 decembrie 1965. // [on-line] <http://www.hotararicedo.ro/files/files/CONVENTIA%20INTERNATIONALA%20PRIVIND%20ELIMINAREA%20TUTUROR%20FORMELOR%20DE%20DISCRIMINARE%20RASIALA.pdf> (accesat pe 12.03.14)
30. Decizia Curții Constituționale Române nr. 114 din 20 iulie 1999 referitoare la constitutionalitatea Legii privind aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 36/1997 pentru modificarea și completarea Legii învățământului nr. 84/1995. Monitorul Oficial Nr. 370 din 3 august 1999 // [on-line] <http://www.monitoruljuridic.ro/act/decizie-nr-114-din-20-iulie-1999-referitoare-la-constitutionalitatea-legii-privind-aprobarea-ordonantei-de-urgenta-a-guvernului-nr-36-1997-pentru-modificarea-si-completarea-legii-18950.html> (accesat pe 21.07.13)
31. Declarația Universală a Drepturilor Omului (Rezoluția Adunării Generale 217 A (iii) din 10 decembrie 1948) // [on-line]

<http://www.hotararicedo.ro/files/files/DECLARATIA%20UNIVERSALA%20A%20DREPTURILOR%20OMULUI.pdf> (accesat pe 14.01.12)

32. Declarația ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială. Rezoluția Adunării Generale a ONU 1904 (XVIII) din 20 noiembrie 1963// [on-line] <http://www.oas.org/dil/1963> (accesat pe 25. 01.2013)
33. Ecobescu N., Duculescu V. Drept internațional public, București: Editura Hyperion, 1993. 332 p.
34. Geamanu G. Drept internațional public. vol.1, București, 1981. 504 p.
35. Geamanu Grigore. Drept internațional public. Vol. II. București: Editura Didactica si Pedagogica, 1983. 599 p.
36. Grimailo N. Problemele procesului de creare a normelor de drept internațional: tendințe noi. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale nr.1, 2011. p. 106-112.
37. Grimailo N. „Soft law” - component al procesului multilateral de creare a normelor internaționale. În: Materialele Conferinței Științifice internaționale anuale a doctoranzilor și tinerilor cercetatori cu genericul „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunilor europene: viziuni ale tinerilor cercetători”. Vol. I. Ediția a VII-a, 30 mai 2013, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, Chișinău, 2013, p. 154-163.
38. Grimailo N. Dezvoltarea doctrinei dreptului internațional privind organizațiile internaționale interguvernamentale. În: Materialele conferinței științifice internaționale cu genericul „Asigurarea unei creșteri economice durabile într-un stat de drept”, 28-30 martie 2012, Bălți 2012, pag. 104-110.
39. Grimailo N. Particularitățile creării normelor de drept internațional prin încheierea tratatelor internaționale cu participarea organizațiilor internaționale. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători cu genericul „Edificarea statului de drept și punerea în valoare a patrimoniului cultural și istoric al Moldovei în contextul integrării europene” vol. III, Ediția V-a, 29 martie 2011, Chișinău 2011, pag. 125-133
40. Grimailo N. Noțiunea de organizație internațională regională în lumina Cartei ONU. În: Materialele Conferinței teoretico-științifice internaționale cu genericul ”Importanța instituțiilor democratice în asigurarea drepturilor omului” din 27-28 decembrie 2010. Bălți, 2011. p. 153-155.
41. Miga-Beșteliu R. Organizații internaționale interguvernamentale. București: Editura AllBeck. 2000. 298 p.
42. Miga-Beșteliu R. Organizații internaționale interguvernamentale. București: Editura AllBeck. 2006. 312 p.

43. Niciu M. Organizații internaționale. Iași: Editura Fundației Chemarea, 1994. 160 p.
44. Protocolul de la Montreal din 1987 asupra substanțelor care distrug stratul de ozon// [on-line] http://ozone.unep.org/new_site/en/Treaties/treaty_text.php?treatyID=2 (accesat pe 21.05.12)
45. Raportul explicativ la Convenția 210 a Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice // [on-line] [https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM\(2011\)49&Language=lanEnglish&Ver=addfinal&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM(2011)49&Language=lanEnglish&Ver=addfinal&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864) (accesat pe 02.08.2011)
46. Slonovschi V. Aspecte politico-juridice privind relațiile de cooperare a Consiliului Europei cu Republica Moldova. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2006. 171 p.
47. Stah N. Specificul legiferării internaționale. În: Revista Moldovenească de Drept internațional și relații internaționale, nr. 1-2, 2007. p. 84-88.
48. Stah N., Cușmir V. Fenomenul organizațiilor internaționale – necesitate sau cerință? Scurtă incursiune în istoric.” În: Analele facultății de drept „Dimitrie Cantemir” Iași, Nr. 9 și 10/2004, Iași 2004, pag. 51-54.
49. Stah N. Aspecte privind personalitatea juridică a organizațiilor internaționale. În: Revista Națională de Drept. nr.3, 2005. p.30-32.
50. Stah N. Consiliul Europei – organizație internațională regională de promovare și apărare a drepturilor omului. În: Legea și viața, iulie 2006, pag. 41-44.
51. Stah N. Unele aspecte practice privind crearea normelor de drept internațional în cadrul Consiliului Europei. În: Materialele conferinței internaționale teoretico-practice cu genericul „Probleme actuale ale științelor socio-umane în condițiile integrării europene” , Chișinău 2006, pag. 535-537.
52. Statutul Consiliului Europei semnat la Londra la 05 mai 1949 // [on-line] <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Romanian/001-Romanian.pdf> (accesat pe 17.02.12)
53. Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, semnat la Lisabona, 13 decembrie 2007. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 2007/C 306/01// [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:RO:HTML> (accesat pe 13.03.12)
54. Țarălungă V. Exploatarea sexuală a copiilor – problemă de nivel național și internațional // Analiza reglementărilor naționale și internaționale în materia drepturilor copilului. Materialele Conferințelor științifice ”Protecția drepturilor copilului pe plan intern și internațional” (Bălți, 10 decembrie 2011) și ”Avantajele și dezavantajele aderării Republicii

Moldova la Uniunea Europeană” (Bălți, 11 mai 2012)”. Bălți: ”Tipografia din Bălți” S.R.L., 2012. p. 16-29.

55. Vătăman D. Organizații europene și euroatlantice. București: Editura C.H. Beck. 2009. 678 p.

2. Surse bibliografice în limba engleză:

56. Abbott K., Snidal D. Hard and Soft Law in International Governance. In: International Organization 54/3, The IO Foundation and the Massachusetts Institute of Technology 2000. p. 421–456.
57. Abeyratne R.I.R. The Legal Effect of ICAO Decisions and Empowerment of ICAO by Contracting States. American Association of School Librarians, 2007 p. 517-521.
58. Abromeit H., Hitzel-Cassagnes T. Constitutional Change and Contractual Revision: Principles and Procedures. European Law Journal, vol. 5, 1999. p. 23-44.
59. Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal General Assembly resolution 95 (I) New York, 11 December 1946 // [on-line] http://legal.un.org/avl/ha/ga_95-I/ga_95-I.html (accesat pe 12.07.14)
60. Agreement to Promote Compliance with International Conservation and Management Measures by Fishing Vessels on the High Seas. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, 1995 // [on-line] <http://www.fao.org/docrep/meeting/003/x3130m/X3130E00.htm> (accesat pe 18.02.13)
61. Agreement on exchange of information on tax matters. OECD // [on-line] <http://www.oecd.org/ctp/exchange-of-tax-information/2082215.pdf> (accesat pe 02.01.14)
62. Ahlborn C. The Rules of International Organizations and the Law of International Responsibility. ACIL Research Paper Nr. 03/ 2011. Amsterdam Research Senter, 2011. 61 p.
63. Aleksis M. Participation of the European Community in International Organizations. 48 p. // [on-line] <http://essay.utwente.nl/60153/> (accesat pe 03.07.13)
64. Alston Ph. The EU and Human Rights. Oxford: Oxford University Press, 1999. 946 p.
65. Amerasinghe C. Principles of the Institutional Law of International Organisations. Cambridge: Cambridge University Press. 2005. 535 p.
66. Anglo-Iranian Oil Co. Case (UK vs Iran). International Court of Justice Reports, 1952. p. 93// [on-line] http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1952.07.22_oil_co.htm (accesat pe 18.10.12)
67. Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v Russian Federation). Oral pleadings, 8 September 2008, Mr

- Kolodkin, Agent of the Russian Federation, at par. 9 and 13, and arguments of Mr Wordsworth, par. 7-9// [on-line] http://www.icj_cij.org/docket/files/140/14713.pdf (accesat pe 24.02.15)
68. Article VI, par. 5 of the Articles of the Agreement of the World Bank.// [on-line] <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,contentMDK:20049557~menuPK:63000601~pagePK:34542~piPK:36600~theSitePK:29708,00.html> (accesat pe 13.07.12)
 69. Article XXVII, section 2 of the Articles of the Agreement of the International Monetary Fund // <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/> (accesat pe 10. 07.12)
 70. Article XIV of the Agreement on the creation of Korean Peninsula Energy Development Organization // [on-line] http://www1.korea-np.co.jp/pk/051th_issue/98071505.htm (accesat pe 20.07.12)
 71. Ault H. J. Reflections on the Role of the OECD in Developing International Tax Norms”, Brooklyn Journal of International Law, vol. 34, 2009.p. 757-781.
 72. Avi-Yonah R.S. International Tax as International Law – An Analysis of the International Tax Regime, Cambridge University Press, Cambridge. 2007. 453 p.
 73. Baxter R. International Law in 'Her Infinite Variety'. International and Comparative Law Quarterly, Vol. 29, Part 4, October 1980. p. 549-566.
 74. Basic Facts about the United Nations. New York: UN Department of Public Information, 2000. 386 p.
 75. Benoît-Rohmer F., Klebes H. Council of Europe law. Towards a pan-European legal area. Strasbourg: Council of Europe publishing. 2005. 248 p.
 76. Benzing M. International Organizations and Institutions – Secondary Law. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Rüdiger Wolfrum (ed.), Oxford University Press, Oxford 2008. 1649 p.
 77. Bernárdez C.P. Changes and Developments in the Law of International Organizations as a Consequence of the Appearance of the European Community and the European Union as Subjects of International Law: The Right Of Participation, p. 3-4 // [on-line] http://www.esil-sedi.eu/sites/default/files/PerezBernardez_0.PDF (accesat pe 06.07.13)
 78. Best E. Supranational institutions and regional integration. 45 p. // [on-line] <http://www.eclac.cl/brasil/noticias/paginas/2/22962/BEST-SUPRANATIONAL%20INSTITUTIONS%20AND%20REGIONAL%20INTEGRATION.pdf> (accesat pe 18.08.13)

79. Birnberg G. The voting behaviour of the European Union Member States in the United Nations General Assembly. Unpublished dissertation. Department of Government, London School of Economics. 2009. 270 p.
80. Billet S. From GATT to WTO: Internal Struggle for External competences in the EU. *JCMS*, Vol.4, n. 5. 2006. p. 899-919.
81. Blokker N. International Organizations and Their Members. *International Organizations Law Review* vol.1, Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2004, p. 139–61.
82. Bloed A. (ed.), The Conference on Security and Co-operation in Europe. Analysis and Basic Documents, 1972-1993, Dordrecht/Boston/London, 1993, p. 605-629.
83. Bloed A., Van Dijk P. (eds.), Protection of Minority Rights Through Bilateral Treaties. The case of Central Europe. *Nordic Journal of International Law*. Vol.71, nr.3. 2002. p. 449-450.
84. Bodansky D., Crook J., Bederman D. Counterintuiting Countermeasures, 96 *American Journal of International Law*. American Society of international law, USA. 2002. p.815-874.
85. Bogdandy A., Arndt F., Bast J. Legal Instruments in European Law and their Reform: A Systematic Approach on an Empirical Basis. // *Yearbook on European Law*, Volume 23. Issue 1, 2004. p. 91-136.
86. Bokor-Szego H. The United Nations role in international legislation. Elsevier, 1978. 121 p.
87. Boon K. New Directions in Responsibility: Assessing the International Law Commission's Draft Articles on the Responsibility of International Organizations. *The Yale Journal of International Law*, nr.37, 2011. p.1-10
88. Bothe M. Legal and Non-Legal Norms - A Meaningful Distinction in International Relations? *Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 11. 1980. p. 65-95.
89. Boyle A. Some Reflections on the Relationship of Treaties and Soft Law. *International and Comparative Law Quarterly*, vol 48. 1999. p. 901-913.
90. Boyle K. The European experience: the European Convention on Human Rights. *Victoria University of Wellington law review*, vol. 40. nr. 1. 2009. p. 167-176.
91. Brett R. Human Rights and the OSCE, *Human Rights Quarterly*, nr. 3, 1996, p. 668-693.
92. Brölmann C. International Organizations and Treaties: Contractual Freedom and Institutional Constraint. In: J Klabbers (ed.). *Research Handbook on International Organizations*. Edward Elgar Publishing, 2009. 544p.
93. Brölmann C. Flat Earth? International Organizations in the System of International Law. *Nordic Journal of International Law* nr. 70, 2001. p. 319–340.

94. Budapest Document 1994 Towards a Genuine Partnership in a new era. CSCE 1994 Summit // [on-line] <http://www.osce.org/mc/39554?download=true> (accesat pe 21. 03 .2013)
95. Buergenthal T. Law-Making in the International Civil Aviation. Syracuse University Press, 1969. 245 p.
96. Bullen A. Arm's Length Transaction Structures – Recognizing and restructuring controlled transactions in transfer pricing, IBFD, Amsterdam.2011. 672 p.
97. Calderón Carrero J.M. The OECD Transfer Pricing Guidelines as a Source of Tax Law: Is Globalization Reaching the Tax Law? Intertax, vol. 35, no. 1. 2007. p. 4-29.
98. Case C – 93/00. European Parliament v Council of 13 December 2001 // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62000CJ0093:EN:PDF> (accesat pe 26.06.2013);
99. Case C-378/00, Commission v Council (LIFE) // [on-line] <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30db9a846ba2e9634540bcfee4acf4197f15.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxqTch90?text=&docid=86118&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=37318> (accesat pe 28. 06.13)
100. Case of Ireland v. The United Kingdom Judgment. Strasbourg, 18 January 1978 // [on-line] [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57506#{\"itemid\":\[\"001-57506\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57506#{\) (accesat pe 17.08.13)
101. Case of Loizidou v. Turkey (Preliminary Objections) Judgment. Strasbourg 23 March 1995 // [on-line] [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57920#{\"itemid\":\[\"001-57920\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57920#{\) (accesat pe 18.08.13)
102. Case of Berrehab v. The Netherlands, Application No. 10730/84, Judgement of 21 June 1988// [on-line] <http://www.humanrights.is/the-human-rights-project/humanrightscasesandmaterials/cases/regionalcases/europeancourtofhumanrights/nr/457> (accesat pe 14.07.13)
103. Case of Moustaquim v. Belgium, Application No. 12313/86, Judgement of 18 February 1991// [on-line] <http://www.humanrights.is/the-human-rights-project/humanrightscasesandmaterials/cases/regionalcases/europeancourtofhumanrights/nr/592> (accesat pe 15.07.13)
104. Case of Beldjoudi v. France, Application no. 12083/86. Judgment of 26 march 1992 // [on-line] [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57767#{\"itemid\":\[\"001-57767\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57767#{\) (accesat pe 29.07.13)
105. Case of Jabari v. Turkey, Application no. 40035/98. Judgment of 11 july 2000// [on-line] <http://echr.ketse.com/doc/40035.98-en-19991028/> (accesat pe 29.07.13)

106. Case of Abdulaziz, Cabales y Balkandali v. United Kingdom. Application no. 9214/80; 9473/81; 9474/81. Judgment of 28.05.1985 // [on-line] [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57416#{\"itemid\":\[\"001-57416\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57416#{\) (accesat pe 30.07.13)
107. Case of López Ostra v. Spain Judgment. Strasbourg - 09 December 1994// [on-line] [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57905#{\"itemid\":\[\"001-57905\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57905#{\) (accesat pe 21.08.13)
108. Case of Hirsi Jamaa et al. v. Italy. Judgement of 23 february 2012// [on-line] <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f5f11a52.html> (accesat pe 25.08.13)
109. Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). International Court of Justice. Judgment of 27 June 1986 // [on-line] <http://www.ilsa.org/jessup/jessup08/basicmats/icjnicaragua.pdf> (accesat pe 25.06.14)
110. Case Concerning Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v Russian Federation) Preliminary Objections, Judgment, 1 April 2011// [on-line] <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/16398.pdf> (accesat pe 23.02.15)
111. Castaneda J. Legal effect of United Nations Resolutions. New York: Columbia University Press. 1969. 243 p.
112. Christians A. Networks, Norms and National Tax Policy, Washington University Global Studies Law Review, vol. 9, no. 1, 2010. p. 2-36.
113. Coglianese C., Globalization and the design of international institutions. // [on-line] http://www.hks.harvard.edu/mrcbg/research/c.coglianese_governance_globalization.and_design.pdf (accesat pe 20.09.12)
114. Collins R., White N. International organizations and the idea of autonomy. Routledge, 2011. 256 p.
115. Commentary to Article 17 of the Articles on State Responsibility. UN Doc. A/56/10. 2001. p.164 // [on-line] http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (accesat pe 24.08.2012).
116. Commission Decision 2010/93/EU adopting a multiannual Community programme for the collection, management and use of data in the fisheries sector for the period 2011-2013. Official Journal of the European Union L41/8, 16.2.2010// [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:041:0008:0071:EN:PDF> (accesat pe 17.07.13)

117. Commission staff working paper On security of energy supply and international cooperation - "The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders" Brussels, 7.9.2011. SEC(2011) 1022 final// [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2011:1022:FIN:EN:PDF> (accesat pe 20.07.13)
118. Competence of the Community to conclude international agreements concerning services and the protection of intellectual property - Article 228 (6) of the EC Treaty. ECJ Opinion 1/94 // [on-line] http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&numdoc=61994V0001&lg=en
119. Conference on Security and Cooperation in Europe: Final Act, Helsinki 1 august 1975 // [on-line] <http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html> (accesat pe 12.09.13)
120. Concluding Document of the Vienna Follow-up Meeting of the CSCE. Vienna, 15 January 1989// [on-line] <http://www.osce.org/mc/16262> (accesat pe 15.09.13)
121. Conclusions of the Ministers' Deputies on the working methods of the Council of Europe, approved by the Committee of Ministers at its 76th session in April 1985 // [on-line] <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=888769&Site=COE> (accesat pe 13.08.13)
122. Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations. 21 March 1986, Vienna // [on-line] <http://cil.nus.edu.sg/1986/1986-vienna-clt-between-states-and-international-organizations-or-between-international-organizations/> (accesat pe 27.02.12)
123. Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character. Vienna, 14 March 1975 // [on-line] http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-11&chapter=3&lang=en (accesat pe 17.06.12)
124. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats. Bern, 19.IX.1979 // [on-line] <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/104.htm> (accesat pe 30.05.13)
125. Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level. Strasbourg, 5.II.1992// [on-line] <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/144.htm> (accesat pe 17.07.13)
126. Convention on Information and Legal Co-operation concerning "Information Society Services", 04.10.2001. // [on-line] <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&CM=0&NT=180> (accesat pe 12.07.13)

127. Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development. 14.12.1960 // [on-line] <http://www.oecd.org/general/conventionontheorganisationforeconomicco-operationanddevelopment.htm> (accesat pe 03.02.14)
128. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, Strasbourg, 28.01.1981 // [on-line] <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/108.htm> (accesat pe 21.08.13)
129. Council Directive 85/337/EEC of 27 June 1985 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment, as amended by Council Directives 97/11/EC of 3 March 1997 and Directive 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003// [on-line] <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/36294.PDF> (accesat pe 18.07.13)
130. Council Directive 1999/32/EC of 26 April 1999 relating to a reduction in the sulphur content of certain liquid fuels and amending Directive 93/12/EEC // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1999L0032:20090625:EN:PDF> (accesat pe 19.07.13)
131. Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism. 2002/475/JHA. OJ L 164, 22.6.2002, p. 3 // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2002F0475:20081209:EN:PDF> (accesat pe 25. 04.13)
132. Council of Europe Treaty Series // [on-line] <http://www.worldlii.org/int/other/COETS> (accesat pe 19.03.12)
133. Council Regulation (EC) No 1005/2008 of 29 September 2008 establishing a Community system to prevent, deter and eliminate illegal, unreported and unregulated fishing. Official Journal of the European Union L 286/1. 29.10.2008// [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:286:0001:0032:EN:PDF> (accesat pe 17.07.13)
134. Council Regulation Nr. 1225/2010 of 13 December 2010 fixing for 2011 and 2012 the fishing opportunities for EU vessels for fish stocks of certain deep-sea fish species. Official Journal of the European Union L336/1. 21.12.2010 // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:336:0001:0012:EN:PDF> (accesat pe 19.07.13)
135. Craig P. The Treaty of Lisbon, process, architecture and substance. European Law Review vol. 33, nr.2, 2008 p. 137-166.

- 136.d'Aspremont J. Abuse of the Legal Personality of International Organizations and the Responsibility of Member States. *International Organizations Law Review*, 2007, vol. 4. p. 91–119.
- 137.d'Aspremont J. The multifaceted concept of the autonomy of international organizations and international legal discourse. *International organizations and the idea of autonomy*. R. Collins & N. D. White eds. Routledge, 2011. p. 63-86.
- 138.Dashwood A. The Relationship between the Member States and the European Union/European Community. *Common Market Law Review* 41. 2004. p. 355-381.
- 139.Decibel T. Strengthening the UN as an Effective World Authority: Cooperative Security Versus Hegemonic Crisis Management. *Global Governance*, Vol. 6, No. 1.
- 140.Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples. Adopted by General Assembly resolution 1514 (XV) of 14 December 1960 // [on-line] <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml> (accesat pe 12.07.14)
- 141.Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations. Resolution 2625 (XXV) adopted by the General Assembly// [on-line] <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> (accesat pe 13.07.14)
- 142.Declaration on the Prohibition of Use of Nuclear and Thermonuclear Weapons. United Nations General Assembly Resolution 1653 (XVI) // [on-line] <http://nwp.ilpi.org/wp-content/uploads/2011/12/UNGA-Declaration-on-the-Prohibition-of-Use.pdf> (accesat pe 14.07.14)
- 143.De Hoogh A.J.J. Attribution or Delegatio of (Legislative) Power by the Security Council? *International Peacekeeping – The Yearbook of Peace Operations*, nr. 7, 2001. p. 1–41.
- 144.De Vel G., Markert T. Importance and weakness of the Council of Europe Conventions and of the Recommendations addressed by the Committee of Ministers to Member States. In: *Law in Greater Europe: Studies in honour of Heinrich Klebes*, The Hague, Kluwer Law International, 2000, 448 p.
- 145.Delbrück J. Article 24. In: Sarooshi D., Some preliminary remarks on the conferral by states of powers on international organizations. *Jean Monnet Working Paper 4/03*. New York: New York University School of Law. 2003. p.1-34.
- 146.Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:026:0001:0021:EN:PDF> (accesat pe 18.07.13)

147. Directive 79/409/EEC of the Council of 2 April 1979 on the conservation of wild birds // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/consleg/1979/L/01979L0409-20070101-en.pdf> (accesat pe 19.08.13)
148. Directive 2001/80/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2001 on the limitation of emissions of certain pollutants into the air from large combustion plants // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:309:0001:0001:EN:PDF> (accesat pe 19.07.13)
149. Directive 2003/55/EC concerning common rules for the internal market in natural gas // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:176:0057:0057:EN:PDF> (accesat pe 12.07.13)
150. Directive 2003/54/EC concerning common rules for the internal market in electricity// [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:176:0037:0037:EN:PDF> (accesat pe 12.07.13)
151. Directive 2004/67/EC concerning measures to safeguard security of natural gas supply // [on-line] http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&type_doc=Directive&an_doc=2004&nu_doc=67&lg=en (accesat pe 13.07.13)
152. Directive 2005/89/EC concerning measures to safeguard security of electricity supply and infrastructure investment // [on-line] http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=32005L0089 (accesat pe 13.07.13)
153. Directive 1999/32/EC relating to a reduction in the sulphur content of certain liquid fuels // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1999:121:0013:0018:EN:PDF> (accesat pe 13.07.13)
154. Directive 2001/80/EC on the limitation of emissions of certain pollutants into the air from large combustion plants // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:309:0001:0001:EN:PDF> (accesat pe 13.07.13)
155. Directive 2009/73/EC of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:019:0001:0001:EN:PDF>

- lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0094:0136:en:PDF (accesat pe 22.07.13)
156. Directive 95/46 EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995, on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. OJEC L 281/31, 23.11.1995 // [on-line] http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/95-46-ce/dir1995-46_part1_en.pdf (accesat pe 31.05.13)
157. Directive 98/48/EC of the European Parliament and of the Council of 20 July 1998 amending Directive 98/34/EC laying down a procedure for the provision of information in the field of technical standards and regulations // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1998:217:0018:0026:en:PDF> (accesat pe 14.07.13)
158. Do Nascimento e Silva G.E. The 1986 Vienna Convention and the Treaty-making Power of International Organizations. 29 GYIL, 1986. p. 68–85.
159. Document of the Copenhagen meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE. 5-29 June 1990 // [on-line] <http://www.osce.org/odihr/elections/14304> (accesat pe 16.09.13)
160. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. Adopted by the International Law Commission at its fifty-third session, in 2001, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/56/10) // [on-line] http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (accesat pe 10.06.14)
161. Draft articles on the responsibility of international organizations. Adopted by the International Law Commission at its sixty-third session, in 2011, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/66/10, para. 87) // [on-line] http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_11_2011.pdf (accesat pe 10.04.14)
162. Ducrest J. Legislative and Quasi-Legislative Functions of ICAO: Towards Improved Efficiency, Annals of Air and Space Law nr. 20.1995. p. 352
163. Eberling B. The ultra vires character of legislative action by the Security Council. International Organisations Law Revue, 2005. p. 337-360
164. Energy Community Work Programme 2012 – 2013 // [on-line] <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/1084185.PDF> (accesat pe 22.07.13)

- 165.Engelen F. How 'acquiescence' and 'estoppel' can operate to the effect that the states parties to a tax treaty are legally bound to interpret the treaty in accordance with the Commentaries on the OECD Model Tax Convention. In: Douma, S. & Engelen, F. (eds.), The Legal Status of the OECD Commentaries, International Bureau of Fiscal Documentation, Amsterdam, 2008, p. 51-72.
- 166.European Agreement on the Exchange of Therapeutic Substances of Human Origin (No 26, Council of Europe). Paris, 15.12.1958 // [on-line] <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=475> (accesat pe 30.05.13)
- 167.European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes. Strasbourg, 10.03.1976 // [on-line] <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=087> (accesat pe 30.05.13)
- 168.European Convention on the Suppression of Terrorism. Strasbourg, 27.I.1977 // [on-line] <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/090.htm> (accesat pe 18. 05.13)
- 169.Explanatory Memorandum Recommendation No.R (97) 18 of the Committee of Ministers to Member States concerning the protection of personal data collected and processed for statistical purposes. Adopted by the Committee of Ministers on 30 September 1997 at the 602nd meeting of the Ministers' Deputies// [on-line] [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/dataprotection/EM/EM_R\(97\)18_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/dataprotection/EM/EM_R(97)18_EN.pdf) (accesat pe 21.08.13)
- 170.Falk R., Kim S., Mendlovitz S. The United Nations and a just World Order. San Francisco, Oxford, 1995. p. 117-125.
- 171.Fassbender B. The United Nations Charter as a Constitution of the International Community. 36 Columbia Journal of Transnational Law, 1998. p. 529-619.
- 172.Fastenrath U. The Legal Significance of CSCE/OSCE Documents // OSCE Yearbook 1995/1996. Baden-Baden: Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg, 1997. p. 411-427.
- 173.Fazekas J. Legislative reform introduced by the Treaty of Lisbon. Curentul Juridic nr. 4 (47). 2011. p 45-60.
- 174.Final text of a treaty on an African nuclear-weapon-free zone, UN document A/50/426, 13 September 1995, p. 7 // [on-line] <http://www.iaea.org/About/Policy/GC/GC40/Documents/pelindab.html> (accesat pe 23.01.14)

- 175.Ford S. OSCE National Minority Rights in the United States: The Limits of Conflict Prevention, *Suffolk Transnational Law Review*, nr. 1, 1999. p. 1-55.
- 176.Franck Th.The Emerging Right to Democratic Governance, *American Journal of International Law* nr.1, 1992. p. 46-91.
- 177.Ginsburg T., Bounded Discretion in International Judicial Lawmaking, *Virginia Journal of International Law*, vol. 45. 2005. p. 631-674.
- 178.Gold J. Strengthening the Soft International Law of Exchange Arrangements. *American Journal of International Law* nr. 77. 1983. p. 443—489.
- 179.Gomes Isa F., De Feyter K. International protection of human's rights: achievements and challenges. Bilbao, 2006. 706 p.
- 180.Gowlland-Debbas V. *Multilateral Treaty-Making*. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 2002. 152 p.
- 181.Gruchalla-Wesierski T. A Framework for Understanding "Soft Law". *McGill Law Journal* , vol. 30, 1984. p. 38 – 88.
- 182.Guaranteeing the effectiveness of the European Convention on Human Rights. Collected texts. Directorate General of Human Rights. Council of Europe. 2004. // [on-line] http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cddh/Publications/reformcollectedtexts_e.pdf (accesat pe 17. 07.13)
- 183.Guzman A. Meyer T. International Soft Law. *Journal of legal analysis*, Forthcoming, 2010. 44 p.
- 184.Guzman A., Meyer T. International Soft Law. *Journal of Legal Analysis*, vol. 2, nr.1. 2011// [on-line] http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1353444 (accesat pe 19.07.13)
- 185.Harlow C. Global administrative law: The quest for Principles and Values. *The European Journal of International Law*, vol. 17, nr.1, 2006. p.187-214.
- 186.Helfer L. Non-consensual international law making. *University of Illinois Law Review*, 2008. p. 71-126.
- 187.Hessbruegge J. European Court of Human Rights Protects Migrants Against “Push Back” Operations the High Seas. 2012 // [on-line] <http://www.asil.org/insights120417.cfm> (accesat pe 10.08.13)
- 188.High Commissioner on National Minorities. OSCE, Overview// [on-line] <http://www.osce.org/hcnm/13019.html> (accesat pe 27.08.13)
- 189.Hillgenberg H. A Fresh Look at Soft Law.*European Journal of International Law*. Vol. 10 No. 3, 1999. p. 499-515.
- 190.Hungdah Ch. The Capacity of International Organizations to Conclude Treaties, and the Special Legal Aspects of the Treaties so Concluded .The Hague, 1966. 225 p.

191. International Guidelines for the Management of Deep-sea Fisheries in the High Seas. Food and Agriculture Organization of the United Nations. 2008 // [on-line]
<http://www.southpacificrfmo.org/assets/6th-Meeting-October-2008-Canberra/DW-Subgroup-VI/SPRFMO6-SWG-INF01-FAO-Deepwater-Guidelines-Final-Sep20.pdf>
 (accesat pe 19.03.13)
192. International Law Commission Yearbook. vol. II, par. 1. 1966.// [on-line]
[http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1966_v2_e.pdf](http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1966_v2_e.pdf) (accesat pe 19.02.13)
193. International Law Commission Yearbook. Vol II. 1982, § 3. // [on-line]
[http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1982_v1_e.pdf](http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1982_v1_e.pdf) (accesat pe 11.03.13)
194. International Law Commission's Articles on State Responsibility, 2001 // [on-line]
http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf
 (accesat pe 21. 08. 2012).
195. Jaksic A. The European Convention of Human Rights – Commentary. Belgrade, 2006. 153 p.
196. Jessup Ph. Parliamentary Diplomacy – An Examination of the Legal Quality of the Rules of Procedure of Organs of the United Nations. Recueil des Cours. 1965. 320 p.
197. Joyner Ch. The United Nations and International Law. UK: Cambridge University Press, 1997. p.435-447.
198. Judgment of the Court of Justice, Costa v ENEL, Case 6/64 (15 July 1964) // [on-line]
http://www.cvce.eu/obj/judgment_of_the_court_of_justice_costa_v_enel_case_6_64_15_july_1964-en-cb4154a0-23c6-4eb5-8b7e-7518e8a2a995.html (accesat pe 17. 04. 2013)
199. Kingsbury B. et al. The emergence of global administrative law. // [on-line]
<http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1361&context=lcp> (accesat pe 24.02.15)
200. Kirsch W., Machover M. et al. Voting in the EU Council – A Scientific Approach// [on-line]
<http://www.ruhr-uni-bochum.de/mathphys/publikationen/voting.pdf> (accesat pe 22.11.12)
201. Kemp W. Organization for Security and Co-operation in Europe: Handbook. Viena, 2000. 197 p.
202. Klabbers J., An Introduction to International Institutional Law. Cambridge University Press. United Kingdom, 2002. 403 p.
203. Krens A.- M. Aviation Safety and ICAO. Montreal, 2009. 280 p.
204. Ku Ch., Diehl P.F. International Law: Classic and Contemporary Readings. Second Edition. USA. 2003. 532 p .

- 205.Lang M. Vermeidung der Doppelbesteuerung und der doppelten Nichtbesteuerung als Auslegungsmaxime für Doppelbesteuerungsabkommen? In: Haarmann, W. (ed.), Auslegung und Anwendung von Doppelbesteuerungsabkommen, Verlag Dr. Otto Schmidt, Cologne, 2004. p. 83-99.
- 206.Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970). ICJ Advisory Opinion of 21 June 1971 // [on-line] <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=296&code=nam&p1=3&p2=4&case=53&k=a7&p3=5> (accesat pe 26.09.13)
- 207.Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. Advisory opinion of 8 July 1996. par. 25. ICJ Reports of judgments, advisory opinions and orders, 1996. // [on-line] <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf> (accesat pe 07.04.13)
- 208.Macdonald R. Reservations under the European Convention on Human Rights. // [on-line] <http://rbdi.bruylant.be/public/modele/rbdi/content/files/RBDI%201988/RBDI%201988-2/Etudes/RBDI%201988.2%20-%20pp.%20429%20%C3%A0%20450%20-%20R.%20Macdonald.pdf> (accesat pe 27.08.13)
- 209.Manton E. The OSCE Human Dimension and Customary International Law Formation // [on-line] <http://www.osce.org/odihr/36254> (accesat pe 18.08.13)
- 210.Marchisio S. EU's membership in international organizations. In The European Union as an actor in international relations. The Hague: Kluwer Law International. 2002. p. 231–260.
- 211.Mather G. Is soft law taking over? The perils and benefits of non-traditional legislation. Switzerland, 2010. 15 p.
- 212.Memorandum of Understanding on the Regional Electricity Market in South East Europe and its integration into the European Union Internal Electricity Market (“The Athens Memorandum - 2002”) // [on-line] <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/36296.PDF> (accesat pe 12. 06.13)
- 213.Menon P.R., The Legal Personality of International Organizations. Sri Lanka Journal of International Law, nr.4. 1992. 198 p.
- 214.Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) // [on-line] <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5> (accesat pe 19.06.13)
- 215.Musteață V. The role of the Energy Community within the EU regional cooperation. CES Working Papers, IV, (2), 2012. p. 177-187.

- 216.Nastic M. The importance of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in constitutional law and the constitutional system of the Republic of Serbia. Law and Politics Vol. 7, No1, 2009, p. 31 – 43.
- 217.North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany/Netherlands)cases. ICJ Judgment of 20 February 1969// [on-line] <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=295&code=cs2&p1=3&p2=3&case=52&k=cc&p3=5> (accesat pe 28.09.13)
- 218.OAU, Resolutions adopted by the First Ordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government held in Cairo, UAR, from 17 to 21 July 1964, AHG/Res.11(I)// [on-line] <http://www.anc.org.za/centenary/show.php?id=4836> (accesat pe 12.01.14)
- 219.O.E.C.D. Declaration on International Investment and Multinational Enterprises, 21 June 1976 // [on-line] <http://actrav.itsilo.org/actrav-english/telearn/global/ilo/guide/oecddec.htm> (accesat pe 10.02.13)
- 220.OECD Model Convention with respect to taxes on income and on capital. OECD, 2003.// [on-line] <http://www.oecd.org/tax/treaties/1914467.pdf> (accesat pe 15.02.14);
- 221.OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. OECD, 2010 // [on-line] http://people.f3.htw-berlin.de/Professoren/vonWuntsch/download/weitere/OECD_Transfer_Pricing_Guidelines_2010.pdf (accesat pe 10.01.14)
- 222.Okowa Ph. The International Court of Justice and the Georgia/Russia Dispute. Human Rights Law Review 11:4, 2011. p. 739-757.
- 223.Opinion 2/94 on accession by the community to the ECHR. 1996 ECR I-1759 // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61994CV0002:EN:PDF> (accesat pe 05. 06.13)
- 224.Open Skies Treaty. OSCE, 1192 //[on-line] <http://www.osce.org/library/14127> (accesat pe 06.10.13)
- 225.OSCE Convention on Conciliation and Arbitration, 1994 // [on-line] <http://www.dipublico.com.ar/english/osce-convention-on-conciliation-and-arbitration> / (accesat pe 06.10.13)
- 226.OSCE Human Dimension Commitments: A Reference Guide. ODIHR. Warsaw, 2001. p. XV-XVI. //[on-line] <http://www.osce.org/secretariat/16150> (accesat pe 05.10.13)
- 227.OSCE Mechanisms and Procedures. Summary/Compendium, 2011 // [on-line] <http://www.osce.org/cpc/34427> (accesat pe 18.09.13)
- 228.OSCE Istanbul Document, 1999 // [on-line] <http://www.osce.org/mc/39569?download=true> (accesat pe 20.09.13)

- 229.Oxman B. The International Commons, the International Public Interest and New Modes of International Lawmaking. In: Delbruck J. (Ed.). New Trends in International Lawmaking – International ‘Legislation’ in the Public Interest. Berlin: Ducker & Humblot,1996. p. 28-30.
- 230.Parliamentary Assembly Resolution 1165 (1998) on the right to privacy // [on-line] <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta98/eres1165.htm> (accesat pe 27.07.13)
- 231.Participation of the European Union in the work of the United Nations. United Nations General Asembly Resolution. A/65/L.64/Rev.1. 21 April 2011 // [on-line] http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/65/L.64/Rev.1 (accesat pe 25.05.13)
- 232.Peers S. Guide to EU decision-making and justice and home affairs after the Treaty of Lisbon. London, A Statewatch publication, 2010. 12 p.
- 233.Petrov R. Energy Community as a promoter of the European Union’s “energy acquis” to its Neighbourhood // [on-line] http://www.academia.edu/2174668/Energy_Community_as_a_promoter_of_the_European_Unions_energy_acquis_to_its_Neighbourhood (accesat pe 11.07.13)
- 234.Peuter P. Introduction to the law of treaties. New-York. 1996. 519 p.
- 235.Pijl H. Beyond Legal Bindingness. 2008 // Douma S., Engelen F. The Legal Status of the OECD Commentaries, International Bureau of Fiscal Documentation. Amsterdam. p. 95-130.
- 236.Piris J.-C. The Lisbon Treaty: A Legal and Political Analysis, New York, Cambridge University Press. 2010. 426 p.
- 237.Protocols to be annexed to the treaty of Lisbon (Protocol nr.1 and Protocol nr.2). Official Journal of the European Union C 306/165. 17.12.2007 //[on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0165:0165:EN:PDF> (accesat pe 12. 02. 13)
- 238.Protocol concerning the accession of the Republic of Moldova to the Energy Community // [on-line] <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/576178.PDF> (accesat pe 10. 07.13)
- 239.Ratner S. Does International Law Matter In Preventing Ethnic Conflict? In: International Law and Politics nr. 3, 2000. p. 591-698.
- 240.Ramallo Massanet J. Prólogo. In Calderón Carrero J.M. Precios de Transferencia e Impuesto sobre Sociedades, Tirant lo Blanch, Valencia, p. 13-17.
- 241.Ratner S. Does International Law Matter in Preventing Ethnic Conflict?. New York University Journal of International Law and Politics, nr. 32, 2000. p. 627-629 // [on-line]

- <http://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/HUMR4100/h06/undervisningsmateriale/Packer%20-%20Making%20IL%20Matter.pdf> (accesat pe 31.07.13)
- 242.Recommendation No. 2010/02/MG-EnC of 24 September 2010 on the implementation of amendments to the "acquis communautaire on energy" // [on-line] <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/724186.PDF> (accesat pe 23.07.13)
- 243.Recommendation 1458 (2000) "Towards a uniform interpretation of Council of Europe conventions: creation of a general judicial authority". Parliamentary Assembly of the Council of Europe // [on-line] <http://assembly.coe.int/main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta00/erec1458.htm> (accesat pe 15.08.13)
- 244.Recommendation Rec(2003)4 of the Committee of Ministers to member-states on common rules against corruption in the funding of political parties and electoral campaigns, 8 april 2003 // [on-line] [http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/cybercrime/cy%20activity%20interfa ce2006/rec%202003%20\(4\)%20pol%20parties%20EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/cybercrime/cy%20activity%20interfa ce2006/rec%202003%20(4)%20pol%20parties%20EN.pdf) (accesat pe 19. 08.13)
- 245.Recommendation (99)5E on the protection of privacy on the Internet. 23 february 1999 // [on-line] <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1897348&SecMode=1&DocId=396826&Usage=2> (accesat pe 22.08.13)
- 246.Recommendation 1201 (1993) on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights // [on-line] <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1201.htm> (accesat pe 12.08.13)
- 247.Recommendation 1121 (1990) on the rights of children // [on-line] <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta90/erec1121.htm> (accesat pe 28.06.13)
- 248.Regulation 1775/2005 on conditions for access to the natural gas transmission networks // [on-line] http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=Regulation&an_doc=2005&nu_doc=1775 (accesat pe 12.07.13)
- 249.Regulation 1228/2003 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003R1228:en:NOT> (accesat pe 13.07.13)

- 250.Regulations 715/2009 of 13 July 2009 on conditions for access to the natural gas transmission networks and repealing Regulation (EC) No 1775/2005 // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0036:0054:en:PDF> (accesat pe 22.07.13)
- 251.Regulations 713/2009 of 13 July 2009 establishing an Agency for the Cooperation of Energy Regulators // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0001:0014:EN:PDF> (accesat pe 22.07.13)
- 252.Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations. ICJ Advisory Opinion of 11 April 1949// [on-line] <http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1837.pdf> (accesat pe 12.02.12)
- 253.Report by the Special Rapporteur on the Law of Treaties, Gerald G. Fitzmaurice, UN Doc. A/CN. 4/101,1956, p. 108 // [on-line] [http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1956_v2_e.pdf](http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1956_v2_e.pdf) (accesat pe 02. 10.12)
- 254.Resolution of the Institut de droit international on the Legal Consequences for Member States of the Non-fulfilment by International Organizations of their Obligations towards Third Parties, 1.09.1995 // [on-line] http://www.idiil.org/idiE/resolutionsE/1995_lis_02_en.pdf (accesat pe 19. 05.12).
- 255.Resolution adopted by the General Assembly 34/180. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. 18 december 1979 // [on-line] <http://www.un-documents.net/a34r180.htm> (accesat pe 16.02.2013)
- 256.Resolution no. 2930 (XXVII) of 1972 concerning the non-use of force in international relations and permanent prohibition of the use of nuclear weapons // [on-line] [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2930\(XXVII\)&Lang=E&Area=RESOLUTION](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2930(XXVII)&Lang=E&Area=RESOLUTION) (accesat pe 17.07.14)
- 257.Ring D. Who is Making International Tax Policy? International Organizations as Power Players in a High Stakes World. Boston College Law School Research Paper 185.
- 258.Rixen T. Politicization and Institutional (Non-) Change in International Taxation, Discussion Paper Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, no. SP IV 2008-306, 2008.
- 259.Saba H. Quasi-Legislative Activities of the Specialized Agencies of the United Nations. 1964, 111 Rd C. p. 607-690.
- 260.Sadurska R., Chinkin C. The Collapse of the International Tin Council: A Case of State Responsibility? Vanderbilt Journal of International Law, 1989–1990, vol. 30, 1036 p.

- 261.Sands Ph. Klein P. Bowett's Law of International Institutions. London: Sweet & Maxwell. 2009. 619 p.
- 262.Sarooshi D. International Organizations and Their Exercise of Sovereign Powers. Oxford: OUP 2005. 180 p.
- 263.Sarooshi D., Some preliminary remarks on the conferral by states of powers on international organizations. Jean Monnet Working Paper 4/03. New York: New York University School of Law. 2003. 70 p.
- 264.Sato T., Evolving Constitutions of International Organizations: A Critical Analysis of the Interpretative Framework of the Constituent Instruments of International Organizations, The Hague: Kluwer Law International. 1996. 752 p.
- 265.Schermers H. International law. Vol. II, Leiden, 1972. 996 p.
- 266.Second Report of the Special Rapporteur, Yearbook of the International Law Commission, vol. I, 1973. // [on-line] [http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1973_v1_e.pdf](http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1973_v1_e.pdf) (accesat pe 22.10.12)
- 267.Second Report on the Responsibility of International Organizations, 2 April 2004. UN Doc. A/CN.4/541 // [on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/296/68/PDF/N0429668.pdf?OpenElement> (accesat pe 12. 10. 2012)
- 268.Seidl-Hohenveldern I. The attitude of states towards the proliferation of international organizations. In: Proliferation of international organizations. Legal issues. Edited by Niels M. Blokker and Henry G. Schermers. Kluwer Law International, 2001. 579 p.
- 269.Shaffer G., Pollack M. Hard vs. Soft Law: Alternatives, Complements and Antagonists in International Governance. Minnesota Law Review, Vol. 94, No. 3, 2011. p. 706—799.
- 270.Schachter O. International Law in Theory and Practice, Martinus Nijhoff, Dordrecht.1991. 431 p.
- 271.Sills J. The Role of the United Nations in Forming Global Norms. International Relations Studies and the United Nations Occasional Papers No. 2, 2002. 60 p.
- 272.Simma B. From Bilateralism to Community Interest in International Law. Recueil des Cours, nr. VI, 1994. p. 221-238.
- 273.Skjærseth J., Stokke O., Wettstad J. Soft Law, Hard Law, and Effective Implementation of International Environmental Norms. Global Environmental Politics 6:3, Massachusetts Institute of Technology, 2006. p. 104-120.
- 274.Skubiszewski K. Enactment of Law by International Organizations. British Yearbook of International Law, nr. 41. 1965-1966. p. 198-274.

- 275.Šturma P. Drawing a line between the responsibility of an international organization and its member states under international law. Czech Yearbook of Public and Private International Law, nr.2, 2012. p. 3-19.
- 276.Sohn L. Settlement of Law of the Sea Disputes. International Journal of Marine and Coastal Law nr. 10, 1995.p. 205-217.
- 277.Sommer J. Environmental law-making by international organizations. 1996. p. 634 // [on-line] http://www.zaoerv.de/56_1996/56_1996_3_a_628_667.pdf (accesat pe 17.05.13)
- 278.Sonnenfeld R., Resolutions of the United Nations Security Council, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1988. 168 p.
- 279.South Pacific Nuclear-Free Zone (Treaty of Rarotonga). 1985 // [on-line] http://www.opanal.org/NWFZ/Rarotonga/rarotonga_en.htm (accesat pe 25.01.14)
- 280.Statute of the International Law Commission. Adopted by the General Assembly in resolution 174 (II) of 21 November 1947, as amended by resolutions 485 (V) of 12 December 1950, 984 (X) of 3 December 1955, 985 (X) of 3 December 1955 and 36/39 of 18 November 1981 // [on-line] http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/statute/statute_e.pdf (accesat pe 05.06.2014)
- 281.Sucharitkul S. The role of the International Law Commission in the decade of international law. Golden Gate University School of Law, 1990 // [on-line] <http://digitalcommons.law.ggu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1229&context=pubs> (accesat pe 2.06.14)
- 282.Swaine E., The Constitutionality of International Delegations, Columbian Law Review. vol. 104. 2004. p. 1492—1614.
- 283.The African Nuclear Weapon Free Zone Treaty (Treaty of Pelindaba) signed in 1996 and came into effect on 15 July 2009 // [on-line] <http://www.iaea.org/About/Policy/GC/GC40/Documents/pelindab.html> (accesat pe 23.01.14)
- 284.The Charter of Economic Rights and Duties of States. United Nations General Assembly resolution 3281(XXIX) adopted on 12 December 1974 // [on-line] <http://unctad.org/sections/dite/iaa/docs/Compendium/en/6%20volume%201.pdf> (accesat pe 22.02.14)
- 285.The role of United Nations General Assembly resolutions in determining principles of international law in United States Courts // [on-line] <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2852&context=dlj>
- 286.The OSCE Handbook, Vienna, 2007. // [on-line] http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_OSCE_Handbook.pdf (accesat pe 15.10.13)

287. Thomas C. Customary International Law and State Taxation of Corporate Income: The Case for the Separate Accounting Method. *Berkeley Journal of International Law*, vol. 14, no. 1. 1996. p. 99-136.
288. Toward an International Law of Human Rights Based Upon the Mutual Expectations of States, 21 *VA. International Law*. 1980.
289. Treaty establishing the European Economic Community. Rome, 25 March 1957, art. 49 // [on-line]
http://www.cvce.eu/obj/treaty_establishing_the_european_economic_community_rome_25_march_1957-en-cca6ba28-0bf3-4ce6-8a76-6b0b3252696e.html (accesat pe 13.08.12)
290. Treaty establishing the Energy Community. Athens, 25.10.2005 // [on-line]
http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Legal/Treaty (accesat pe 12.06.13)
291. Treaty on European Union. Official Journal C 191, 29 July 1992 // [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>
292. Treaty on Conventional Armed Forces in Europe. OSCE, 1990 // [on-line]
<http://www.osce.org/library/14087> (accesat pe 06.10.13)
293. Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons of 1968 // [on-line]
<http://www.state.gov/documents/organization/141503.pdf> (accesat pe 19.04.13)
294. Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean (Treaty of Tlatelolco). 1967 // [on-line] <http://www.iaea.org/newscenter/news/2007/tlatelolco.html> (accesat pe 25.01.14)
295. UNGA Res. 2033(XX), December 1965// [on-line]
http://www.un.org/depts/dhl/resguide/r20_en.shtml (accesat pe 16.01.14)
296. United Nations Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries. United Nations, New York, 2011 // [on-line]
http://www.un.org/esa/ffd/documents/UN_Model_2011_Update.pdf (accesat pe 15. 02.14)
297. Vierdag E. Some Remarks on the Relationship between the 1969 and the 1986 Vienna Conventions on the Law of Treaties. *Archiv des Völkerrechts*, nr. 25, 1987. p.82–91.
298. Von Bernstorff J. Procedures of Decision-Making and the Role of Law in International Organizations. *German Law Journal*, vol. 09, nr. 11. 2008. p. 1939 -1964.
299. Waldmann R. *Regulating International Business Through Codes of Conduct*. Washington: American Enterprise Institute, 1980. 139 p.
300. Waldron J. Legislation. In Golding M., Edmundson W. *Blackwell Guide to the Philosophy of Law and Legal Theory*. Blackwell Publishing, 2005. p. 236-247.

- 301.Ward D.A. Is there an obligation in international law of OECD Member countries to follow the Commentaries on the Model? 2008 // Douma S., Engelen F. The Legal Status of the OECD Commentaries, International Bureau of Fiscal Documentation, Amsterdam, p. 73-94.
- 302.Wessel R. The Phenomenon of Multilevel Regulation: Interactions between Global, EU and National Regulatory Spheres. International Organizations Law Review . 2007. p. 257–289.
- 303.Western Sahara [1975] ICJ Rep 12, Advisory Opinion of 16 octobre 1975. par. 52–59// [on-line] <http://www.icj-cij.org/docket/files/61/6195.pdf> (accesat pe 22.06.14)
- 304.White N. The law of international organizations. 2nd edn. Manchester University Press, 2005. 242 p.
- 305.White N. Separate but Connected: Inter-Governmental Organizations and International Law. International Organizations Law Review vol. 5, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. p. 175–95.
- 306.Wolfrum R., RöbenV. Developments of International Law in Treaty Making. Berlin: Springer. 2005 632 p.
- 307.Wouters J., Odermatt J. Norms emanating from international bodies and their role in the legal order of the European Union. Working Paper No. 89. Leuven Center for Global Governance Studies. April 2012. 24 p.
- 308.Yearbook of the International Law Commission, vol. II, 1950. // [on-line] [http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1950_v2_e.pdf](http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1950_v2_e.pdf) (accesat pe 14.02.12)
- 309.Yearbook of the International Law Commission, vol.II, 1982.

3. Surse bibliografice în limba franceză:

- 310.Anzilotti D. Cours de droit international. Paris: Recueil Sirey 1929. 536 p.
- 311.Convention européenne concernant des questions de droit d'auteur et de droits voisins dans le cadre de la radiodiffusion transfrontière par satellite. Strasbourg. 1994-05-11. // [on-line] <http://www.jurisint.org/doc/html/ins/fr/2000/2000jiinsfr189.html> (accesat pe 11.02.13)
- 312.Daillier P. Article 5 – Convention de 1969 // Corten O., Klein P. Les Conventions de Vienne sur le Droit des Traités: Commentaire article par article, Vol. I. Bruxelles: Bruylant 2006. p. 137-157.
- 313.d'Aspremont J. L'Etat non-démocratique en droit international, Etude critique du droit positif et de la pratique contemporaine, Paris, Pedone, 2008. 375 p.
- 314.Dupuy R-J. Manuel sur les organisations internationales. 2-me edition. La Haye, Martinus Nijhoff. 1999. 967 p.

- 315.Klein P. La responsabilité des Organisations Internationales dans les ordres juridiques internes et en droit des gens. Brussels: Bruylant, 1998. 673 p.
- 316.Kolasa J. La notion de droit interne des organisations internationales. Polish Yearbook of International Law nr. 3. 1970. p. 95-110.
- 317.Revue Universelle des Droits de l'Homme, Vol. 15, Nr. 3-6. 2003. 358 p.
- 318.Verhoeven J. Droit international public, Brussels: Larcier, 2000. 824 p.

4. Surse bibliografice în limba rusă:

- 319.Ашавский Б. М. Межправительственные конференции, Москва. 1980. 128 с.
- 320.Барковский И. А. Правотворческая деятельность международных организаций: теоретические аспекты и современные тенденции. Белорусский журнал международного права и международных отношений, № 2. 2003 // [on-line] http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/31687/1/2003_2_JILIR_barkovsky.pdf (accesat pe 17.03.12)
- 321.Бобров Р. А. Основные проблемы теории международного права. Москва, 1968.
- 322.Даниленко Г. М. Обычай в современном международном праве. М., Наука. 1988. 192 с.
- 323.Игнатенко Г. В. Заключительный акт общеевропейского совещания в Хельсинки // Правоведение. 1976. № 3. с. 93-103.
- 324.Ковалева Т. М. Правотворчество межгосударственных организаций и его виды. Калининград: Калинингр. государственный университет, 1999. 247 с.
- 325.Крылов Н. Б. Правотворческая деятельность международных организаций. Москва: Наука, 1998. 170 с.
- 326.Левин Д. Б. История международного права. Москва: Изд- во ИМО, 1962. 136 с.
- 327.Лукашук И. И. Международное право. Общая часть. 3-е изд., перераб. и доп. Москва, 2005. 432 с.
328. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. Москва: Изд- во БЕК. 1996. 420 с.
- 329.Лукашук И. И. Нормы международного права в международной нормативной системе. Москва: Спарк, 1997. 322 с.
- 330.Лукашук И. И. Международное право (особенная часть). Москва: БЕК, 1998. 402 с.
- 331.Лукашук И. И. Кодификация и прогрессивное развитие международного права в XXI веке. Москва: РЕМН, 2000. С. 9-35.
- 332.Малинин С. А. О правотворческой деятельности межгосударственных организаций // Советский ежегодник международного права. Москва. 1973. с. 173-186.

- 333.Маргиев В.И. Правотворчество международных организаций. М-во общ. и проф. образования Рос. Федерации, Адыг. гос. ун-т, 1998. 46 с.
- 334.Мартиросьянц Р. Э. Правила процедуры как выражение собственной юридической воли межгосударственных организаций. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2004. 207 с.
- 335.Мартиросьянц Р. Э. Правила процедуры как выражение собственной юридической воли межгосударственных организаций: автореферат диссертации кандидата юридических наук Санкт-Петербургский университет [СПбГУ]. 2004. 25 с.
- 336.Марочкин С.Ю. Действие норм международного права в правовой системе Российской Федерации. Тюмень: ТюмГУ. 1998. 200 с.
- 337.Миндубаев Р. Р. Полномочия ЕС по принятию собственных правовых актов // Актуальные проблемы права: материалы международной научной конференции Москва: Ваш полиграфический партнер, 2011. 144 с.
- 338.Мингазов Л.Х. Эффективность норм международного права теоретические проблемы. Казань: Из-во Казанского университета, 1999. 376 с.
- 339.Моравецкий В. Функции международной организации. Москва: Прогресс, 1976. 384 с.
- 340.Нешатаева Т.Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании, 2-е изд. Москва: Дело, 1999. 272 с.
- 341.Нешатаева Т.Н. Влияние межправительственных организаций системы ООН на развитие международного права. Москва, 1993. 253 с.
- 342.Николаева Э.Н. Понятие и правовая природа международных неправительственных организаций// Юрист, №9. Москва: Юрист, 2000. с. 11-54.
- 343.Перес де Куэльяр Х. ООН: сегодня и завтра. Заявления и доклады Генерального секретаря ООН. Москва, 1988. 186 с.
- 344.Разумнова Л. Л. Нефтяной фактор в экономическом развитии арабских государств: уроки эпохи низких цен. Москва: МАКС Пресс, 2006. 192 с.
- 345.Решение о Правилах процедуры Совета глав государств, Совета глав правительств, Совета министров иностранных дел и Экономического совета Содружества Независимых Государств. Кишинев, 7 октября 2002 года // [on-line] <http://e-cis.info/page.php?id=624> (accessat pe 24.03.12)
- 346.Синкевич С. А. Функции современных международных межправительственных организаций // [on-line] http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/5669/1/sinkevich_2009_1_IL_issues.pdf (accessat pe 20.03.14)

- 347.Талалаев А.Н. Совет Экономической Взаимопомощи. Основные правовые проблемы. Москва, 1975. 408 с.
- 348.Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения. Москва: Издательство НОРМА, 1996. 432 с.
- 349.Тункин Г.И. Вопросы теории международного права. Москва: Госюриздат, 1962. 330 с.
- 350.Тункин Г. И. Теория международного права. Москва: Международные отношения, 1970. 511 С.
- 351.Тункин Г. И. Право и сила в международной системе. Москва: Международны отношения, 1983. 200 с.
- 352.Тункин Г. И., Международное право: наследство XX века. Российский ежегодник международного права, СПб: Россия-Нева, 1992, с.12-23.
- 353.Тункин Г. И. Теория международного права / под общ. ред. Л. Н. Шестакова. Москва: Зерцало, 2000. 416 с.
- 354.Черниченко С. В. Теория международного права. Т.1. Москва: «НИМП», 1999. 531с.
- 355.Усенко Е.Т., Теоретические проблемы соотношения международного и внутригосударственного права. Советский ежегодник международного права, 1977, Москва: Наука, 1979. с.57- 90.
- 356.Шпакович О. Н., Наднациональность в праве международных организаций. Вестник Международных Организаций № 2 (37), 2012. с. 133–143.
- 357.Энтин М. Л. Право Европейского Союза. Новый этап эволюции: 2009–2017 годы. Москва: Изд-во «Аксиом», 2009. 304 с.

5. Webografie

- 358.[on-line] http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf (accesat pe 15.04.12)
- 359.[on-line] <http://www.bis.org/bcbs/basel3.htm?ql=1> (accesat pe 01.03.13)
- 360.[on-line] <http://www.nuclearsuppliersgroup.org/Leng/02-guide.htm> (accesat pe 12.05.13)
- 361.[on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0192/69/IMG/NR019269.pdf?OpenElement> (accesat pe 21.01.13)
- 362.[on-line] <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1960.shtml> (accesat pe 25.01.13)
- 363.[on-line] <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0044/31/IMG/NR004431.pdf?OpenElement> (accesat pe 14.02.13)
- 364.[on-line] <http://www.iccwbo.org/> (accesat pe 14. 06.12)

- 365.[on-line] <http://hub.coe.int/what-we-do/human-rights/eu-accession-to-the-convention> (accesat pe 12.05.12)
- 366.[on-line] http://en.wikipedia.org/wiki/Energy_Community (accesat pe 16. 07.13)
- 367.[on-line] conventions.coe.int/.../201-Moldovan.pdf (accesat pe 03.12.2012)
- 368.[on-line] www.nspcc.org.uk/.../councilofeurope_wdf... (accesat pe 05.02.13)
- 369.[on-line] http://www.coe.ru/news/news/index.php?ELEMENT_ID=334. (accesat pe 28.02.12).
- 370.[on-line] <http://www.oecd.org/tax/treaties/1914467.pdf> (accesat pe 02.02.14)
- 371.[on-line] http://www.oecd-ilibrary.org/taxation/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-2010_9789264175181-en (accesat pe 01.02.14)
- 372.[on-line]
http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/OPEC_Statute.pdf (accesat pe 19.02.14)
- 373.[on-line] http://globalautonomy.ca/global1/glossary_entry.jsp?id=EV.0027 (accesat pe 21.02.14)
- 374.[on-line]
[http://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2002\)5&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](http://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2002)5&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864) (accesat pe 29.07.2011)
- 375.[on-line] <http://www.radioradicale.it/exagora/resolution-36-100> (accesat pe 19.07.14)
- 376.[on-line] https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-3&chapter=23&lang=en (accesat pe 05.05.2014)
- 377.[on-line] <http://unscr.com/en/resolutions> (accesat pe 02.07.14)
- 378.[on-line] https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-3&chapter=23&lang=en (accesat pe 05.05.2014)
- 379.<http://www.icao.int/Security/SFP/Pages/Annex17.aspx> (accesat pe 25.02.15)

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

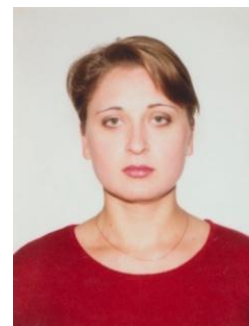
Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

GRIMAILO Nelea

10.07. 2015

CURRICULUM VITAE

Numele, prenumele GRIMAILO Nelea
Data și locul nașterii 01.04.1979, or. Ștefan Vodă, RM
Cetățenia: RM

Studii:

- **Institutul de Cercetări Juridice și Politice, AȘM** (2006 - prezent)
Studii postuniversitare (doctorat), specialitatea 12.00.10 - Drept internațional public
- **Institutul Nistean de Economie și Drept, Bălți**, (2005-2009)
Licențiat în economie
- **Academia de Administrare Publica pe lângă Președintele Republicii Moldova**, (2003-2006)
Studii postuniversitare (doctorat), specialitatea 12.00.10 - Drept internațional public
- **Academia de Administrare Publica pe lângă Președintele Republicii Moldova**, (2002-2004)
Specialist în Relații Internaționale
- **Universitatea de stat „Alecu Russo” din Bălți**, (2001-2002)
Magistru în drept
- **Universitatea de stat „Alecu Russo” din Bălți**, (1997-2001)
Licențiat în drept

Domeniile de interes științific: dreptul internațional public, dreptul organizațiilor internaționale, dreptul comunitar, dreptul european.

Activitatea profesională:

- Institutul Nistean de Economie și Drept, mun. Bălți, lector universitar, 2005 – prezent
- Oficiul teritorial Bălți al Aparatului Guvernului, consultant superior, 2004 – 2005
- Camera de Comerț și Industrie, fil. Bălți, consultant, 2003 – 2004
- Prefectura județului Bălți, Direcția controlul legalității actelor administrației publice locale, specialist principal, 2001 - 2003

Participarea la foruri științifice:

- Conferința Științifică internațională anuală a doctoranzilor și tinerilor cercetatori cu genericul „*Tendențe contemporane ale dezvoltării științei în contextual valorificării*

opțiunilor europene: viziuni ale tinerilor cercetători". Ediția a VII-a din 30 mai 2013, Chișinău, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM,

- Conferința teoretico-științifică internațională cu genericul *"Asigurarea unei creșteri economice durabile într-un stat de drept"* din 28-30 martie 2012, Bălți, Institutul Nistean de Economie și Drept.
- Conferinței internaționale anuale a doctoranzilor și a tinerilor cercetători *"Edificarea statului de drept și punerea în valoare a patrimoniului cultural și istoric al Moldovei în contextul integrării europene"* din 29 martie 2011, Chișinău, Institutul Istorie, Stat și Drept al AȘM
- Conferința teoretico-științifică internațională cu genericul *"Importanța instituțiilor democratice în asigurarea drepturilor omului"* din 27-28 decembrie 2010, Bălți, Institutul Nistean de Economie și Drept.
- Conferința teoretico-practică internațională cu genericul *"Probleme actuale ale științelor socio-umane în condițiile integrării europene"*, Chișinău 2006, Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele RM.

Lucrări științifice publicate: 10 articole

Cunoașterea limbilor: moldovenească / limba maternă, rusă / fluent, Engleza / cu dicționar, franceza/ fluent

Date de contact:

Adresa: str. Colesov 8, ap. 16, mun. Bălți, Republica Moldova

tel.: dom. (373.31) 3 30 82, mob. (373) 069717017

e-mail: aelenhats@yahoo.com

Nelea GRIMAILO

10.07.2015